

SSD JOURNAL

2nd International Conference on Social Sciences & Humanities

July09-11, 2021 / Ankara

**THE
PROCEEDINGS
BOOK**

EDITED BY:
Prof. Dr. Gülzar IBRAHIMOVA

ISBN: 978-625-7720-45-8

www.ssdjournal.org

SSD JOURNAL

2nd International Conference on Social Sciences & Humanities

July 09-11, 2021 / Ankara

(THE PROCEEDINGS BOOK)

EDITOR

Prof. Dr. Gülzar IBRAHIMOVA

All rights of this book belong to ISPEC. Without permission can't be duplicate or copied.

Authors are responsible both ethically and juridically

ISPEC Publications – 2021 ©

Issued: 20.07.2021

ISBN: 978-625-7720-45-8

Bu Kitabın Tüm Hakları ISPEC Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.

ISPEC Yayınevi – 2021 ©

Yayın Tarihi: 20.07.2021

ISBN: 978-625-7720-45-8

CONFERENCE ID

CONFERENCE TITLE

SSD JOURNAL

2nd International Conference on Social Sciences & Humanities

DATE and PLACE

09-11 July 2021 / Ankara, TURKEY

ORGANIZATION

SSD JOURNAL

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Gulzar IBRAHIMOVA

Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Dr. ZHI Huan Menc Huang

Elvan Caferov

Gönül EDEŞLER

Neslihan BALCI

NUMBER of ACCEPTED PAPERS -38

NUMBER of REJECTED PAPERS - 14

***Double blinded evaluation proces**

SSD JOURNAL

2nd International Conference on Social Sciences & Humanities

July 09-11, 2021 / Ankara-TURKEY

(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.ssdjournal.org

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Gulzar IBRAHIMOVA-Baku Eurasian University
Prof. Dr. Akbar VALADBIGI Elmi Korbordi University
Prof. Dr. Aparna SRIVASTAVA Noida International University
Prof. Dr. Ariz Avaz GOZELOV Moscow State University
Prof. Dr. Cavit YAVUZ Ordu University
Prof. Dr. Emine Müge ÇETİNER İstanbul Cultural University
Prof. Dr. Erkut AKKARTAL Yeditepe University
Prof. Dr. Metin BAL Dokuz Eylül University
Dr. Aydın GÖRMEZ Van Yüzüncü Yıl University
Dr. Haluk YUCEL Duzce University
Dr. Hasan ÇİFTÇİ-Harran University
Dr. Ali AYCI Ankara Yıldırım Beyazıt University
Dr. Anjelika ŞİMŞEK Çağ University
Dr. Emre EKİNCİ Yozgat Bozok University
Dr. Erdoğan AKMAN Kyrgyzstan Turkey Manas University
Dr. Fatma OKUR ÇAKICI Kahramanoğlu Mehmetbey University
Dr. Hatice Burcin SOLT Zonguldak Bulent Ecevit University
Dr. Sadiye KAYAARSLAN Kırıkkale University
Dr. Savaş ALTUN Yozgat Bozok University
Dr. Volkan HAN Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Dr. Yasin AKYILDIZ Kırklareli University
Dr. Zeki EDİS Van Yüzüncü Yıl University
Dr. Zuhale ŞİMŞEK Uludağ University
Dr. Abdullah BALLI Ministry of National Defense
Dr. C. VIJAI St.Peter's Institute of Higher Education and Research
Dr. Dipanwita PAL The University Of Burdwan
Dr. Hakan GUNES Bartın University
Dr. Kamil KANIPEK Yakın Doğu University
Dr. Nargiz SULEIMENOVA Moscow State University
Dr. Nuran VARIŞLI Social Security Institution
Dr. Münevver BAYAR Social Security Institution
Dr. Emrah AYHAN Bingöl University
Dr. Mahmut BARAKAZI Harran University
Dr. Mazhar DÜNDAR National Education
Dr. Murat KURKCU Ministry of Treasury and Finance
Dr. Ömer CANPOLAT National Education
Taylan Can DOĞANAY Hacettepe University
Atiyya Thabet ABUHARRIS The Libyan Academy for Postgraduate Study

SSD JOURNAL
2nd International Conference on
Social Sciences & Humanities

July 09-11, 2021
ANKARA

CONFERENCE PROGRAM

Meeting ID: 862 7937 0054
Passcode: 060321

SSD JOURNAL
2nd International Conference on Social Sciences & Humanities
July 09-11, 2021 / Ankara-TURKEY
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.ssdjournal.org

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. S-1 H-1, Nadire KARADEMİR**

11.07.2021
SESSION-1 HALL-1
HEAD OF SESSION: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KALKAN

TURKEY TIME: 10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Öğr. Üyesi Nadire KARADEMİR & Feray TOPCU	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü & Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Ana Bilim Dalı	GAZİANTEP’TE KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ AÇISINDAN GELENEKSEL KİLİM DOKUMA SANATI
Ergül TAN	İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı	GÖKTÜRK ANITLARI VE DİVAN-I LÜGATİ’T-TÜRK’TE “TÖRE”
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KALKAN	Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü	TARİHÇİ ŞOKAN VELİHANOV VE KAZAK HALKININ MODERNLEŞME SÜRECİ
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KALKAN	Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü	GELENEKSEL KAZAK TOPLUMSAL YAPISI VE MODERNLEŞME
Dr. Öğr. Gör. Parvin Ghorbanzadeh Dizaji	Osmangazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar Bölümü	KLİMT’İN SÜSLÜ VE GÖSTERİŞLİ DÜNYASINDAN; “ADELE BLOCH-BAUER I” ESERİNE BİR BAKIŞ
Dr. Öğr. Üyesi Mehriban ALİYEVA	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü	CAZ MÜZİĞİ ve ALEXANDER TSFASMAN’IN ‘HUMORESQUE’ ESERİ
Nazmiye ÖZEL & Doç. Dr. Hare KILIÇASLAN	Bornova Belediyesi, Plan ve Proje Müdürlüğü & Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KENTLEŞME VE ŞEHİR PLANLAMA BAĞLAMINDA YARATICI DRAMA

11.07.2021
SESSION-1 HALL-2
HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Fatma İNCE

TURKEY TIME: 10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Asya Setinay KARAGÜL	İstanbul Üniversitesi	OSMANLI SAVUNMA STRATEJİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KARS KALESİ'NİN DÜŞÜŞÜ (1877-1878)
Doç. Dr. Fatma İNCE	İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü	IV. HAÇLI SEFERİ'NİN ANADOLU'DAKİ YANSIMALARI
Begüm ERDOĞAN	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı	BOLŞEVİZM-EMPERYALİZM-MİLLİYETÇİLİK ÜÇGENİNDE İMZALANAN 1921 MOSKOVA ANTLAŞMASI VE ETKİLERİ
Çiğdem GÜLBAŞ	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı	TOPLUMSAL ADALET MEKANİZMASI OLARAK GÖRGÜ CEMİ: ANŞA BACILI ÖRNEĞİ

11.07.2021
SESSION-1 HALL-3
HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Ebru GÖZÜKARA

TURKEY TIME: 10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Kaan Ramazan ÇAKALI	Teftiş Kurulu Başkanı, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	İÇ DENETİMDE KALİTE GÜVENÇE VE GELİŞTİRME PROGRAMI
Dr. Öğr. Üyesi Nagehan KIRKBEŞOĞLU	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi – Ticaret Hukuku ABD	DÜŞEY KISMİ HÜKÜMSÜZLÜK
Arş. Gör. Taylan Özgür ÜRESİN & Arş. Gör. Emre ALATAŞ	Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (Türkçe) & Beykent Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü	TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN TEMSİLİ DEMOKRASİYE KATKISI: 2017-2021 YILLARI ARASI KURULAN SİYASİ PARTİLER
Assoc. Prof. Dr. Ebru GÖZÜKARA & Assoc. Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ	Istanbul Arel University, Business Administration Department & Istanbul Arel University, Business Administration (English) Department	EMPLOYEE CREATIVITY: A RESEARCH AGENDA
Öğr. Gör. Nazlı YÜCEOL & Prof. Dr. Esin CAN & Prof. Dr. Cemal ZEHİR & Arş. Gör. Ayşe Merve URFA	İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı & Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü & Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü & Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü	COVID-19 DÖNEMİNDE E-TİCARET SEKTÖRÜ İNCELEMESİ VE STRATEJİ ÖNERİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Feride OLCAY & Süreyya Bensu OLCAY	İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu İş Sağlığı ve Güvenliği Programı & İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gıda Mühendisliği Yüksek Lisans	OTEL İŞLETMELERİNDE GÜVENLİK İKLİMİ İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL’DA BULUNAN 5 YILDIZLI OTELLER ÖRNEĞİ

11.07.2021
SESSION-1 HALL-4
HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ

TURKEY TIME: 10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Emine NAZLI & Doç. Dr. Ömer KARAMAN	Milli Eğitim Bakanlığı & Ordu Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ROMANTİK İLİŞKİLERİNDE KENDİLERİNİ AÇMA DÜZEYLERİ VE KISKANÇLIKLARININ İLETİŞİM TEPKİLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ
Bedriye GÜLBAYRAK	Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi	CİNSİYETLERİNE GÖRE HEMŞİRELERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ
Pınar ŞALCI & Prof. Dr. Öğr. Üyesi Yücel CAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı & Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü	ENGELLİ BİREYİN EVDE BAKILDIĞI VE KURUM BAKIMINA VERİLDİĞİ AİLELER ARASINDAKİ SOSYOLOJİK FARKLILIKLAR: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Selda POLAT HÜSREVŞAHİ & Ömer ERDEM	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı & Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı	ÖĞRETMENLERİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI VE KOLEKTİF ÖĞRETMEN YETERLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ)
Dr. Öğrt. Üyesi Selçuk ASLAN & Betül HAYTA	Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü & Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE BAĞLANMA STİLLERİ İLE YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER
Neşe GÜZELŞEMME	Hatay Mustafa Kemal University, School of Foreign Languages	FRESHMEN LEARNERS' PERCEPTIONS ABOUT DISTANCE EFL INSTRUCTION: A CASE STUDY

11.07.2021
SESSION-1 HALL-5
HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Özge GÜVEN AKDOĞAN

TURKEY TIME: 10:00-12:30

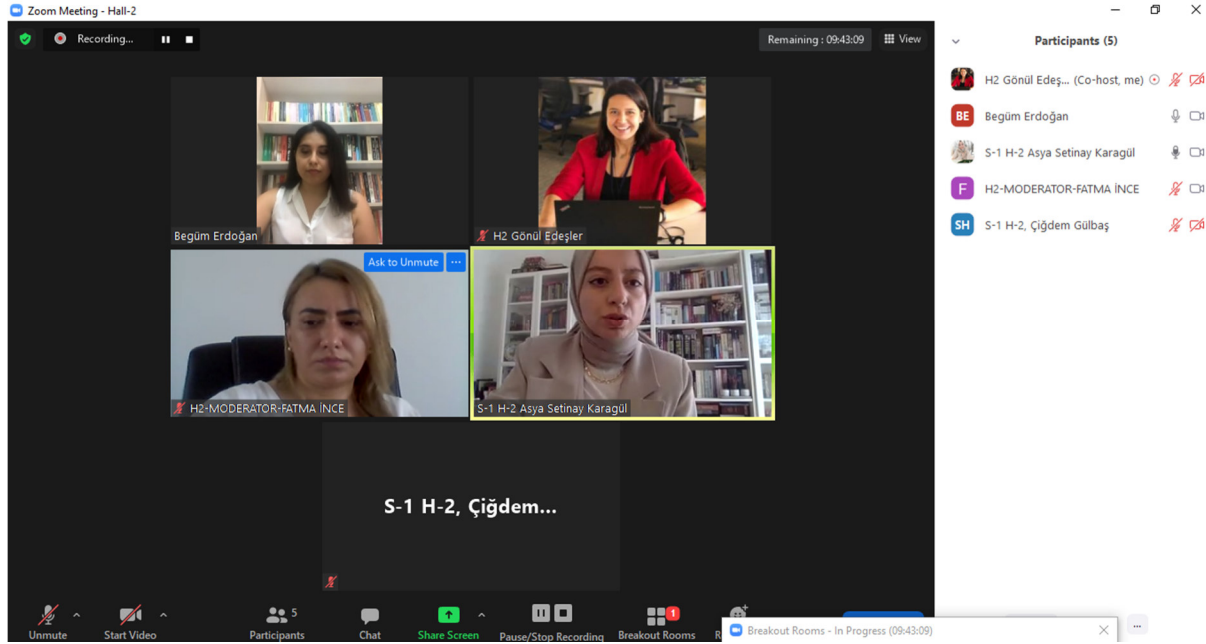
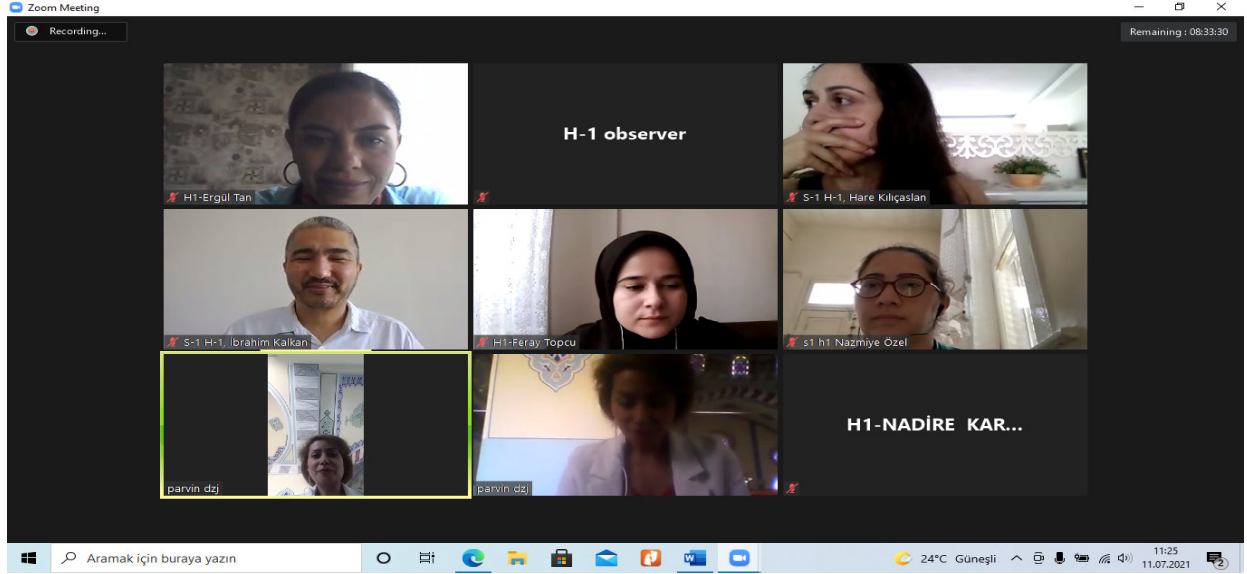
AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Tuna Çağlar TOPGÜL	Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü	“OTOBÜS” FİLMİ ÜZERİNDEN GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM
Tuna Çağlar TOPGÜL	Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü	REKLAMLARDA KADIN İMGESİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ
Doç. Dr. Özge GÜVEN AKDOĞAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü	BİR HABER METNİNİN İDEOLOJİK ANALİZİ: “BİR ANLIK GAFFETE DÜŞTÜM, PİŞMANIM”
Sena KURT	Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı	ÜNLÜ OLMAYANLARIN MAGAZİN PROGRAMI: “ESRA EROL’DA” İÇERİK ANALİZİ
Öğr. Gör. Kurbanı GEYİK	Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Birimi	MUHABİR VE HABER KAYNAĞI İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN ROLLER
Öğr. Gör. Kurbanı GEYİK	Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Birimi	GAZETECİLİK ALANINDA UZAKTAN ÇALIŞMA DENEYİMLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Nesli Tuğban YABAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Sanat Bilimleri Bölümü	BİR KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK SANATTA GAZETE İMGESİ
Dr. Araş. Gör. Merve ÇERÇİ	Marmara Üniversitesi Reklamcılık ve Tanıtım Ana Bilim Dalı	YENİ MEDYANIN KAMUSAL ALANINDA REKLAMLAR

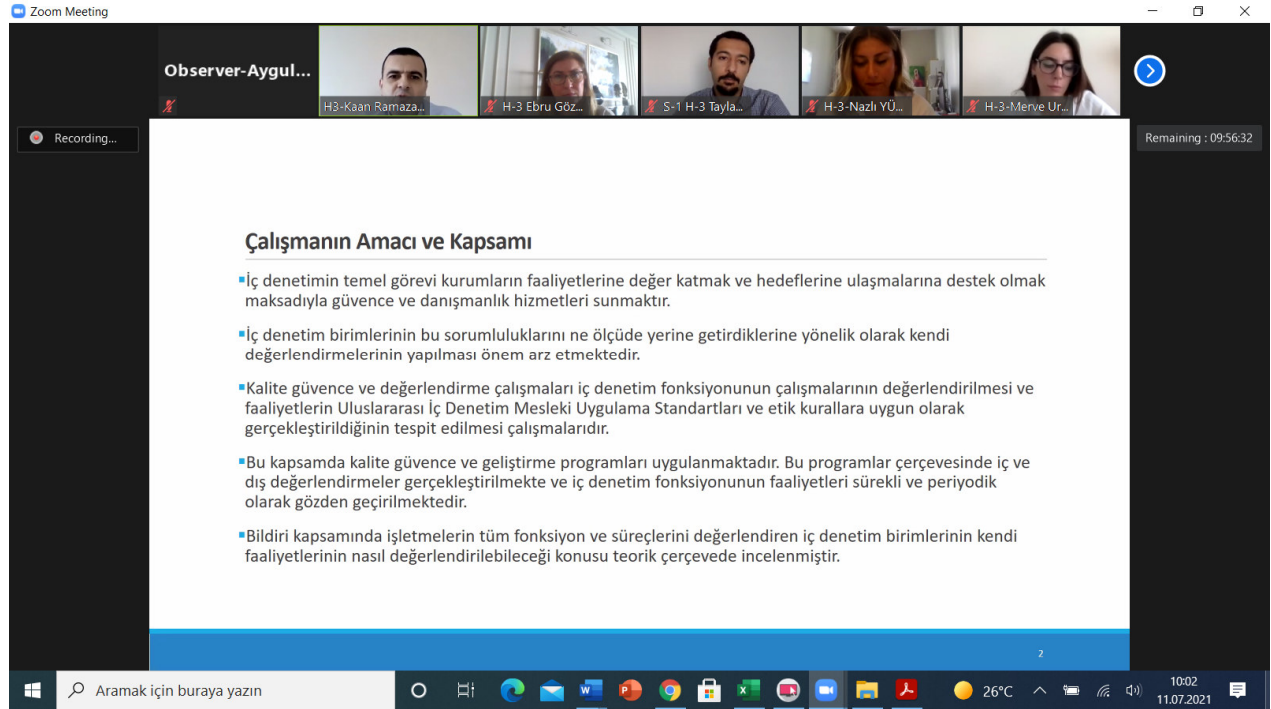
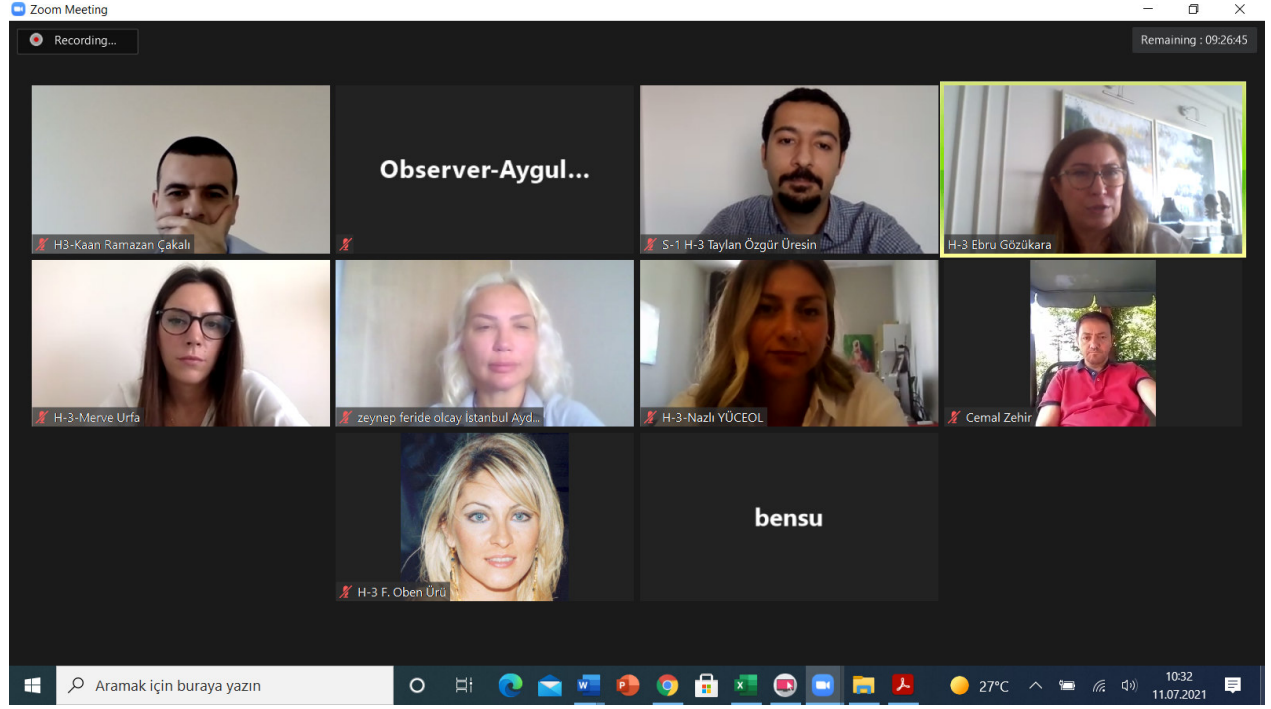
11.07.2021
SESSION-1 HALL-6
HEAD OF SESSION: Dr. Ömer CANPOLAT

TURKEY TIME: 10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Ömer CANPOLAT & Doç. Dr. H. Yaprak CİVELEK	Milli Eğitim Bakanlığı, Pendik Sabahattin Zaim İho & Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü	MEKÂN-RİTÜEL DOKUSU VE İNSAN DUYGUSU
Dr. Cüveyriye İLTUŞ	Diyanet İşleri Başkanlığı	LETÂİFÜ'L-MİNEN İSİMLİ ESERDE YER ALAN BAZI AYETLERİN TASAVVUFİ YORUMLARI
Öğr. Gör. Dr. İlknur BAYTAR	Kastamonu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu	THE EFFECT OF IDEOLOGY ON TRANSLATION PROCESS
Arş. Gör. Dr. Seçkin ÖZKAN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	NAMDAR RAHMİ KARATAY'IN HİCİVLERİNDE DİL VE FİKİR ÖRGÜSÜ
Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜMÜŞ BÖKE	Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi	İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN MEHİR
İpek GÜZELŞEMME	Mersin University, Social Sciences Institute English Language and Literature Dept.	A CORPUS-BASED STUDY OF THE POLYSEMIC TURKISH VERB "KIR-"
Nülüfer ÖZDEN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı	SIMONE DE BEAUVOIR'IN MITSEIN'I

PHOTO GALLERY

Zoom Meeting

Observer H5 Alina

Recording...

Remaining: 08:54:47

Participants (6)

- Observer H5 Alina (Co-host, me)
- H5 Sena Kurt
- H5-merve çerçi
- H-5-MODERATOR-Özge GÜVEN ...
- S-1 H-5, Kurbanî Geyik
- S-1 H-5, Tuna Çağlar TOPGÜL

Alıntıda geçtiği üzere özel hayat, annelik, çocuk istismarı ve güç ilişkileri kaynak mesajlarını oluşturmaktadır.

SON DAKIKA

SON DAKIKA

SON DAKIKA

Mute All

zoom.us Konferenция Посмотреть Редактировать Окно Справка

Zoom - Hall-4

Осталось: 08:07:26 Вид

Участники (9)

Поиск

- Obse... (Соорганизатор, я)
- H4- Assoc. Prof. Dr. F. Oben...
- hP h4-Selda Polat
- SH S-1, H-4, Bedriye GÜLBAYRAK
- EN Emine Nazlı-SMTAL
- P H-4-Pinar ŞALCI
- HA H4-Selçuk Aslan
- S-1 H-4 Ömer ERDEM
- SG S1-H4Neşe Güzelşemme

S1-H4Neşe Güzelşe...

H4-Selçuk Aslan

H4-4-Pinar ŞALCI

Emine Nazlı-SMTAL

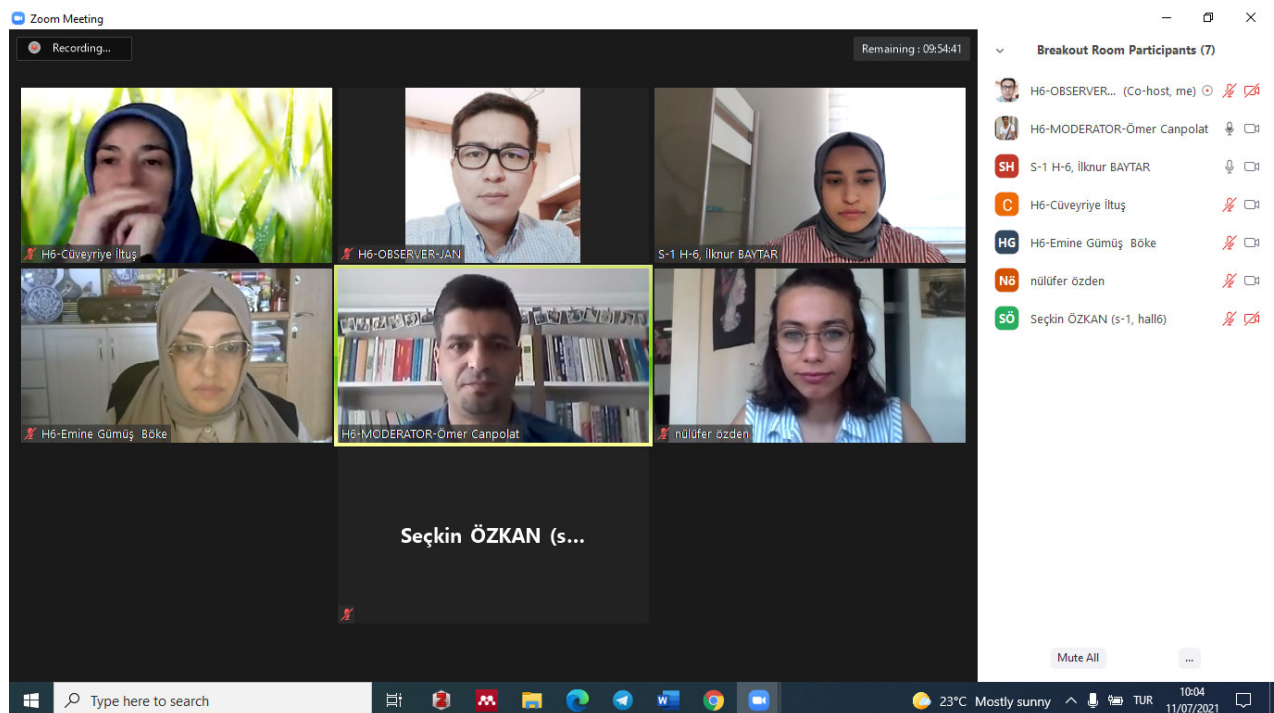
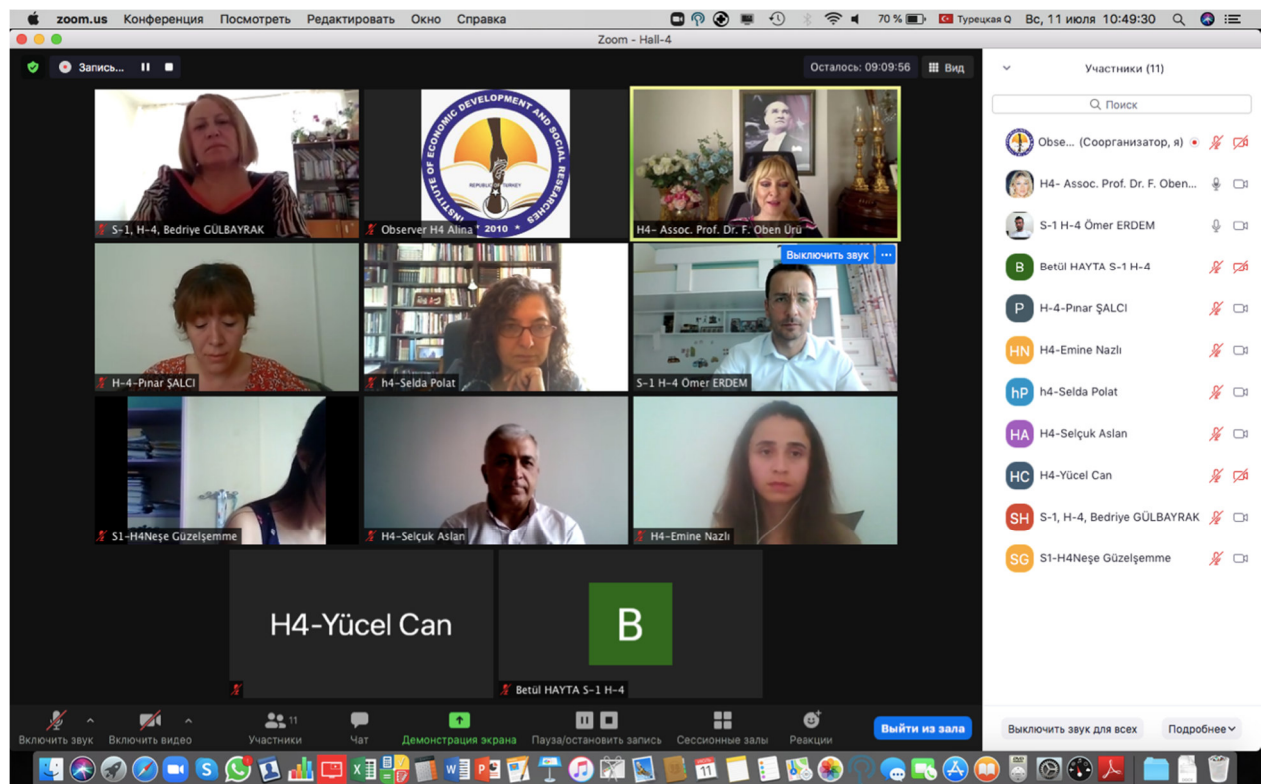
S-1, H-4, Bedriye GÜLBAYRAK

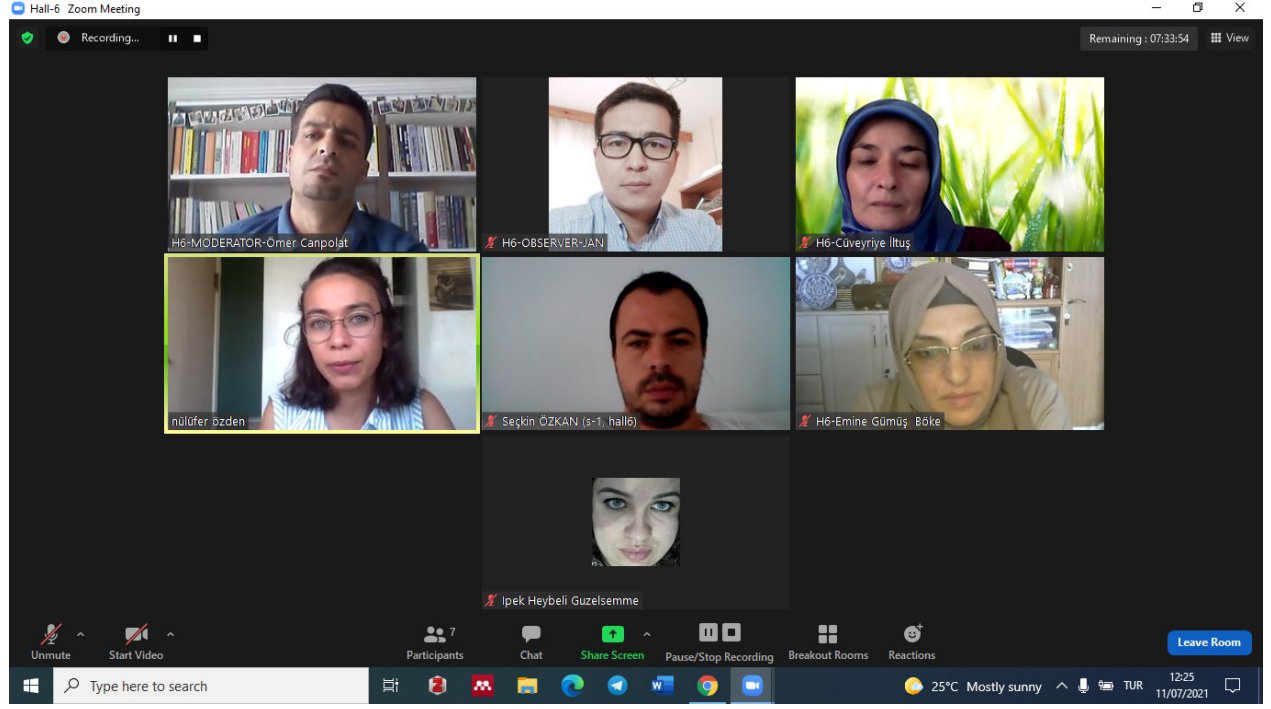
h4-Selda Polat

Выйти из зала

Включить звук Включить видео Участники Чат Демонстрация экрана Пауза/остановить запись Сессионные залы Ревкци

Выключить звук для всех Подробнее

+

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Nadire KARADEMİR & Feray TOPCU	GAZİANTEP’TE KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ AÇISINDAN GELENEKSEL KİLİM DOKUMA SANATI	1-20
Ergül TAN	GÖKTÜRK ANITLARI VE DİVAN-I LÜGATİ’T-TÜRK’TE “TÖRE”	21-22
İbrahim KALKAN	TARİHÇİ ŞOKAN VELİHANOV VE KAZAK HALKININ MODERNLEŞME SÜRECİ	23-24
İbrahim KALKAN	GELENEKSEL KAZAK TOPLUMSAL YAPISI VE MODERNLEŞME	25
Parvin Ghorbanzadeh Dizaji	KLİMT’İN SÜSLÜ VE GÖSTERİŞLİ DÜNYASINDAN; “ADELE BLOCH-BAUER I” ESERİNE BİR BAKIŞ	26-36
Mehriban ALİYEVA	CAZ MÜZİĞİ ve ALEXANDER TSFASMAN’IN ‘HUMORESQUE’ ESERİ	37-43
Nazmiye ÖZEL & Hare KILIÇASLAN	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KENTLEŞME VE ŞEHİR PLANLAMA BAĞLAMINDA YARATICI DRAMA	44-56
Asya Setinay KARAGÜL	OSMANLI SAVUNMA STRATEJİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KARS KALESİ’NİN DÜŞÜŞÜ (1877-1878)	57-58
Fatma İNCE	IV. HAÇLI SEFERİ’NİN ANADOLU’DAKİ YANSIMALARI	59-76

Begüm ERDOĞAN	BOLŞEVİZM-EMPERYALİZM-MİLLİYETÇİLİK ÜÇGENİNDE İMZALANAN 1921 MOSKOVA ANTLAŞMASI VE ETKİLERİ	77-92
Çiğdem GÜLBAŞ	TOPLUMSAL ADALET MEKANİZMASI OLARAK GÖRGÜ CEMİ: ANŞA BACILI ÖRNEĞİ	93-94
Kaan Ramazan ÇAKALI	İÇ DENETİMDE KALİTE GÜVENÇE VE GELİŞTİRME PROGRAMI	95-103
Nagehan KIRKBEŞOĞLU	DÜŞEY KISMI HÜKÜMSÜZLÜK	104-110
Taylan Özgür ÜRESİN & Emre ALATAŞ	TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN TEMSİLİ DEMOKRASİYE KATKISI: 2017-2021 YILLARI ARASI KURULAN SİYASİ PARTİLER	111-121
Ebru GÖZÜKARA & F. Oben ÜRÜ	EMPLOYEE CREATIVITY: A RESEARCH AGENDA	122-123
Nazlı YÜCEOL & Esin CAN & Cemal ZEHİR & Ayşe Merve URFA	COVID-19 DÖNEMİNDE E-TİCARET SEKTÖRÜ İNCELEMESİ VE STRATEJİ ÖNERİLERİ	124-125
Zeynep Feride OLCAY & Süreyya Bensu OLCAY	OTEL İŞLETMELERİNDE GÜVENLİK İKLİMİ İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL'DA BULUNAN 5 YILDIZLI OTELLER ÖRNEĞİ	126-138
Emine NAZLI & Ömer KARAMAN	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ROMANTİK İLİŞKİLERİNDE KENDİLERİNİ AÇMA DÜZEYLERİ VE KISKANÇLIKLARININ İLETİŞİM TEPKİLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	139-140

Bedriye GÜLBAYRAK	CİNSİYETLERİNE GÖRE HEMŞİRELERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ	141-142
Pınar ŞALCI & Yücel CAN	ENGELLİ BİREYİN EVDE BAKILDIĞI VE KURUM BAKIMINA VERİLDİĞİ AİLELER ARASINDAKİ SOSYOLOJİK FARKLILIKLAR: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ	143-148
Selda POLAT HÜSREVŞAHİ & Ömer ERDEM	ÖĞRETMENLERİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI VE KOLEKTİF ÖĞRETMEN YETERLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ)	149-150
Selçuk ASLAN & Betül HAYTA	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE BAĞLANMA STİLLERİ İLE YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	151-152
Neşe GÜZELŞEMME	FRESHMEN LEARNERS' PERCEPTIONS ABOUT DISTANCE EFL INSTRUCTION: A CASE STUDY	153-177
Tuna Çağlar TOPGÜL	“OTOBÜS” FİLMİ ÜZERİNDEN GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM	178-186
Tuna Çağlar TOPGÜL	REKLAMLARDA KADIN İMGESİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ	187-198
Özge GÜVEN AKDOĞAN	BİR HABER METNİNİN İDEOLOJİK ANALİZİ: “BİR ANLIK GAFLETE DÜŞTÜM, PİŞMANIM”	199-200
Sena KURT	ÜNLÜ OLMAYANLARIN MAGAZİN PROGRAMI: “ESRA EROL'DA” İÇERİK ANALİZİ	201-212

Kurbani GEYİK	MUHABİR VE HABER KAYNAĞI İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN ROLLER	213-214
Kurbani GEYİK	GAZETECİLİK ALANINDA UZAKTAN ÇALIŞMA DENEYİMLERİ	215-216
Nesli Tuğban YABAN	BİR KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK SANATTA GAZETE İMGESİ	217-218
Merve ÇERÇİ	YENİ MEDYANIN KAMUSAL ALANINDA REKLAMLAR	219-220
Ömer CANPOLAT & H. Yaprak CİVELEK	MEKÂN-RİTÜEL DOKUSU VE İNSAN DUYGUSU	221-222
Cüveyriye İLTUŞ	LETÂİFÜ'L-MİNEN İSİMLİ ESERDE YER ALAN BAZI AYETLERİN TASAVVUFİ YORUMLARI	223-230
İlknur BAYTAR	THE EFFECT OF IDEOLOGY ON TRANSLATION PROCESS	231-232
Seçkin ÖZKAN	NAMDAR RAHMİ KARATAY'IN HİCİVLERİNDE DİL VE FİKİR ÖRGÜSÜ	233-245
Emine GÜMÜŞ BÖKE	İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN MEHİR	246-257
İpek GÜZELŞEMME	A CORPUS-BASED STUDY OF THE POLYSEMIC TURKISH VERB "KIR-"	258-270
Nülüfer ÖZDEN	SIMONE DE BEAUVOIR'IN MITSEIN'I	271-281

GAZİANTEP’TE KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ AÇISINDAN GELENEKSEL KİLİM DOKUMA SANATI

Dr. Öğr. Üyesi Nadire KARADEMİR

Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
ORCID: 0000-0002-5850-0580

Yüksek Lisans Öğrencisi Feray TOPCU

Kahramanmaraş Sütçü İmam üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Ana Bilim Dalı
ORCID: 0000-0001-9974-8104

ÖZET

Somut olmayan kültürel miras varlıkları olarak kabul edilen geleneksel el sanatları, kültürel miras turizmi içinde önemli bir yere sahiptir. Anadolu’nun ve Türk kültür anlayışının geçirdiği evrimin değerli bir yansıtıcısı olarak kabul edilen bu öğeler tarihsel süreç içerisinde bulunduğu yörenin coğrafi, kültürel ve sosyo-ekonomik şartlarına ışık tutan değerleridir. Özellikle sanayi devriminden bu yana geçen süreçte kültürel ve sanatsal anlamda hiçbir değer taşımayan fabrikasyon ürünlerin varlığının artması nedeniyle geleneksel el sanatları ve ortaya konulan nadide ürünler turizm açısından daha da dikkat çekici bir unsur haline gelmiştir. Bu kapsamda çalışma sahası olan Gaziantep’te büyük bir özveri ile yürütülen geleneksel el sanatlarından kilim dokuma sanatı kültür turizmi için değerli bir mirastır. Dolayısıyla bu el sanatının hassasiyetle korunarak kültürel miras turizmi açısından değerlendirilmesi önemli bir husustur.

Çalışma Gaziantep’te geleneksel kilim dokuma sanatının kültürel miras turizmi açısından potansiyelini ve etkilerini değerlendirmek amacıyla ele alınmıştır. Kentte kilim dokuma sanatının kültür turizmi açısından yerinin ve öneminin net bir şekilde anlaşılması noktasında bu faaliyeti yürüten zanaatkarlar ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formlarında yer alan soruları cevaplayan kilim dokuma ustalarının ifadeleri tablolar haline getirilmiştir. Oluşturulan tablolar neden-sonuç ilişkisi dâhilinde ele alınarak içerikleri değerlendirilmiştir. Gaziantep’te kilim dokuma sanatının kültürel miras turizmi açısından önemli bir katma değer olduğu, son yıllarda, geri planda kaldığı ve eskiye göre daha az ilgi gösterildiği belirlenmiştir. Ayrıca bu sanatın devamlılığının sağlanması konusunda yerel yönetimlerin önemli bir rol oynadığı ve bu sayede ayakta kaldığı görüşü ön plana çıkmıştır. Geleneksel kilim dokuma sanatının korunması ve geliştirilmesi adına önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Kilim Dokuma Sanatı, Kültürel Miras, Kültürel Miras Turizmi

TRADITIONAL RUG WEAVING ART IN TERMS OF CULTURAL HERITAGE TOURISM IN GAZIANTEP

ABSTRACT

Traditional handicrafts, which are considered as intangible cultural heritage assets, have an important place in cultural heritage tourism. These elements, which are accepted as a valuable reflector of the evolution of Anatolia and the understanding of Turkish culture, are the values that shed light on the geographical, cultural and socio-economic conditions of the region in the historical process. Especially since the industrial revolution, due to the increase in the existence of fabricated products that have no cultural and art value, traditional handicrafts and rare products have become even more remarkable in terms of tourism. In this context, rug weaving, one of the traditional handicrafts carried out with great devotion in Gaziantep, which is our field of work, is a valuable heritage for cultural tourism. Therefore, it is an important issue to protect this handicraft with sensitivity and evaluate it in terms of cultural heritage tourism.

The study was handled in order to evaluate the potential and effects of traditional rug weaving art in terms of cultural heritage tourism in Gaziantep. In order to understand the place and importance of the art of rug weaving in terms of cultural tourism in the city, face-to-face interviews were held with the craftsmen who carry out this activity. Semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, was used in the study. The expressions of the rug weaving masters who answered the questions in the interview forms were turned into tables. The tables created were handled within the cause-effect relationship and their contents were evaluated. It has been determined that the art of rug weaving in Gaziantep is an important added value in terms of cultural heritage tourism, it has remained in the background a little in recent years and has shown less interest than in the past. In addition, the view that the local government plays an important role in ensuring the continuity of this art and thus it survives has come to the fore. Suggestions were made for the preservation and development of the traditional rug weaving art.

Keywords: Gaziantep, Rug Weaving Art, Cultural Heritage, Cultural Heritage Tourism

1.GİRİŞ

Mekân kavramının özünü oluşturan coğrafi ve kültürel farklılıklar her zaman insanların dikkatini çekmiş ve turizm faaliyetleri için mekânda çekicilik oluşturan unsurlar arasına girmiştir. Coğrafya temeli itibarıyla insan ve mekân etkileşimini esas alan bir bilim dalıdır (Thrift, 2009). Bu bakış açısıyla doğal çevrenin ve beşerî aktivitelerin oluşumdaki farklılıkların ortaya koyduğu öğeleri ele alır. Bu nedenle mekânda farklı kültürel olguların ortaya çıkması ve bu olguların turizmde çekicilik oluşturan unsurların başında yer alması coğrafya, kültür ve turizmi birleştiren önemli bir noktadır (Emekli, 2006). Kültürel, doğal ve beşerî çevrenin ortaya koyduğu karakteristik öğeler turizm faaliyetlerini coğrafi bir temele dayandırır ve bu bakış açısıyla turizm hareketini coğrafyaya bağlı kılar (Gunn, 1993). Özellikle son yüzyılda kültürel coğrafyanın ortaya koyduğu farklılıklar ve karakteristik olgular turizm sektörüne yeni bir yön kazandırarak kültür turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır (Emekli, 2006).

Anadolu geçmişten günümüze birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir coğrafyadır. Bu nedenle bünyesinde birçok kültürel yapıyı barındırmış ve yoğun kültürel birikime sahip olmayı başarmıştır. Maddi ve manevi kültürel öğelerden oluşan giyim-kuşam, mimari yapı ve dokular, geleneksel el sanatları, örf ve adetler, dil, din ve halk oyunları gibi unsurlar, grupların bulundukları yörelerde kültürel yapılarını yansıtan önemli bileşenlerdir (Tümertekin&Özgüç, 2012). Kuşkusuz bu unsurların başında kentlerde özgün bir yer tutmuş geleneksel el sanatları yer almaktadır. Geleneksel el sanatları kültürel miras varlıkları olarak ele alınmakta ve kentlerde kültürel varlığın temelini oluşturan geleneksel halk kültürünün önemli bir yansıtıcısı olarak kabul edilmektedir (Hünerel&Er, 2012). Dolayısıyla maddi kültür varlıkları olarak ele alınan geleneksel el sanatları kültürel miras turizmi açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kültürel, ekonomik ve turizm anlamında ait oldukları kentlere karakteristik bir yapı kazandırmaktadır (Bayazit&Ceylan&Saylan, 2012).

İnsanoğlu neolitikten bu yana yerleşik hayata geçmiş ve yaşamsal faaliyetlerini sürdürmek amacıyla çeşitli fonksiyonel özelliklere sahip meskenleri ve idari yerleşim birimlerini ortaya koymuştur. Kurdukları yaşamsal düzenin ekonomik anlamda devamlılığını sağlamak amacıyla temel ekonomik faaliyetler olan tarım, hayvancılık, madencilik ve ormancılığın yanı sıra yeni ve gelişmiş ekonomik gelir kolları aramaya başlamıştır. Bu açıdan sahip oldukları ve elde ettikleri temel hammaddeyi yeni teknikler ile işleyerek el sanatlarını ortaya koymuşlardır (Kafesoğlu, 1998). Bu geleneksel faaliyetler ticareti geliştirmiş, yerleşme alanlarında ticaret geliştikçe köyler, kentler, devletler büyümüş ve daha sistematik yaşam alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sayede günümüze kadar varlığını koruyabilmiş ve uzun zamandır yürütülen geleneksel el sanatları önemli ticaret ve kültür unsurları olarak kabul edilmiştir.

Son yüzyıla gelindiğinde ise sanayileşme devrinden bu yana geçen sürede kültürel ve estetik değer taşımayan fabrikasyon ürünlerin varlığının artması nedeniyle, her geçen gün sayısı ve niteliği azalan geleneksel el sanatları ve ortaya konulan ender ürünler daha da kıymetli hale gelmiştir (Birinci&Camcı, 2016). Bu açıdan geçmişten günümüze varlığını hassasiyetle korumuş bu kültür varlıkları Anadolu'nun Türk kültür ve anlayışının geçirdiği evrimin değerli yansıtıcıları olarak kabul edilmiştir. Bu öğeler tarihsel süreç içerisinde bulunduğu mekânın coğrafi, kültürel, ekonomik ve sosyal anlayışının günümüze kadar ulaşmış en değerli tanığı olarak da ifade edilmektedir (Dilmaç, 2013). Bu nedenle geleneksel el sanatlarımız son yüzyılda revaçta olan kültür turizmi için taşıdıkları kültürel kimlikleri sayesinde kentlere marka değeri kazandıran kültürel öğeler arasına girmiştir.

Çalışma konusunun içeriğinin ve amacının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve özümsemesi noktasında çalışmanın temelini oluşturan kültür, kültürel miras, kültürel miras turizmi, geleneksel el sanatları, geleneksel kilim dokumacılığı gibi kavramları irdelemek ve açıklamak faydalı olacaktır. Coğrafi açıdan bu kavramların ayrı bir kapsamda ele alınması kültürel miras turizmi için geleneksel el sanatlarının yerinin ve değerinin daha net bir şekilde anlaşılması konusunda önemlidir. Öncelikle kültür faktörü, turizm türleri içerisinde coğrafi ve kültürel şartlar çerçevesinde gelişme gösteren kültürel miras turizminin temelini oluşturmaktadır (Alagöz&Çalık&Güneş, 2018). Kültür (Culture); bir ulusun benliği, bireyler arasındaki kuvvetli bağ ve o toplumu oluşturan maddi ve manevi öğeleri bünyesinde barındıran değerler bütünü olarak ifade edilmektedir.

Dil, din, örf ve adetler (ataya, büyüğe saygı, vatan ve millet sevgisi, giyim-kuşam), gelenek-görenekler (düğün, nişan, sünnet, misafirperverlik), halk oyunları, yazılı-sözlü edebi eserler (destan, masal, türkü, mani, ninni), yemekler, geleneksel mimari yapılar ve kalıntılar, geleneksel el sanatları (halı-kilim dokumacılığı, çinçilik, demircilik, bakırcılık), giyim-kuşam toplumsal yaşamımızı şekillendiren ve kültürel değerlerin temelini oluşturan binlerce unsurdan sadece birkaçıdır (Tanrıku, 2014). Kültür her şeyden önce insani bir yapı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle kültürden söz etmek, insan faaliyetleri ve yaşam tarzından söz etmekle aynı manaya gelmektedir (Bauman, 1998). İnsanın doğal çevre ile her alandaki etkileşiminin ve uğraşının bir sonucu olarak ortaya çıkan beşerî faaliyetlerin kıymetli bir ürünü olarak da ifade edilebilir. Beşerî bir kavram olarak ele alınan kültür, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan insani bir mekanizmadır. Bu mekanizma, kültür gruplarının doğal çevreyi anlamlandırmaya çalışırken kullandıkları inançlar ve kutsal saydıkları değerlerin günümüzde soyut ve somut anlamda bir ifadesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Parekh, 2002).

Kültürel Miras (Cultural Heritage) ise kültür gruplarının yüzyıllar boyunca elde ettikleri birikim, deneyim, gelenek ve göreneklerinin somut ve soyut unsurlar ile devamlılığını sağlayan değerlerden oluşmaktadır. Aynı zamanda bir toplumun ortak paydasını oluşturan maddi ve manevi unsurlardan meydana gelen değerler bütünü ve bir ulusun kültürel, tarihi ve coğrafi kimliğinin değerli bir taşıyıcısı olarak da ifade edilmektedir (Kuşcuoğlu&Taş, 2017). Kültürel miras unsurları, bir kültürün geleneksel üretim yöntemleri, yaşam tarzı, gelenekleri veya ibadet biçimleri gibi soyut veya el sanatları, giysiler ve yemekler gibi somut unsurları ve yaratıcıları hakkında önemli bilgiler sunar. Kültürel miras varlıkları olarak kabul edilen bu öğelerin her biri bütün olarak, ait olduğu toplumun geçmişte ve günümüzde yaşayan nesillerinin kültürel değerleri, tarihleri, yaşanmışlıkları, edindikleri tecrübeleri, ekonomik faaliyetleri, ticari anlayışları, içinde bulundukları coğrafi imkân ve sınırlılıkları hakkında özgün değerleri yansıtan aktarıcılar olarak kabul edilir (Bahçe, 2009). Kültürel miras, kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımı sayesinde ortaya çıkmış, kültürlerarası iletişim ve etkileşim sayesinde yoğun bir şekilde yayılım göstermiştir (Çınar&Aydın, 2000). Günümüzde ise kentlerde kültürel ve coğrafi şartların somut ve soyut biçimde yansımaları olarak kabul görmüş, sahip olduğu karakteristik coğrafi öğeler ile son yüzyılda yeni bir turizm türü olan kültürel miras turizmini karşımıza çıkarmıştır (Kozak&Bahçe, 2009).

Turizmin alt dallarında biri olarak kabul edilen Kültürel Miras Turizmi (Cultural Heritage Tourism) ile ilgili birçok tanım ve görüş yer almaktadır. Kültür turizmi, kültürel turizm, kültürel miras turizmi gibi farklı ifadeler ile tanımlanmaktadır. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, kültürel miras turizmi son yıllarda turistlerin en çok dikkatini çeken ve en fazla merak uyandıran turizm faaliyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Richards, 2007; Waitt, 2000). Özellikle son yüzyılda yeni arayışlar içerisinde olan turistlerin ilgi odağı haline gelmiş, ekonomik anlamda pazarını oldukça geliştirmiştir (Bahçe, 2009). Uluslararası arenada kültür sahaları olarak nitelendirilen bölgelerin yöresel ve kültürel kimliğinin tanıtımında önemli bir alan haline gelmiştir.

Kültürel miras turizmi, yöresel, kültürel değer ve yargılara saygılı, modern ve kaliteli, aynı zamanda tarih ve kültürel miras şuurunun farkındalığını sağlayan turistik bir aktivite olarak ele alınır (Ryan, 2002).

Başka bir ifadeyle kültürel miras turizmi, turizm amaçlı olarak ziyaretçilerin bulundukları mekânlardan farklı sahalara içgüdüleri doğrultusunda kültürel meraklarını gidermek, farklı kültürler hakkında yerinde bilgiler edinmek ve yeni deneyimler kazanmak amacıyla kültürel miras olarak kabul edilen özgün öğelerin topladığı bölgelere seyahat etmelerini kapsayan turizm türüdür (Beeho&Prentice, 1997). Turistler, ziyaret ettikleri bölgelerin yerel kültürel özellikleri hakkında bilgiler edinmek, yerinde, doğrudan orijinal deneyimler kazanmak ve bulundukları mekânların tarihi, coğrafi ve kültürel öğelerini yakından görmek için kültür turizmini tercih eder. Aynı zamanda ilgi duydukları kültür sahalarının yöresel etkinliklerine, festivallerine, özgün el sanatlarına ve kültürel aktivitelerine tanıklık ederler (Macdonald&Jolliffe, 2003). Kısacası kültürel miras turizmi, turistlerin kültürel anlamda doyuma ulaşmak ve özgün deneyimler kazanma içgüdüleriyle seyahat etmelerini kapsayan faaliyetlerin tümüdür. Ayrıca kültürel miras turizmi kentlerde var olan kültürel miras varlıklarının ne kadar önemli coğrafi öğeler olduğunu hatırlatmıştır. Kent yöneticilerini ve yerel halkı bu öğelerin korunması ve devamlılığının sağlanması konusunda güdüleyen, bu bilinci kazandıran önemli bir etken olmuştur (Kolaç, 2009).

Kentlerde kültür turizminin temellerini oluşturan birçok kültürel miras varlığı yer almaktadır. Anıtlar, müzeler, dini törenler, yöresel kıyafetler, geleneksel danslar ve oyunlar, geleneksel mutfak, kültür rotaları, geleneksel üretim yöntemleri ve teknikleri, geleneksel el sanatları kültürel miras turizminin temellerini oluşturan ve ayakta tutan değerlerdir (Bahçe, 2009). Bu değerler arasında geleneksel el sanatları yüzyıllardır Anadolu'nun birçok kentinde aktif bir şekilde devam ettirilen ve kültürel miras turizmi açısından çekicilik oluşturan unsurlar arasında ön sıralarda yerini almaktadır.

Geleneksel el sanatları (Traditional Crafts), küreselleşen dünyada yerel kültürün sergilendiği ve hala korunarak sürdürülebildiğini gösteren ender coğrafi öğelerdir. Özellikle son yüzyılda revaçta olan kültürel miras turizmi kentlerde yerel pazarın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda bu durum makineleşmeden ve tek tip üretim modelinden payını olumsuz anlamda alan zanaatkârlar için de yeni bir ekonomik gelir anlamına gelmektedir (Alagöz&Çalık&Güneş, 2018). Yerel kültürün değerli bir yansıtıcısı ve en önemli göstergelerinden birisi olarak kabul edilen geleneksel el sanatları, kent ekonomisinin canlanmasını sağlayarak kentlerde yürütülen turizm faaliyetlerine yeni bir yön kazandırmıştır. Geleneksel el sanatları, yerel halkın sahip olduğu kültürel mirasına, unutulmaya yüz tutmuş geleneklerine, atalardan öğrenilmiş üretim yöntemlerine yeniden tutunmalarını sağlayan kültür öğelerinden biridir (McKercher, 2008). El sanatları, toplumların günlük yaşam tarzını, yöresel geleneklerini ve kendilerine özgün ekonomik faaliyetlerini devam ettirmeye çalışmaları sonucunda ortaya konmuş kültürel değerlerdir (Hünerel&Er, 2012). Son yüzyılda uluslararası alanda kültürel değerlerin tanıtımında kullanılan ve ilgi odağı haline gelmiş nadir coğrafi zenginlikler olarak da ele alınmaktadır (Çelik&Toprak, 2018). Genel bir ifade ile toplumların kültürel kimliğini yansıtan, kültürlerin her türlü bilgi, beceri ve tekniklerini içeren ve doğal çevreden elde edilen hammaddelerin ince işçilikle işlenerek ortaya konması ile oluşan bölgesel kültürün en değerli ürünlerini kapsamaktadır (Onuk&Akpınarlı, 2005).

Kültürel değerleri yansıtan ve aktaran birçok el sanatı bulunmaktadır. Bakırcılık, çinicilik, kilimcilik, telkâri işlemeciliği, yemenicilik, kuyumculuk, abacılık gibi Anadolu ve Türk kültürünün sosyo-ekonomik yaşam tarzını günümüzde yaşatmaya devam eden geleneksel el sanatlarıdır (Barışta, 2005).

Bu kapsamda Gaziantep özelinde geleneksel el sanatları ve somut olmayan kültürel miras varlıkları bünyesinde bulunan geleneksel kilim dokumacılığı kültürel miras turizmi açısından ele alınması gereken önemli coğrafi zenginlikler arasında yer almaktadır.

Kilim dokumacılığının, Anadolu ve Türk kültüründe en eski yürütülen geleneksel el sanatlarından biri olması, toplumların kültürel ve coğrafi şartlarına ne denli ışık tuttuğunun önemli bir kanıtıdır. Özellikle kilimlerde bulunan geleneksel motiflerde coğrafi öğelerin imge ve işaretlerle temsil edildiği, kültürel anlayışın ve yaşantının kilimlerdeki motiflerde baskın bir şekilde işlendiği görülmektedir (Yılmaz, 2017). Gaziantep bu açıdan geleneksel kilim dokumacılığının önemli bir ekonomik faaliyet olarak yürütüldüğü nadir kentlerden biridir. Kentte geleneksel kilim dokumacılığı da dâhil olmak üzere yürütülen birçok el sanatı, kültürel miras unsurları arasındaki yerini almış ve kültür turizmi açısından çekicilik oluşturan coğrafi öğeleri oluşturmuştur.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

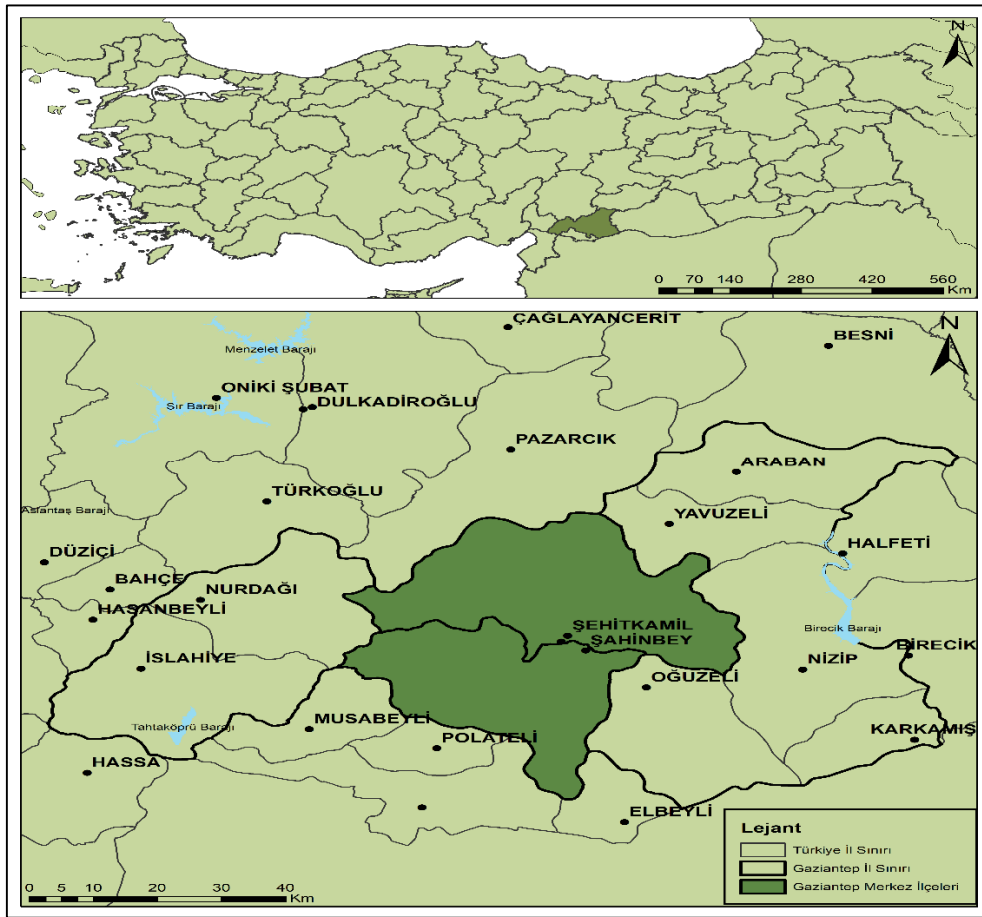
Geleneksel el sanatları özünü, karakterini, maddi ve manevi değerlerini geçmişte yer alan medeniyetlerin kültürel ve coğrafi şartlarından, duygu ve düşüncelerinden alan nadir kültürel miras varlıklarındandır. Bu nedenle son yıllarda revaçta olan kültürel miras turizmin ortaya koyduğu geleneksel ürünler ile turizm anlamında dikkat çeken estetik değerleri meydana getirmektedir.

Çalışma, Gaziantep'te kültürel miras varlıklarından biri olarak kabul edilen geleneksel el sanatlarının coğrafi ve kültürel anlamda önemli birer yansıtıcı ve kanıt olduğunu ifade edebilmek, geleneksel el sanatları kapsamı içinde de önemli bir yer tutan kilim dokumacılığının kültürel miras turizmi açısından varlığını ve potansiyelini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca geleneksel yöntemler ile halen devam ettirilen kilim dokumacılığının kentte yer alan diğer önemli turizm varlıklarına kıyasla kültürel ve coğrafi anlamda farklılığına dikkat çekilmiştir. Çalışmada mevcut var olan durumu ortaya koyabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği bir konu hakkında ilgili kişi veya kişilerden yöneltilen sorular çerçevesinde bilgi almayı kapsayan görüşme tekniğidir (Aziz, 2019). Gaziantep'te kilim dokuma sanatını devam ettiren zanaatkarlarımız çalışma evreni olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda örneklem olarak yedi kilim dokuma ustası ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş. Kilim dokuma ustalarına çalışma kapsamında demografik bilgilerini ve araştırma konusunu içeren sorular yöneltilmiştir. Çalışma içerisinde kilim dokuma ustaları A-1, B-2, C-3, D-4, E-5, 6-F, 7-G şeklinde kodlanarak değerlendirilmiştir. Çalışmada sorulan sorular ve verilen cevaplar tablolar haline getirilerek içerik analizleri yapılmıştır. Bu işlem dâhilinde araştırmaya dâhil edilen alanlar ziyaret edilmiş, geçmişleri hakkında bilgiler edinilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Çalışma ile ilişkili veriler; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gaziantep Valiliği, İl Turizm Müdürlüğü ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilmiştir. Kentte kültürel miras turizmi açısından kilim dokuma sanatı ile ilgili elde edilen bulgular neden-sonuç ilişkisi dâhilinde değerlendirilmiştir.

3. ÇALIŞMA ALANININ COĞRAFİ YAPISI

Çalışma sahası olan Gaziantep, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleşme noktasında, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Orta Fırat bölümünde yer almaktadır.

Kent kuzeyden Pazarcık ve Yavuzeli, güneyden Musabeyli ve Polateli, batıdan Nurdağı ve İslâhiye, doğudan Oğuzeli ve Nizip ilçeleri ile çevrilidir (Şekil 1).Merkezi Şehitkâmil ve Şahinbey Merkez ilçeleri oluşturmaktadır. Yüzölçümü bakımından Şehitkâmil 1.290 km²'lik bir alana sahipken, Şahinbey 960 km²'lik bir alana sahiptir. Şehitkâmil'in ortalama yükseltisi 838 m iken Şahinbey'in ortalama yükseltisi 875 m civarındadır. Güneydoğu Toros silsilesinin uzantısı olan Sof Dağları (1496 m.)'nın yer aldığı kentte; Dülük Baba ve Sam Dağları bulunmaktadır. Kentin üzerinde kurulduğu ve geliştiği Gaziantep Platosu önemli jeomorfolojik ünitelerden biridir. Fırat Nehri, Alleben Deresi, Tuzel Suyu Deresi ise kentin önemli akarsularını oluşturmaktadır. Karasal ve Akdeniz iklimlerinin geçiş kuşağında bulunması nedeniyle Gaziantep'te yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir (URL-1, 2021).

Şekil 1. Gaziantep Lokasyon Haritası

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde önemli bir konuma sahip olan Gaziantep, Anadolu'nun stratejik ve tarihi kentlerin biridir. Platoluk bir saha üzerinde kurulmuş olan Gaziantep eğitim, ticaret ve sanayi kentidir. Şehitkâmil'in nüfusu 817.412 kişi iken Şahinbey'in 931.116 kişidir (TÜİK, 2021). Gaziantep, Anadolu, Akdeniz ve Mezopotamya'yı birbirine bağlayan jeopolitik konumu sayesinde binlerce yıldır birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve uygarlıkların kültürleri ile harmanlanmış güçlü bir tarihi geçmişe sahiptir.

Paleolitik dönemden günümüze kadar kesintisiz bir şekilde yerleşim sahası olarak kullanılan Gaziantep, Hititlere, Perslere, Asurlulara, Medlere, Romalılara, Bizans'a, Türk aşiretlerine, Memlûklülere, Selçuklulara ve nihayet Osmanlı Devleti'ne yurt olmuştur. Bu nedenle Gaziantep farklı medeniyetlerin, dinlerin ve kültürlerin bir araya gelip özdeşleştiği kadim bir şehirdir. Kentteki bu tarihsel zenginlik kültürel varlıklara, değerlere ve ekonomik faaliyetlere de yansımıştır. Bu nedenle Gaziantep sahip olduğu özgün kültürü ile birçok kültürel miras unsurunu yüzyıllardır bünyesinde saklamayı başarmış bir kettir (URL-1, 2021).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Gaziantep'te Geleneksel Kilim Dokuma Sanatı

Dünyada ilk medeniyetlerin ortaya çıktığı Mezopotamya ve Akdeniz bölgesinin geçiş noktasında bulunan Gaziantep, ilk çağlardan günümüze geçen süreçte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış tarihi bir kettir (Ulusoy&Turan, 2016). Bölgede yaşayan farklı uygarlıkların tarihsel süreç içerisinde binlerce yıldır sahip oldukları birikimleriyle oluşturdukları zengin kültürü, Gaziantep'i özel ve farklı kılan önemli unsurların başında gelmektedir (Söylemezoğlu&Karakulah, 2020). Günümüzde bu özgün kültürü ve geleneksel değerleri yaşatan birçok kültürel miras varlığı bulunmaktadır. Gaziantep ağzı, Antep mutfağı, yöresel kıyafetler, törenler, tarihi yapı ve dokular, geleneksel üretim yöntemleri ile meydana getirilen el sanatları Gaziantep kültürünü ayakta tutan ve günümüze kadar ulaşmasını sağlayan kültürel miras varlıklarından sadece birkaçıdır. Gaziantep, coğrafi konumunun beraberinde getirdiği zengin kültürel yapısı nedeniyle gelenek ve göreneklerin yaşatılmaya çalışıldığı ve geçmişten günümüze birçok geleneksel el sanatının itina ile yürütüldüğü sanat merkezlerinden birisidir (Söylemezoğlu&Karakulah, 2020). Gaziantep'te yer alan bu kültürel değerlerin ve anlayışın sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla bu işe gönül vermiş birçok zanaatkâr, sedef kakmacılığı, bakırcılık, kutnuculuk, aba dokumacılığı, yemenicilik, Antep işi el işlemeciliği, gümüş işlemeciliği, Antep kilim ve halı dokumacılığı, küpçülük, kuyumculuk, semercilik gibi geleneksel el sanatlarını gayretle sürdürmeye devam etmektedir (Kuşçuoğlu&Taş, 2017). Bu özveri sayesinde Gaziantep'te özenle yürütülerek günümüze kadar varlığını koruyan el sanatlarından biri de geleneksel kilim dokumacılığıdır. Geleneksel kilim dokumacılığının Gaziantep kültürü ve coğrafyası için yeri ve önemi büyüktür.

Kilim dokumacılığı, Türklerin ana yurdu olan orta Asya'dan Anadolu'ya kadar yaygın olarak yürütülen ve Türk milletinin yaratıcılığını gösteren en nadide sanat kollarından birisidir (İlgün, 2012). Selçuklularla beraber Anadolu'ya gelen kilim dokuma sanatı, Osmanlı döneminde altın devrini yaşamış ve günümüzde Gaziantep dâhil olmak üzere Anadolu'nun birçok kentinde itina ile varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Yılmaz, 2017). Gaziantep'te kilim dokumacılığının bir meslek ve sanat kolu olarak hangi tarihten itibaren faaliyet gösterdiği ve hangi aşamalardan geçtiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak kentte yapılan araştırmalar sonucunda bu geleneksel sanat kolunun köklü bir geçmişinin olduğu ifade edilmektedir. Gaziantep kilimleri Anadolu'da ilmek ilmek işlenen diğer kilimlerden dokunuş biçimleri, şekli, tezgâh ve üzerine işlenen figürlerin çeşitliliği ve özgünlüğü itibarıyla ayrılmaktadır. Kilimlerde yer alan bu çeşitlilik kentte yöresel değerlerle desteklenerek karakteristik bir yapı kazanmıştır (Aktürk, 2013). Antep kilimlerinin hammaddesini öküz, deve, at tüyü, koyunyünü ve keçi kılı gibi doğal kaynaklardan elde edilen ipler oluşturmaktadır. Son zamanlarda ise akrilik iplikten yapılan kilimlerde bulunmaktadır.

Soğan kabuğu, cehre sarısı, ceviz kabuğu ve sumak yaprağından elde edilen doğal boyalar Antep kilimlerine hayat veren renkleri oluşturmaktadır. Son yıllarda ise gelişen imkânlar sayesinde kilimlerde daha çok kimyasal boyalar kullanılmaktadır (URL-2, 2021). Antep kilimlerinde kullanılan motifler ise yine doğadan esinlenerek oluşturulan ve günlük hayattan alınan figürlerdir. Gaziantep'e özgün ilmek ilmek dokunan kilimlerde, çizgi, nokta ve daireden oluşan motifler, sembolik motifler (dağ, ağaç, ev, taht, asa gibi), hayvan motifleri, bitki motifleri (çiçek, yaprak gibi), geometrik motifler ve ideografik figürler yaygın olarak işlenen motifler arasında yer almaktadır (Fotoğraf 1 ve 2). Ayrıca kültürel bir miras unsuru olarak kabul edilen geleneksel Antep kilimlerinin en çok bilinen çeşitleri; Baklava Dilimi, Hapbap Ayağı, Kuş Kanadı, Zincir Göbek, Dirsek Göbek, Pençe Göbek, Çarkıfelek, Parmak Göbek son zamanlarda sık sık dokunan Atom Göbeğidir (URL-2, 2021).

Fotoğraf 1. ve 2. Geleneksel Dokuma Tezgâhlarında Üretilen Antep Kilimleri

4.2. Gaziantep'te Geleneksel Kilim Dokumacılığı ve Kültürel Miras Turizmi

Geleneksel el sanatları her şeyden evvel özünü, karakterini, maddi ve manevi değerlerini geçmişte var olan medeniyetlerin kültürel ve coğrafi şartlarından, duygu ve düşüncelerinden alan kültürel miras varlıklarındandır (Özcüre&Yavuz, 2006). Başlangıçta toplumların günlük ihtiyaçlarını gidermeye yönelik ortaya çıksa da zamanla medeniyetlerin ve zanaatkarların gelişen bilgi, beceri ve tekniklerine bağlı olarak üretim anlamında daha estetik ürünler meydana getirmiştir (Korkmaz, 2016). Bu sayede ortaya çıkan geleneksel ürünler turizm anlamında dikkat çeken estetik değerler haline gelmiştir.

Turizm ise bu geleneksel değerlerin ülkeler ve kültürler arasında tanıtımında, gelecek nesillere aktarılmasında ve ekonomik anlamda pazarın genişletilmesinde esas rol oynayan önemli faktörlerin başında gelmektedir. Turistler yeni yerler keşfetme arzularının yanında ziyaret ettikleri bölgeye has bir ürün satın alma arzusu ile de seyahat eder. Satın aldıkları bu el emeği yöresel ürünler turistlerin kültürel anlamda farklı tecrübeler edindiklerinin kanıtı niteliğindedir. Bu nedenle geleneksel el sanatları barınma imkânı buldukları bölgelerde turistik bir cazibe alanı oluşturmakta ve bölgedeki turizm faaliyetlerine ekonomik anlamda yeni bir istihdam alanı sunmaktadır (Bayazit&Ceylan&Saylan, 2012).

Bu kapsamda kültürel değerleri yansıtan el sanatlarından biri olan geleneksel kilim dokumacılığı ülkemizde turizm sektörünün kıymetli ve karakteristik kültürel miras varlıklarından kabul edilmektedir (Hünerel&Er, 2012). Anadolu’da geçmişten bu yana göçebe yaşam tarzının bir simgesi haline gelmiş geleneksel kilimler Türk yaşam tarzını yansıtan önemli öğeler arasında yer almaktadır (Uğurlu, 2020). Bu nedenle Anadolu kültürünü oluşturan birçok etnik grubun çeşitli kültürel kimlikleri ile yoğrulmuş ve bu çeşitliliğin estetik bolluğunu özümsemiş olan Antep kilimleri kültürel miras turizmi açısından ele alınması gereken değerler arasında yer almaktadır (Oyman, 2019). Dolayısıyla kilimler esas kullanımları dışında farklı anlamlar ve değerler taşıyan turizm varlıklarıdır. Adeta bir renk ve motif cümbüşü halinde dokunan el emeği göz nuru Antep kilimleri günümüzde diğer el sanatlarında olduğu gibi Türk kültürel anlayışının kültür turizmi kapsamında tanıtımda önemli bir dekorasyon malzemesi olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 3 ve 4). Bu nedenle Gaziantep’te geleneksel kilim dokuma sanatı dâhil olmak üzere birçok kültürel varlığın kültürel miras turizmi açısından değerlendirilmesi ve potansiyelinin ön plana çıkarılmasının kent için kritik bir katma değer olacağı düşünülmektedir.

Fotoğraf 3. ve 4. Geleneksel Dokuma Tezgâhlarında Üretilen Antep Kilimleri ve Dekoratif Ürünler

4.3. Gaziantep’te Zanaatkârların Kültürel Miras Turizmi Açısından Geleneksel Kilim Dokuma Sanatına Bakış Açısı

Çalışma kapsamında yürütülen sözlü mülakatlar neticesinde kilim dokuma ustalarının demografik özelliklerine değinilmiş ve çalışma konusu ile ilgili olarak ustalara yöneltilen sorular ve cevapları tablolar haline getirilerek değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Kilim Dokuma Ustalarının Demografik Bilgileri

Kilim Dokuma Ustaları	Cinsiyet Durumu	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Ailenin Temel Geçim Kaynağı	Ortalama Gelir (Bu işten)	Bu Mesleği Kaç Yıldır Devam Ettiriyorsunuz?	Bu Mesleği Kimden Öğrendiniz?	Kilim Dokuma Sanatını Seçme Nedeniniz?
1-A	Erkek	53	Evli	Ön Lisans	Geleneksel Kilim Dokumacılığı	4000-5000	25 Yıl	Babadan	Baba Mesleği olması ve Ekonomik nedenler
2-B	Erkek	79	Evli	İlkokul	Geleneksel Kilim Dokumacılığı	3500-5000	66 Yıl	Babadan	Kültürel Etkenler ve ekonomik nedenler
3-C	Kadın	49	Evli	Üniversite	Yöneticilik	3500-5000	6 Yıl	Üniversite	Ekonomik Nedenler
4-D	Kadın	40	Evli	Lise	Geleneksel Kilim Dokumacılığı	3500	5 Yıl	Halk eğitim Merkezi	Merak ve Ekonomik nedenler
5-E	Kadın	43	Evli	İlkokul	Özel Sektör	3000	1 Yıl	Halk eğitim Merkezi	Ekonomik nedenler
6-F	Kadın	50	Evli	İlkokul	Özel Sektör	3500	1 Yıl	Halk eğitim Merkezi	Merak ve ilgi duyması
7-G	Kadın	28	Evli	Ön lisans	Özel Sektör	3500	1 Yıl	Halk eğitim Merkezi	Ekonomik nedenler

Katılımcıların demografik bilgilerini ele aldığımızda, çoğunun 40 yaş üzerinde olduğu, kadınların son zamanlarda kilim dokuma sanatına halk eğitim merkezlerindeki ücretsiz kurslar sayesinde daha meraklı oldukları ve ustaların tamamının evli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların eğitim durumlarının ilkokul, lise, ön lisans ve üniversite düzeyinde olduğu görülmektedir. Zanaatkârlar geçimlerinin büyük bir kısmını kilim dokuma sanatından sağladığını, ortalama gelirlerinin 3500-5000 Türk lirası aralığında değiştiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların, bu mesleği seçme nedenlerinin genellikle ekonomik kaygılar, kültürel etkenler ve bu mesleğe karşı duydukları ilgi ve merakın olduğu, kilim dokuma sanatını babadan ve halk eğitim merkezlerindeki kurslardan öğrendikleri ve yaklaşık bu mesleği 1 yıl ila 66 yıl aralığında devam ettirdikleri araştırmanın diğer bir bulgusudur. Ayrıca genç kuşağın farklı nedenlerden dolayı kilim dokuma sanatına pek meraklı olmadığı ve bu mesleği tercih etmedikleri tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 2. Katılımcıların Geleneksel Kilim Dokumacılığının Mevcut Durumu Konusundaki Düşünceleri

Kilim Dokuma Ustaları	Soru 1. Gaziantep’te geleneksel kilim dokumacılığının mevcut durumunu ve değişimini değerlendiriniz.
1-A	1950’lerden sonra makineleşme nedeniyle geleneksel üretim zamanla modern tezgâhlara ve seri üretime bırakmıştır. 1950 öncesinde 7000’den fazla tezgâh faaliyettedir. Son yıllarda birkaç ustanın ve halk eğitim merkezlerinin dışında geleneksel anlamda pek üretilmiyor. Ayrıca yeni neslin bu sanatı öğrenmeye pek meraklı olduğunu söyleyemeyiz.
2-B	Sanayileşme süreci ile beraber geleneksel kilim üretimi zamanla azalmış ve yerini seri üretimdeki halılara bırakmıştır. Geleneksel anlamda birçok kilim ustası halen devam ettirse de önceki yıllara kıyasla kilim dokuma sanatına ilgi ve merak azalmıştır.
3-C	Kilim dokuma sanatı zor bir zanaat. İlgi, merak, emek, sabır, uğraş gerektiriyor. Bu nedenle yeni kuşak bu sanatı öğrenmeye pek yanaşmıyor. Bu sanatı yürüten az sayıda ustamız kaldı, onlar sayesinde Antep kilimleri gerek yurt dışında gerekse yurt içinde önemli bir değere ulaştı. Aynı zamanda sanat merkezlerinde bu sanata meraklı olan öğrencilerimiz usta olarak yetiştiriliyor. Bu durum üzerinde belediyenin ve yetkili kurumların desteği önemli bir etkidir.
4-D	Kilim dokuma sanatının son yıllarda unutulmaya yüz tutan el sanatları arasında olduğunu düşünüyorum. Son yıllarda artan makineleşme ile seri üretime geçilmiştir. Bu nedenle kilim dokuma sanatı olmak üzere geleneksel anlamda üretim kısmen de olsa azalmıştır. Günümüzde ise halk eğitim merkezlerinde ve bu işi babadan, anneden öğrenmiş ustalarımız özenle devam ettirmektedir.
5-E	Günümüzde bu sanatı devam ettiren çok az usta kalmıştır. Modern yaşamın getirdiği olumsuzluklar nedeniyle maalesef eskisi kadar değer verilmemektedir. Başta belediye yetkililerinin desteğiyle sanat merkezlerimizde ve çarşıdaki yıllanmış ustalarımızda devam ettirmeye çalışılmaktadır.
6-F	Modern üretim yöntemlerine geçiş nedeniyle son zamanlarda eskisi kadar kilim dokunmamaktadır. Eskiden neredeyse her evde bir kilim dokuma tezgâhı bulunuyordu fakat modern halıların ortaya çıkışı geleneksel kilimlerimiz ikinci plana atmıştır. Halk eğitim merkezlerinde yetkililer desteği ile bu sanatı devam ettirmeye çalışıyoruz.
7-G	Maalesef eskisi kadar revaçta değil, bu işe bizim gibi gönül vermiş zanaatkârların dışında pek kimse uğraşmıyor. Bu durum üzerinde değişen sosyo-ekonomik yaşamın büyük etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Fakat yine de halk eğitim merkezlerimiz ve belediye yetkililerimiz sayesinde bu sanat hala Gaziantep’te varlığını korumaktadır.

Gaziantep’te geleneksel kilim dokumacılığının mevcut durumunu ve değişiminin ne yönde olduğunu değerlendiren katılımcılar genel itibari ile kilim dokuma sanatının sanayileşme ile beraber yerini modern halılara bıraktığını ifade etmiştir. Aynı zamanda Kilim dokuma sanatının zor bir zanaat olduğunu, ilgi, merak, emek, sabır ve uğraş gerektirdiğini ve bu nedenle yeni neslin bu sanatı öğrenmeye pek yanaşmadığını belirtmişlerdir.

Her ne kadar son yıllarda geleneksel anlamda üretim azalsa da Gaziantep için kıymetli el sanatları arasında yerini hala koruduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar, belirli ustaların, halk eğitim merkezindeki hocaların ve kursiyer öğrencilerin bu sanatı halen itina ile devam ettirdiğine değinmişlerdir. Çalışma kapsamında elde edilen bilgiler doğrultusunda yerel yönetimlerin kilim dokuma sanatının devamlılığının sağlanması ve korunması konusunda etkili olduğu önemli bir bulgudur (Tablo 2).

Tablo 3. Katılımcıların Geleneksel Kilim Dokumacılığının Kültürel Miras Turizmi Potansiyeli ve Katkısı Konusundaki Düşünceleri

Kilim Dokuma Ustaları	Soru 2. Gaziantep için geleneksel kilim dokumacılığının kültürel miras turizmi açısından potansiyelini değerlendiriniz.	Soru 3. Gaziantep'in turizm potansiyelinde geleneksel kilim dokumacılığının katkısı var mıdır? Varsa katkıları nelerdir?
1-A	Kilim dokuma sanatı Gaziantep'te köklü bir tarihe sahip meslekler arasında yer almaktadır. Gaziantep'te dünyaya ihracat yapan birçok halı fabrikasının temeli kilim dokuma sanatına dayanmaktadır. Kilim dokumacılığı kente sağladığı bu ekonomik katkının yanında kültür turizmi açısından da turistlerin dikkatini çeken önemli bir mirastır. Bu nedenle Gaziantep'i temsil eden bir sanat kolu haline gelmiştir.	Tabi ki katkısı vardır. Gaziantep'e gelen turistlerin birçoğu hatıra kalsın diye birçok ürün satın alıyor. Antep kilimleri, dokuma tezgâhlarımızda ürettiğimiz yöresel dekoratif ürünler turistlerin oldukça dikkatini çekiyor. Bu sayede kente ekonomik anlamda bir kazanç sağlayabiliyoruz.
2-B	Geleneksel kilim dokumacılığı Türk kültür anlayışını devam ettiren en önemli el sanatlarından birisidir. Bu nedenle diğer el sanatları da dâhil olmak üzere kültür turizmi açısından kente katkı sağlayan değerlerimiz arasında yer almaktadır. Aynı zamanda turistlerin oldukça dikkatini çekmektedir. Turistler genellikle kilimlerimizi ve diğer dekoratif ürünleri otantik ve dikkat çekici bulmaktadır.	Elbette katkısı bulunmaktadır. Kentimize gelen birçok turist Antep kültürünü yansıtan geleneksel ürünleri satın alma arzusu ile dolaşmaktadır. Geleneksel olarak dokuduğumuz kilimlerimiz bu ürünlerin başında yer almaktadır. Bu durum kente hem ekonomik hem de tanıtım anlamında katkı sağlamaktadır.
3-C	Gaziantep'te kültürel miras turizmi için dikkat çeken değerlerimizden birisidir. Yerli ve yabancı turistler gezileri sırasında hediyelik eşya olarak kilimlerimizi satın almaktadır. Bu durumda kente turizm anlamında katkı sağlıyor	Tabi ki vardır. Eğitim seviyesi yüksek, kültürel bilince sahip turistlerimiz birçok ürün satın alıyor. Aynı zamanda satın aldıkları ürünler ile gittikleri yerlerde kültürümüzü ve kentimizi tanıtıyorlar.

4-D	Turizm faaliyetleri bakımından dikkat çeken yöresel sanatlarımızın başında yer almaktadır. Aynı zamanda Antep kültür anlayışını ve sosyal yaşamını aktaran önemli değerlerimizden birisidir.	Kente gelen turistler satın aldıkları kilimler ile ekonomik anlamda katkı sağlamaktadır. Bunun yanında kentin kültürel değerlerinin tanıtımını sağlayan önemli bir mirastır.
5-E	Geleneksel kilim dokumacılığı kültürel miras turizmine katkı sağlayan el sanatlarımızın başında yer almaktadır. Gaziantep için bir marka değer haline gelmiştir. Bu nedenle turistlerin oldukça dikkatini çekmektedir.	Kesinlikle katkısı vardır. Hem ekonomik anlamda bir getiri sağlamakta hem de Gaziantep'in geleneksel yönünü ortaya koymaktadır.
6-F	Kilim sanatımız kültür turizmi açısından turistlerin oldukça dikkatini çekmektedir. Turistler kilimlerimizi satın alarak yöresel değerlerimizi tüm dünyaya tanıtılmaktadır.	Tabi ki katkısı vardır. Bizleri ziyaret eden turistler kilimlerimizi satın alarak, fotoğraflarımızı çekerek gerek yurt içinde gerekse yurt dışında Antep kilimlerinin tanıtımını yapmaktadır.
7-G	Gaziantep'te turizme katkı sağlayan değerlerimizin başında kilim dokuma sanatımız gelmektedir. Son yıllarda düşen üretim nedeniyle biraz geri planda kalsa da önemli kültür varlıklarımızdan birisidir. Taşıdığı kültürel ve maddi değerlerle oldukça kıymet görmektedir.	Büyük bir payı olmasa da katkı sağlamaktadır. Özellikle bu sanata meraklı ve kültürel bilince sahip turistlerimiz tarafından oldukça dikkat çekmektedir ve önemli satışlar yapılmaktadır.

Gaziantep için geleneksel kilim dokuma sanatının kültürel miras turizmi açısından potansiyelini değerlendiren katılımcılar, Gaziantep'te köklü bir geçmişe sahip mesleklerden biri olduğunu bu nedenle turizm konusunda Antep kültürünü yansıtabilecek önemli bir öge oluşturduğunu belirtmiştir (Fotoğraf 5 ve 6). Antep kilimlerinin, turizm amaçlı olarak kente gelen turistlerin dikkatini çektiğini ve ilgi gösterdiklerini ifade eden zanaatkarlar kilim dokuma sanatının kültürel miras turizmi için önemli bir değer olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca doğru tanıtım ile turizm konusunda daha da ön plana çıkarılabileceği görüşüne sahiptirler. Bunun yanında katılımcılar genel olarak Gaziantep'in turizm potansiyelinde geleneksel kilim dokumacılığının önemli katkılarının olduğunu ifade etmişlerdir. Turistlerin kilimleri ve dokuma tezgâhlarında ürettikleri dekoratif ürünleri satın aldıklarını belirten katılımcılar, kent için geleneksel dokuma sanatının kültür turizmi için ekonomik anlamda bir katma değer sağlandığı görüşüne sahiptirler. Dolayısıyla kilim dokuma sanatının Gaziantep'in yerel ve uluslararası düzeyde tanıtımında önemli bir kültürel miras olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Fotoğraf 5. ve 6. Gaziantep'te Kilim Dokuma Tezgâhlarında Üretilen Dekoratif Ürünler

Fotoğraf 7. ve 8. Gaziantep'te Geleneksel Kilim Dokuma Sanatı ile Uğraşan Zanaatkârlar

Tablo 4. Katılımcıların Geleneksel Kilim Dokumacılığının Devamlılığının Sağlanması Konusundaki Düşünceleri

Kilim Dokuma Ustaları	Soru 4. Kilim sanatının devamlılığının sağlanması konusunda gelecek için düşünceleriniz nelerdir?
1-A	Son yıllarda teşvikler sayesinde bu sanata gönül veren zanaatkâr sayısı artmaktadır. Bu durumun devamlılığının sağlanması için kilim dokuma sanatımız başta olmak üzere birçok geleneksel el sanatı okullarımızda kurs olarak açılmalıdır. Bu alanda ülke ve dünya çapında projeler yapılmalı, ücretsiz eğitimler verilmeli ve günlük hayatta tekrardan kullanıma sunulmalıdır.
2-B	Bu mesleğin devamlılığının sağlanması ve unutulmaması için başta ülke çapında daha sonra ise dünya genelinde geleneksel el sanatlarımıza tanıtımlar yapılmalı ve yeni neslin öğrenebilmesi için kurslar yaygınlaştırılmalıdır.
3-C	Geleneksel el sanatlarımızın yapıldığı kursları çoğaltabiliriz. Yurt dışına giden devlet adamları tarafından tanıtımları yapılmalı ve teşvik edilmelidir.
4-D	Başta kilim dokuma sanatı olmak üzere birçok el sanatının eğitiminin verildiği okullar, kurslar açılmalıdır. Gaziantep kilimlerinin yurt dışında ve ülke genelinde önemli kişiler tarafından tanıtımı yapılmalıdır. Ayrıca sosyal medya da reklam konusunda kullanılabilecek önemli bir faktördür.
5-E	Doğru tanıtım ile gelecek nesillere aktarılabilceğini düşünüyorum. Ayrıca bu konuda eğitim veren kurslarımızın sayısının artırılması ve başta yerel halk olmak üzere devlet yetkilileri tarafında sahip çıkılması ve korunması gerekmektedir.
6-F	Bu konuda uzman kişiler tarafından tüm dünyada başta medya olmak üzere düzgün bir şekilde tanıtımı yapılmalıdır. Yeni neslin merakını uyandırmak adına okullarımızda sosyal amaçlı kurslar açılmalıdır. Ancak bu şekilde atalarımızdan miras geleneksel el sanatlarımızın devamlılığını sağlayabiliriz.
7-G	Bilinçli tanıtım yapılmalıdır. El sanatlarını içeren ve teşvik eden projeler yapılmalıdır. Şehrimizde kilim dokuma eğitimi veren kurslarımızın sayısı artırılmalı ve bu konuda marka olmuş ustalarımız korunmalıdır. Çünkü kilimlere ruhunu veren ve onları rengârenk motiflerle yaşatan değerler onlardır.

Katılımcıların, kilim dokuma sanatının Gaziantep'te devamlılığının sağlanması konusunda farklı düşüncelere sahip olduğu görülmektedir (Fotoğraf 7 ve 8). Katılımcılar, Kilim dokuma sanatı başta olmak üzere Gaziantep kültürüne özgü birçok el sanatının okullarda kurs olarak verilmesini gerektiğini öngörmektedir. Ayrıca Antep kilimlerinin unutulmaması ve bu sanatın devamlılığının sağlanması noktasında ülke genelinde ve Dünya çapında iyi bir reklam ile tanıtım konusuna vurgu yapılmıştır. Özellikle sosyal medyanın, tanınmış iş adamlarının, kamu kurum ve kuruluşların bu alanda etkin çalışmalar sürdürmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur (Tablo 4).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kültür coğrafyası için önemli bir konu olan kültürel miras turizmi son yıllarda revaçta olan bir turizm kolu haline gelmiştir. Coğrafya temeli itibariyle insan ve mekân etkileşimini esas alan bir bilim dalıdır. İnsanın doğa ile her alandaki etkileşimi sonucu ortaya çıkan beşeri faaliyetler mekanda kültürel ve coğrafi nitelik taşıyan öğeleri meydana getirmektedir. Bu öğeler tarihsel süreç içerisinde nesiller boyunca farklı medeniyetler tarafından yeri ve zamanına göre eklemeler yapıp, günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Coğrafya bu bakış açısıyla doğal çevrenin ve beşeri aktivitelerin oluşumdaki farklılıkların ortaya koyduğu öğeleri ele alır. Bu nedenle mekânda farklı kültürel olguların ortaya çıkması ve bu olguların turizmde çekicilik oluşturan unsurların başında yer alması coğrafya, kültür ve turizmi birleştiren ortak bir paydadır.

Anadolu tarihsel süreç içerisinde birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış değerli bir coğrafyadır. Bu sayede bünyesinde birçok kültürel yapıyı barındırmış ve yoğun bir kültürel birikime sahip olmayı başarmıştır. Bu kapsamda maddi ve manevi değerlerden oluşan giyim-kuşam, mimari yapılar, geleneksel el sanatları, örf ve adetler, dil, din ve halk oyunları yazılı-sözlü edebiyat, yöresel tatlar gibi kültürel öğe gruplarının bulunduğu yörelerde kültürel yapıları yansıtan önemli bileşenlerdir. Kuşkusuz bu bileşenlerin başında kentlerde sosyo-ekonomik anlamda önemli bir yere sahip olan geleneksel el sanatları gelmektedir. Geleneksel el sanatları kültürel miras varlıkları olarak ele alınmakta ve kentlerde kültürel yapının temelini oluşturan geleneksel halk kültürünün önemli bir yansıtıcısı olarak kabul edilmektedir. Tam olarak bu noktada geleneksel el sanatları kültürel miras turizmi açısından çekicilik oluşturan öğeler arasında ilk sıralarda yerini almaktadır.

Özellikle son yüzyılda sanayileşme devrinden bu yana geçen sürede kültürel ve estetik değer taşımayan fabrikasyon ürünlerin varlığının artması nedeniyle, her geçen gün sayısı ve niteliği azalan geleneksel el sanatları ve ortaya konulan karakteristik ürünler daha da kıymetli hale gelmiştir. Bu nedenle geleneksel el sanatları son yüzyılda revaçta olan kültür turizmi için taşıdıkları kültürel kimlikleri sayesinde kentlere marka değeri kazandırabilecek kültürel öğeler arasına girmiştir.

Anadolu ve Türk kültürünün sosyo-ekonomik yaşam tarzını ve anlayışını günümüzde yaşatmaya devam eden birçok geleneksel el sanatı bulunmaktadır. Bakırcılık, çinicilik, kilimcilik, telkârî işlemeciliği, yemenicilik, kuyumculuk, abacılık geleneksel el sanatlarımızın başında yer almaktadır. Bu noktada Gaziantep özelinde el sanatları ve somut olmayan kültürel miras varlıkları bünyesinde bulunan geleneksel kilim dokuma sanatı kültürel miras turizmi açısından ele alınması gereken önemli coğrafi zenginliklerden biridir. Kentte, kültürel anlayış ve değerlerin önemli bir aktarıcısı olan el sanatları içerisinde köklü bir tarihi geçmişe sahip olan geleneksel kilim dokuma sanatı yerel kültürün simgeleşmiş öğelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gaziantep geleneksel kilim dokumacılığının önemli bir ekonomik faaliyet olarak yürütüldüğü nadir kentlerimizden biridir. Yapılan araştırma neticesinde Gaziantep'te kültürel miras turizmi açısından geleneksel kilim dokumacılığının ekonomik anlamda önemli bir katma değer olduğu ve turistlerde merak uyandıran kültürel öğeler arasında yer aldığı görülmektedir.

Bu kapsam dahilinde Gaziantep için önemli bir sanat kolu olan kilim dokuma sanatının mevcut var olan durumunu ortaya koyabilmek ve kültürel miras turizmi açısında potansiyelini vurgulayabilmek amacıyla geleneksel kilim dokuma sanatını Gaziantep'te halen büyük bir özveri ile devam ettiren zanaatkarların görüşleri alınmıştır.

Çalışma kapsamında yürütülen sözlü mülakatlar neticesinde kilim dokuma ustalarının demografik özelliklerine değinilmiş ve çalışma konusunu içeren sorular yöneltmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre birçoğunun 40 yaş üzerinde olduğu, özellikle kadınların son zamanlarda halk eğitim merkezleri sayesinde bu alanda daha aktif oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların ilkokul, lise, ön lisans ve üniversite düzeyinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu mesleği seçme nedenlerinin genellikle ekonomik kaygılar, kültürel faktörler ve bu mesleğe karşı duydukları merakın olduğu, kilim dokuma sanatını babadan ve halk eğitim merkezlerindeki kurslardan öğrendikleri araştırmanın diğer bir bulgusudur. Ayrıca genç kuşağın farklı nedenlerden dolayı kilim dokuma sanatına pek meraklı olmadığı ve kilim dokuma sanatının eskisi kadar gündemde olmadığı hatta geri planda kaldığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında Gaziantep için geleneksel kilim dokuma sanatının kültürel miras turizmi açısından potansiyelini değerlendiren katılımcılar, Gaziantep'te köklü bir geçmişe sahip mesleklerden biri olduğunu, bu nedenle turizm konusunda Antep kültürünü yansıtabilecek önemli bir öge olduğunu belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda Gaziantep için kilim dokumacılığının önemli bir sanat kolu olduğu, kültür turizmi kapsamında potansiyel oluşturduğu, kültürel miras turizmi açısından önemli bir katma değer olduğu, doğru reklam ve teşvik ile ekonomik ve kültürel anlamda daha da verim alınabileceği ve özenle korunması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca kilim dokuma sanatı dahil olmak üzere birçok el sanatının unutulma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu ve eskisi kadar kullanılmadığı görülmektedir. Mesleki anlamda yeni neslin bu geleneksel gelir kollarını öğrenmeye teşvik edilmesi değer taşımaktadır. Bu nedenle Gaziantep'te halen varlığını sürdüren geleneksel el sanatlarının unutulmaması ve devamlılığının sağlanması konusuna önem verilmesi gerekmektedir. Kente bu sanat kollarının devamlılığının sağlanması turizm alanında da önemli potansiyel teşkil edecek, dolayısıyla yörede istihdama ve ekonomik girdilerin elde edilmesine sebebiyet verecektir. Bu konuda yerel yönetimlerin göstermiş oldukları faaliyetler Gaziantep'te el sanatlarının geleceği açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Aktürk, M. (2013). Gaziantep İlinde Yaşayan El Sanatları. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı. S. 53-68.

Alagöz, G. & Çalık, İ. & Güneş, E. (2018). Kültürel Miras Turizmi Açısından Erzincan Bakır İşleme Sanatının Mevcut Durumu ve Sürdürülebilirliği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 174-188.

Aziz, A. (2019). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Bahçe, A. S. (2009). Kır3sal Gelişimde Kültür (Mirası) Turizmi Modeli. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 1-4.

Barışta, H. Ö. (2005). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 15-17.

Bauman, Z. (1998). Sosyolojik Düşünmek (Çeviren; Abdullah Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.

Bayazit, M. & Ceylan, U. & Saylan, U. (2012). Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Batman University International participated Science and Culture Symposium, s. 899-900.

Beeho, J. A. & Prentice, R. C. (1997). Conceptualizing the Experiences of Heritage Tourists: A Case Study of New Lanark World Heritage Village. Tourism Management, Cilt 18, Sayı 2, s. 75-87.

Birinci, S. & Camcı, A. (2016). Korunması Gereken Geleneksel El Sanatları Bir Örnek: Sivas Bıçağı Üretimi. Marmara Coğrafya Dergisi, s. 493-494.

Çelik, S. & Toprak, L. S. (2018). Şırnak Geleneksel El Sanatlarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 687-688.

Çınar, K. & Aydın, D. (16-18 Eylül, 2000, İstanbul). The sustainability of cultural heritage: Two sample houses in Konya, earthquake safe les-sons to be learned from traditional construction? On the Seismic Performance of Traditional Buildings International Conference, UNESCO, ICOMOS, s. 23-24.

Dılmaç, O. (2013). Erzurum'da Kaybolmaya Başlayan Yöresel El Sanatları. Akdeniz Sanat Dergisi, s. 93-94.

Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi, s. 51-59.

Gunn, C. A. (1993). Tourism Planning. New-Jersey: Taylor& Francis Publish.

Hünerel, Z. S. & Er, B. (2012). Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi. Batman University International participated Science and Culture Symposium, s. 179-190.

İlgün, K. (2012). El Dokuması Kilimciliğin Günümüzdeki Faaliyet Durumu Üzerine Bir Araştırma: Hatay İli Örneği. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 131-137.

Kafesoğlu, İ. (1998). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kolaç, E. (2009). Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi. Milli Folklor, s. 19-31.

Korkmaz, E. (2016). Denizli İli Yaşayan El Sanatları. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Aanasanat Dalı. S. 1-3.

Kozak, M. A. & Sadık, A. (2009). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kuşçuoğlu, G. Ö. & Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, s. 60-62.

Macdonald, R. & Jolliffe, L. (2003). Cultural rural tourism: Evidence from Canada. Annals of Tourism Research, s. 308.

McKercher, R. D. (2008). Tourism as a Catalyst for Crafts: Pros and Cons, Tourism and Handicrafts, A Report on the International Conference on Tourism and Handicrafts, 13-15 May 2006. Tehran: Tehran, Islamic Republic of Iran, World Tourism Organization, s. 17-20.

Onuk, T. & Akpınarlı, H. F. (2005). Cumhuriyetten Günümüze El Sanatlarının Doğuşu, Gelişimi, Sosyal Kültürel Eğitim Ve Ekonomik, İlişkileri Bakımından Bugünkü Durumu Ve Geleceği. V. Türk Kültür Kongresi El Sanatları Bildirileri. Ankara: El Sanatları, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, syf. 27.

Oyman, N. R. (2019). Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlemesi. ARIŞ Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, s. 4-7.

Özcüre, G. & Yavuz, C. (2006). “El Sanatları Ürünlerinin Bulunduğu Yöreye Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Katkıları (Ordu İli Örneği)”. Çanakkale: Uluslararası Katılımlı Sanat Ekonomisi Sempozyumu.

Parekh, B. (2002). Kültürü Anlamak. Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek. Ankara: Phoenix Yayınları.

Richards, G. (2007). Cultural Tourism Global and Local Perspectives. New York: The Howard Hospitality.

Ryan, C. (2002). Tourism and Cultural Proximity Examples from New Zealand. Annals of Tourism Research, s. 952-971.

Söylemezoğlu, F. & H. Karakulah, H. K. (2020). Geçmişten Günümüze Gaziantep Aba Dokumacılığı. Folklor Akademi Dergisi. Cilt:3, Sayı: 4, s. 173-189.

Tanrikulu, M. (2014). Kültür. Coğrafya Ve Mekan, Mekan- Kültür-Tarih-Coğrafi İşaret. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık. s. 52-53.

Thrift, N. (2009). Space, the Fundamental Stuff in Geography, In Clifford, N.J., S.L., Rice, S. and Valentine, G. (eds.), Key Concepts in Geography, Second Edition. London: Sage: Second Edition.

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2021). Gaziantep İli Nüfus Bilgileri.

Tümertekin, E. Özgüç, N. (2012). Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan). İstanbul: Çantay Kitapevi.

Uğurlu, A. (2020). Türkiye’de Geleneksel El Dokumacılığı Eğitimi. ARIŞ Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, s. 24-26.

Ulusoy, R. & Turan, N. (2016). Gaziantep Ekonomisinin Ortadoğu Açısından Önemi. Akademik Bakış Dergisi, s. 142-145.

URL-1, (2021). Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. <https://www.gaziantep.bel.tr/tr> , Erişim Tarihi: 06.07.2021.

URL-2, (2021). T.C. Gaziantep Valiliği. <http://www.gaziantep.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 06.07.2021.

Yılmaz, B. (2017). Pazırık’dan Günümüze Türk Halı Sanatı. Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi, s. 98-99.

Waite, G. (2000). Consuming Heritage: Perceived Historical Authenticity. Annals of Tourism Research, s. 835-862.

GÖKTÜRK ANITLARI VE DİVAN-I LÜGATİ’T-TÜRK’TE “TÖRE”

Yüksek Lisans Öğrencisi Ergül TAN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-8211-2895

ÖZET

Tarih boyunca Türkler için gerek yönetimde gerekse sosyal hayatta töre’nin şekillendirici bir yeri olmuştur. Başa her geçen idareci bir töre koyar. Toplumsal örf ve adetlere dayanan kurallar bütünü olan töre, devlet idaresi için esas teşkil ederdi ve töre’ye uymayanlara yaptırım uygulanırdı. “İl gider töre kalır.” ifadesinin darbı mesel halini alması töre’nin önemine işaret eder. Bu anlayışa göre; bir millet yurdunu kaybedebilir ama töre’yi kaybedemezdi. Türklerin tarih sahnesine çıkışı ile birlikte doğup gelişen töre, örf ve âdet kuralları varlığını sürdürme gelmiştir. Bireyler, hayatını bu kaide ve kurallara göre sürdürürdü. Bunlar ayrılmaz bir şekilde milletin varlığına milletin ortak düşünce, duygu ve kanaatlerine bağlıydı. Bu kaide ve kurallar sözlü ve yazılı edebî türler olan destan, hikâye, atasözü, özdeyiş vb. türler yoluyla milletin içinde yaşayıp nesilden nesille aktarılmıştır. Edebî eserler meydana getirilirken toplumsal duygu ve düşünceden bağımsız değildir. Yazarlar olup biteni kamera sessizliği ile uzaktan ya da her şeyden haberdar; olmuş, olacaklara hâkim olarak okura yansıtır. Böylece töre’nin taşıyıcılığı görevini üstlenir. Edebî eserlerin bu özelliği sayesinde Türk milleti ile birlikte doğan töre, milletle gelişir ama asla yok olmaz. “İl gider, töre kalır.” ifadesinde belirtildiği gibi töre kalıcılığını günümüze kadar devam ettirdi ve gelecekte de edebî eserler sayesinde devam ettirecektir. Bu çalışmada edebî eserlerin töre’yi taşımadaki ve töre’nin varlığını sürdürmedeki rolü üzerinde durulacaktır. Kül Tigin ile Bilge Kağan Yazıtları ve Divan-ı Lügat-ı Türk gibi ilk Türkçe eserlerde Halk Bilimi açısından töre’nin yeri üzerinde durulacaktır. İslamiyet’ten önceki ve sonraki bu eserlerin incelenmesi sonucu töre’nin doğru anlaşılmasının önemi vurgulanacaktır.

Töre, toplumun damarlarında varlığını hissettiren kan gibi olup toplumdaki hayatın bekasını sağlamaktadır. Birey, yazılı olmayan bu hükümleri, yaşamında uygulamakla toplumsal aidiyetini pekiştirir ve toplumsal kabul görür. Toplumda kabul gören bir birey için “törelî” ifadesi kullanıldığı gibi ahlaklı birey de “terbiyeli ve törelî” ifadeleriyle örnek birey olarak tasvir edilmiştir. Töre, toplumun tarihinden ve geçmişinden geldiği için daima değer verilen kurallar olarak kabul görmüş ve birey ile töre birbirini tamamlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Töre, Türk Töresi, Hukuk, Sözlü Edebiyat, Yazılı Edebiyat

GOKTURK MONUMENTS AND CUSTOM IN DIVAN-I LUGATI’T TURK

ABSTRACT

Throughout history, custom has had a significant role for Turks both in management and in social life. Every administrator that comes into power puts a different custom. Custom, which includes a body of rules based on custom and usage, would constitute the basis for state administration, and sanctions would be imposed to those disobeying morals. The proverb “Morals are forever” addresses to the importance of custom. Accordingly with this notion, a nation could lose its homeland but morals.

Morals and custom and usage, which were born and developed together with Turks' existence in history, have always survived. Individuals would continue with their lives in accordance with these rules and principles. They were inseparably attached with the nation's existence, common thoughts, feelings and opinions. These rules and principles always existed inside people's hearts through oral and written genres of literature such as epics, stories, proverbs, bywords, and therefore were transferred from one generation to another. Literary works are not independent from social thoughts and feelings while being created. Writers reflect to the readers everything that happened with the silence of a movie camera with full knowledge. Hence, they take on a task of being carriers of morals. Thanks to this feature of literary works, morals, which had been born together with the Turkish nation, developed with the people but never disappeared. As also mentioned in the expression "Morals forever", custom has proceeded its existence until today and will keep doing so in the future through literary works. In this study, we will be focusing on the role of literary works regarding the continuation of morals. We will also put emphasis on the place of morals in terms of Folklore in the earliest Turkish works such as Kül Tigin and Bilge Kağan's Inscriptions as well as Divan-ı Lügat-ı Türk. We will, as a result of studying these works before and after Islam, emphasize how important it is to understand morals correctly.

Custom is like the blood the society feel under their skin, and provides the continuance of life in society. Applying these unwritten laws to their lives, individuals not only reinforce their social belonging but also are acknowledged by the society. Just like the expression "with morals" used for an individual that is accepted by the society, "with manners and morals" is used to depict an ethical and well-behaved role model. Custom, as it arrived today through the nation's history, has always been accepted as valued rules, and the individual and morals have completed each other.

Keywords: Custom, Turkish Morals, Law, Oral Literature, Written Literature

TARİHÇİ ŞOKAN VELİHANOV VE KAZAK HALKININ MODERNLEŞME SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KALKAN

Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID: 0000-0003-0048-9144

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Kazak halkının modernleşme sürecinde tarihçi ve etnograf Şokan Velihanov'un (1835-1865) yeri ve önemi olacaktır. Çalışmanın temel iddiasına göre Şokan Velihanov, Rus tarzı bir modernleşme yerine Kazak gelenek, görenek ve kurumlarını reforme ederek, Kazak tarzı bir modernleşme olması gerektiğine inanıyordu. Çalışma, Şokan Velihanov'un hayatı ve eserlerini inceleyerek modernleşme ve Kazak tarihi konusunu tartışacaktır.

Modernleşme, bağımsız Kazakistan'ın önde gelen gündem maddelerinden biridir. Sovyet döneminde modern olan her şeyin Ruslar eliyle gerçekleştiği iddia edilmiştir. Buna göre Ruslar, Kazak ülkesini buraya medeniyet getirmek için işgal etmiştir. Bir başka deyişle medeniyet ve modernleşmenin Kazakların bir katkısı olmadan, hatta Kazaklara 'rağmen' gerçekleştirildiği savunulmuştur. Ancak Şokan Velihanov, Abay Kunanbayev, Ibray Altınсарın, Ahmet Baytursunov, Mirjakıp Dulatov ve Alihan Bökeyhanov gibi Kazak aydınları Rus değil Kazak değerlerini önceleyen yerel bir modernleşme projesi önerdi. Şokan Velihanov, bu yerel ve Batı/Rus dışı modernleşme önerisinin öncülerinden biriydi. Kazak tarzı modernleşmenin nasıl olması gerektiğini ise Velihanov'un bıraktığı eserlerden anlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Şokan Velihanov, Kazak, Kazakistan, modernleşme, Batı-dışı modernleşme

HISTORIAN SHOKAN WALIKHANOV AND MODERNIZATION OF KAZAKH PEOPLE

ABSTRACT

The subject of this study is the place and importance of the historian and ethnographer Shokan Walikhanov (1835-1865) in the modernization process of Kazakh people. The study claims that Shokan Walikhanov believed in a Kazakh style modernization which could be achieved through reforming Kazakh customs and institutions, instead of a Russian style of modernization. This study will discuss the modernization and Kazakh history through examining life and works of Walikhanov.

Modernization is one of the leading issues of independent Kazakhstan. It was claimed that all modern things were done by Russians during Soviet times. According to that approach Russians invaded Kazakh lands in order to brought civilization. In other words Russians supported the idea that civilization and modernization were achieved despite Kazaks, without any Kazakh contribution.

However, some Kazakh intellectuals like Shokan Walikhanov, Abai Kunanbayev, Ibirai Altinsarin, Akhmet Baytursunov, Mirjakyp Dulatov and Alikhan Bokeikhanov proposed a native modernization project which gave priority to Kazakh values not Russian. Shokan Walikhanov was one of the first vanguards of this native and non-Western/Russian modernization project. The question of how a Kazakh style modernization is to be achieved can be answered by examining the works of Walikhanov.

Keywords: Shokan Walikhanov, Kazakhs, Kazkhstan, modernization, non-western modernization

GELENEKSEL KAZAK TOPLUMSAL YAPISI VE MODERNLEŞME

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KALKAN

Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID: 0000-0003-0048-9144

ÖZET

Bu çalışmada Kazak halkının geleneksel toplum yapısının modernleşme süreci incelenecektir. Çalışmanın temel iddiasına göre ondokuzuncu yüzyıl boyunca meydana gelen siyasi gelişmeler Kazak toplumsal yapısını değiştirmiştir. Özellikle Rusya İmparatorluğu'nun uyguladığı sömürge siyaseti geleneksel Kazak kurumlarını ortadan kaldırmış ve yerine Kazak olmayan, Rus tarzı toplumsal kurumlar oluşturulmuştur. Sovyet dönemi boyunca övülen bu değişim günümüzdeki Kazak toplumsal yapısına olumsuz biçimde yansımıştır. Bağımsız Kazakistan'ın en önemli sorunları arasında Kazak dili ve kültürünün korunması ve Ruslaşmanın önüne geçilmesi yer almaktadır. Günümüzde Kazakistan'da yaşanan bu toplumsal sorunların kaynağı Rusya İmparatorluğu'nun sömürge siyasetidir.

Rusya İmparatorluğu bu değişimi öncelikle askeri işgal ile başlattı. Rusya, Kazak topraklarını ele geçirdikten sonra çıkardığı kanunlar yoluyla önce hanlık kurumunu sonra diğer geleneksel kurum ve uygulamaları yasakladı. Kazak ülkesi yirminci yüzyıl başında artık tamamen bir Rus sömürgesi haline geldi. Bu durumu geleneksel Kazak toplumsal kurumlarında yaşanan değişim ile daha iyi anlamak mümkündür.

Çalışmada geleneksel Kazak toplumsal yapısı tarihsel süreç içinde anlatılacaktır. Kazak jüzleri, hanlık kurumu, Kazak toplumsal sınıfları gibi kavramlar açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazak, Kazakistan, geleneksel yapı, toplumsal kurumlar, modernleşme

TRADITIONAL KAZAKH SOCIAL STRUCTURE AND MODERNIZATION

ABSTRACT

The subject of this study is the modernization process of the traditional Kazakh social structure. The study claims that the political developments throughout the 19th century changed the Kazakh traditional social structure. The colonial policies applied by the Russian Empire got rid of the traditional Kazakh social institutions and replaced them with non-Kazakh, Russian ones. This change which was appraised during the Soviet period affected modern Kazakh social structure negatively. Preservation of Kazakh language and culture is one of the most important issues of independent Kazakhstan. The main source of cultural and social problems of modern Kazakhstan is the colonial policies of Russian Empire.

Russian Empire started that change through military invasion. After capturing Kazakh lands, Russia declared new laws and regulations which got rid of the “khan” rule and the other traditional institutions and practices. In the beginning of the 20th century, Kazakh lands became subject to Russian colonial rule. We can understand this situation by examining the change which took place in traditional institutions of Kazakh social structure.

The traditional Kazakh social structure will be studied in historical perspective. The main terms such as Kazakh jüz and tribes, the institution of “khan” and other social classes will be explained and so that the modernization process will be understood thoroughly.

Keywords: Kazakh, Kazakhstan, traditional structure, social institutions, modernization

KLİMT'İN SÜSLÜ VE GÖSTERİŞLİ DÜNYASINDAN; “ADELE BLOCH-BAUER I” ESERİNE BİR BAKIŞ

Dr. Öğr. Gör. Parvin Ghorbanzadeh Dizaji

Osmangazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel Sanatlar Bölümü
ORCID: 0000-0001-8546-1233

ÖZET

Avusturyalı ressam Gustav Klimt, genç yaşlarda sembolizm ve art nouveau akımlarından ciddi derecede etkilenerek bu akımın sanatsal etkilerini tarzına yansıtmıştır. Klimt Farklı ve ilginç ve bir o kadar da özgün üslup ve sıra dışı renk anlayışıyla kendi döneminin en önemli temsilcilerinden biridir. Sanatçı özellikle eserlerinde kadın figürlerine ayrı bir yer vererek, bu konuda bir ekol olduğunu söylemek mümkün. Sanatçı döneminin çeşitli yaş gruplarındaki kadınları resmederek, onları bazen hüznü, trajik, melankolik bazen de mutlu, şehvetli ve umursamaz olarak da resmettiğini görmekteyiz. Çoğunlukla resimlerinde kadınların cinsel imajına yer verilmesinin yanı sıra nadiren de olursa, kadının hamilelik, annelik ve yaşlılık gibi konularına da yer vermiştir. Bu araştırmanın konusu olan Adele Bloch-Bauer I'nin portresi, Gustav Klimt'in 1903 ve 1907 yılları arasında tamamlanan ve Altın aönemi'ne ait olan ünlü eserlerinden biri sayılmaktadır. Portre, Yahudi bir bankacı ve şeker üreticisi olan Ferdinand Bloch-Bauer tarafından sanatçıya sipariş verilerek çizilmiştir. Adele'nin portresi de bilinen bu çalışmada Klimt altın yaprak kullanılarak modeli süslemeler arasında hapsedmiştir. Art Nouveau akımının en belirgin örneklerinden biri bilinen bu eser, “Avusturya'nın Mona Lisa'sı” olarak ta bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gustav Klimt, Adele Bloch-Bauer I, Art Nouveau, kadın figürü, Portre

FROM THE ORNATE AND FLAMBOYANT WORLD OF KLİMT; A LOOK AT “ADELE BLOCH-BAUER I”

ABSTRACT

Austrian painter Gustav Klimt was seriously influenced by symbolism and art nouveau movements at a young age and reflected the artistic effects of this movement on her style. Klimt is one of the most important representatives of his period with his different and interesting and yet unique style and extraordinary color understanding. It is possible to say that the artist is a school in this regard, especially by giving a separate place to female figures in his works. We see that the artist portrayed women of various age groups, sometimes as sad, tragic, melancholic, and sometimes as happy, sensual and careless. In addition to the sexual image of women in his paintings, he also rarely included subjects such as pregnancy, motherhood and old age in his paintings. The portrait of Adele Bloch-Bauer I, which is the subject of this research, is considered one of the famous works of Gustav Klimt, which was completed between 1903 and 1907 and belongs to the Golden Age. The portrait was commissioned by Ferdinand Bloch-Bauer, a Jewish banker and candy manufacturer. In this work, which is also known as Adele's portrait,

Klimt imprisoned the women among the ornaments by using gold leaf. Known as one of the most prominent examples of the Art Nouveau movement, this work is also known as "Austria's Mona Lisa".

Keywords: Gustav Klimt, Adele Bloch-Bauer I, Art Nouveau, female figure, Portrait

GİRİŞ

Avusturyalı ressam Gustav Klimt, genç yaşlarda sembolizm ve art nouveau akımlarından ciddi derecede etkilenerek bu akımın sanatsal etkilerini ve özelliklerini tarzına yansıtmıştır. Klimt Farklı ve ilginç ve bir o kadar da özgün üslup ve sıra dışı renk anlayışıyla kendi döneminin en önemli temsilcilerinden biridir. Sanatçı özellikle eserlerinde kadın figürlerine ayrı bir yer vererek, bu konuda bir ekol olduğunu söylemek mümkün. Sanatçı "All art is erotic" yani "Tüm sanat erotiktir" ifadesiyle dönemin katı normlarına karşı gelmiş ve sanatla erotizmi birleştirmiştir. Viyana Sezession grubunun önemli üyelerinden sayılan sanatçı, resim çalışmalarının yanı sıra duvar resimleri, eskizleri ve diğer eserleriyle de ünlüdür. En önemli konularından biri olan kadın bedeni genellikle resimlerinde duygusal bağı olan kadın modelini çoğu çalışmalarında görmektedir. İnce Dekoratif süslemelerle beraber eserlerinde zarif bir erotizm göze çarpar hatta bazı tablolarında gerçekten de saf altın kullanmıştır. Viyana Üniversitesindeki tabloları II. Dünya Savaşında Naziler tarafından tahrip edilmiştir.

Klimt, "Piyano Başında Schubert" adlı eserinden sonra ısrarlı bir şekilde tamamen kadının dünyasını konu alan resimler üretmeye yönelir. Antik Yunan, Mısır ve Bizans sanatlarından esinlenmesine karşın; çağdaş kadını cinsel ögenin ağır bastığı bir temsile dönüştürerek günceller. Böylelikle duyguların ilkel ve temel gücünü simgeleyen açık erotizmin iki değerliliği üzerinde yoğunlaşır ve büyük bir çekiciliğe sahip ele geçmez bir kadın ideali yaratır (Peccatori ve Stefano, 2004: 46) (Görsel:1).

Görsel 1: Klimt, Piyano Başında Schubert, 1899

Klimt'in ilk resimlerinin tarzı, dosdoğru Michelangelo'nun fresklerinden çıkmış figürleriyle, alışlagelmiş neoklasizmdi. Ama yavaş yavaş özellikle Empresyonist akımın etkisiyle tarzını terk etmiştir. Hayal gücünü ve hayalleri metaforik olarak sergileyen, kelimenin tam anlamıyla ne olduğunu değil, bunun yerine bir fikri temsil eden bir stil olan sembolizm tarzında ustaydı. Esas olarak duvar resimleri, portreler ve sembolist eserler çizdi ve sanatı esas olarak kadın formuna odaklandı.

Gustav Klimt'in kadın figürlerinde çoğunlukla ince bir erotizm yatmaktadır. Portrelerinde ise modelin kimliğini, ruh halini ve mekânı ortaya çıkarmayı tercih etmeyen Klimt, Bloch-Bauer I eserinde Adele'i süslemelere haps ederek, gösterişi tercih etmiştir. Ayrıca kullandığı geometrik şekiller ve desenler Art Nouveau tekniklerini kullandığının en belirgin örneklerden biri sayılmaktadır. Klimt'in Altın Dönemi'ne ait en önemli eserlerinden biri sayılan Portrait of Adele Bloch-Bauer, "Avusturya'nın Mona Lisa'sı" olarak ta bilinmektedir. Adele'nin portresi de bilinen bu çalışmada Klimt altın varak kullanılarak modeli süslemeler arasında hapsedmiştir.

Adele Bloch-Bauer'I portresi, 1904 ve 1907 yılları arasında yaratıldı (Görsel:2). Adele Bloch-Bauer'II eseri ise 1912 yılında yapılmıştır. Klimt, bu dönem çalışmalarında ağırlıklı olarak altın ve gümüş metalik tonlar kullanılarak resimlerinden eleştirel beğeni toplamıştır.

Görsel 2: Gustav Klimt. "Adele Bloch-Bauer I". 1907 Tuval Üzerine Yağlı Boya, Gümüş ve Altın. 138 X 138 cm. Neue Galerie, New York.

ESER ÖZELLİKLERİ VE ANALİZİ

Adele Bloch Bauer'in Portresinde grafik bir anlatımın hâkim olduğunu görmekteyiz. Kadın Figürün giysisi ve vücudu bir bütün olarak yansıtılmış olup arka plan ve figürün giysisi yoğun bir biçimde çok sayıda farklı renk ve formdaki motiflerle doldurulmuştur. Bu çalışmada Adele bir kadın olmaktan uzaklaşarak bir sanat eserine dönüşmüş olup böylece Rus ikonlarını andırıyor. Kadının portresi ve elleri dışında resimde hiçbir 3 boyutlu etki görülmemektedir. 2 boyutlu olarak çizilen nesneler dokularıyla birbirinden ayırmış olup resimde özgün bir kompozisyon yaratmışlardır.

Dağılmış, siyah dalgalı saçları sanki kafası üzerine oturtulmuş bir başlık gibi duran, bu taşbebek yüzlü figür etrafındaki altın bolluğuna rağmen dikkatimizi çeker. Model bir ampul gibi Parlar, gözleri ve Kaşlarının üzerindeki siyahlar bu etkiyi artırır (Görsel: 3).

Görsel: 3

Bu resim, cüppe ile elleri birbirine kenetlenmiş dik duran bir kadının tam boy portresidir. Ön planda kadın ve alt tarafa yakın yeşil bir bölüm haricinde arka plan ağırlıklı olarak altın desenlerden oluşuyor. Bununla birlikte, ön plan ile arka plan arasındaki tonal ve dokusal benzerlikler nedeniyle ön plan ile arka plan arasında ayırım yapmak oldukça zordur. Resmin arka planında tuvalden çıkıntılı duran kabartmalı süslemeler görmek mümkün. Klimt'in imzası da böyle bir Karenin içinde dikkat çekmektedir. Soluk renkli, kıvrımlı çizgiler bu desenlerin arasından geçerek kadının formunu belirler. Baş ve omuzun çevresinde artan bezemeler bir çeşit taht arkalığı şeklini alarak modelin kırmızı dudaklı, Kırmızı yanaklı yüzünü ortaya çıkarır (Görsel:4).

Görsel: 4

Göz bebekleri çukurlaştırılarak beyaz bir noktayla belirginleştirilmiştir. Bu, gözü daha dikkat çekici ve parlak hale getirmek için Rubens tarafından da kullanılan eski bir tekniktir. Biçimsel motiflerine bakıldığında, Mısır esinli gözler elbisesinin süslemesinin orta kısmında hâkimdir.

Kenarlarda ise bunlar karelerin içinde yerleştirilmiş, ikiye bölünmüş, siyah sınırlı çemberlere dönüşür. Bloch-Baure'ın mavi damarlı ellerinin rahatsız görünen bir pozda kenetlenmesi başka tip bir desen yaratır. Yeşilimsi teni, küçük çimenliği (yukarıda görülüyor) tekrar eder. Bu, altın ve kırmızı parçalarla kontrast oluşturan yegane şeydir. Toplam yüzeyin yalnızca yaklaşık sekizde birini oluşturmalarına rağmen dikkatimiz, modelin başına, omuzlarına ve kollarına yönlenir (Görsel:5).

Görsel 5: Gustav Klimt. “Adele Bloch-Bauer I”. 1907 Tuval Üzerine Yağlı Boya, Gümüş ve Altın. 138 X 138 cm. Neue Galerie, New York.

Bileğindeki ve boynundaki mücevherlerle zenginliğini belli eden Adele'in altın kaplı işlemeler içinde varlıklı görünümünün pekiştiğini görmekteyiz. Bu eserde dikkat çeken diğer bir konu ise düz süslemelerdir. Çalışma, elbisenin aldığı üçgen şekli, parlak pirinç rengi renkleri ve cüppe ve fonun sahip olduğu düz görünümlü desenler nedeniyle çok soyut (Görsel:6).

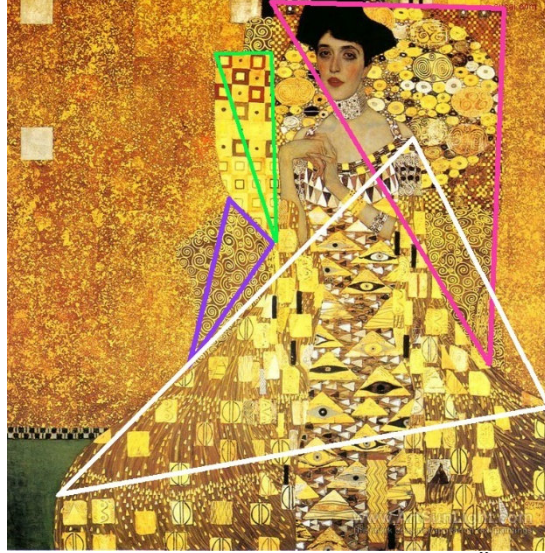
Görsel: 6

Bir portre için alışılmadık bir durum olarak tuval, kare şeklinde ve geniştir, boya bir metrenin üzerindedir (Kanvasın şekli kare (138 cm x 138 cm) olup modern bir eserdir). Klimt, gerçek Gümüş ve altın kullanarak üçboyutlu bir vücuttansa bir duvar kağıdı desenini andıran düz bir süsleme yaratmıştır. Bu çalışmanın kompozisyonu çok karmaşıktır ve birçok kompozisyon kuralına ve oranına uyar. Örneğin, kadın üçte iki sola yerleştirilmiştir, dolayısıyla üçte bir kuralı izlemektedir (Görsel:7).

Görsel 7: Gustav Klimt. “Adele Bloch-Bauer I”. 1907 Tuval Üzerine Yağlı Boya, Gümüş ve Altın. 138 X 138 cm. Neue Galerie, New York.

Üçgen kuralı, kadının yüzü ve dirsekleri arasında ve ayrıca cüppe şeklinde mevcuttur. Üçgen kuralı, bir parçanın daha sağlam ve sağlam görünmesine yardımcı olur. Bu, kadındaki gücü vurgular ve böylece onun karakterini düşündürür (Görsel:8).

Görsel 8: Gustav Klimt. “Adele Bloch-Bauer I”. 1907 Tuval Üzerine Yağlı Boya, Gümüş ve Altın. 138 X 138 cm. Neue Galerie, New York.

Alttaki yeşil şeritte negatif boşluk kullanılmıştır. Bu şeritte desenin yokluğu, parçanın geri kalanı gibi sıcak bir tonun aksine soğuk bir ton olması, çerçeveye ilişkin algımızı yukarı doğru kaydırarak, takıyı kadının kolunun ortasına konumlandırıyor (Görsel:9).

Görsel 9: Gustav Klimt. “Adele Bloch-Bauer I”. 1907 Tuval Üzerine Yağlı Boya, Gümüş ve Altın. 138 X 138 cm. Neue Galerie, New York.

Dikey olarak çerçevenin bu kadının statüsünü vurgular, ayrıca kadının elbisesinde ağır bir sadeleştirme var. Sanatçı, çalışmadaki tek üç boyutlu unsur olan kadın bedenine dikkat çekmek için elbisenin gerçek boyutunu ve yapısını göz ardı ederek iki boyutlu görünmesini seçer (Görsel:10).

Görsel: 10

Bu çalışma, kalıpları çok etkili bir şekilde kullanıyor. Kenarlara yaklaştıkça, desen daha tekrarlayan ve yumuşaktır, kadına daha yakinken, desenler tuvalden daha az yer kaplayan her farklı desen türü ile daha düzensiz hale gelir. Bu, dikkatimizi kadına çekiyor, çünkü o bölümün geri kalanına göre daha az birlik ve daha fazla kontrast var.

Renk açısından eser ağırlıklı olarak metalik tonlardan oluşuyor. Bununla birlikte, desenlerde belirli siyahlar, kırmızılar ve koyu maviler iç içe geçmiştir. Koyu renkler (siyah ve mavi), çoğunlukla kadının pelerininin altındaki silüetini çizmek için kullanılır. Bu, pelerin ile silüet arasında hafif bir kontrast yaratır, böylece gözlerimizin ikisi arasında ayırım yapmasına izin verir. Kırmızı, ışın altındaki yeşil ile bir denge oluşturmak için kullanılır (Görsel:11).

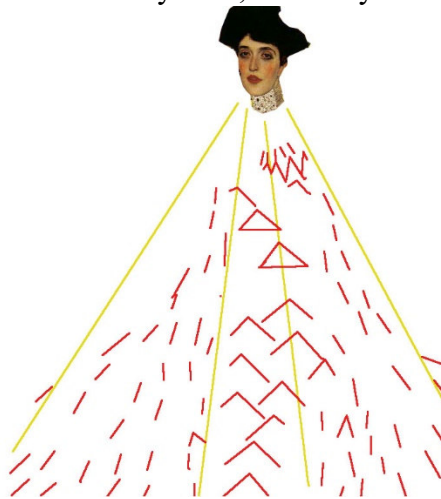
Görsel:11

Ayrıca kadının cilt tonundaki daha pembe tonları ortaya çıkarmak için de kullanılır. Pembe tonları, onun grimsi ten rengini, yüz çevresindeki desenlerdeki gümüşü unsurlarla kontrast haline getirir (Görsel:12).

Görsel: 12

Elbisesinin kenarlarındaki önde gelen çizgiler, kolları ve silueti başını işaret ediyor. Bu tasarım ilkeleri ve unsurları, kadını güçlü ve kadınsı olarak tasvir etmek için kullanılır. Örneğin, üçgen kuralı, kadının bir kaide ile topraklanmış görünmesini sağlar. Negatif alan çerçeveyi değiştirir, böylece zenginliği ve statüsü sergilenir. Eğri çizgiler kadınlığı akla getirir, ancak yukarı doğru gitmeleri, otorite ve kontrolü akla getirir. Bununla birlikte, Bloch-Bauer'ın ifadesi ve vücut dili yumuşak ve savunmasız görünüyor. Bu parçada kullanılan çizgiler çoğunlukla kıvrıktır ve dikkatimizi yukarı, kadının yüzüne yönlendirir (Görsel:13).

Görsel:13

Adele Bloch Bauer'in ikinci portresi ise İlk Bauer portresinden oldukça farklıdır. 1912 yılında yapılan bu eserde, Çin sanatı esintili motifler yer almaktadır. Bu eser ilk eserin özelliklerini duygu anlamda yansıtırken ama süslemelerde sanatçının daha sade motifleri kullanımını ve Adele'nin gündelik yaşamının ve sadeliğinin görmekteyiz (Görsel:14).

Görsel 14:. Gustav Klimt. “Adele Bloch-Bauer II”.Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1912 New York. 190 x 120 cm

Klimt, Adele'nin çok sayıda eskizini de yapmıştır. Sanatçının eserlerinde figür yüzey ile adeta birleşir.

SONUÇ

Bu resmin kadınsı yönüne katkıda bulunur ve güç ve cesaretle dengeler. Kullanılan metalik renk paleti oldukça parlak ve dikkat çekicidir. Sanatçının amacı, desen, birlik, kontrast ve renk gibi tasarım ilkelerini ve unsurlarını kullanarak dikkatimizi kadına odaklamak ve ardından üçgenler ve negatif alan kuralı gibi gücünü vurgulamak için kompozisyon öğelerini kullanmaktır. Çalışma, ifade edilen arketipik "güçlü kadın" aracılığıyla zarafeti ve güzelliği çağrıştırıyor. Daha önce bahsedilen sembolizm tarzına atıfta bulunan Klimt, gerçekçi görünen ve hatta gerçekte var olan şeylere benzeyen neredeyse tüm unsurları ortadan kaldırarak Bloch-Bauer'i sembolik ve neredeyse ruhsal bir düzeye yükseltmeyi amaçladı. Genel olarak, sanatçının niyetleri, tasarım ve kompozisyon ilkeleri ve unsurları aracılığıyla iyi bir şekilde iletildi ve resmin hikayesinin daha fazla insanın ilgisini çekmesine izin verdiğinden, çalışmanın daha geniş bir izleyici tarafından takdir edilmesine sebep oldu. Portre İkinci Dünya savaşı sırasında Bloch-Bauer aileden alınarak, daha sonra Viyana Belvedere sarayı'na götürülmüştür. Bu eserde Yahudi referansı ortadan kalkması için hatta eserin ismi “Altın kadın” “Woman in Gold” olarak değiştirilmiştir.

I.Dünya Savaş'ının patlak vermesiyle beraber sanatsal etkinlikler de kısıtlanmaya başlar ve sanatçıların faaliyetlerinin de etkilemiş olur.

Klimt maalesef o dönemde 11 Ocak 1918'de kısmen felç geçirerek hastaneye götürülüyor ve daha sonrası hastanede zatürreye yakalanarak 6 Şubat 1918 'de hayatını kaybeder. Ölümünden hemen sonraki yıllarda Klimt'in sanatı art nouveau akımını etkilemeyi sürdürür. Ama süslemeye karşı modernist tepki çok geçmeden Klimt'i geride bırakarak sanatının sanatsal çalışmalarının değeri popüler sanatın kıyılarında kalmış olur. Ancak 2006 yılında Portrait of Adele Bloch-Bauer(Adele Bloch-Bauer'in Portresi) 'nin satılmasıyla Klimt adını tüm dünyaya yaymış olur.

KAYNAKÇA

- Rideal, Liz. (2018). Resimler Nasıl Okunur? Anlam ve Yöntem Okuma Rehberi. Çev: Ece Nahum. 3.Baskı. YEM Yayın. İstanbul.
- COMINI, A. (1991). Gustav Klimt, Thames and Hudson. United Kingdom.
- KOVULMAZ, B. (2009). Klimt. Çev: Betül Kadioğlu. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul.
- Avşar, P. Algan, Turhan. (2014). Gustav Klimt'in Eserlerindeki Kadın İmgesi. Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü. Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi. Sayı: 02. Cilt: 01.
- KAZANÇ, N. A. (2018). GUSTAV KLİMT'İN KADIN PORTRERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. CÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Haziran. Cilt: 42. Sayı: 1.
- Pereda, E, A. (2019). Science, art, society and Klimt'sUniversity of Vienna paintings.

CAZ MÜZİĞİ ve ALEKSANDR TSFASMAN'IN 'HUMORESQUE' ESERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehriban ALİYEVA

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü

ORCID: 0000-0001-9762-6146

ÖZET

Caz müziği 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve 20. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran popüler bir müzik çeşididir. Amerika'nın tanınmış caz eleştirmenlerinden M. W. Stearns'ün ifadesiyle, "Caz, Avrupa çalgılarını kullanan, Avrupa armonisinin, Avrupa-Afrika melodilerinin ve Afrika ritimlerinin öğelerini birbirine bağlayan doğaçlamalı Amerikan müziğidir" (Say, 2005: 296). Caz müziği Avrupa ve Amerika kıtasının yanı sıra Rus müzik kültürünü de derinden etkilemiştir. 20. yüzyılda caz müziğinin Rusya'da yaygınlaşmasını sağlayan bestecilerden biri Aleksandr Tsfasman'dır. Piyanist, orkestra şefi ve besteci olan Tsfasman caz türünde birçok eser ortaya koymuştur. Besteci, caz müziğinin ruhunu, stil özelliklerini ve derin sırlarını ustalıkla sergilemiştir. Ustalığını açık biçimde yansıtan yapıtlarından biri de Humoresque adlı piyano eseridir. Bu eser parlak ezgisel çizgiler, çeşitli tınısal renklerle gelişen hızlı ritmik figürler, teknik pasajlar, aksak yapılar ve pedal kullanımı bakımından oldukça zengindir. Bu yönüyle eser, caz müziğinin karakteristik özelliklerinin öğretiminde kullanılabilecek önemli bir kaynaktır. Bu çalışmada, caz müziğinin tarihsel gelişimi ve kültürel arka planı kısaca özetlenmiş, caz türünün Rusya'daki gelişimine ve Aleksandr Tsfasman'ın bu süreçteki etkisine değinilmiş, Tsfasman'ın 'Humoresque' adlı eserinin teknik ve müzikal açılarından analizi yapılarak Türk piyano literatürüne kazandırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın piyano eğitimcilerine ve öğrencilerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Caz Müziği, Aleksandr Tsfasman, Humoresque

JAZZ MUSIC and ALEKSANDR TSFASMAN'S 'HUMORESQUE'

ABSTRACT

Jazz music is a popular music genre that emerged in the late 19th century and left its mark on the first half of the 20th century. In the words of M. W. Stearns, one of America's well-known jazz critics, "Jazz is American improvised music that uses European instruments and connects elements of European harmony, Euro-African melodies and African rhythms" (Say, 2005: 296). Jazz music has deeply influenced Russian music culture as well as Europe and America. One of the composers who made Jazz music widespread in Russia in the 20th century is Aleksandr Tsfasman. Tsfasman, a pianist, conductor and composer, has produced many works in the jazz genre. The composer has masterfully exhibited the spirit, stylistic features and deep secrets of jazz music. One of his works that clearly reflects this mastery is the piano piece Humoresque. This work is very rich in terms of bright melodic lines, fast rhythmic figures that develop with various timbre colors, technical passages, clunky structures and pedal usage. In this respect, the work is an important resource that can be used in teaching the characteristic features of jazz music.

In this study, the historical development and cultural background of jazz music are briefly summarized, the development of the jazz genre in Russia and the influence of Aleksandr Tsfasman in this process are mentioned, and it is aimed to bring Tsfasman's work 'Humoresque' into Turkish piano literature by analyzing it from technical and musical aspects. It is expected that the study will contribute to piano educators and students.

Keywords: Jazz Music, Aleksandr Tsfasman, Humoresque

1. GİRİŞ

"Cazı sevmemek imkansızdır"
(G. Kulikov, 2020)

Aleksandr Tsfasman, aktif müzisyenlik hayatı boyunca birçok etkinlik gerçekleştirmiş, kurduğu orkestralar aracılığıyla caz müziğinin Rusya'da yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Eserleri yalnızca Rusya'da değil dünya çapında tanınmış ve birçok piyanist konserlerinde seslendirmiştir. Bu yönüyle Tsfasman, dünya piyano literatürüne önemli eserler kazandıran üretken bir sanatçı olarak tarih sayfasında yerini almıştır. Ancak, bu üretken bestecinin hem kendisinin hem de eserlerinin Türkiye'de tanınmadığı görülmektedir. Oysaki bestecinin eserleri yalnızca müzikolojik anlamda değil caz müziğinin öğretiminde kullanılabilecek pedagojik özelliklere de sahiptir. Bu nedenle, Tsfasman'ın müziğinin tanıtılmasında ve Türk piyano literatürüne kazandırılmasında yarar olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla bu çalışmada, caz müziği kısaca açıklanmış, Tsfasman'ın hayatı ve müziği detaylandırılmış, öne çıkan bestelerinden biri olan Humoresque adlı eseri tanıtılmıştır. Çalışmanın Türk piyano eğitimcilerine, öğrencilerine ve piyanistlerine katkı sağlaması beklenmektedir.

2. CAZ MÜZİĞİ

Caz müziği 19. ve 20. yüzyıllara damgasını vuran profesyonel ve popüler müzik sanatıdır. Caz müziği ve evrimi, müzikologların en çok araştırdığı ve tartıştığı konulardan biridir. Caz, Avrupa ve Afrika müzik kültürlerinin sentezinin bir sonucu olarak müzik dünyasına sunulmuştur. Afrika kaynaklı melodi ve ritmin, Avrupa armonisi ve çalgılarıyla birleştirilmesi sonucunda doğaçtan çalınan bu müzik, kaynağını zenci kölelerin iş zamanı söyledikleri şarkılar, danslar, marşlar, koraller, bando müzikleri ve sokak şarkılarından almaktadır (Uçar, 2013). Caz müziğinin başlıca karakteristiği doğaçlama, senkoplu ritim ve kendine özgü bir tonlama şeklidir (İlyasoğlu, 2001). Amerika'nın tanınmış caz eleştirmenlerinden M. W. Stearns'e göre, "Caz, Avrupa çalgılarını kullanan, Avrupa armonisinin, Avrupa-Afrika melodilerinin ve Afrika ritimlerinin öğelerini birbirine bağlayan doğaçlamalı Amerikan müziğidir" (Say, 2005: 296).

Caz müziği, 19. yüzyıl sonlarında New Orleans'ın Storyville bölgesinde ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ise 1920'lerden sonra yaygınlaşmıştır (Strokova, 2002). Amerikan zencilerinin müzikal folklorunun en önemli türü olan caz müziğinin ilk kayıtları ABD'de 1922-1923 yıllarında yapılmıştır. Geleneksel caz çoğu zaman 'devrimci' veya 'savaşçı' bir müzik olarak nitelendirilmiştir. Bundan dolayı caz müziğinin yaygınlaşmasında birçok sorun yaşanmıştır. İlk zamanlar caz müziği geniş bir seyirci kitlesi önünde sergilenememiş ve caz sanatçılarına büyük çaplı konser fırsatları sunulmamıştır.

Caz sanatçıları sürekli bir var oluş mücadelesi vermişlerdir. Ancak bu durum o dönemlerde caz müzisyenleri ve dinleyicileri için bir avantaj olarak görülmüştür. Bu insanlar, ruhsal açıdan zengin olan cazı bir özgürlük ve yaşam biçimi olarak benimsemişlerdir. Gerçek caz aşıkları, anlamlı bir müziğe değer veren, parlak ve entelektüel müzikseverler olarak görülmüştür.

Caz müziği, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra hızlı ve geniş kitlelere ulaşacak şekilde yayılmıştır. Caz, modern müziğin yanı sıra pop ve dans türünün gelişimini büyük ölçüde etkileyen 20. yüzyılın müzik kültürünün fenomenidir. Herhangi bir müzik kültürünün unsurlarını kolayca özümsemekle birlikte kendine has özgünlüğünü de korumuştur. Birçok ülkede sadece kök salmakla kalmamış aynı zamanda bağımsız bir sanatsal seviyeye ulaşmıştır. Bu yönüyle caz müziği uluslararası bir müzik türü olarak kabul görmüştür (Sardjent, 1987). Müzikal kelime dağarcığı ve yeni enstrümantal tarz, caz müziğinin ABD ve Avrupa'nın yanısıra 1920'li yıllardan itibaren Rusya'da da hızlı biçimde yayılmasını sağlamıştır.

3. ALEKSANDR TSFASMAN'IN HAYATI VE MÜZİĞİ

20. yüzyıl Rus müzik kültürünün ve Rusya'daki caz müziğinin en önemli temsilcisi olan A. Tsfasman (1906-1971), besteci, piyanist, aranjör ve orkestra şefidir. Tsfasman, besteleri ve performansı ile caz müziğini ulusal ve uluslararası düzeyde en iyi şekilde sergileyen sanatçılardan biridir. Besteci, caz müziğinin ruhunu, stil özelliklerini ve derin sırlarını ustalıkla gerçekleştirmiştir.

Tsfasman, 14 Aralık 1906 yılında Ukrayna'nın Zaporozhye şehrinde doğmuştur. Kuaför olan babası Naum Tsfasman aynı zamanda müzikle de yakından ilgilenmiştir. Yedi yaşında keman eğitimine başlayan Aleksandr, iki ay geçmeden kemani bırakmış ve sonra piyano eğitimi almaya başlamıştır. 1917 yılında aile Nijni Novgorod'a taşınmıştır. Burada Tsfasman Müzik Koleji'nin piyano bölümünde müzik eğitimine başlamıştır. Klasik repertuarı mükemmel bir şekilde çalan Aleksandr, 13 yaşındayken bölgesel piyanistler yarışmasında F. Liszt'in 'Macar Rhapsody No. 11' adlı eserini seslendirerek birinci olmuştur. 1923'te Moskova'ya giderek Drama Stüdyosu'nun müzik bölümünde çalışmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda, Moskova Konservatuvarı'na girmiş ve eğitimine Rimsky-Korsakov ve Neuhaus'un öğrencisi olan profesör F. Blumenfeld'in piyano sınıfında devam etmiştir. Eğitim yıllarında caz müziğine ilgisi artmıştır. Henüz öğrenci iken 1926 yılında 'AMA-Caz' adında Rusya'nın ilk profesyonel caz orkestrasını kurmuştur. Orkestranın ilk performansı 1927'de Sanat Kulübü'nde gerçekleşmiştir. Kısa sürede ün kazanan orkestra, zamanın en moda yerlerinden olan Hermitage Garden'da ve Triumfalnaya Meydanı'nda konserler vermiştir. Aynı yıl radyo yayınlarına çıkan Tsfasman'ın orkestrası, ilk caz plağının kaydını gerçekleştirmiştir (Kovalenko, 2014). AMA-Caz, 1930-40 yılları arasında caz dünyasının zirvesi olmuştur. Rus klasik piyano okulunun temsilcisi olan Tsfasman aynı zamanda konservatuar eğitimi almış ilk caz piyanisti olarak 1930 yılında altın madalya ile mezun olmuştur.

1932'de Tsfasman, 'Aleksandr Tsfasman Caz Orkestrası' olarak bilinen 'Neşeli Çocuklar' topluluğunu kurmuştur. Bu toplulukla ülke çapında konserler vermiş, Savoy Sahnesi'nde yer almış ve 1936'da Moskova Caz Akşamları'na katılmıştır. 1939-46 yılları arasında Tsfasman, All-Union Radyo Komitesi'nin caz orkestrasına şeflik yapmıştır.

Bu orkestranın performansı, Sovyetler Birliği'nde cazseverler arasında önüne geçilmez bir hayranlık uyandırmıştır. Bu performans, cazın anavatanı olan ABD'ye kadar ulaşmıştır. New York gazetesi 'Variety', Tsfasman yönetimindeki orkestranın ABD'ye gelmesi durumunda Broadway'in caz müziğinin en iyi sanatçılarıyla zenginleşeceğini yazmıştır (Polonsky, 2009). Tsfasman, II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı zorluklara rağmen konserlerine devam etmiş, savaş yıllarında şeflik yaptığı caz orkestrası ile beraber cephelerde yüzden fazla konser vermiştir. Savaş zamanı piyano olmadığından dolayı Tsfasman birçok konserte akordeon kullanmıştır. Genç Denizciler, Neşeli Tankçı, Mavi Zarf, Pırlıltı, Ninni, Uralochka ve Benim Aşkım gibi eserleriyle savaşa dikkat çekmiş, halkın savaşa karşı olan kızgınlığını, cesaretini ve kahramanlığını işlemiştir. Tsfasman, ülkenin bu zor dönemlerinde bile çalışmalarına ara vermeden repertuvarını genişletmiştir. 1944 yılında, büyük formulu eserlerinden Klarinet ve Caz Orkestrası için Intermezzo'yu ve 1945'de Piyano ve Senfoni Orkestrası için Süit'i bestelemiştir.

Tsfasman, bir taraftan caz topluluğunu yönetirken diğer taraftan kendi bestelerini de çaldığı solo performanslarla sahne almıştır. Ünlü piyanist ve bestecilerden Holdenveyzer, İqumnov, Neyhauz ve Şostakovic Tsfasman'ın sahip olduğu zengin ve poetik tarza hayran kalmışlardır. Medvedev, Tsfasman'ın performansını; "icrasını dinlemiş olanlar, bu virtüöz piyanistin sanatını sonsuza kadar hatırlayacaktır. İfade ve zarafeti birleştiren göz kamaştırıcı piyanistliği, dinleyici üzerinde büyümlü bir etki yaratmıştır" (Medvedev, 2013: 3) sözleriyle açıklamıştır. 1945 yılında Moskova Konservatuarı'nın Büyük Salon'unda düzenlenen Amerikan müziği konserinde Tsfasman, G. Gershwin'in piyano ve orkestra için yazdığı en ünlü bestelerinden biri olan 'Rhapsody in Blue' eserini çalmıştır. Rusya'da bu eserin ilk seslendirilişini yapan Tsfasman, konserte muazzam bir performans sergilemiştir. Bu performans, müzik severler tarafından bir dönem Rusya'da kabul görmeyen caz müziğine ilginin artmasını sağlamıştır. Konserden sonra Tsfasman halkın bu tepkisini "caz kazanmış görünüyor" şeklinde yorumlamıştır (Bronnikov ve Gaponenko, 2019).

Tsfasman, konserlerin yanısıra farklı görevlerde de bulunmuştur. Örneğin, 1946 yılından itibaren Hermitage Tiyatrosu'nun Müzik Direktörlüğü'nü yapmıştır. Aynı zamanda film ve tiyatro gösterileri için müzikler bestelemiştir. Piyano için bestelediği birçok eserini sonraki yıllarda caz orkestrası için düzenleyen besteci, 'Rot-Front Bale Süiti' ve 'Piyano ve Orkestra için Süit' eserleriyle, müzik dünyasına keskin zıtlıkların ön planda olduğu yeni bir süit formu kazandırmıştır. Bu iki eserin dışında Piyano ve Caz orkestrası için Konçerto, Klarinet ve Caz Orkestrası için Konçerto, Piyano ve Senfonik Orkestra için Konçerto, Kar Taneleri Albümü ile Sirk, İki Savaşçı ve Mutlu Yıldızlar film müziklerini bestelemiştir. Ayrıca, Liszt ve Shostakovich'in eserlerini caz müziği tarzında düzenleyerek müzikseverlere sunmuştur. Tsfasman'ın eserleri halk tarafından beğeniyle karşılanmıştır. Bu eserler, plaklarla kayıt altına alınmış ve radyolarda yayınlanmıştır.

Tsfasman, Shostakovich ile bazı film müzikleri üzerine de çalışmıştır. Shostakovich'in özel isteği üzerine Elbe'de Buluşma ve Unutulmaz 1919 film müziklerinde yer alan piyano partilerini Tsfasman seslendirmiştir. Shostakovich, Tsfasman'a yazdığı mektupta teklifini şu sözlerle dile getirmiştir: "Size büyük bir istekle yazıyorum. 'Unutulmaz 1919' filmi için konser tarzında bir müzik yazdım. Reddetmemenizi ve çalmanızı rica ediyorum.

Ben kendim icra edemiyorum. Tekrar ediyorum: Sizin için zor olmayacaktır” (Medvedev ve Medvedeva, 1987: 340). Tsfasman, anılarında bu teklif karşısında duyduğu heyecanı şu sözlerle aktarmıştır: “Dmitriy Dmitriyevich’in evine giderken itiraf ediyorum, çok şüphelendim. Shostakovich ve caz, ortak noktaları ne? Ama partitüre bakar bakmaz şüphelerim kayboldu. İlginç tını, kusursuz bir şekilde doğru olan keskin ritmik ve enerjik müzik...Stilde gerçek caz vardı. Dmitry Dmitriyevich, bu besteyi yapmadan önce uzun süre Sovyet ve yabancı caz dinlediğini söyledi. Kişisel görüşüm, çok şeyi sezgisel olarak kavramıştır. Shostakovich ile tanışma, onunla temasa geçme, benim için kaderin bir armağanıydı” (Moshkova ve Filipyeva, 2013: 37).

Tsfasman müziği, cazın Rusya’da yasaklandığı dönemlerde bile her zaman talep görmüştür. Besteci Eşpay, Tsfasman’a hayranlığını; “Ondaki tükenmez enerji kaynağı ve yaratıcılık beni her zaman etkilemiştir. Dahası, Tsfasman her zaman Tsfasman olarak kalır, orjinal bir sanatçı olarak her zaman farklı olmuştur. Harika kültür, mükemmel işçilik ve sanat tutkusu eserlerine yansımıştır” (Samin, 2002: 270) sözleriyle ifade etmiştir. Aleksandr Tsfasman 20 Mart 1971’de Moskova’da vefat etmiştir. 1998’de ulusal kültüre yaptığı büyük hizmetlerden dolayı Moskova’daki Yıldızlar Meydanı’na Aleksandr Tsfasman adına bir anıt levha dikilmiştir.

4. HUMORESQUE

Humoresque, genellikle piyano için yazılan, scherzo’ya yakın ve mizahi nitelikte bir türdür. Bu türdeki ilk örnek 1839 yılında R. Schumann’ın Piyano için Op.20 Humoresque adlı eseridir. 19. yüzyıldan günümüze kadar Humoresque türü dünya müzik literatüründe hem tek bir eser olarak hem de küçük minyatürler olarak gelişmiştir. Her bir besteci bu türü, farklı yaklaşımlarla işlemiştir. Grieg, Dvorak, Çaykovsky, Rachmaninov, Taktakişvili, Schedrin, Amirov gibi bestecilerin Humoresque’leri günümüzde de ilgiyle dinlenmektedir (Bulucevsky ve Fomin, 1972). Bu türde eserler besteleyen bestecilerden biri de A. Tsfasman’dır.

Tsfasman’ın Humoresque’su, piyano için yazdığı en parlak eserlerinden biridir. Eser, ezgisel çizgiler ve çeşitli tınısal renklerle gelişen, hızlı ritmik figürler bakımından zengin bir yapıttır. Caz dokularıyla örülmüş serbest ve farklı karakterli epizotlardan oluşan eser, gösterişli pasajlar ve lirik duygusal ifadelerle bir bütünlük ortaya koyar. Mizah ve dans karakterli eserin temeli, caz müziğine özgü aksanlara ve senkoplara dayanır. Melodilerin serbest gelişimi, tempoların sıkça değişimi ve parlak renkli sürükleyici ezgi eserin diğer dikkat çeken özelliğidir. Besteci eserinde, caza özgü armonik, ritmik ve tınısal dinamiklere sadık kalmış, doğaçlamayı andıran bir müziksel yapıyı ön planda tutmuştur. Besteci bu eserde piyanonun teknik olanaklarından ustalıkla yararlanmıştır.

Humoresque üç bölümden oluşur. İlk bölüm, ritmik dinamizmlili ve hızlı toccato tarzı hareketiyle, vivo tempolu, gizemli ve telaşlı bir ana temayla başlar. Bu bölümün ritmik yapısı sol elde seslenen sade akorlardan oluşur. Zarif ve scherzo karakterli ana temanın aralıksız hareketi bu bölümde neşeli bir tablo yaratır.

İkinci bölüm, ilk bölümün temasıyla tezatlık oluşturan ‘Un poco meno mosso’ temposundaki akıcı, geniş ve sakin bir melodiyle başlar. Bu bölümde sol elin yapısı dikkat çekmektedir. Caz müziğine özgü ritmik yapılardan oluşan melodi sol elde hakimdir. Diğer dikkat çeken bir nokta ise tonalite tercihidir. İkinci bölümde, diyezli ve bemollü iki farklı tonalite işlenmiş ve iki ton arasındaki geçiş ustalıkla sergilenmiştir.

Bu bölüm, zengin akorlardan ve akor yürüyüşlerinden oluşan bir yapıya sahiptir. Kuvvetli ve zayıf zaman kullanımı, karmaşık ritmik cümle ve dokuzlu-onlu disonans akor yürüyüşleri öne çıkmaktadır. Akorların caza özgü ritmik yapısı, aksanlar, üçlemeler, senkoplar ve farklı nüanslar bu bölüme bir dinamizm katar. Caz müziğine özgü akorlardan oluşan gizemli ezgi, serbest uyumlu tarzda duyulur. Ana ezgiyi oluşturan ve bölüme hakim olan altere edilmiş yedili akorların ve çevrimlerinin kendine özgü karakteri ve özel tınlayışları vardır. Besteci bu bölümde, diğer bölümlerden farklı olarak 'rubato' tekniğinin kullanılmasını özellikle belirtmektedir.

Vivo temposundaki son bölüm, ilk bölümdeki temanın değişmiş haliyle karşımıza çıkar. Bu bölümdeki senkoplu, aksanlı ve mizahlı tema parlak ve ateşli bir karaktere sahiptir. Ritardando ve piano nüansı (p) ile bitiş hissi yaratan eser puandorgla duraklayarak orijinal temposunda ve kuvvetli bir karakterle sona erer.

5. SONSÖZ

Tsfasman'ın ve eserlerinin Rus ve dünya piyano eğitiminde önemli yeri vardır. Bu eserler arasında öne çıkanlardan biri de Humoresque'dır. Eserdeki teknik pasajlar, aksak yapılar ve her bölümde öne çıkan pedal kullanımı piyano eğitimcileri tarafından dikkatle aktarılmalıdır. Eserde var olan melodik kalıplar, sık kullanılan alterasyonlar, dokuzlu ve onlu akor yürüyüşleri ve sürekli değişen tempo, piyanistlerin eğitiminde sadece teknik beceri kazandırmakla kalmaz aynı zamanda müzikal ifade gücünün geliştirilmesi konusunda da önemli katkılar sağlar. Bu nedenle eserin piyano eğitimcileri tarafından eğitim repertuvarına alınması önerilmektedir. Bu yaklaşım öğrencilerin teknik gelişimleri ile birlikte müzikal gelişimlerine de katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Bronnikov, V. ve Gaponenko, V. (2019). Александр Наумович Цфасман. https://www.retroportal.ru/aleksandr_tsfasman_biografiya_vospominaniya_roberta_tsfasmana_pesni_muzyka_foto.html adresinden alınmıştır.

Bulucevsky, Y. ve Fomin, V. (1972). Краткий музыкальный словарь. Ленинград: Музыка.

İlyasoğlu, E. (2001). Zaman içinde müzik. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kovalenko, A. (2014). К вопросу о миражах. <https://www.litres.ru/georgiy-v-kulikov/k-voprosu-o-mirazhah/chitat-onlayn/> adresinden alınmıştır.

Medvedev, A. (2013). Александр Цфасман - Джаз на перекрестках классовой борьбы. <https://jazzquad.ru/> adresinden alınmıştır.

Medvedev, A. ve Medvedeva, O. (1987). Советский джаз: Проблемы, события, мастера. Москва: Сов. Композитор.

Moshkova, K. ve Filipyeva, A. (2013). Российский джаз. С. Петербург: Планета музыки.

Polonsky, V. (2009). Джаз Цфасмана. https://web.archive.org/web/20101008124428/http://www.jewish.ru/style/press/2009/08/prn_news994277044.php adresinden alınmıştır.

- Samin, D. (2002). Сто великих музыкантов. Москва: Вече.
- Sardjent, U. (1987). Джаз: Генезис, музыкальный язык, эстетика. Москва: Музыка.
- Say, A. (2005). Müzik ansiklopedisi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Stroкова, E. (2002). Джаз в контексте массового искусства. Академия переподготовки работников искусства, культуры и туризма, Москва.
- Uçar, S. (2013). Müzik atlası. İstanbul: Alfa Yayınları.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KENTLEŞME VE ŞEHİR PLANLAMA BAĞLAMINDA YARATICI DRAMA

Şehir Plancısı Nazmiye ÖZEL

Bornova Belediyesi, Plan ve Proje Müdürlüğü, İzmir
ORCID: 0000-0001-8262-7752

Doç. Dr. Hare KILIÇASLAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
ORCID: 0000-0002-6113-7962

ÖZET

Canlı birer mekanizma olan kentler, insan ve yerleşmelere bağlı olarak ticaret, sanayi, hizmet veya yönetim eylemlerine dayalı yerleşim alanlarıdır. Şehir planlama kentin sadece fiziksel değil ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ele alınmasını, dolayısıyla disiplinler arası çalışılmasını gerektiren bir alandır. Bu nedenle şehir plancılarının birçok farklı meslek gruplarıyla birlikte çalışabilmesi, ekonomist, sosyolog, arkeolog, sanat tarihçileri, çevre bilimcileri, mimarlar, inşaat mühendisleri, harita mühendisleri, jeoloji mühendisleri gibi farklı meslek gruplarıyla iş birliğinde bulunması gerekmektedir. Kentler arasındaki mekânsal farklılıklar, uygulanmasına karar verilen planlama adımlarına yönelik olarak, sözü edilen bilim alanlarının müdahalelerine göre oluşan dinamik bir süreci kapsar. Bu nedenle kentlere müdahale etmek/edebilmek bazı bilgi birikimlerini, alanı doğru okumayı, ihtiyaç analizlerini ve bütün bunlardan ortaya çıkan sentezleri doğru yorumlayabilme becerisini gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışma, kent kavramı başta olmak üzere içinde yaşanan kentin geçmişi ve mevcut özellikleri arasındaki farklılıkları sorgulama, kent/kentlilik bilincine yönelik algıları geliştirme, kenti oluşturan yapıların nitelikleri ile bu yapıların oluşumunu temel alan şehir planlama disiplininin farkındalığının sağlanmasında yaratıcı drama yönteminden yararlanılmasına odaklanmaktadır. İçeriğin hazırlanmasında, mekânların değişimini ve kent kimliğinin oluşumunu etkileyen şehir planlamanın doğru olarak anlaşılması ve farkındalık yaratılabilmesi için henüz planlama disiplini ile tanışmamış ancak yorum getirebilme becerisine sahip olan 12-13 yaş grubu öğrencileri göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma kapsamında Sosyal Bilgiler dersinde yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile ilişkili olarak “Kentlerin oluşumu ve planlama”, “Kimlik arayışı”, “Zamana yolculuk” ve “Günümüz kentleri ve gelecek” konu başlıklarında uygulama örnekleri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, kentleşme, şehir planlama, yaratıcı drama

CREATIVE DRAMA IN THE CONTEXT OF URBANIZATION AND URBAN PLANNING FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

Cities, each of which is a mechanism, are settlements based on trade, industry, service or government actions depending on people and habitations. Urban planning is a field which makes it necessary to deal with cities in terms of not only their physical but also economic and social aspects, in other words, requires interdisciplinary studies. To this respect, it is important that city planners be capable of cooperating with and in cooperation with different occupational groups such as economists, sociologists, archaeologists, art historians, environmental scientists, architectures, civil engineers, topographical engineers, and geological engineers. Spatial differences between cities come into existence according to interferences in the dynamic process which are caused by planning steps of the aforementioned scientific fields that are agreed on to execute. Therefore, in order to be able to interfere in cities, the ability to properly evaluate some knowledge, study field, needs analyses, and synthesizes which arise out of all these aforesaid is required. In this regard, the study focuses on benefiting from creative drama method in questioning differences between background and present features of cities in which a life is led-particularly the notion “city”, developing perceptions of city/urbanity consciousness, and providing the awareness of urban planning discipline that grounds on qualifications and formation of structures which compose cities. In order that urban planning which influences change of spaces and identity formation of city was well understood and awareness could be raised, students at the age of 12-13 who hadn't yet been acquainted with planning discipline but had the ability of make a remark were taken into consideration. As part of the study, application examples under the titles of “Formation of cities and planning“, “Identity seek“, “Travel through time“, and “Today cities and future” regarding to the learning domain “People, places and environments” which takes place in the scope of Social Sciences are presented.

Keywords: City, urbanization, urban planning, creative drama

GİRİŞ

Kent, Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, Farsça şehir sözcüğünün Türkçedeki karşılığı olup, “Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site.” olarak tanımlanmıştır (Suiçmez, 2019). Kentler; geçmişten günümüze kadar olan süreçte ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili yapıların bulunduğu belirli nüfus büyüklüğüne ulaşmış yerleşim alanlarıdır. Bu çalışmada kentlerin planlı ve düzenli gelişmesinin sağlanması için öneriler oluşturan ve bu önerileri uygulamaya geçiren uzman kişi “şehir plancısı”, buna yönelik yürütülen iş “şehir planlama” olarak tanımlanmıştır.

“Kentin fiziksel, ekonomik, tarihi, toplumsal yapısı ve tarihsel mirası kentin kimliğini oluşturur. Kent kimliğinin oluşmasında kentin tarihi yapısı en önde gelen kriterlerdendir.

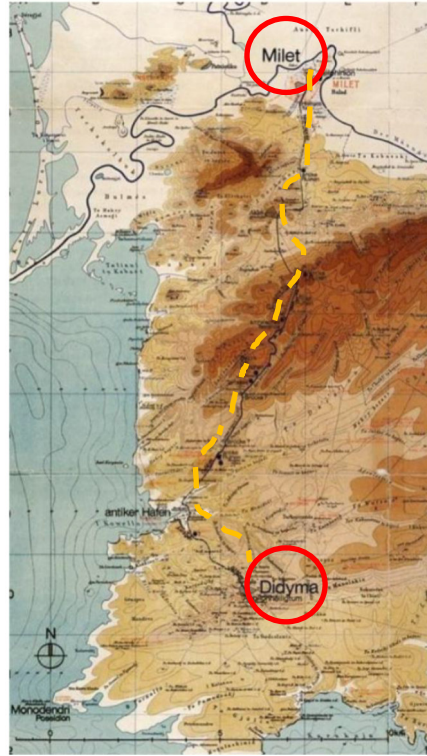
Kentin yıllar içinde yaşadığı ekonomik değişim, toplumsal dönüşüm, üretim ilişkilerindeki yenilikler, bunların bireye ve mekâna yansımalarıyla kentin kimliğini şekillendirir.” (Neydim, 2019). Buna bağlı olarak kent kimliğinin ve bununla birlikte özdeşleşen kentlilik bilinci kavramının her mekâna göre farklı şekilde biçimlendiği söylenebilir.

Kentler arasındaki mekânsal farklılıklar, uygulanmasına karar verilen planlama adımlarının dinamik süreçlerine göre oluşur. Bu nedenle kentlere müdahale etmek/edebilmek bazı bilgi birikimlerini, alanı doğru okumayı, ihtiyaç analizini ve bütün bunlardan ortaya çıkan sentezleri doğru yorumlayabilme becerisini beraberinde gerektirdiğinden bu durum şehir planlama mesleğinin doğuşuna neden olmuştur. İ.Ö. VI. yüzyıl sonlarında, Anadolu’da, Milet’te (Miletos) dünyaya gelen ve ızgara plan tipini ortaya çıkaran Hippodamos, Tümer’in (URL 1) de belirttiği üzere tarihin bilinen ilk şehir plancısıdır. Bu nedenle çalışmanın içeriğinin tarihte şehir planlamanın ilk uygulandığı yer olan Milet’te uygulanmak üzere kurgulanması, şehir planlamanın doğru algılanması açısından önemlidir.

Bu amaçla çalışma, kent kavramı başta olmak üzere içinde yaşanan kentin geçmişi ve mevcut özellikleri arasındaki farklılıkları sorgulama, kent/kentlilik bilincine yönelik algıları geliştirme, kenti oluşturan yapıların nitelikleri ile bu yapıların oluşumunu temel alan şehir planlama disiplinin farkındalığının sağlanmasına yönelik olarak kurgulanmıştır. Bu kurgunun temelini yaratıcı drama yöntemi oluşturmaktadır.

Eğitimde yaratıcı drama herhangi bir amaç veya düşünce, dramada ele alınacak konuyu içerir. San’a (1990) göre yaratıcı drama; doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanarak grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman bir soyut kavramı ya da bir davranışı eski bilişsel örüntülerinin yeniden düzenlenmesi yoluyla gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirdiği oyunsu süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılması olarak tarif edilir. Adıgüzel (2019), okuldaki öğrenme ortamının daha çok kuramsal bilgilerin aktarımına yönelik olduğunu ve okulun öğrenmenin tek kaynağı olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle müzeler, parklar, sanat ve kültür merkezleri gibi farklı ortamlarda da eğitsel etkinliklerin gerçekleştirilebileceğine vurgu yapmaktadır.

Bu çalışmanın içeriği, sosyal ve bilişsel gelişimi açısından dönüm noktasında olan henüz planlama disiplini ile tanışmamış ancak yorum getirebilme becerisine sahip olan 12-13 yaş grubu öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 19.01.2018 tarih 12 sayılı kararı (URL 2) ile aldığı, 2018-2019 eğitim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulanmasını talimat verdiği Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programı için belirtilen temel beceriler, amaçlar ve kazanımlar içerisinde yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” konusu göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma kapsamında hazırlanan içerik, tarihsel gerçekliğin birebir mekânsal yansımaları sunan, yaratıcılığı sınırlandırmayan ve günümüze kadar ulaşan “Milet ve Didim Ören Yerleri” ile bu iki kenti birbirine bağlayan “Kutsal Yol” tarihi mekânları (Şekil 1) üzerinden kurgulanmıştır.

Şekil 1. Milet-Kutsal Yol-Apollon Tapınağı-Didyma Haritası (Özkan, 2019).

Çalışma kapsamında Sosyal Bilgiler dersinde yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile ilişkili olarak “Kentlerin oluşumu ve planlama”, “Kimlik arayışı”, “Zamana yolculuk” ve “Günümüz kentleri ve gelecek” konu başlıklarında uygulama örnekleri içeren dört oturum yer almaktadır. “Kentlerin oluşumu ve planlama” oturumu, tarihte şehir planlamanın ilk uygulandığı yer olan Didim-Milet (Miletos) Amfi Tiyatrosu’nda, “Kimlik arayışı” oturumu Milet kentini Apollon Tapınağı’na bağlayan Kutsal Yol üzerinde ve “Zamana yolculuk” ile “Günümüz kentleri ve gelecek” oturumları Didim-Apollon Tapınağı’nın giriş, salon ve stadyum bölümlerinde gerçekleştirilecek biçimde kurgulanmıştır.

1. Oturum: Kentlerin Oluşumu ve Planlama/Didim-Milet (Miletos) Amfi Tiyatro Isınma-Hazırlık Aşaması

1. Etkinlik: Eğitimci alkışlayarak bir ritim verir. Öğrenciler alkışın ritmine uygun hızda mekânda yürürler. Eğitimci alkışın ritmini değiştirdikçe öğrenciler de yürüyüş ritimlerini ona uydururlar. Eğitimci alkış kestiğinde olunan yerde dururlur, alkış yeniden başladığında yürümeye devam edilir. Birkaç kez durma-tekrar yürüme yapıldıktan sonra eğitimci her durulduğunda şu yönergeleri verir: “Birazdan Milet’in tarihi amfi tiyatrosunda dünyada ilk kez gerçekleştirilecek olan tarihi bir olaya tanık olacaksınız. İyon kentlerinin müziklerini keşfeden bir grup araştırmacının repertuarını oluşturduğu sizin en sevdiğiniz ve yakından takip ettiğiniz dünyanın en ünlü senfoni orkestrası birazdan burada büyük bir konser verecek ve erken saatlerde geldiğiniz konser alanına girişler başladı.

Biletinizde belirtilen numaraya oturabilmek için hızlıca yürümeye başladınız. Tanıdık dostlarınıza rastladınız biraz yavaşlayın ve onları hafifçe gülümseyerek selamlayın. Konserin başlama anonsu erken yapıldı ve siz yerinizi bulamadınız hızlıca yerinizi bulmaya çalışıyorsunuz sizin gibi hızlıca karşıdan gelenlere de yol verin, sakın çarpışmayın. Müzisyenlerin sahneye giriş yaptığı yerden girdiğinizi fark ettiniz her bir müzisyenle tokalaşın ve gözlerine bakarak ‘Merhaba’ deyin. Bu durumdan dolayı çok utandınız hızlıca ilk beş sıradaki merdiven basamaklarını çıkıp artık yerinize oturmak istiyorsunuz ama basamaklar aynı yükseklikte değil, dikkatlice zar zor ilerlemeye çalışıyorsunuz. Beşinci basamak düzeyinde ilerliyorsunuz, kâğıttan yapılan bilet numaraları rüzgârdan uçmuş yerinizi aramaya devam ediyorsunuz. Konser başladı ve siz biletli yerinizin neresi olduğunu kalabalık olduğundan ve kâğıtlar uçtuğundan göremediniz, neyse ki yalnız değilsiniz sizin gibi ayakta kalanlar için orkestra alanı önündeki boş alana geçmeniz için anons yapıldı, hızlıca oraya doğru yürüyün.” Yönergelere uygun biçimde yürünmesinin ardından çember olunur ve eğitmen; “Biz neredeyiz? Bu çalışmayı burada yapmamızın nedeni ne olabilir? Bu amfi tiyatro yapısının Milet kenti için önemi ne olabilir? Antik dönemin Milet kentinde yaşasaydınız yaşadığınız kentte hangi kullanımlar yer alırdı?” sorularını yöneltir. İstekli olan öğrencilerin görüşleri dinlenir.

2. Etkinlik: Eğitmen, öğrencilere en sevdikleri yerleşim yerlerini düşünmelerini söyler. Ardından “Yeni bir kent kuruldu ve halkınız sizi bu kentin yöneticisi olarak seçti, kentin yöneticileri olarak meclis kürsüsünde yapacağınız ilk konuşma cümlesi hazırlıyorsunuz, çünkü bu metin kentinizin girişindeki taş tablete işlenecek. Kendi ürettiğiniz bir kent adı ve bu kentin özelliklerini düşünün. Önce kendi adınızı ve sizi tanımladığınızı düşündüğünüz kişilik özelliğiniz ile düşündüğünüz kentinizin adını ve en önemli özelliğini bize bir cümle ile anlatın.” yönergelerini verir. (Örneğin: “Ben yönetici Nazmiye, ilk planlanan kent olan Milet’in (Miletos) en neşeli lideriyim.” ya da “Ben yönetici Can, en eğlenceli kent olan Komikyer’in en yaratıcı lideriyim.”). Bu şekilde bir turun tamamlanmasının ardından öğrenciler herhangi birini belirleyerek yanına gider, o kişinin adını ve kentinin adını söyler neden bu kente yerleşmeye geldiğine ilişkin cümlesini söyler ve onun yerine geçer. (Örneğin: “Ben lider Can’ın Şirinyer kentine verimli toprakları ve içilebilir temiz suyu olduğu için geldim.”) Yerine geçilen kişi de bir başkasını belirleyerek aynı şekilde etkinliğe devam eder. Herkesin cümlesini söylemesi ile etkinlik tamamlanır.

Canlandırma Aşaması

3. Etkinlik: Öğrenciler tarım grubu, ticaret grubu, eğitim-sağlık grubu ve savunma grubu olmak üzere dört grup oluştururlar. Eğitmen, “Meandros Nehri” ya da Büyük Menderes adlı yazının ilk bölümüne ilişkin metni okur; “Antik çağlardan bu yana geçtiği topraklara bolluk ve bereket taşımış, Bu nedenle de Herodot “Çalışan nehir” demiş Büyük Menderes’e... Antik çağlarda bu ırmağın geçtiği topraklarda yaşayan halklar, Geçtiği topraklara bereket taşıyıp yaşam üfleyen bu ırmağı kutsallaştırıp tanrı yerine koymuş, tanrı olarak gördükleri bu ırmağı kızdırmaktan korkup adaklar adanmışlar kendisine. O nedenle de Yunan Mitolojisi’nin Nehir Tanrısı Meandros’un adını vermişler Büyük Menderes’e... Ama bir gün...

Gösterilen tüm saygıya, adanan onca adağa karşın, Meandros coştukça coşmuş, taşıkça taşmış, Önüne çıkan her şeyi silip süpürmüş. “Miletos” ya da Didim-Milet... İyon kentlerinin en güçlüsü, belki de en ünlüsü. Meandros’un öfkesi geçipte sakin sakin yatağında akmaya başladığında, dışarı çıkmaya korkan halk bir bakmış ki; Ortalık perişan, her yer tam bir bataklık hatta liman bile tıkalı... Ne tarlalarda ekin, ne ağaçlarda meyve, ne de otlaklarda etinden, sütünden yararlanacağı hayvan bırakmamış Meandros... “Eh ne de olsa tanrıdır, kızar da sever de” diye düşünüp elde avuçta ne varsa onunla idare etmişler önceleri... Ama ambarda, kilerde, depoda ne varsa tükenip de kıtlık, açlık, sefalet baş gösterince de; “Ayıp ya” demişler, “Tanrılar üzerine yemin olsun ki ayıp. Tamam, tanrısın falan ama tanrıysan da tanrılığını bil. Biz sana saygı gösterdik mi? Gösterdik. Adaklar sunduk mu? Sunduk. Ee o zaman derdin ne ki yani?” diyerek önce kendi kendilerine söylenmişler... Sonra da bir kişi, iki kişi, beş, on, elli, yüz kişi derken, Tüm Miletoslular bir araya gelmişler...” (URL 3). Ardından gruplara Maendros Nehrinin taşkın öncesi ve sonrası haritası (Şekil 2, URL 4) dağıtılır. Eğitimci “Miletliler! Maendros Nehrinin taşması kentimizi birçok yönden tehdit etmektedir. Tarım, ticaret, eğitim-sağlık ve savunma alanlarında uzmanlaşmış olan konsey üyeleri olarak bizler, kentimize yönelik nasıl çözümler geliştirebileceğimiz konusunda görüşlerinizi sunacağız.” yönergelerini verir.

Şekil 2. Maendros (Büyük Menderes) Nehrinin Taşkın Öncesi/Sonrası Milet ve Çevresini Gösteren Harita.

1. Grup (Tarım konseyi): Tarım ürünlerinin ve çiftlik hayvanlarının Maendros Nehrinin taşkınından etkilenmemesi ve kent halkının kıtlık yaşamaması için önerileriniz nelerdir?
 2. Grup (Ticaret konseyi): Kentin en önemli gelir getiren yapısı olan liman tehlike altında nehir taşkını limanı da tehdit ediyor. Buna nasıl bir çözüm önerisi getireceksiniz?
 3. Grup (Eğitim-sağlık konseyi): Nehir taşkını sonrası suların çekilmesi sonucu oluşan bataklık hastalık yayan sineklerin üremesine neden oluyor. Buna ilişkin çözüm önerileriniz nelerdir? Ayrıca eğer nehir taşar ve kentteki yapılara zarar verirse eğitim ve sağlık sistemimizi devam ettirebileceğimiz yeni yapıları nasıl yerlere inşa etmeliyiz?
 4. Grup (Savunma konseyi): Nehrin kente zarar vermemesi ayrıca halkın panik olmaması için ne gibi güvenlik önlemleri almalıyız? Buna ilişkin önerileriniz nelerdir?
- Grupların nehrin etkilerinden kentin kurtarılması için tarım, ticaret, eğitim-sağlık ve savunma alanlarındaki çözümlerine yönelik grup doğaçlamaları izlenir.

Değerlendirme Aşaması

4. Etkinlik: Gruplara eskiz kâğıdı, siyah tahta kalemleri ve pastel boyalar verilerek “Biraz önce bütün konsey üyelerinin değerli görüşlerini dinlediniz, bu görüşleri dikkate alarak bir önceki konsey grubunuz ile kentinizin planını oluşturun ve bu planın uygulanmasında Miletlilerin nelere dikkat edeceği konusunda bizlere altı maddeden oluşan kural listesi (plan notu) oluşturunuz.” yönergesi verilir.

Örneğin:

1. Tarım alanlarında yetişmiş olan ürünler toplanarak taşkının zarar vermeyeceği güvenli yüksek alanlara taşınacaktır.
 2. Çiftlik hayvanları; kentin 750 m doğusunda yeniden oluşturulacak daha güvenli çiftliklere yerleştirilecektir.
 3. Liman nehir taşkınyından etkilenmeyecek ve kentten uzak olmayacak şekilde kentin 1 km kuzeyine taşınacaktır.
 4. Bataklık olan yerlere bataklık kurutan ağaç olan okalıptüs ağacı dikilecektir.
 5. Keşif grubu oluşturularak, kentin çevresinde nehir taşkınyından etkilenmeyen güvenli bölgeler tespit edilecektir.
 6. Güvenli bölgelere eğitim, sağlık ve konut yapıları en hızlı şekilde yapılacaktır.
- Yeterli süre sonunda oluşturulan planlar ve kural listeleri gruplar tarafından sırasıyla sunulur.

2. Oturum: Kimlik Arayışı/Didim-Milet Kutsal Yol

Isınma-Hazırlık Aşaması

1. Etkinlik: Öğrenciler dört gruba ayrılır, bir kaçan bir kovalayan bir yön belirleyen kişi seçilir. Her grup birbirine paralel olacak şekilde sıralanırlar. Birinci ve üçüncü gruplar ara sokaklar, ikinci ve dördüncü gruplar dar sokaklardır. Herkesin iki kolu yana açık bir şekilde oyun başlar. Yön belirleyen kişi tüm gruba arkasını dönerek belli aralıklarda ara sokaklar yahut dar sokaklar komutunu verir. Komut veren kişi hangi sokağı söylerse o grup yön değiştirir. Kaçan ve kovalayan kişilere yeni yollar açılıp kapanmaya başlar. Kovalayan kişinin yakalamasıyla oyun sonlandırılır.

2. Etkinlik: Öğrencilere oyun öncesi şu efsane anlatılır; “Efsaneye göre, Tanrı Apollon bir gün Didyma yöresinde çobanlık yapan Brankhos'a rastlar. Onun saf ruhundan ve nazik yaklaşımından çok hoşlanan Apollon, ona biliciliğin (yani kehanetin) sırlarını öğretir. Öğrendiği tanrısal sırları insanlara aktarma amacındaki çoban Brankhos, bugünkü Apollon Tapınağı'nın bulunduğu yerdeki defne ormanı ve su kaynağının hemen yakınına, tanrısı Apollon adına ilk tapınağı kurar. Zaman içinde Brankhos soyundan gelenler 'Brankhidler' olarak anılmıştır. Bu soydan gelenler çok uzun yıllar boyunca Apollon Tapınağı'nın yöneticiliğini yapmışlardır. Bundan dolayı 'Didyma' asırlar boyu; 'Brankhidai', yani Brankhidler Ülkesi adıyla da anılmıştır.” (URL 5). Öğrencilerle çember formu alınır. Eğitimci, öğrencilerin bir elinin işaret parmağını havaya kaldırmasını diğer elinin avuç içi dışarıya gelecek şekilde bellerine koymalarını söyler. Efsanede belirtildiği üzere Brankhos soyundan gelenler 'Brankhidler' arasından Apollon Tapınağı'nın yönetiminde yer alacak kişilerin belirlenmesi için düello yapılması gerekmektedir.

SSD JOURNAL

2nd International Conference on
Social Sciences & Humanities

July 09-11, 2021 / ANKARA

(THE PROCEEDINGS BOOK)

WEB: <https://www.ssdjournal.org/>

E-MAIL: journalssd@gmail.com

Yönetici adaylarının yönetim vasıflarının yanı sıra cesur, çevik ve zeki olup olmadıkları Kutsal Yolda düzenlenecek olan bu düelloda ortaya çıkacaktır. Yönetici adaylarını temsil eden öğrencilerin havadaki işaret parmakları kılıç, bellerine koydukları avuç içleri ise onların kalpleri olur. Tüm öğrencilerin kılıcını bir başka yönetici adayının kalbine dokundurmaya çalışırken kendi kalbini korur. Kalbine dokunulan yönetici adayı oyundan çıkar. En son iki kişi kalana kadar oyun devam eder. Son iki şövalye sırt sırta verir aralarında 50 cm kadar boşluk olur. Eğitimci bir, iki, üç dediğinde son iki kişi aynı anda birbirlerine döner ve bir kişi kaybedene kadar oyun devam eder. Oyun süresi boyunca oyuncuların kalbi olan bele konulan elin avuç içinin kapanmaması gerekir.

Canlandırma Aşaması

3. Etkinlik: Öğrencilere kil hamuru dağıtılır. “Apollon Tapınağına hizmet eden sadece Brankhos soyundan gelen kişilerin sahip olduğu ve bu kişilerin kullandığı kutsal bir güce sahip olabileceğini düşündüğünüz (kolye ucu, yüzük, broş, mühür vb.) bir obje tasarlayın.” yönergesi verilir. Yeterli süre sonrasında eğitmenin sağındaki ilk kişi çemberin ortasına bir adım atar, oluşturduğu objenin ne işe yaradığını sözsüz hareketleriyle birkaç saniye gösterip donar. Sırasıyla her öğrenci oluşturduğu objeyi hareketleriyle gösterip donduktan sonra eğitmen aralarda dolaşarak bir kişinin omzuna dokunur ve o kişi objesinin herhangi bir özelliğini söyler. Dokunulan kişinin çözülmesi ve çözülen kişinin başka bir arkadaşına dokunması ile devam eden çalışma, tüm objelerin özellikleri söylendiğinde sonlandırılır.

4. Etkinlik: Öğrenciler ikili gruplar oluşturarak kimin A kimin B olacağına kendi aralarında karar verirler. Önceki etkinlikte kilden oluşturulan objelerin kullanılacağı doğaçlamalar için A’lar ve B’lere söylenen yönergeler şöyledir:

A: Kutsal yol üzerinde değerli bir obje bulur. Objeye dokunduğu anda vücudunda değişim başlar.

B: Objeyi inceleyip onunla ilgili kötü bir kehanette bulunur, kendi objesini vererek bu kötü kehaneti yok edecek çözümü söyler.

Hazırlanmaları için verilen yeterli sürenin ardından canlandırmalar izlenir.

5. Etkinlik: Sırasıyla 1, 2, 3, 4 şeklinde sayılarak dört grup oluşturulur. “Kentinizdeki heykelleri düşünün, bir önceki etkinlikte kehanetin çözümü bulunamamış olsaydı şimdiki heykel formları nasıl olurdu? Kendi grubunuzla hangi heykel formunu seçtiğinizi, ardından kehanet sonucunda oluşan heykelinizi gösterin.” yönergesi verilir. Gruplar sırasıyla heykel formlarını sergilerler.

Değerlendirme:

6. Etkinlik: “Geçmişte Apollon Tapınağı rahiplerinin kehanetlerle kenti yönettiği düşünüldüğünde geleceğe yönelik öyle bir kehanette bulunun ki, yapmış olduğunuz obje kehanetin kötü etkisini iyiye dönüştürsün. Bunu, geleceğin Didim halkına yazdığınız mektup ile ölümsüzleştirin.” yönergesi verilir. Öğrencilere A4 kâğıt ve obje ile birlikte yazdıkları mektupları koyabilecekleri paketleri yapabilmeleri için kraft kâğıdı ile ip verilir. Mektupların yazılmasının ardından sırasıyla her öğrenci mektubunu okur.

Mektuplar objeler ile birlikte paketlenir. Eğitimci paketleri “Günümüz kentleri ve gelecek” başlıklı dördüncü oturumda kullanmak üzere toplanır.

3. Oturum: Zamana Yolculuk/Didim-Apollon Tapınağı

Isınma-Hazırlık Aşaması

1. Etkinlik: Apollon Tapınağı’nın giriş kısmında sütunlu kısımda çember olunur. Öğrencilere “Medusa hakkında bildiklerini söylemek isteyen var mı?” sorusunu yöneltir. İstekli olan öğrencilerin dinlenmesinin ardından “Medusa, Yunan mitolojisinde gözlerine bakarı taş çevirdiğine inanılan yılan saçlı, keskin dişli, diş canavar olarak bilinir.” şeklinde kısaca bilgi verilir ve Medusa’nın laneti oyunu için oyunun kuralları anlatılır. Eğitimci “Mekânda serbestçe yavaşça yürümeye başlayalım. Birazdan, duralım dediğimde herkes durup gözlerini kapatacak. Dokunduğum kişi Medusa olacak. Ben ‘yürüyelim’ dediğimde herkes gözlerini açıp mekânda serbestçe yürümeye başlayacak ve oyun başlamış olacak. Medusa, göz göze geldiği kişiye göz kırparak onu taş çevirecek taş dönüşmeye başlayan kişi içinden üçe kadar sayacak ve ‘Medusa beni lanetledi!’ diye bağırarak oyundan çıkacak. Medusa’nın kim olduğunu tahmin etmeye çalışacaksınız. En fazla üç tahmin hakkınız var ve tahmini olanlar gelip kulağıma söylesinler.” demesiyle süreç başlar. Medusa’yı bilenler ve taş dönüşenler oyundan çıkar.

2. Etkinlik: Grubun yarısı mekânın ortasında durur. Eğitimci “Medusanın lanetlediği bu kişiler zamanla taşlaşmaya başladılar. Tapınak yöneticileri Apollon Tapınağı’nı korumak için tapınak duvarlarının üst kısmında Medusa’nın baş kısmına ait kabartmanın yer aldığı, alt kısmında ise tapınağa zarar verenlerin başına gelebilecekleri durumu göstermek ve ibret almaları için Medusa’nın lanetlediği insanların heykellerini yaptırmaya karar verdiler. Ve siz dünyanın en iyi heykeltıraşları olarak göreviniz taşlaşmaya başlamadan önce onları istediğiniz bir heykel formuna sokacaksınız. Ve bu heykelleri Medusa’nın niçin lanetlemiş olduğunu bir kelime ile heykelin önündeki kâğıda yazacaksınız. Yazdıktan sonra heykeltıraşlar bir adım sağa geçsin ve oradaki heykel onlara ne hissettiriyorsa o heykelin kâğıdına bir kelime ile hissettiğini yazsın” yönergesini verir. Heykeltıraşlara birer kâğıt ve kalem verilerek ayaklarının önlerine koymaları söylenir. Heykeltıraşlar kendi heykellerine gelene kadar tüm heykelleri gezerek yorumlarını yazarlar. Heykeltıraş ve taşlaşmaya başlayan kişiler yer değiştirir ve süreç tekrarlanır.

Canlandırma Aşaması

3. Etkinlik: Öğrencilere 1, 2 şeklinde sayarak iki grup oluşturmaları söylenir. 1. grup tapınağın sağındaki tünelden 2. grup tapınağın solundaki tünelden avlu kısmına geçerler. Avlu kısmına geçmeden önce, “Bu tünellerden avluya vardığınızda aslında geçmişe doğru bir zaman yolculuğuna çıktığınızı hayal edin. Duvarlara dokunun ve hissetmeye çalışın. Tünelden geçerken buralarda neler yaşanmış olabileceğini, ne tür insanların bu tünellerden geçip buralara geldiğini düşünün. Çünkü avluya vardığınızda belki de o insanlardan biri siz olacaksınız.” yönergesi verilir.

Avluya geçtiklerinde öğrencilerin tünelden çıkış sıralarına göre ikililer oluştururlar. 1. grup tapınağın sağından çıkanlar kâhinler, 2. grup ise solundan çıkanlar ziyaretçilerdir. Sırasıyla ziyaretçiler tanrılardan beklentilerini, kâhinler ise tanrıların ilettiği çözüm önerilerini birer cümle ile söylerler.

4. Etkinlik: Öğrencilere sayma yoluyla 1’den 4’e kadar sayı verilir. 1’ler, 2’ler, 3’ler ve 4’ler bir araya gelerek dört grup oluştururlar. Doğaçlama konusunun paylaşılmasının ardından gruplara dramatik durumlar verilir. Doğaçlama konusu şöyledir: “Tüm Miletoslular bir araya gelip, Tapınak rahipleri ve kâhinlerinin, kehanette bulunmak dışında, kentler ve insanlar arasındaki anlaşmazlıkları, tanrı Apollon adına çözmek gibi yargıçlık görevleri de bulunan “Didyma Apollon Tapınağı’nda almışlar soluğu. Ve Tanrı Meandros’tan davacı olmuşlar, Meandros’un uyguladığı ölçüsüz gücü yargıya taşımışlar. Davacının halk, davalının tanrı olduğu bir dava... Kâhinler ya da yargıçlar bakmışlar ki durum ciddi... Bakmışlar ki eğer halkın şikâyetini ciddiye almazlarsa, tapınaklarının tek gelir kaynağı olan halkın bağışları elden gidecek ve bu durum diğer kentlerden ziyaretçi akışını engelleyip tapınağı gelirsiz bırakacak.”

1. ve 2. gruplara verilen durum: Miletoslular her ne olursa olsun zararlarının karşılanmasını istiyorlar, yargıçlar ve kâhinler tapınak gelirlerinin azalacağını düşünerek tanrı Meandros’u suçlu çıkarmak istiyorlar. Ama sonuçta karşılarındaki de tanrı ya daha da öfkelenip daha büyük zarar verirse kente? Tanrı Meandros’un ise bu durum hiç umurunda bile değil? Grubunuzla birlikte bu anı bize canlandırın ve kâğıda yazarak karar metni oluşturun. Bakalım oluşturduğunuz mahkemede bu sorunu çözebiliyor musunuz?

3. ve 4. gruplara verilen durum: Tanrı Zeus (gökyüzü ve hava olayları), Tanrı Poseidon (denizler ve deprem), Tanrı Apollon (tüm sanatlar, müzik, güneş, şiir ve ateş), Tanrıça Athena (bilgelik, barış ve sanat), Tanrı Hermes (tanrıların habercisi olan tanrı) bir araya gelir ve Tanrı Meandros’un umursamaz tavrı, bencilce hareketlerinden çok rahatsızlık duydukları için ona bir ceza vermek isterler. Bu anı grubunuzla birlikte canlandırın. Meandros’a verdiğiniz ceza bu kentin halkına yıllar sonra bile aktarılacak bir mesaj niteliğinde olsun. Bu mesajı kâğıda yazın.

Grup doğaçlamaları sırasıyla izlenir. Yazılan metinler grubun belirlediği bir sözcü tarafından okunur. Eğitimci kâğıtları “Günümüz kentleri ve gelecek” başlıklı dördüncü oturumda kullanmak üzere toplar.

Değerlendirme Aşaması

5. Etkinlik: Mekânın dört farklı noktasına kraft kâğıtları ve kalemler konulur. Öğrenciler son etkinlikteki grupları ile birlikte, kraft kâğıtlarına bu oturumla ilgili bilgilerini, görüşlerini ve çizimlerini aktarırlar.

4. Oturum: Günümüz Kentleri ve Gelecek/Didim-Apollon Tapınağı

Isınma-Hazırlık Aşaması

1. Etkinlik: Öğrencilere birbirine paralel iki dizi şeklinde sıralanmalarını söylenir ve eğitimci de bir sandalye üzerine çıkar. Gruplar yönleri sandalyeye dönük olacak şekilde eğitimcinin yönergelerini izlerler.

Eğitmen bulundukları noktanın ‘güverte’ olduğunu, ‘iskele’ yönergesini verdiğinde grup olarak iki adım sola doğru hareket edeceklerini güverte yönergesini verdiğinde ilk bulundukları noktaya gelmelerini, sancak yönergesini verdiğinde ise iki adım sağa doğru kaymalarını söyler. Eğitmen ilk aşamada tek yönerge verir. İkinci aşamada sancak-güverte şeklinde ikili yönerge, ardından ise üçlü yönerge verir. Oyunun bir sonraki aşamasında eğitmen aşağıdaki yönergeleri verir.

-Güverte yönergesini verildiğinde 1 adım atılarak 2 kere dizlere vurulur.

-İskele yönergesi verildiğinde 1 adım atılarak ve karın boşluğuna 1 kere vurulur.

-Sancak yönergesi verildiğinde 1 kere el çırpılır.

Eğitmen “Geçmişteki kentler incelendiğinde özellikle yönetim kademesinde yer alan insanlar bulundukları mevkileri kaybetmemek için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Medusa’nın laneti gibi birçok efsane öne sürerek korkutmak ve sorgulamadan her karara boyun eğmelerini sağlamak başlıca izlenilen yöntem olmuştur. Tanrılar karşısında aslında ne kadar zavallı olduklarını her defasında hatırlatan devasa yapılar inşa ederek bu korkunun devamlılığını da sağlamışlardır.” der. “Peki, günümüzdeki yapılara baktığınızda neler görüyorsunuz? İnsanları korkutan veya aciz kılan böyle yapılar hâlâ var mıdır? Geçmişteki kentlerde yaşamak nasıl olurdu? Şimdi yaşadığımız zaman dilimindeki kentler size nasıl hissettiriyor? Gelecekte bizleri nasıl bir kent bekliyor olabilir?” sorularını yöneltir, öğrencilerin görüşleri dinlenir.

Canlandırma Aşaması

2. Etkinlik: Öğrenciler dört gruba ayrılır. Önceki atölyelerde öğrenciler tarafından hazırlanan nesneler (birinci oturumda hazırlanan planlar ve kural listeleri, ikinci oturumda kil çamurundan üretilen objeler ve yazılan mektupların olduğu paketler, üçüncü oturumda grup doğaçlamaları sonucu ortaya çıkan karar metinleri ile çizimlerin, görüşlerin olduğu kraft kâğıtlar) çemberin ortasına konulur. Gruplara, bu nesnelerden dilediklerini canlandırmaları için kullanabilecekleri söylenir.

1. Grup: (Arkeoloji ekibi): Apollon Tapınağı’nda araştırma yapan kazı ekibisiniz. Ekibinizde kazı başkanı (arkeolog), teknik elemanlar (arkeolog, mimar, sanat tarihçisi, şehir plancısı) ve kazı heyetine destek veren yurt dışından gelen bir müze müdürü yer alıyor. Bu alanda Apollon Tapınağı rahiplerinden kalan çok değerli eserler buldunuz ve müze müdürünün bu eserleri yurtdışına götürmek için çeşitli makamlara başvuruda bulunduğunu öğreniyorsunuz. Kazı başkanı ve teknik ekip olarak bu eserlerin Didim’de sergilenmesinin daha uygun olacağına inanıyorsunuz.

2. Grup (Müze ekibi): Bakanlık tarafından, Apollon Tapınağı kazısında araştırma ekibi tarafından bulunan değerli eserlerin özel bir alanda ve canlandırma yaparak sergilenmesi talimatı verildi. Bunun için bu eserlerin tapınak rahipleri tarafından ne amaçla oluşturulduğuna ve neden saklı tutulduğuna ilişkin ilginç bir öykü oluşturmalı ve müzede öyle bir şekilde yerleştirmelisiniz ki müze ziyaretçi akınına uğrasın.

3. Grup: (Turist ve heykeller ekibi): Didim geziniz sırasında önemli eserlerin bulunduğu bir müzenin açıldığını haberini aldınız. Müzedeki resim ve heykellerin yapıldığı döneme ait duyduğunuz bir efsane hakkında konuşuyorsunuz Ancak müzede sergilenen eserler canlanıp aslında efsanenin daha farklı olduğunu söylüyorlar.

4. Grup (Haberciler ekibi): 2050 yılındasınız. Kentinizi etkileyen çok önemli bir olay oldu. Didim kentinin nasıl bir yer haline geldiğini ve Milet, Kutsal Yol, Apollon Tapınağı gibi tarihi alanlara ne olduğunu anlatan, içinde röportajların da olduğu bir haber programı hazırlayınız.

Hazırlanmaları için yeterli sürenin ardından canlandırmalar izlenir.

3. Etkinlik: Bir önceki etkinlikteki gruplar ile devam edilir. Her gruba bir gazete haberi (URL 6) verilir. Haberleri okumalarının ardından gruplara, “Didim UNESCO Dünya Mirası listesine adaylık için başvuruda bulundu. Tanıtım için Didim’i ve tarihi mekânlarını anlatan kısa bir reklam filmi hazırlayın.” yönergesi verilir. Hazırlanmalarının ardından canlandırmalar sırayla izlenir.

Değerlendirme Aşaması

4. Etkinlik: Öğrencilere “Tarihi mekânların kentler üzerinde nasıl etki bıraktığını düşündüğünüzde görüşlerini paylaşmak isteyen var mı?” sorusu yöneltilir. İstekli olan öğrencilerin görüşleri dinlenir. Ardından, “İlk oturumdan şu ana kadar olan süreçte tarihi kitaplardan okumak yerine yaratıcı drama yönteminin bize sağladığı tekniklerle öğrenmeye çalıştınız. Bunun hakkında neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilir. Sözlü değerlendirmelerin ardından her öğrenciye A4 boyutunda kırmızı, sarı, mavi, yeşil renklerden oluşan 4 adet fon kartonu ve kalem verilir. Atölyelere yönelik genel düşüncelerini mavi kartona, atölyelerin olumlu yönlerini yeşil kartona, olumsuz yönlerini kırmızı kartona, atölyeler içerisinde en etkilendikleri an ile varsa yeni öğrendikleri bir kelimeyi sarı kartona yazmaları söylenir. Yeterli süre sonunda istekli olan yazılanlar okunur ve atölyeye yönelik duygular ve düşünceler paylaşılır.

SONUÇ YERİNE

Kentlilik bilinci denildiğinde kentte yaşamaktan kaynaklanan bilgilerin oluşturduğu tutumlar, değerler, davranışlar akla gelir. Kent, homojen bir sosyal yapı olmadığından kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilinci de farklı olur. Kentlilik bilincinin ilk basamağı, kişinin kendini kentli olarak görmesi, tanımlamasıdır (Güçlü, 2002). Kentlilik bilincinin oluşmaması ve insanların yaşamlarına yönelik temel problemlerin yaşanılan yerleşim alanlarında temellenmesi, öğrenme ortamlarında “şehir planlama” ve “şehir planlamanın kent kimliğine etkisi” gibi konulara yer verilmesinin gerekliliğini öne çıkarmaktadır. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile insanın çevresi ve etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden-sonuçlarını anlamak, geleceğe yönelik bireysel ve toplumsal bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmaktadır. Kentlilik bilinci ve kent tarihine sahip çıkma konularında farkındalık yaratmayı amaçlayan bu çalışmada, tarihi alanlar üzerinden geçmiş ve günümüz arasında bağlantı kurmada yaratıcı drama yönteminden yararlanılmaktadır.

Çalışma kapsamında hazırlanan içerik ile kentleşme ve planlama süreci; Didim tarihi alanlarından olan planlamanın doğduğu yer Milet kenti, bilim ve toplumları yönlendiren din arasında köprü görevini üstlenen Kutsal Yol ve gücün mekândaki somut örneği olan Apollon Tapınağı üzerinden kurgulanmıştır.

Sunulan yaratıcı drama uygulama örneklerinin teorik yerine uygulamaya yönelik süreçlere odaklanmasının, alanın tarihsel süreçteki geçmişine duyulan ilgiyi ve merak duygusunu artıracakı düşünülmektedir. Farklı tarihsel, arkeolojik alanlarda gerçekleştirilecek uygulamalarla şehir planlama ve yaratıcı drama disiplinlerinin bir araya getirilmesi sağlanabilir. Bu açıdan bakıldığında, kentlilik bilincinin gelişmesi ve içinde yaşanılan kente yönelik alınan kararların farkında olunmasına olanak sağlayacak çalışmaların yaygınlaşması önerilebilir.

* Bu bildiri, MEB Özel Doğaç Yaratıcı Drama Eğitimliği/Liderliği Programı kapsamında hazırlanan “Geçmişten Günümüze Kentleşme Sürecinin Yaratıcı Drama Yöntemiyle Tanıtılması” başlıklı bitirme projesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Ö. (2019). “Müze Eğitimi ve Yaratıcı Drama”, Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 1(1): 23-43.
- Güçlü, S. (2002). Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara.
- Neydim, S. K. (2019). Tarihi Kentlerde Yeniden Kimlik Yaratma Süreci; Süleymaniye Dünya Miras Alanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Özkan, A. (2019). Didyma Apollon Kutsal Alanı: Kültür Kuruluşundan Pers Tahribine Kadar Kutsal Alanın Yapısal İncelemesi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- San, İ. (1990). “Eğitimde Yaratıcı Drama”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 23(2): 573-582.
- Suiçmez, B. R. (2019). “Kalmayan Köylü ve Yok Olan Küçük Çiftçi ile Ülkemizde Tarımsal Üretim Artırılarak Kırsal Kalkınma Başarılabilir Mi?”, Mimar.ist, 66:50-62.
- URL 1. <https://v3.arkitera.com/k198-hippodamos.html>
- URL2. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/20100736_2018_faaliyet_raporu.pdf
- URL 3. <http://arsiv2.didimozgurses.com/meandros-nehri-ya-da-buyuk-menderes/>
- URL 4. <http://erkmensenan.blogspot.com/2012/08/miletmiletosmilawanda.html>
- URL 5. http://www.didimrehberi.net/kultur_tarihi_yerler.html
- URL 6. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/didim-unesco-listesine-girmek-istiyor-167965.html>

OSMANLI SAVUNMA STRATEJİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KARS KALESİ'NİN DÜŞÜŞÜ (1877-1878)

Doktorant Asya Setinay KARAGÜL

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-3453-4858

ÖZET

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, modernleşme algısının gerek toplumsal gerekse askeri düzeyde bünyesine entegre etmeye çalışan iki devletin savaşı olmasından dolayı askerî tarih araştırmaları açısından oldukça verimli bir karşılaştırma sahası oluşturmaktadır. 19'uncu yüzyıl ile birlikte savunma halinde bir devlet olarak varlığını sürdüren, uzayan savaşlar karşısında ekonomik bunalımlar ile mücadele etmeye çalışan bir devlet olarak Osmanlı Devleti, modern askeri gelişmeleri yakından takip etmek zorundaydı. Bu zorunluluk, Avrupa'daki her türlü gelişmenin yabancı danışmanlar aracılığıyla Osmanlı ordusuna uyarlanmasını beraberinde getirmişti. Ancak bu değişimlerin görünürde kalması ve işin askeri doktrin boyutunun önemsenmemesi değişimlerin olumlu etkilerini minimize ederken olumsuzlukları artırmıştır.

“Savunma imparatorluğu” haline gelmiş olan Osmanlı Devleti için Kafkas Cephesi'ndeki savunma Kars-Erzurum-Ardahan ekseninde gelişmekteydi. Kars Kalesi, Kafkas Cephesi'nin modern tahkimat planlarına göre yapılmış en güçlü ve kritik kalelerinden biriydi. Savunma sistemlerinin mimari açıdan yenilenmesi, kalenin son teknoloji silah ve toplarla teçhiz edilmesi bu bölgedeki savunma stratejisinin ilk aşamalarıydı. Ancak modernleşen askeri sistemde doktrinsel açıdan sıkıntı yaşayan Osmanlı Devleti'nin savunma stratejisi de kişiler ekseninde gelişmiş ve kurumsallaşmamıştı.

Bu çalışmada 1877-1878 Savaşı'nda Kars Kalesi'nin düşüşü kapsamında Osmanlı Devleti'nin savunma stratejisi değerlendirilecektir. Bu değerlendirme ile modernize edilmeye çalışan askeri sistem ve alının orduya ne derece entegre edilebildiği, modern istihkam özelliğine sahip olan bir kalenin düşme sebepleri ve bu sebeplerin Osmanlı savunma stratejilerine etkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, Kafkas Cephesi, 93 Harbi, Kars Kalesi

AN ASSESSMENT ON THE OTTOMAN DEFENSE STRATEGY: THE FALL OF KARS CASTLE (1877-1878)

ABSTRACT

The Ottoman-Russian War of 1877-1878 constitutes a very productive field of comparison in terms of military history research, since it is the war of two states that tried to integrate the perception of modernization both at the social and military level. As a state that continued its existence as a defensive state with the 19th century and tried to struggle with economic depressions in the face of protracted wars, the Ottoman Empire had to follow modern military developments closely. This necessity brought with it the adaptation of all kinds of developments in Europe to the Ottoman army through foreign advisers.

However, the fact that these changes were visible and that the issue was not reduced to the military doctrine level minimized the positive effects of the changes and increased the negative ones.

For the Ottoman Empire, which had become a "defense empire", the defense on the Caucasian Front was developing in the axis of Kars-Erzurum-Ardahan. Kars Castle was one of the most powerful and critical castles of the Caucasus Front, built according to the modern fortification plans. The architectural renovation of the defense systems and the furnishing of the castle with state-of-the-art weapons and cannons were the first stages of the defense strategy in this region. However, the defense strategy of the Ottoman Empire, which had doctrinal problems in the modernizing military system, was also developed on the axis of individuals and was not institutionalized.

In this study, the defense strategy of the Ottoman Empire will be evaluated within the scope of the fall of Kars Castle in the 1877-1878 War. With this evaluation, the extent to which the military system and perception trying to be modernized can be integrated into the army, the reasons for the fall of a castle with modern fortification and the effects of these reasons on the Ottoman defense strategies will be examined.

Keywords: Ottoman Empire, Russia, Caucasian Front, 93 War, Kars Castle

IV. HAÇLI SEFERİ’NİN ANADOLU’DAKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Fatma İNCE

İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0003-4579-6703

ÖZET

Bilindiği üzere haçlı seferlerinin görünürdeki başlama sebebi Bizans Devleti’ni; Selçuklular, Çaka Bey ve Peçenekler tehdidinden kurtarmaktır. Bunun için de papanın haçlı seferleri çağrısı yaparken kullandığı en önemli argüman din idi. Batılılar sözde doğudaki kardeşlerini, Müslümanların zulmünden kurtarmak için bu seferleri düzenliyorlardı. Oysa daha Müslümanlarla mücadeleye dahi girilmeden kendi dindaşlarına vermiş oldukları zararlar gösterdi ki, din, haçlılar açısından sadece amaçlarına ulaşılabilmesi için bir araçtı. Haçlıların asıl amaçları ise hiç şüphesiz ekonomik bir takım kazançlar elde edebilmektir. Çünkü onlar daha bu seferleri başlatmadan önce doğunun zenginliklerini hakkında fikir sahibiydiler ve o dönem Avrupası’nda kötü durumda olan ekonomik durumun düzeltilebilmesinin tek çaresi olarak da doğuya düzenlenecek olan bu seferleri görüyorlardı. Bizans Devleti, haçlılardan paralı asker olarak faydalanabileceğini ve Türklere karşı kaybetmiş olduğu toprakları bu sayede geri alabileceğini umuyordu. Ancak yaşanan süreç göstermiştir ki, haçlılar, doğuya Bizans’a yardım etmek için değil, yerleşmek için gelmişlerdir. İlk üç haçlı seferi esnasında Bizans Devleti ve haçlılar arasında çeşitli sebeplerle birbirlerine karşı oluşan önyargılar IV. Haçlı Seferi ile birlikte çok farklı bir boyuta ulaşmıştır. Nitekim doğudaki dindaşlarını ve kutsal toprakları Türklere kurtarmak amacı ile başlatılan haçlı seferleri, IV. Haçlı Seferi ile birlikte yön değiştirmiştir. Sözde dindaşlarını kurtarmak için yola çıkan haçlılar, bu kez dindaşları üzerine yürümüşlerdir. Bu sefer sırasında en acımasız haçlı işgaline İstanbul uğramıştır. Bu işgal esnasında İstanbul’da çok büyük bir katliam ve yağma meydana gelmiş, dünyanın en büyük medeniyetlerinden birisi olan Bizans Devleti yüzlerce yıl biriktirdiği bütün kültür envanterini de bu haçlı yağması esnasında yitirmiştir. IV. Haçlı Seferi’nin etkisi sadece İstanbul üzerinde hissedilmemiş, Trabzon, İznik ve Trakya’yı da etkilemiştir. Bu çalışmada, IV. Haçlı Seferi’nin Anadolu’daki izleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Haçlılar, Selçuklular, IV. Haçlı Seferi

EFFECTS OF THE IV. CRUSADE IN ANATOLIA

ABSTRACT

As is known, the apparent reason for the start of the Crusades is to save the Byzantine State from the threat of the Seljuks, Çaka Bey and Pechenegs. For this reason, the most important argument that the pope used when calling for Crusades was religion. The Westerners supposedly organized these expeditions to save their brothers in the east from the persecution of Muslims. However, the damage they had done to their own religious people before even fighting the Muslims showed that religion was only a means for the Crusaders to achieve their goals. The crusaders ' main goal was undoubtedly to make some economic gains.

Because before they started these expeditions, they had an idea of the riches of the East, and they saw these expeditions to the East as the only way to fix the bad economic situation in Europe at the time. The Byzantine State hoped that it could take advantage of the Crusaders as mercenaries and reclaim the lands it had lost against the Turks. However, the process showed that the Crusaders came to the East not to help Byzantium, but to settle. During the first three crusades, biases formed between the Byzantine State and the Crusaders against each other with various seveps IV. With the crusade, it has reached a very different dimension. As a matter of fact, the Crusades launched with the aim of saving their religious and holy land from the Turks in the East, IV. He changed direction with the crusade. The Crusaders, who set out to save their so-called pious, marched on their pious this time. During this expedition, Istanbul suffered the most brutal crusader invasion. During this occupation, a great massacre and looting occurred in Istanbul, and the Byzantine State, one of the greatest civilizations in the world, lost all its cultural inventory that it had accumulated for hundreds of years during this Crusader looting. IV. The impact of the crusade was not only felt on Istanbul, but also affected Trabzon, Iznik and Thrace. In this work, the traces of the IV. Crusade in Anatolia will be examined.

Keywords: Byzantine, Crusaders, Seljuks, IV. Crusade

GİRİŞ

1096-1291 yılları arasında meydana gelen haçlı seferleri Batı ve Doğu'nun karşılaşması olarak tanımlanmaktadır. Bu seferler başlarken, seferlere katılımı sağlayabilmek amacıyla dini unsurlar ön planda tutulmuştur. Ancak bu seferlerin düzenlenmesinin asıl sebebi Karolenjiyen Devleti'nin¹ yıkılışı sonrasında Avrupa'da yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi darboğaza çözüm bulabilmektir.

Bu seferlerin düzenlenmesinde Bizans Devleti'nin de oldukça büyük bir payı vardır. Bu dönemde Bizans Devleti, bir taraftan Selçuklular, diğer taraftan da Peçenekler ve Çaka Bey tarafından tehdit edilmekteydi.

¹ Franklar, V. yüzyılda Kuzey Galya'da hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Franklar arasında da Merovenjler, yönetimi ele geçirmişlerdir. Ancak Merovenjler hanedanlığının en büyük hatası imparatorların, zamanla genişleyen topraklarını oğulları arasında paylaşırma âdetini benimsemeleridir. Ancak bu durum onların zayıflamasına ve yönetimin yeteneksiz kralların eline geçmesine sebebiyet vermiştir. Merovenjlerden sonra ise bu bölgenin hâkimiyeti saray bakanları olan Karolenjlerin eline geçmiştir. Karolenjler, dünya tarihi açısından Puvaty Savaşı (732) dolayısıyla tanınmaktadır. Karolenjler, bu savaş ile Müslüman Arapları yenilgiye uğratmışlardır. Şayet bu savaşta Müslümanlar başarılı olsaydı, Avrupa'nın etnik ve dinî kimliği farklı olabilirdi. Bu imparatorluk içerisinde özellikle iki isim önemlidir: Kısa Pepin ve onun oğlu Charlemagne. Pepin, Karolenj Devleti'ni kurmuş, Charlemagne ise devleti doğal sınırlara ulaştırmış, Lombard tacını ele geçirmiş ve Saksonların Hristiyan olmalarını sağlamıştır. Charlemagne'den sonra başa Dindar Louis geçmiştir. Onun ölümünden sonra ise oğulları arasında mücadele başlamış ve bu mücadelenin sonrasında devletin toprakları Verdun Anlaşması ile birlikte Doğu Krallığı, Batı Krallığı ve Orta Krallık olmak üzere üçe ayrılmıştır. Daha sonraki süreçte önce Orta Krallık, Doğu ve Batı Krallıkları arasında paylaşılmış, arkasından da Batı Krallığı Capet Hanedanlığı'nın Doğu Krallığı ise Otto Hanedanlığı'nın hakimiyeti altına girmiştir. Karolenjler, 987'de ortadan kalkmışlardır. Colin Mc Evedy, Ortaçağ Tarih Atlası, Çev. Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.42-44, Seignobos, Avrupa Tarihi, Çev. Ali Kemali Aksit, Dün ve Yarın Tercüme Kütüphanesi, İstanbul 1938, s.20, Donald Metthew, Ortaçağ Avrupası, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, VI., İletişim Yayınları, İstanbul 1988, s.55, Norman Davies, Avrupa Tarihi, Çev. Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s.347.

Bunlarla tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Bizans Devleti, batıdan yardım talep etmiştir. Bizans Devleti'nin Türkler karşısında yaşadığı zor durum Aleksi Komnenos'un Papa'ya yazdığı mektupta da yer almaktadır: "Türkler, Anadolu şehirlerini zaptettiler. Karadeniz, Marmara, Adalar Denizi ve Akdeniz arasındaki beldelere sahip oldular. Şayet boğazlar olmasa idi, İstanbul'u da alacaklardı."²

Sefer çağrısını ilk dillendiren kişi Papa II. Urban'dır (1088-1099). Papa II. Urban'ın haçlı seferleri çağrısına halkın katılmasını sağlamak için yardımcı olan kişi ise Keşiş Pierre L'Ermite'dir. Keşiş Pierre L'Ermite, altında bir katırla bütün Fransa'yı dolaşarak, halkı ateşli nutuklar ile galeyana getirmeye çalışmıştır. Keşiş halka hitabında:

"-Allah'ı Kurtarın!...

-Allah'ın annesini kurtarın.

-Mübarek Kudüs şehrini kurtarın.

-Türk generali Atsız Allah'ın merkadinî ahır olarak kullanmaktadır. Allah'ın merkadinî kurtarın." demiştir.³

Keşiş Pierre L'Ermite'nin bu girişimlerinden sonra 26 Kasım 1095 tarihinde Papa II. Urban, Clermont şehrinde ikinci bir meclis düzenlemiştir. Papa bu toplantıda, yüksekçe bir kürsüye çıkıp, haçlı seferlerinin yapılması için halka çağrıda bulununca o konsildeki insanlar hep bir ağızdan: "Allah böyle istiyor, Allah böyle istiyor." diye bağırılmışlardır. Papa da buna karşılık: "Allah böyle olmasını arzu ediyor. Bundan böyle harp âvâzesi bu olsun. Bunu Rûhulkuds emretti. İsa'nın müdafilerinin gayretini tahrik edecektir." demiştir. Bu sefere katılacağını ilk açıklayan kişi Le Puy Piskoposu Adhemar oldu. Bunun hemen arkasından da Toulouse Kontu Raimond de Saint Gilles haçı kabul etti.⁴

İlk haçlı seferi yapılan bu çağrılar neticesinde 1096 tarihinde gerçekleşmiştir. Bizanslılar, batıdan yardım isterken, Türklere karşı onlardan paralı asker olarak faydalanabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak haçlı seferleri ilerledikçe, Bizans, hem haçlıların güzergâhları üzerinde bulunan yerlere büyük zararlar vermeleri hem de ele geçirdikleri yerleri Bizans ile daha önceden yapmış oldukları anlaşma gereğince Bizans'a teslim etmeyip, buralarda kontluklar kurmaları ve yerleşmeleri dolayısıyla büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır.⁵

Bütün bu yaşananlar, Bizans Devleti'nde haçlılara karşı bir ön yargı oluşmasına sebebiyet verdi. Aynı zamanda haçlıların İstanbul önlerine gelinceye kadar yollarda yaratmış oldukları huzursuzluklar, İstanbul önlerine geldiklerinde Bizans İmparatoru'nun haçlılardan istemiş olduğu vasallık yeminini vermek istememeleri, yine iki taraf arasında yapılan anlaşma mucibince Bizans Devleti'ne teslim etmeleri gereken toprakları onlara vermemeleri gibi sebepler, iki taraf arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebebiyet vermiştir.

² Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, I., Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2008.s.51-54, Necati Kotan, Türk ve İslâm Âlemine Karşı Haçlı Seferleri, Kemal Matbaası, Adana 1974, s.22-23.

³ Kotan, age, s.25

⁴ Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 2000, s.111-112, Raşid Erer, Türklere Karşı Haçlı Seferleri, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002, s.38.

⁵ Sevtap Gölgesiz Karaca, (2012). "I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğunun Siyasi Durumuna Bakış", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2/4, s.141-153, Zoe Oldenburg, The Crusades, İng. Çev. Anne Carter, New York 1996, s.61.

Yine Antakya'da, Urfa'da ve Kudüs'te kurulan haçlı kontlukları da haçlıların Bizans topraklarına dindaşlarını kurtarmak amacıyla değil, Anadolu'ya yerleşmek amacıyla geldiklerini göstermektedir.⁶

II. Haçlı Seferi'ne bakıldığında ise bu sefer henüz başlamadan haçlılar güzergâhları üzerindeki ülkelerin hükümdarlarına mektuplar yazarak, onlardan bu sefer esnasında kendilerine yardım etmeleri konusunda müracaatta bulunmuşlardır. Haçlıların yardım istedikleri hükümdarlar; Sicilya Prensi Roger, Bizans İmparatoru Manuel, Almanya Kralı Konrad'dır.⁷

Bizans İmparatoru Manuel (1143-1180) haçlılara verdiği cevapta, onların Müslümanlar üzerine düzenleyecekleri bir seferden Bizans'ın oldukça memnuniyet duyacağını, haçlıların erzak ve levazimat ihtiyaçlarının da bedelleri ödenmek kaydıyla Bizanslılar tarafından temin edileceğini söylemiştir. Bizans İmparatoru Manuel'in haçlılardan bir isteği daha bulunmaktaydı: vasallık yemini. Aleksios, haçlılardan hem vasallık yemini istemiş, hem de daha önceden Bizans'a ait olan toprakların haçlılar tarafından ele geçirilmesi durumunda Bizanslılara verilmesini talep etmiştir.⁸

Bizans Devleti, düzenlenecek bu yeni sefere hiç de olumlu bakmıyordu. Çünkü onlara göre yeni sefere hiç ihtiyaç yoktu. Birinci sefer esnasında Bizanslılar bizzat kendileri batıdan yardım istemişlerdi. Oysa şimdi Manuel'in batıdan böyle bir talebi yoktu. Çünkü Bizans açısından Türkler artık bir tehlike teşkil etmiyordu. Yeni kurulan Latin devletleri, Bizans ve Türkler arasında bir tampon görevi görüyordu. Bu nedenle de Bizans, toprakları üzerinde herhangi bir baskı hissetmiyordu. Bizans yeni bir haçlı seferinin düzenlenmesine karşıydı ancak bunu direk haçlılara da söylemiyordu çünkü zaten I. Haçlı Seferi esnasında batılılar tarafından zaman zaman hainlik ve ihanetle suçlanmıştı. Şimdi de aynı durumla karşı karşıya kalmak istemiyordu.⁹

II. Haçlı Seferi vakanüvistlerinden VII. Louis'in ordusundaki papaz olarak görev yapan Odo de Deuil tarafından yazılan "De Profectione Ludovici VII in Orientem" isimli eserde Bizans Devleti'nin bu sefer esnasında haçlılara karşı takındıkları olumsuz tutumlar hakkında bilgi vermiştir. Bizanslıları "kadınsı" ve "ikiyüzlü" olarak tanımlayan Odo, Manuel'in daha önceden Fransa Kralı ile yapılan müzakereler gereğince, haçlıların ihtiyaç duydukları yiyecekleri temin etme ve gerekli kolaylıkları sağlama hususunda teminat vermesine rağmen bu sözünü yerine getirmediğini belirtmiştir. Güzergâh üzerindeki yerel halk, haçlıların paralarını değerlerinin çok altına bozuyorlardı. Aynı zamanda haçlılar, Bizans topraklarından geçerken, Bizans şehirlerinin kapıları haçlılara kapatıldı. Rumlar, haçlılara yiyecek teminini surlardan aşağı sarkıttıkları sepetler vasıtasıyla sağlamışlardır. Bizanslılar bu sepetlere ya düşük kalitede ya da eksik ölçüde yiyecek koymuşlardır.¹⁰

⁶ Kotan, age, 29-30, John Hugh Hill (1953). Laurita Lyttleton Hill, "The Convention of Alexius Comnenus and Raymond of Saint Gilles", The American Historical Review, C. 58, S. 2, 1953, s.323-326, John Hugh Hill, Raymond of Saint Gilles in Urban's Plan of Greek and Latin Friendship", Speculum, S. 2, 1951, s.266-267.

⁷ Odo de Deuil, De Profectione Ludavici VII in Orientem, The Journey of Louis VII to the East, İng. Çev. Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948, s.11, Fatma ince, IV. Haçlı Seferi ve Trabzon, Serander Yayınevi, Ankara 2019, s.81.

⁸ Odo de Deuil, age, s.11.

⁹ Ali Öngül, Selçuklu Tarihi, II, Emek Matbaası, Manisa 2007, s.58.

¹⁰ Odo de Deuil, age, 41.

Bazı Bizanslılar ise, haçlılardan ücretini aldıkları halde karşılığında yiyecek vermiyorlardı. Aynı zamanda Fransız haçlıları, İstanbul önlerine ulaştıklarında Bizans'ın haçlılara karşı ihanetini kanıtlayan bir olayla karşılaştılar: Bizans Devleti, Selçuklular ile on iki yıllık bir anlaşma imzalamıştı. Bizans Devleti'nin haçlılara karşı takındıkları olumsuz tavırlar bununla da sınırlı değildi. Bizanslıların, haçlılara vermiş oldukları rehberler, onları sarp yollardan götürmüş ve sonra da Türklerin saldırıları ile baş başa bırakmışlardır. Odo eserinde, II. Haçlı Seferi esnasında Türklerin haçlılara karşı sergilemiş oldukları müşfik tavırlar hakkında da bir takım bilgiler vermiştir. Buna göre Türkler, kendileri karşısında zavallı duruma düşen haçlılara yiyecek vermişler, hasta olanların tedavilerini yaptırmışlar ve fakir olanlarına da para dağıtmışlardır.¹¹

III. Haçlı Seferi esnasında da Bizanslılar ve haçlılar arasındaki ilişkilerin ilk iki seferden daha farklı olmadığını görmekteyiz. Zaten ilk iki sefer esnasında yaşananlardan dolayı Bizans'a karşı tepkili olan haçlılar, III. Sefer esnasında da Bizans İmparatoru II. Isaakios (1156-1204) ve Selahaddin Eyyubi (1138-1193) arasında bir askeri ittifak anlaşması yapıldığı söylentileri ile onlara karşı iyice bilenmişlerdir. Aslında Eyyubiler ile görüşmeler, daha I. Andronikos Komnenos (1118-1185) zamanında başlamıştı. II. Isaakios da tahta geçtikten sonra özellikle Normanların II. Haçlı Seferi'nde Bizans topraklarını istila etmesinin de etkisi ile Selahaddin Eyyubi ile bir anlaşma yapmayı uygun buldular.¹²

İlk üç haçlı seferi sonrasında hem Bizans Devleti'nde haçlılara karşı hem de haçlılarda Bizans Devleti'ne karşı bir nefret duygusu oluşmuştur. Bu da IV. Haçlı Seferi esnasında batılıların İstanbul'u hiç acımadan istilalarına ve yağmalarına sebebiyet vermiştir.

IV. Haçlı Seferi (1204)

XII. yüzyılın son çeyreğinde Almanların Avrupa'da ve özellikle de İtalya'da güçlü bir konumda olduğunu görmekteyiz. Alman İmparatoru VI. Heinrich'in (1165-1197) doğu ile alakalı planları dolayısıyla Bizans İmparatoru Isaakios Angelos ile sorunları vardı. Ancak VI. Heinrich'in sorun yaşadığı tek kişi Bizans İmparatoru Isaakios da değildi. VI. Heinrich papalığın da itibarını zedelemekteydi. Bundan dolayı da Bizans Devleti ve papalık arasında VI. Heinrich'e karşı bir anlaşma imzalanması söz konusu olmuş ancak 1197 tarihinde VI. Heinrich'in ölümü ile birlikte Bizans Devleti ve papalık arasında da herhangi bir işbirliği gerçekleşmemiştir.¹³

Papa III. Innocentius (1161-1216), VI. Heinrich'in ölümünden sonra zarar görmüş olan papalık otoritesini yeniden kurabilmek amacıyla 15 Ağustos 1198 tarihinde yeni bir haçlı seferi çağrısında bulundu. Papa, bu çağrıyı yaparken, yine klasik argümanları kullanarak, seferin amacının Kudüs'ü kurtarmak olduğunu ifade etti.

¹¹ Aydın Usta, Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008, s.150, W.R. Taylor, "A New Syriac Fragment Dealing With Incidents in the Second Crusade", The Annual of the American Schools of Oriental Research, XI., 1929-1930, s.120-130.

¹² Magnus von Reichersberg, "The Chronicle of Magnus of Reichersberg", The Crusade of Frederick Barbarossa: The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Text, Trans. G.A. Loudi, Ashgate Publishing, Burlington 2010, s.154.

¹³ Michael Angold, The Byzantine Empire 1025-1204: A Political History Longman Group, London 1984, s.287, James M. Powell, "Innocent III and Alexius III: A Crusade Plan that Failed", The Experience of Crusading, I, Cambridge: New York 2003, s.97.

Ancak papanın bu çağrısına Fransa, İngiltere ve Almanya'dan istenilen ilgi elde edilemedi. Çünkü İngiltere Kralı John Lackland, daha yeni İngiltere tahtına çıkmıştı ve ülkesi içerisindeki durumunu güçlendirmesi gerekiyordu. Fransa Kralı Philippe Auguste ise eşinden boşanmıştı ve bundan dolayı da kilise tarafından aforoz edilmişti. Almanya'da ise Philipp von Schwaben ve Otto von Braunschweig arasında bir taht kavgası yaşanmaktaydı. Bundan dolayı da bu kralların hiçbirisi ülkelerini terk edemezlerdi.¹⁴

Ancak papa zaten kralların yeni bir sefere katılıp katılmayacaklarını umursamıyordu. Çünkü krallar vasıtası ile düzenlenen haçlı seferleri, ilk sefer hariç başarısızlığa uğramıştı. Papa bundan dolayı yeni seferin, soylular vasıtası ile gerçekleştirilmesini istiyordu. Bu amaçla hitabeti en kuvvetli olan rahiplerinden Foulque de Neuilly'i, Champagne Kontu Thibaut'a gönderdi. Foulque, Ecri Kalesi'nde düzenlenen bir turnuva sırasında haçlı seferi çağrısında bulunmuş ve onun verdiği vaazın etkisi ile başta Thibaut olmak üzere birçok kont ve baron da haçı kabul etmişlerdir. Bu kont ve baronların arasında Baudouin de Flandre, Louis de Blois ve IV. Haçlı Seferi'nin en önemli vakanüvistlerinden Geoffrai de Villehardouin de bulunmaktaydı.¹⁵

Ancak bu seferin maddi gücünü karşılayabilmek oldukça büyük bir meseleydi. Papa, bunun için ilk olarak kendisine bağlı olan ruhbanların bulundukları bölgeden güçleri nisbetinde bir vergi almaya karar verdi. Ancak onlardan istediği desteği alamadı. Bunun üzerine yönünü Bizans Devleti'ne döndü.¹⁶

Papa, bu amaçla III. Aleksios'a (1153-1211) bir mektup gönderdi ve bu mektubunda, eğer Kudüs davasına sadık bir Hristiyan ise ülkesinin zenginliğini bu davanın hizmetine sunmak zorunda olduğunu belirtti. Papalığın, Bizans Devleti'nden iki isteği vardı: Bizans Kilisesi'nin Roma'ya bağlanması ve IV. Haçlı Seferi için maddi destekte bulunması.¹⁷

Papa, Bizans İmparatoru'na yazdığı mektupta, şayet Bizans Devleti bu yeni sefer için yardımda bulunmazsa daha önceden batıda Bizans Devleti aleyhine oluşan nefretin ve öfkenin durdurulmasının mümkün olamayacağını da ifade etmektedir. Papa III. Innocentius, bu sözleri ile batılıların haçlılara duyduğu öfkeyi ve nefreti kendisinin engellediğini, ancak Bizans Devleti'nin haçlılara destek vermemesi durumunda kendilerine karşı oluşan bu öfkenin önüne geçmesinin mümkün olamayacağını da belirtmiştir. Papa, haçlı liderlerine de bu konuda gerekli direktifleri vermiştir: şayet Bizans Devleti, haçlılar ile işbirliğinden kaçacak olurlarsa ve onlara yardım etmezlerse batılı liderlerin Bizans'a karşı askeri müdahalede bulunma özgürlükleri vardır.¹⁸

¹⁴ Donald E. Queller, Thomas Madden, The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople, Philadelphia: Pennsylvania 1997, s.1-2, A.A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire II, University of Wisconsin Press, Madison 1928, s.450-451.

¹⁵ D.E. Queller, T. Madden, age s.2- 4, John Godfrey, 1204, The Unholy Crusade, Oxford University Press, Toronto 1980, s.40.

¹⁶ MCNeal, H. Edgar, Robert Lee Wallf, "The Fourth Crusade", A History of the Crusades, II, Ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison 1996, s.156.

¹⁷ Angold, age, s.285, 287.

¹⁸ Alfred J. Andrea, Contemporary Sources For the Fourth Crusade, Leiden: Boston 2000, s.67-68, Gunther von Pairis, The Capture of Constantinople, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania 1997, s.84.

IV. Haçlı Seferi'nin liderlerinden Champagne Kontu Thibout, Flandre Kontu Baudouin ve Blois Kontu Louis, seferin ilk olarak Mısır üzerine düzenlenmesini ve Kudüs üzerine düzenleyecekleri seferin için de buranın bir üs olarak kullanılmasına karar verdiler. Ancak ordunun nakliye sıkıntısı vardı ve bu nakliyenin gerçekleştirilebilmesi için de güçlü bir filoya ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu filoya sahip olan tek devlet de Venedik'ti. Bundan dolayı Venedik'ten yardım talebinde bulunulması amacıyla altı kişilik bir heyet Venedik'e gönderildi.¹⁹

Bu tarihlerde Venedik'in başında, yaşı oldukça ilerlemiş olan Enrico Dandolo (1107-1205) bulunmaktaydı. Bu dönemde Bizans Devleti ve Venedik arasındaki ilişkiler, pek iyi durumda değildi.²⁰ Altı kişiden meydana gelen bu heyet, 1201 Şubat ayında Venedik'e ulaşmışlardır. Geoffroi de Villehardouin'nin kaydına göre, Venedik ile yapılacak olan müzakerelerde her türlü yetki bu altı kişilik heyete verilmiş, hatta onların rahatça anlaşma yapabilmeleri için de ellerine boş fermanlar verilmişti. Bunlar, Venedik Dukası Enrico Dandolo'ya isteklerini iletmışler, o da bu istekleri kabul etmiştir. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre; “Venedik atları ile birlikte, 4500 şövalye, 9000 şövalye yardımcısı ve 20.000 piyadenin taşınmasını, onların dokuz aylık yiyeceklerini de temin ederek üstleneceklerdi.”²¹

İki taraf arasında bu anlaşmanın yapılmasından sonra Enrico Dandolo, bütün mesaisini haçlılara söz verdiği donanmayı hazırlamaya ayırdı. Hatta bu donanmanın hazırlanması için Venedikliler, bütün dış ticaretlerini de askıya aldılar ve herhangi başka bir işle meşgul olmayarak, sadece haçlılara söz verilen filo hazırlamakla uğraştılar. Ancak IV. Haçlı Seferi için yola çıkacak olan haçlılar, Venedik'te toplanmaya başladıklarında sözleşmede söz konusu olan rakamın çok altında insanın buraya geldiği görülmektedir. Haçlılar, bu anlaşmayı imzalarken, her haçlının kendi masrafını ödeyeceğini düşünmüşlerdi. Ancak Venedik'te toplananların sayısı çok az olunca Venedik'e ödenmesi gereken 85.000 marklık ücretin sadece 51.000 marklık kısmı ödenmiş, geriye kalanı ise tedarik edilememiştir. Bunun üzerine Venedik Dukası Enrico, hiçbir geminin hareket etmesine müsaade etmemiştir.²²

Enrico aynı zamanda anlaşma ile vermeyi taahhüt ettiği yiyecekleri de kısacağını haçlılara haber vermiştir. Aslında Enrico'nun en önemli amacı, Dalmaçya'da bulunan ve kendisi için de son derece önemli olan Zara'yı ele geçirmektir. Zara, Macarların teşviki ile Macaristan Kralı III. Bella'nın tarafına geçmişti. Venedik, daha sonraki süreçte bu bölgeyi ele geçirmek için girişimlerde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır. Enrico, haçlıların kendisine olan borçlarını ödeyememelerini fırsat bilerek onlardan, kendisine burayı alması için yardım etmesini istemiştir. Böylece hem Enrico istediğini elde etmiş olacak hem de haçlılar buradan elde edecekleri ganimetle Enrico'ya olan borcun bir kısmını ödeyebileceklerdi.

¹⁹ Geoffroi de Villehardouin, IV. Haçlı Seferi Kronikleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s.6.

²⁰ Angold, age, s.288-291, J.H. Pryor, “The Venetian Fleet Fort the Fourth Crusade and the Diversion of the Crusade to Constantinople”, The Experience of Crusading, I, Ed. Marcus Bull and Norman Housley, Cambridge University Press, Cambridge: New York 2003, s.107-108.

²¹ Geoffroi de Villehardouin, Konstantinopolis'te Haçlılar, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.40, E. Bradford, The Great Betrayal: Constantinople 1204, Hadden and Stoughton, London 1967, s.53-54.

²² Geoffroi de Villehardouin, Konstantinopoliste Haçlılar, s.50.

Haçlılar aslında, Hristiyan olan bir bölgeye sefer düzenlenmesine karşıydılar ancak başka çareleri de yoktu.²³

Papa III. Innocentius, bu seferin düzenlenmesine karşıydı. Hatta, haçlılara bir mektup göndererek, bu seferin düzenlenmesi durumunda bütün haçlıların aforoz edileceğini ifade etmiştir. Ancak buna rağmen haçlılar, 10 Kasım 1202 tarihinde Zara'da kuşatmayı başlatmış ve bu bölgeyi ele geçirmişlerdir. Papa, sefere katılan haçlıları aforoz etmiş ancak daha sonradan IV. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesini istediği için onları affetmiştir. Venedik, Papa tarafından bu seferin müsebbibi olarak görüldüğü için affedilmeyecektir.²⁴

Bu esnada Bizans Devleti'nde de bir takım karışıklıklar yaşanmaktaydı. Nitekim bu dönemde, Bizans İmparatoru Isaakios, daha önceden Türklere fidye vererek kurtardığı kardeşi Aleksios (1153-1211) tarafından gözleri oydurulmuş ve oğlu Aleksios ile birlikte hapse atılmıştır. Ancak Aleksios (1182-1204) bir yolunu bularak hapisten kaçmış ve yardım istemek üzere ilk olarak Roma'ya, Papa III. Innocentius'un yanına gitmiştir. Ancak Innocentius, muhtemelen Bizans Devleti ile bir sorun yaşamak istemediği için Aleksios'un yardım talebine sıcak bakmamıştır.²⁵

Aleksios, bunun üzerine Alman hükümdarı Philipp von Schwaben'in (1177-1208) ülkesine gitmeye karar vermiştir. Philipp von Schwaben, Aleksios'un kız kardeşi İrene'nin de eşiydi. Aleksios, Almanya'ya gitmek üzere yoldayken, yolda karşılaştığı bazı haçlı gruplarından, Venedik'teki haçlı ordusunun varlığını öğrendi. Onların Zara'ya olan saldırılarından da haberdar olan Aleksios, İstanbul'da tahtı yeniden ele geçirebilme konusunda onlardan yardım alabileceğini düşünmüş ve bundan dolayı da onlara elçiler göndererek, durumunu izah etmiş ve yardım talebinde bulunmuştur. Aleksios ve haçlılar arasında yapılan müzakerelere Philipp von Schwaben de katılmıştır.²⁶

Müzakereler neticesinde iki taraf arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre, haçlıların Aleksios'a yardım etmeleri karşılığında, Aleksios, Venedikliler ve haçlılar arasında paylaşılacak üzere 200.000 gümüş mark verecek, aynı zamanda haçlıların bütün erzaklarını da temin edecekti. Şayet haçlı liderleri isterlerse Aleksios da IV. Haçlı Seferi'ne onlarla birlikte katılacak ancak kendisi katılmasa dahi 10.000 kişilik bir Grek ordusunu haçlıların hizmetine verecekti. Yine 500 kişilik bir şövalye birliğini de kutsal ülkedeki Hristiyanların hizmetine tahsis edecekti. Aynı zamanda Aleksios, Bizans Kilisesi ve Roma Kilisesi arasındaki ayrılığa da son vererek, İstanbul Kilisesi'nin, Roma Kilisesi'nin otoritesini tanımasını sağlayacaktı.²⁷

Bizans İmparatoru Aleksios ise II. Isaakios'un oğlu Aleksios ve haçlılar arasında kendisine karşı yapılan anlaşmayı haber aldı ancak bunlara karşı koyabilecek gücü olmadığından herhangi bir şekilde harekete de geçemedi. Çünkü daha II. Isaakios zamanında Bizans Devleti'nin gemi yapım işi Venediklilere verilmişti ve tershaneler de atıl durumdaydı. Bundan dolayı müttefik ordu hiçbir direnişle karşılaşmadan Korfu Adası'na girdi.

²³ G. Procter, *History of the Crusader: Their Rise Progress and Results*, Richard Griffin and Company London: Glasgow 1854. s.121.

²⁴ MCNeal, H. Edgar, Robert Lee Wallf, agm,s.175.

²⁵ Geoffroi de Villehardouin, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, s.52.

²⁶ A. A.Vasiliev, *History of the Byzantine Empire II*, University of Wisconsin Press, Madison 1928. s.455, C. Wright, "On the Margins of Christendom: The Impact of the Crusades on Byzantium", *The Crusades and the Near East*, Ed. Conor Kosticle, Routledge Publishing, New York 2001.s.64.

²⁷ Wright, agm, s.64.

Ancak burada samimi olarak Kudüs'e gitmek isteyen haçlılar ve haçlı liderlerinden Boniface arasında sorunlar yaşandı. Boniface'ye muhalif olan grup ana haçlı ordusundan ayrılarak, Suriye'ye gitmenin yollarını aramaya başladı ancak Boniface onları önlerinde diz çöküp, yalvararak ikna etmeyi başardı.²⁸

23 Mayıs 1203 tarihinde Hamsin Yortusu'nun hemen öncesinde Korfu'dan ayrılan haçlılar, 24 Haziran 1203 tarihinde Kadıköy'de ordugâhlarını kurmuşlardır. Haçlı birlikleri Üsküdar ve civarına da akınlar yapmışlar ve sayıca üstün olan Grek birliklerini ciddi anlamda sarsıntıya uğratmışlardır. Bunun üzerine Bizans tarafından Nicholas Roux adında bir elçi haçlı karargâhına gönderilmiştir. Elçi, haçlılara şu mesajı iletmıştır: "Efendim İmparator Aleksios beni, sizin krallardan sonra yaşayan en soylu kişi olduğunuzun ve dünyanın en iyi ülkesinden geldiğinizin farkında olduğunu söylemem için gönderdi. Bu yüzden o ciddi olarak sizin niçin ve hangi amaçla imparatorun egemen olduğu bu ülkeye girdiğinizi merak etmektedir. Çünkü tıpkı onun olduğu gibi siz de Hristiyanınız ve o çok iyi biliyor ki siz kendi ülkenizden denizaşırı Kutsal Ülke'yi ve Kutsal Haç ve İsa'nın mezarını kurtarmak için ayrıldınız. Eğer siz fakirsenez ve yiyecek ihtiyacınız varsa o size kendi stoklarından kumanya ve kendi hazinesinden para verecek, sizin onun ülkesinden çekilmenizi sağlayacaktır. Eğer siz ayrılmayı reddederseniz, o size zarar vermek için gönülsüz olacaktır. Ancak yine de böyle yapmak onun gücündedir."²⁹

Ancak III. Aleksios'un bu teklifi haçlılar tarafından reddedildi. Onlar, III. Aleksios'a elçi vasıtası ile gönderdikleri haberde tahtı kendi isteği ile yeğenine terk etmesi durumunda kendisinin affedileceği ve aynı zamanda bir miktar da ödeme yapılacağı aksi taktirde kendilerine bir daha elçi gönderilmesine gerek olmadığı, onun yerine kendisini savunmak için hazırlanması gerektiğini ifade etmişlerdir ve 5 Temmuz 1203 tarihinde de Galata'da karaya çıkarak, Haliç'e girişi kapayan zinciri parçalamışlar ve gemilerini Haliç'e sokmuşlardır. Burada bulunan birkaç Bizans gemisini de yok eden haçlılar, bu şekilde Bizanslılar karşısında büyük bir başarı sağlamışlardır.³⁰

17 Temmuz 1203 tarihinde ise İstanbul'a haçlılar tarafından daha büyük bir hücum düzenlendi. III. Aleksios ilk anda ordusu ile birlikte haçlıları geri püskürtmeyi başardı ancak kendisini daha fazla riske atmak istemediğinden dolayı yanına kızı İrene'yi de alarak kaçtı.³¹

Bizanslılar, ertesi sabah uyandıklarında III. Aleksios'un kaçmış olduğunu duyunca, II. Isaakios'u yeniden tahta çıkardılar. Aslında Isaakios'un sağlık durumu onun yeniden hükümdar olması için pek uygun değildi ama Bizanslıların da onu tahta çıkarmaktan başka çareleri yoktu. II. Isaakios tahta çıktıktan sonra bu durum haçlı karargâhına da bildirildi. Bunun üzerine II. Isaakios'a haçlılar tarafından elçiler gönderildi. Gelen elçiler Isaakios'a şunları söylediler: "Sir, oğluna yaptığımız hizmeti ve ona verdiğimiz sözü ne kadar iyi tuttuğumuzu görüyorsun. Ama bize verdiği sözler hakkında güvence alıncaya kadar o buraya giremez ve o da oğlun olarak, anlaşmayı onun yaptığı biçim ve koşullarda onaylamamı sana bildiriyor." Bundan sonra da Aleksios ve haçlılar arasında yapılan anlaşmayı Isaakios'a bildirdiler. Isaakios, anlaşma şartlarını ağır bulmasına rağmen yine de kabul etti.

²⁸ Angold, age s.293.

²⁹ Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2013, s.173.

³⁰ Demirkent, age, s.173.

³¹ MCNeal, H. Edgar, Robert Lee Wallf, agm, s.179.

Aleksios, haçlılar ile yaptığı anlaşmanın II. Isaakios tarafından da onaylanmasından sonra İstanbul'a gelerek, babası ile birlikte eş imparator olarak taç giyinmiştir.³²

Haçlılar, İstanbul'da bu şekilde sükûnu sağladıktan sonra IV. Aleksios da onlara dostluğunu gösterebilmek amacıyla onların gruplar halinde İstanbul'u gezmelerine müsaade etti. Haçlılar, bu şekilde İstanbul'un ne kadar zengin bir şehir olduğunu da müşahade ettiler. IV. Aleksios, haçlılar ile yaptığı anlaşma gereğince haçlıların Venediklilere ödemeleri gereken 34.000 marklık miktarı karşıladı. Aynı zamanda haçlılara ilave 100.000 mark daha ödeme yaptı. Ancak haçlılar, bununla da iktifa etme niyetinde değillerdi. Onlar kendilerine vaat edilen miktarın tümünü istiyorlardı. Ancak IV. Aleksios'un bütün bunları karşılayacak gücü yoktu. Aleksios, verdiği sözü tutabilmek amacıyla yeni vergiler koydu ve kiliseye ait olan çok miktarda gümüşü de müsadere etti. IV. Aleksios'un haçlılar ile yapmış olduğu anlaşma mucibince Bizans Kilisesi'nin Roma Kilisesi'ne bağlanma sözüne zaten kırgın olan ruhban sınıfı Aleksios'a karşı iyice bilendi. Haçlılar ise Aleksios'un kendilerine verdiği sözleri tutup tutmayacağı konusunda artık iyice şüpheliydiler.³³

Sonunda yaşanan bütün bu kargaşa ve gerginlik yerini Bizanslılar ve haçlılar arasında bir çatışmaya bıraktı. Haçlılar Mitaton Camisini yıkmaya kalkıştıklarında Bizanslılar, Müslümanların yardımına geldiler ve bu olay iki tarafın arasının daha da gerilmesine sebebiyet verdi. Yine olaylar esnasında İtalyan toplulukların yaşadığı başkentin liman bölgesinde de büyük bir yangın çıktı. IV. Aleksios, bütün bu yaşananlar karşısında kendi halkının tepkisini çekmekten korktuğu için haçlılar ile kendi arasına bir mesafe koydu. Bu arada İmparator, haçlılara karşı önce sadece simgesel ödemeler yaptı arkasından da bu ödemeleri sürekli olarak ertelemeye başladı.³⁴

Haçlı liderleri bütün bu yaşananlar üzerine resmi bir vasallığı ve müttefikliği bozma bildirisi yayınladılar. Aynı zamanda imparatorun kendilerine vaat ettiği şeyleri vermemesi durumunda onun malını mülkünü zaptedeceklerini de bildirdiler. Bu durum Bizans açısından son derece gurur kırıcıydı. Çünkü onlara göre, bu olay yaşanıncaya kadar hiç kimse imparatora sarayında böyle bir saygısızlıkta bulunmamıştı. Ve haçlıların bu saygısız tavrı sergilemelerinin tek sebebi de IV. Aleksios'un ta kendisiydi. Muhalefete göre, IV. Aleksios'un tahttan indirilmesi gerekmekteydi. Ancak Aleksios'dan sonra tahta kimin geçeceği belirlenemiyordu. Çünkü akli başında hiç kimse böyle bir vazifeye talip olmak istemiyordu. Sonunda Nicolaus Kanabos isimli bir kişi imparator olarak ilan edildi.³⁵

Ancak onun da imparatorluğu uzun sürmedi. Onun yerini de Murtzuphlos aldı. Murtzuphlos, ülkede bir müddet huzuru ve sükûnu sağladı. Ancak o da haçlılar karşısında yenilgiye uğradı. Zaten haçlılar Murtzuphlos ile hiçbir zaman muhatap olmamışlardır.

³²Geoffroi de Villehardouin, Konstantinopolis'te Haçlılar, s.55.

³³Angold, age, s.294.

³⁴Bizans İmparatoru IV. Aleksios'un, haçlılara ödenen paranın ertelenmesi konusunda saray görevlilerinden bazılarının telkinlerinin oldukça önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Nitekim İmparator üzerinde bu konuda tesirde bulunan isimlerden bir tanesi Murtzuphlos'dur. Murtzuphlos, İmparator'a: "Ah! Haşmetmeap, onlara çok para verdiniz, artık vermeyin. Borcunuzdan tamamen kurtuldunuz, o kadar çok verdiniz ki! Gitsinler buradan. Memleketinizden kovun onları." dedi. Robert de Clari, İstanbul'un Zaptı, TTK, Ankara 1994, s.25.

³⁵Bradford, age, s.127.

SSD JOURNAL

2nd International Conference on
Social Sciences & Humanities

July 09-11, 2021 / ANKARA

(THE PROCEEDINGS BOOK)

WEB: <https://www.ssdjournal.org/>

E-MAIL: journalssd@gmail.com

Neticede haçlılar, 13 Nisan 1204 tarihinde bir taarruz gerçekleştirmişler ve İstanbul'u ele geçirmişlerdir. Murtzuphlos ise İstanbul'dan kaçmıştır.³⁶

Yaklaşık dokuz asır boyunca Hristiyan medeniyetinin merkezi olan İstanbul, IV. Haçlı Seferi vakanüvistlerinden Geoffroi de Villehardouin'in ifadelerine göre, tarihte eşine rastlanmamış bir yağmaya tabi tutulmuştur. Haçlılar, Yunan medeniyetinden kalma sanat şaheserlerini toplayarak, kendi ülkelerine götürmüşlerdir. İstanbul'daki bütün saraylar, kütüphaneler ve manastırlar tahrip edilmiştir. Ancak bununla da sınırlı kalmamıştır. İkonlar, kutsal emanetler, değerli eşyalar da üzerlerindeki altın gümüş ve değerli taşlar sökülüp alınmak sureti ile tahrip edilmiştir. Ayasofya'ya atları ile giren haçlılar, burada da duvarları süsleyen ikonları ve kıymetli halıları çalmışlardır.³⁷

Bazı Katolik askerler ise Ayasofya'nın bir takım hastalıklara iyi geldiği söylenen sütunlarından parçalar kopararak, Ayasofya'daki tahribe devam ettiler. Bu öyle bir yağmaydı ki, batılılar ilk üç haçlı seferinde Bizans Devleti'nin kendilerine karşı sergilemiş oldukları bütün olumsuz tavırların intikamını bu şekilde almış oluyorlardı. Kutsal Meryem Kilisesi'nin akıbeti de Ayasofya'dan farklı olmadı. Aynı zamanda Bizans Devleti tarafından muhafaza edilen İsa'nın birkaç damla kanının bulunduğu bir şişe, İsa'nın çarmıha gerildiği hakiki haçın bir parçası Aya Yani'nin birkaç kemiği, Aya Yakovos'un bir kolu da bu yağmadan nasibini aldı.³⁸

Rölikler, Aya Hristofil'in kafatası, Aya Yorgi'nin parmağı ve kolu da çalınanlar arasındaydı. Bu yağma ve katliamda manastırlara, kütüphanelere ve kiliselere de hürmet edilmedi. Özellikle kütüphanelerde bulunan kitapların yakılıp yıkılması, medeniyetin uğradığı katliamın en bariz göstergesiydi.³⁹

IV. Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki Yansımaları

İznik Rum Devleti

İznik Rum Devleti, İmparator III. Aleksios'un kızı Anna ile evli olan Theodoros Laskaris (1174-1222) tarafından kurulmuştur. Konstantinopolis'in, Latinler tarafından işgalinden sonra Theodoros, ailesi ile birlikte Bithynia bölgesine gelmiştir. Bu esnada Latinlerin Anadolu ile uğraşabilecekleri durumları yoktu. Çünkü onlar Selanik ile uğraşıyorlardı. Bundan dolayı da Theodoros Laskaris, Anadolu'da etrafına Bizans birliklerini rahatlıkla toplamayı başarmıştır.⁴⁰

Theodoros Laskaris, bölgede hakimiyetini kurmaya çalışırken, bir taraftan da Epirler, Trabzon Rum Devleti ve yerel Rum beyleri ile mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bunun haricinde, kısa bir süre içerisinde Anadolu'nun önemini kavrayan Henri de Flandre ve Kont Louis de Blois komutasındaki Latin ordusu da boğazları geçerek, Anadolu'ya ilerlemeye başlamıştır.

³⁶ Clari, age, s.88-91, Bradford, age, s.152-153.

³⁷ Demirkent, age, s.177.

³⁸ Emre Kongar, Tarihimizle Yüzleşmek, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s.37.

³⁹ Erer, age, s.112.

⁴⁰ Georg Ostrogosky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret İşıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995 394, John Julius Norwich, Bizans Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453), Çev. Selen Hırçın Riegel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2013. 173-176, Alexander A. Vasiliev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. Tevabil Alkaç. Alfa Tarih, İstanbul 2016. s.71.

Theodoros Laskaris, henüz hakimiyetini tesis edemedi bu Latin ordusu ile mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. İki taraf arasında yaşanan mücadelenin galibi Latinler olmuştur. Theodoros Laskaris, ağır bir mağlubiyete uğramıştır. Latinler, bu mücadele sonrasında Bithynia'nın tüm sahil bölgelerini ele geçirmişlerdir. Latinler, daha sonra İznik üzerine yürümek istemişler ancak tam bu esnada Bulgar Kralı Kaloyan'ın Balkanlarda yarattığı huzursuzluk nedeni ile geri dönmek zorunda kalmışlardır. İznik bu şekilde işgalden kurtulmuştur.⁴¹

1208 Nisanı'nda imparator ünvanını alan Theodoros Laskaris'in kurmuş olduğu devlet bütün kurumları ile Bizans'ı örnek almıştır. Theodoros Laskaris'in imparator olarak ilan edilmesi ile birlikte artık İznik merkez olmak üzere bir Bizans Devleti ortaya çıkmıştır.⁴²

Devletini bu şekilde teşkilatlandırmaya uğraşan Theodoros, Türkiye Selçuklu Devleti ile de mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Nitekim İznik Rum Devleti, Türklerin batıya ilerlemeleri açısından oldukça büyük bir engel teşkil ediyordu. Türkiye Selçuklu Devleti'nin eline 1211 tarihinde, İznik Rum Devleti'ne müdahale etmek için bir fırsat geçti. Theodoros'un kayınpederi III. Aleksios, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den (1192-1196, 1205-1211), tahtı ele geçirebilmek için yardım istedi. Aleksios'un bu yardım talebini kabul eden Gıyaseddin Keyhüsrev, Theodoros Laskaris'den tahtını Aleksios'a devretmesini istedi. Gıyaseddin Keyhüsrev'in en büyük hedefi Anadolu'ya tamamen hakim olabilmektir. Theodoros Laskaris, Gıyaseddin'in bu isteğini reddetti. Bunun üzerine iki taraf 1211 baharında Antiokheia'da karşı karşıya geldiler. Savaş Laskaris tarafından kazanıldı. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, bu savaşta hayatını kaybetti. III. Aleksios ise Theodoros'a esir düştü.⁴³

Theodoros Laskaris'in ölümünden sonra, İznik Rum Devleti'nin başına geçen III. Vatatzes, Selanik, Epiros ve Bulgar yöneticilerini saf dışı bırakarak, devleti gücünün zirvesine taşımıştır.⁴⁴ İznik Rum Devleti'nin son hükümdarları II. Theodoros Laskaris ve torunu IV. İonnes Laskaris olacaktır. Ancak IV. İonnes Laskaris'in sadece 7 yaşında olması nedeni ile Mikhail Paleologos (1223-1282) ona yardımcı olacaktır. Mikhail Paleologos, İznik Rum Devleti'ne damgasını vuran isimdir. Nitekim o 25 Temmuz 1261 tarihinde Konstantinopolis'i ele geçirmiş ve başkenti de İznik'ten Konstantinopolis'e taşımıştır.⁴⁵

İznik Rum Devleti'nin kuruluşu ile birlikte Anadolu ve Türkiye Selçuklu Devleti de bundan oldukça etkilenmiştir. Bu devletin kurulması, Türklerin batıya ilerlemelerinin önünde önemli bir engel teşkil etmiştir.

⁴¹ Ostrogosky, age, 394, Norwich, age, 73-176, Vasiliev, age, 571, Yusuf Ayönü, "IV. Haçlı Seferi'nin Ardından Batı Anadolu'da Mücadele eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu", Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı I-1 Temmuz 2015. s.16.

⁴² Georgios Akropolites, Vekayiname, Çev. Prof. Dr. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008, s.24-25.

⁴³ Akropolites, age, 27-30.

⁴⁴ Ayönü, "IV. Haçlı Seferi'nin Ardından Batı Anadolu'da Mücadele eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu" s. 21-22.

⁴⁵ Ayönü, "IV. Haçlı Seferi'nin Ardından Batı Anadolu'da Mücadele eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu" s.22.

İznik Rum devleti kendisine merkez olarak Anadolu'yu seçtiği için Selçuklular yarım asır boyunca batıya ilerleme konusunda çok büyük sıkıntılar yaşamışlardır.⁴⁶

Trabzon Rum Devleti

IV. Haçlı Seferi sonrası İstanbul'un Latinler tarafından ele geçirilmesinden sonra İstanbul'dan kaçan Komnenos hanedanından Aleksios (1204-1222) ve David kardeşler, halaları Gürcü Kraliçesi Tamara'nın da desteği ile Trabzon Rum Devleti'ni kurmuşlardır. Bu devlet, Fatih Sultan Mehmed'in 1461 senesinde Trabzon'u fethetmesine kadar da varlığını sürdürmüştür.⁴⁷

Aleksios ve David kardeşler, devletlerini kurduktan sonra Bizans'a ait olan Pontus ve Paflogonya temalarını da ele geçirmişlerdir. Anadolu'nun kuzeyinde böyle bir devletin kurulması, Türkiye Selçuklu Devleti'ni tedirgin etmiştir. Nitekim Anadolu'nun kuzey-güney ticareti açısından oldukça önemli bir yere sahip olan Sinop ve Trabzon gibi limanların, Trabzon Rum Devleti'nin elinde olması Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticaret politikası açısından da oldukça olumsuz bir durumdur.⁴⁸

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211), 1205/1206 yıllarında Trabzon'u kuşattı. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in böyle bir sefer düzenlemesinin neden gerekli olduğu İbnü'l Esir tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: "Bizans, Rus, Kıpçak ve diğer ülkelerden gelen yol, karadan ve denizden kapanmıştı. Kimse Keyhüsrev'in ülkesine gidemediği için tacirler ve dolayısıyla halk da büyük zararlara uğramıştı. Çünkü Dımaşk, Musul, El-Cezire ve diğer şehirlerden ticaret için gelmiş olanlar, Sivas'ta büyük bir kalabalık oluşturmuşlar ve yığılmalar meydana gelmişti. Yol açılmadığı için çok sıkıntılarla karşılaşmışlar, sermayeleri ile dönebilenler en kârlı insanlar olmuşlardır."⁴⁹

Ticari amaçlarla düzenlenen bu seferle alakalı İslam ve Bizans kaynakları arasında bir takım bilgi farklılıkları bulunmaktadır. Buna göre, İbnü'l Esir, Trabzon üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından bir sefer düzenlendiği belirtilirken, Bizans kaynaklarından Akropolites ve Niketas böyle bir seferden hiç bahsetmemektedirler. Bazı araştırmacılar ise, Trabzon Rum Devleti'ne karşı I. Theodoros Laskaris ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev arasında bir anlaşma yapıldığından, bu anlaşma neticesinde İznik İmparatorunun David'i, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in de Aleksios'u yenilgiye uğrattığından bahsedilmektedir. Yunanlı tarihçi Savvides ise eserinde Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Trabzon üzerine düzenlemiş olduğu seferin, Karadeniz ticaret yolunu açmak için düzenlemiş olabileceğini belirtmiştir.⁵⁰ Bu seferle birlikte Trabzon Rum Devleti'nin kurulması ile birlikte kesintiye uğrayan Karadeniz ticareti yeniden işlerlik kazanmıştır.

I. İzzettin Keykavus (1211-1220) döneminde ise Trabzon Rum Devleti İmparatoru Aleksios'un Karadeniz'deki Türk arazisine saldırılar düzenlemesi üzerine, I. İzzettin Keykavus da Sinop üzerine sefere çıkmıştır.

⁴⁶ Yusuf Ayönü, "Dördüncü Haçlı Seferinin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkileri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIV., S. I, Temmuz 2009, s.16.

⁴⁷ Cyrill Taumanoff, "On the Relationship Between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Queen Tamara", Speculum, Vol.15, Issue.3 (Jul1940), s.299-312; Robert de Clari, age, s.10.

⁴⁸ Murat Keçiş, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404), TTK, Ankara, 2013, s.26.

⁴⁹ İbnü'l-Esir, El-Kâmil fi't-Tarih, XII., Çev. Abdulkemim Özeydin, Bahar Yayınları, İstanbul, 1989, s.231.

⁵⁰ Yusuf Ayönü, "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesi'ndeki Hakimiyet Mücadeleleri (1204-1243)", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIII, S.I, Temmuz 2008, s.18-19.

Öncelikle Canik Tekfurı Kir Aleksı, 1214 senesinde esir alınmış, Tekfur bu esareten kurtulmak için Sinop'ı Selçuklulara teslim etmiş ve iki taraf arasında da bir anlaşma yapılmıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre; Kir Aleksı, esareten kurtulması ve Canik Bölgesi'nin de kendi egemenliği altında kalması karşılığında Selçuklulara her yıl 10.000 dinar altın, 5000 at, 2000 sığır, 10.000 koyun, 50 yük de çeşitli hediyeler verecekti. Aynı zamanda Selçukluların ihtiyaç duyması halinde Selçuklu sultanı ne kadar istiyorsa o kadar asker verecekti.⁵¹

Sinop'un Selçuklu egemenliğine girmesi, Trabzon Rum Devleti'nin siyasi ve ekonomik anlamda güç kaybetmesine sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda Ereğli'ye kadar uzanan Trabzon Rum Devleti toprakları, Sinop'un kaybindan sonra Terme'ye kadar gerilemiştir. Bu devletin en büyük muhatabı artık Türkiye Selçuklu Devleti'dir.⁵²

I. Manuel Komnenos (1238-1263) döneminde de Türkiye Selçuklu Devleti, Trabzon Rum Devleti ile olan mücadelelerine devam etmiştir. I. Manuel Komnenos, 1243 tarihinde yaşanan Köseadağ Savaşı'nda Selçuklular tarafında yer almış, ancak bu savaş Selçuklular tarafından kaybedilince, Manuel de Moğollara tabi olmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Moğollara vergi vermeyi de kabul etmişlerdir. I. Manuel Komnenos, Moğolların, Türkiye Selçuklu Devleti'ne baskı yapmasından ve Türkiye Selçuklu Devleti'nde çıkan karışıklıklardan da faydalanarak, Bayburt ve İspir Kalelerini ele geçirmiştir. Trabzon Rum Devleti, kısmi bazı başarılar elde etmiş olsa da sonradan onları sıkıntıya sokan bir takım gelişmeler meydana gelecektir. Nitekim Moğollardan kaçan ve başlarında Karahan isimli bir lider bulunan kalabalık bir Türkmen topluluğu Artvin, Erzurum ve şavşat Bölgeleri'ni ele geçirmiştir. Yine Moğollardan kaçan bir grup Türkmen de Trabzon sınırına yerleşmiştir. Bütün bu durumlar, Trabzon Rum Devleti'nde huzursuzluklar yaşanmasına sebebiyet verecektir.⁵³

Manuel'in 1263 tarihindeki ölümünden sonra Trabzon Devleti'nin başına oğlu II. Andronikos (1263-1266) geçmiştir. Onun zamanında da Türkmenlerin, Trabzon'a yakın bölgelerde faaliyetlerde bulunmaları nedeniyle Selçuklular ve Trabzon Rum Devleti arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir. Daha sonraki süreçte, Türkiye Selçuklularının yaşamış oldukları iç karışıklıklardan faydalanan Trabzon Rumları, Sinop'ı ele geçirmişlerdir. Ancak bu bölgedeki hakimiyetleri çok uzun sürmeyecektir. Muineddin Pervane, Sinop'ı yeniden Selçuklu topraklarına dahil edecektir.⁵⁴

II. İonnes (1280-1297) dönemi ile birlikte, Trabzon Rum Devleti bu kez de Bayram Bey önderliğinde, Çepniler tarafından kurulan Hacı Emiroğulları Beyliği ile mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Hacı Emiroğulları Beyliği Ordu hatta Giresun'un dağlık kesimlerine kadar seferler düzenlemiş ve buraları ele geçirmiştir. Bu durum Trabzon Rumlarının hakimiyet sahalarının Trabzon ve çevresi ile sınırlanmasına sebebiyet vermiştir.⁵⁵

⁵¹ Salim Koca, Sultan İzzettin Keykavus (1211-1220), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.30-32.

⁵² W. Miller, Son Trabzon İmparatorluğu, Çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007, s.13-14.

⁵³ Miller, age, 2007, 17.

⁵⁴ Yazıcızâde Ali; Tevârih-i Âl-i Selçuk (Selçuklu Tarihi), Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009. 776-778.

⁵⁵ Murat Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", Tarih Araştırmaları Dergisi, XXVIII., S.46, Ankara 2009, s.144-156.

II. Aleksios (1297-1330) döneminde de Anadolu için Hacı Emiroğulları Beyliği ile olan mücadeleler devam etmiştir. Nitekim Hacı Emiroğulları Beyliği'nin başında bulunan Bayram Bey, 2 Ekim 1313 tarihinden itibaren Trabzon'a akınlar düzenlemeye başlayacaktır. Trabzon Rum Devleti, bu beyliğin kendileri için büyük bir tehlike olduğunu anlamış ve bunu engelleyebilmek için de onlarla akrabalık bağları kurma yoluna gitmiştir. II. Aleksios, kız kardeşi Theodora'yı Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir Bey ile evlendirmiştir. Bu akrabalık ilişkileri iki taraf arasında bir süreliğine barış döneminin yaşanmasını sağlamış ancak Süleyman Bey başa geçtikten sonra yeniden Trabzon Rum Devleti'nin hakimiyet sahasına yönelinmiş ve 1397 tarihinde de Giresun ele geçirilmiştir. Hacı Emrioğulları Beyliği, Trabzon Rum Devleti'ne yönelik olarak gerçekleştirdiği seferlerde bölgenin Türkleşmesine ciddi bir katkı sağlamıştır.⁵⁶

1461 tarihinde Fatih Sultan Mehmet tarafından Türk hakimiyeti altına alınan Trabzon Rum Devleti, 257 senelik tarihinin çok büyük bir kısmında özellikle Türklerin baskısı nedeniyle, Kaçkar Dağları ile sahil arasındaki 600 km'lik dar bir sahil şeridi ile sınırlandırılmış olarak yaşadı.⁵⁷

SONUÇ

Haçlı seferleri öncesinde bir taraftan Selçuklular, bir taraftan Peçenekler, diğer taraftan ise Çaka Bey tehdidi ile karşı karşıya kalan Bizans Devleti, bütün bu unsurlarla tek başına mücadele edemeyeceğini anlayınca, batıdan yardım istemek zorunda kalmıştır. Avrupa, Bizans'ın bu talebine olumlu yanıt vermiştir. Onlara göre, dindaşları Müslümanların baskısı altındadır ve onlara yardım edilmesi gerekmektedir. Haçlılar, bu seferleri başlatabilmek amacıyla din argümanını kullanmıştır. Halbuki onların Anadolu'ya asıl geliş sebebi, doğunun zenginliklerinden faydalanabilmektedir. Haçlılar, Anadolu'ya asıl geliş planlarının doğunun zenginlikleri olduğunu da daha yola çıktıkları ilk andan itibaren sergilemiş oldukları tavırlarla göstereceklerdir. Haçlıların yol boyunca kendi dindaşlarına yapmış oldukları zülümler, vasallık yemini etme konusunda yaratmış oldukları zorluklar, yapılan anlaşma mucibince Bizans'a teslim etmeleri gereken bölgeleri onlara teslim etmemeleri ve kurmuş oldukları kontluklar daha ilk seferden itibaren Bizans Devleti'nde haçlılara karşı bir ön yargının oluşmasına sebebiyet vermiştir. İşte bundan dolayı da Bizans Devleti İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri esnasında haçlılara destek vermemişler hatta Türkler ile anlaşmışlardır. Haçlılar ise, Bizans Devleti'nin kendilerine karşı samimi olmadığını hissetmişler ve buna uygun bir politika izlemeye başlamışlardır. Neticede ilk üç haçlı seferi sonrasında hem Bizans Devleti'nde haçlılara karşı hem de haçlılarda Bizans'a karşı bir nefret duygusu oluşmuştur. Haçlıların, Bizans'a karşı bu nefret duyguları, IV. Haçlı Seferi'nde su yüzüne çıkacak ve haçlılar, İstanbul'u görülmemiş bir yağmaya tabi tutacaklar, sözde kurtarmaya geldikleri dindaşlarını da hiç acımadan katledeceklerdir.

IV. Haçlı Seferi sadece İstanbul'u etkilememiş, Anadolu da en az İstanbul kadar bu seferden etkilenmiştir. IV. Haçlı Seferi sonrasında Anadolu'da iki önemli devlet kurulmuştur: İznik Rum Devleti ve Trabzon Rum Devleti. Bu her iki devletin de amacı İstanbul'u Latin işgalinden kurtararak, Bizans Devleti'ni yeniden ihya edebilmektir.

⁵⁶ Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", s.144-156.

⁵⁷ Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", s.144-156.

1204 tarihinde İznik merkezli kurulan İznik Rum Devleti, kurulduğu konum itibariyle, Anadolu'nun siyasi ve ekonomik konjonktürünün belirlenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Nitekim İznik'te kurulan bu devlet, IV. Haçlı Seferleri öncesinde batıya doğru ilerleyen Türklerin, bu ilerleyişlerini durdurmuştur. Ve yaklaşık yarım asır boyunca da İznik İmparatorluğu, Türklerin batıya ilerleyişlerinde bir engel teşkil etmiştir. Aynı zamanda İznik Rum Devleti'nin kurulması ile birlikte Bizans Devleti'nin yeni merkezi de Anadolu haline gelmiştir.

İstanbul'un Latinler tarafından işgalinden sonra İstanbul'dan kaçan Aleksios ve David kardeşler ise halaları Gürcü Kraliçesi Tamara'nın da desteği ile Doğu Karadeniz sahillerinde varlık sürmeye başlamışlardır. Aleksios Komnenos, 1204'te Trabzon'u ele geçirmiş, Samsun, Sinop ve Karadeniz Ereğlisi'ne kadar ilerleyerek, Trabzon Rum Devleti'ni kurmuştur. Ancak Trabzon Rum Devleti ile İznik Krallığı arasında Doğu Roma İmparatorluğu'nun varisi olma konusunda bir mücadele söz konusuydu. Bundan dolayı da İznik Krallığı, İstanbul'daki Latin İmparatorluğu ile anlaşma yaparak, Aleksios'un daha fazla ilerlemesine engel olmuş, Sinop'u ele geçirerek, Aleksios'u da esir almıştı. Aleksios, bu esaretten Selçukluların yardımı sayesinde kurtulabilmiştir. Tahtını bu sayede yeniden ele geçiren Aleksios, Türklerden aldığı bu yardım karşılığında Selçuklulara vergi vermeyi ve gerektiğinde asker göndermeyi de taahhüd etmiştir. Böylece Trabzon Rum Devleti 1224 tarihinden itibaren Selçuklulara bağlı bir hale gelmiştir. 1243 tarihinden sonra Moğolların hakimiyetine giren Trabzon Rum Devleti'nin XIII. yüzyıla gelindiğinde hakimiyet alanları sadece Trabzon ve Giresun ile sınırlanmış, 1461 tarihinde de Osmanlıların hakimiyeti altına girmiştir.

Sonuç olarak; İstanbul'un yağmalanması ile neticelenen IV. Haçlı Seferi sadece İstanbul üzerinde etkiler yaratmamış, Anadolu'da bu seferden çok ciddi anlamda etkilenmiştir. İznik'te kurulan İznik Rum Devleti, Türklerin batıya ilerlemelerinin önünde set oluşturarak, bölgenin siyasi ve ekonomik dengelerini değiştirirken, Trabzon'da kurulan Trabzon Rum Devleti ise bu bölgede Karadeniz ticaretinde oldukça etkin olan Türklerin özellikle ekonomik hayatlarında ciddi problemler yaşamalarına sebebiyet vermiş ve bunun neticesinde de Türkiye Selçuklu Devleti tarafından bölgeye sürekli seferler düzenlenmesi mecburiyeti hasıl olmuştur.

KAYNAKÇA

Akropolites, Georgios; Vekayiname, Çev. Prof. Dr. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

Andrea, Alfred J.; Contemporary Sources for the Fourth Crusade, Leiden: Boston 2000.

Angold, Michael; The Byzantine Empire 1025-1204: A Political History Longman Group, London 1984.

Ayönü, Yusuf; "Dördüncü Haçlı Seferinin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkileri", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIV., S. I, Temmuz 2009, s.5-20.

Ayönü, Yusuf; "IV. Haçlı Seferi'nin Ardından Batı Anadolu'da Mücadele eden İki Rakip: İstanbul Latin Krallığı ve İznik İmparatorluğu", Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı I-1 Temmuz 2015. s.9-25.

Ayönü, Yusuf; “Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesi’ndeki Hakimiyet Mücadeleleri (1204-1243)”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIII, S.I, Temmuz 2008, s.15-35.

Bradford, E., The Great Betreyall: Constantinople 1204, Hadden and Stoughton, London 1967.

Clari, Robert de; İstanbul’un Zaptı, TTK, Ankara 1994.

Davies, Norman; Avrupa Tarihi, Çev. Burcu Çıgman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.

Demirkent, Işın; Haçlı Seferleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2013.

Erer, Raşid; Türklere Karşı Haçlı Seferleri, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002.

Geoffroi de Villehardouin, IV. Haçlı Seferi Kronikleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

Geoffroi de Villehardouin, Konstantinopolis’te Haçlılar, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Gölgesiz Karaca, Sevtap; “I. Haçlı Seferi (1096) Öncesinde Bizans İmparatorluğunun Siyasi Durumuna Bakış”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2/4, 2012, s.141-153.

Hill, John Hugh; “Raymond of Saint Gilles in Urban’s Plan of Greek and Latin Friendship”, Speculum, S. 2, 1951, s.266-267.

Hill, John Hugh; Laurita Lyttleton Hill, “The Convention of Alexius Comnenus and Raymond of Saint Gilles”, The American Historical Review, C. 58, S. 2, 1953, s.323-326.

İbnü’l-Esir; El-Kâmil fi’t-Tarih, XII., Çev. Abdulkerim Özyayın, Bahar Yayınları, İstanbul, 1989, s.231.

İnce, Fatma; IV. Haçlı Seferi ve Trabzon, Serander Yayınevi, Ankara 2019.

John Godfrey; 1204, The Unholy Crusade, Oxford University Press, Toronto 1980.

Keçiş, Murat; “Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri”, Tarih Araştırmaları Dergisi, XXVIII., S.46, Ankara 2009, s.144-156.

Keçiş, Murat; Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404), TTK, Ankara, 2013.

Koca, Salim; Sultan İzzettin Keykavus (1211-1220), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

Kongar, Emre; Tarihimizle Yüzleşmek, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006,

Kotan, Necati; Türk ve İslâm Âlemine Karşı Haçlı Seferleri, Kemal Matbaası, Adana 1974.

Mc Evedy, Colin; Ortaçağ Tarih Atlası, Çev. Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

MC Neal, H. Edgar, Robert Lee Wallf, “The Fourth Crusade”, A History of the Crusades, II, Ed. Kenneth M. Setton, The University of Wisconsin Press, Madison 1996, s.153-185.

Metthew, Donald; Ortaçağ Avrupası, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, VI., İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

Miller, W., Son Trabzon İmparatorluğu, Çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007.

Norwich, John Julius; Bizans Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453). Çev. Selen Hırçın Riegel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2013.

Odo de Deuil; De Profectione Ludavici VII in Orientem, The Journey of Louis VII to the East, İng. Çev. Virginia G. Berry, Columbia University Press, New York 1948.

Oldenburg, Zoe; The Crusades, İng. Çev. Anne Carter, New York 1996.

Ostrogosky, Georg; Bizans Devleti Tarihi. Çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

Öngül, Ali; Selçuklu Tarihi, II, Emek Matbaası, Manisa 2007.

Pairis, Gunther von; The Capture of Constantinople, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania 1997.

Powell, James M; "Innocent III and Alexius III: A Crusade Plan that Failed", The Experience of Crusading, I, Cambridge: New York 2003, s.96-102.

Procter, G.; History of the Crusader: Their Rise Progress and Results, Richard Griffin and Company London: Glasgow 1854.

Pryor, J.H.; "The Venetian Fleet Fort the Fourth Crusade and the Diversion of the Crusade to Constantinople", The Experience of Crusading, I, Ed. Marcus Bull and Norman Housley, Cambridge University Press, Cambridge: New York 2003, s.103-126.

Queller, Donald E. Thomas Madden; The Forth Crusade: The Conquest of Constantinople, Philadelphia: Pennsylvania 1997.

Reichersberg, Magnus von; "The Chronicle of Magnus of Reichersberg", The Crusade of Frederick Barbarossa: The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Text, Trans. G.A.Loudi, Ashgate Publishing, Burlington 2010, s.149-168.

Runciman, Steven; Haçlı Seferleri Tarihi, I., Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2008.

Seignobos,; Avrupa Tarihi, Çev. Ali Kemal Aksit, Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı, İstanbul 1938.

Taumanoff, Cyril; "On the Relationship Between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Queen Thamar", Speculum, Vol.15, Issue.3 (Jul1940), s.299-312.

Taylor, W.R. "A New Syriac Fragment Dealing With Incidents in the Second Crusade", The Annual of the American Schools of Oriental Research, XI., 1929-1930, s.120-130.

Urfalı Mateos; Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 2000.

Usta, Aydın; Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.

Vasiliev, A. A.; History of the Byzantine Empire II, University of Wisconsin Press, Madison 1928.

Vasiliev, Alexander A.; Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. Tevabil Alkaç. Alfa Tarih, İstanbul 2016.

Wright, C. "On the Margins of Christendom: The Impact of the Crusades on Byzantium", The Crusades and the Near East, Ed. Conor Kosticle, Routledge Publishing, New York 2001.s.55-82.

Yazıcızâde Ali; Tevârih-i Âl-i Selçuk (Selçuklu Tarihi), Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009.

BOLŞEVİZM-EMPERYALİZM-MİLLİYETÇİLİK ÜÇGENİNDE İMZALANAN 1921 MOSKOVA ANTLAŞMASI VE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Begüm ERDOĞAN

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-2053-5606

ÖZET

1917’de Rusya’da gerçekleşen Bolşevik İhtilali (Ekim Devrimi), 20. yüzyıl siyasî tarihinde bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmıştır. İttifak Devletleri ile Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzalayarak savaştan çekilen Sovyet Rusya, kendisinden önce imzalanan hiçbir antlaşmayı tanımadığını bildirmiş ve emperyalizme karşı komünizmi devletin resmî ideolojisi haline getirmiştir. Bu durum, eski müttefikleriyle ilişkilerinin olumsuz yönde değişimine neden olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın ardından imzalanan Mondros Mütarekesi’nde yer alan “Boğazlardan geçiş serbestliği” ilkesiyle Kafkaslara uzanmak isteyen İtilaf Devletlerinin amaçları, demiryolları ve petrol rezervlerinin bulunduğu bölgedeki çıkarlarını korumak ve Türkler ile Bolşeviklere karşı bir siyasî yapı tesis ederek bölgede kontrol mekanizması oluşturmaktı. Rusya’da meydana gelen İç Savaş’ta rol alarak kaos ortamının devamını sağlayabilmek de yine İtilaf Devletlerinin amaçları arasındaydı. Bu nedenle geliştirilen “Kafkas Seddi” projesiyle Türklerle Sovyet Rusların olası ittifakına engel olunması amaçlanmıştır. Ancak İç Savaş’ta Beyaz Rus Ordusu’nun aldığı yenilgi ve Kafkas Seddi projesinin başarısızlığı İtilaf Devletlerinin Kafkasya politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Öte yandan Moskova ile İstanbul Hükümeti arasında kurulan ilişkiler mütareke şartlarından dolayı kesilmişti. Anadolu’da meydana gelen Millî Mücadele, Milliyetçiler (Kemalistler) ile Bolşevikleri ortak zeminde aynı düşmana karşı buluşturmuştur. İki taraf arasındaki ilişkiler Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasıyla resmîyet kazanmıştır. İki hükümet arasında başlayan resmî görüşmeler olumlu sonuçlar vermiş, 16 Mart 1921 tarihinde Sovyet Rusya ile Ankara Hükümeti arasında Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayla Ankara Hükümeti ve Sovyet Rusya arasında iş birliği sağlanmış gibi görünse de aynı tarihte Sovyet Rusya, İngiltere ile Ticaret Antlaşması imzalamıştır. Antlaşma, TBMM ile izlenecek ilişkilerde Sovyet Rusya’nın ikiyüzlü politika izlemesine neden olmuş; iki hükümet arasındaki ilişkilerde güvensizlik 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması’na kadar devam etmiştir. Bu çalışmada, Moskova Antlaşması ile Kars Antlaşması arasındaki süre zarfında Bolşevizm-Emperyalizm-Milliyetçilik (Kemalizm) ekseninde Anadolu’da ve Kafkasya’daki dengelerin değişimi ve bununla birlikte devletlerarası ilişkilerdeki çıkmazlar açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Moskova Antlaşması, TBMM, Ankara Hükümeti, Sovyet Rusya, Moskova, İngiltere, Bolşevizm, Emperyalizm, Milliyetçilik. Kemalizm

THE 1921 MOSCOW TREATY SIGNED IN THE BOLSHEVIZM-IMPERIALISM- NATIONALISM TRIANGLE AND ITS EFFECTS

ABSTRACT

The Bolshevik Revolution (October Revolution), which took place in Russia in 1917, has emerged as a turning point in the political history of the 20th century. Withdrawing from the war by signing the Treaty of Brest-Litovsk with the Alliance, Soviet Russia declared that it did not recognize any treaty signed before it and made communism against imperialism the official ideology of the state. This situation caused a negative change in their relations with their former allies. The aims of the Entente States, which wanted to reach the Caucasus with the principle of "freedom of passage through the Straits" in the Mudros Armistice signed after the First World War, were to protect their interests in the region where the railways and oil reserves were located, and to establish a control mechanism in the region by establishing a political structure against the Turks and Bolsheviks. It was also among the aims of the Entente States to ensure the continuation of the chaos environment by taking a role in the Civil War that took place in Soviet Russia. For these reason, with the "Caucasian Wall" project, it was aimed to prevent possible alliance between Turks and Soviet Russians. However, the defeat of the White Russian Army in the Civil War and the failure of the Caucasian Wall project caused the Allied States to change their Caucasus policy. On the other hand, the relations established between Moscow and the Istanbul Government were cut off due to the terms of the armistice. The Independence War that took place in Anatolia brought the Nationalists (Kemalists) and Bolsheviks together against the same enemy on a common ground. Relations between the two sides became official with the establishment of the Turkish Grand National Assembly. The official negotiations between the two governments yielded positive results, and the Moscow Treaty was signed between the Soviet Russia and the Ankara Government on 16 March 1921. Although it seems that cooperation between the Ankara Government and Soviet Russia was achieved with the agreement, Russia signed the Trade Agreement with England on the same date. This treaty caused Soviet Russia to follow a two-faced policy in the relations to be followed with the Turkish Grand National Assembly, and the distrust in the relations between the two governments continued until the Treaty of Kars on 13 October 1921. In this study, the changes in the balances in Anatolia and the Caucasus on the axis of Bolshevism-Imperialism-Nationalism (Kemalism) during the period between the Treaty of Moscow and the Treaty of Kars, as well as the impasses in interstate relations, will be explained.

Keywords: Moscow Treaty, Turkish Grand National Assembly, Ankara Government, Soviet Russia, Moscow, England, Bolshevism, Imperialism, Nationalism, Kemalism

1. GİRİŞ

Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkilerin başlangıcı Anadolu'da Kemalist harekete yani Millî Mücadele'nin başladığı zamana rastlamaktadır. Bolşevik rejimin henüz yeni doğduğu Rusya'da, verdiğimiz bağımsızlık mücadelesi ilgi ile takip edilmekteydi. Eylül 1919 tarihli Doğu halklarının kardeşliğine vurgu yapan mektubun ardından Sovyet Rusya, Türkiye ile resmî olmayan temaslara başlamış, TBMM'nin kurulmasına kadar böyle devam etmiştir.

Resmî görüşmelerin başlatılarak ilişki kurulması fikri TBMM açılır açılmaz gündeme gelmiş, Ankara hükümeti Sovyet Rusya'ya bir heyet göndermeye karar vermiştir. Moskova'ya ulaşan heyet Ruslarla görüşmelerinin ardından 24 Ağustos 1920'de dostluk, iş birliği ve yardımlaşma üzerine bir anlaşma metni parafe etmiştir.

Sovyet Rusya için Türkiye önemli bir ülkeydi. Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumu ve bu sıralar Batılı emperyalist devletlerle verdiği bağımsızlık mücadelesi bakımından Sovyet Rusya'da tesis edilen Bolşevik rejim için önemli bir bölgeydi. Türkiye'nin Sovyet Rusya için bir diğer önemi de Asya'daki mazlum milletlerin toplumsal ve siyasal konumlarının, antiemperyalist karakterli millî bir ihtilal için uygun olduğunu düşünmelerinden gelmekteydi. Adım adım Kemalist devrimi uygulayan Millî Mücadele'yi de bu yüzden desteklemeye karar vermişler, Türkiye'deki sosyalist oluşumların da varlık gösterebilmesi için uğraşmışlardır.¹

21 Şubat 1921 tarihinde Ankara Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında resmî olmayan görüşmeler başlamış, Moskova Konferansı ise 26 Şubat 1921 tarihinde resmen açılmıştır.

Türkiye ile bu şekilde bir ilişki tesis ediliyorken diğer yandan İngilizlerle de ticarî ve iktisadî nedenlere dayalı tesis edilecek ilişkiler söz konusuydu. Dolayısıyla bu durum, Sovyetleri başından beri ip üzerinde dengeyi sarsmadan dikkatli bir şekilde yürümeye mecbur bırakmış; bu zorluk Sovyetlerin dış ilişkilerde ikiyüzlü politikalar izlemesine neden olmuştur.

İngiliz-Rus münasebetlerinin tesisine ilişkin dönemin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Cebesoy'un değerlendirmeleri önemliydi. 3. Enternasyonel'de NEP adı verilen New Economy Policy yani Yeni Ekonomi Politikaları, Ali Fuat Cebesoy'a göre Sovyet Rusya'nın İngilizlere hoş görünmek için yaptığı hamlelerden biridir. NEP uygulamasıyla köylülere fazla mallarını serbest piyasada satabilmeleri izni verildi. Fakat yurtdışı ile yapılacak ticaret yine devletin kontrolünde olacaktı. Benzer uygulama sanayide de gerçekleştirilmişti. Ayrıca yabancılara bu noktada çok kısıtlı alanlarda yatırım yapmalarına izin verilmişti.²

Sovyet Rusya bu dönemde İç Savaş'tan çıkmıştı. İç Savaş'ın yarattığı ağır tahribat ülke içinde kıtlık yaşanmasına neden olmuştu. Dolayısıyla Batılı devletlerle iktisadî manada ilişki kurmak, ekonomik ve ticarî kalkınmayla Sovyet Rusya'yı içinde bulunduğu durumdan kurtarmak gerekiyordu. Bu nedenle gerek Amerika'ya, gerekse Avrupa ülkelerine heyetler gönderilmeye başlanmıştı. Rusya'daki yeni idare Batı emperyalizmini bilhassa İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmekteydi. Fransızlar bu konuda uzlaşılması daha zor bir ülkeydi, çünkü Sovyet Rusya'da kurulan yeni rejim, Çarlık döneminden kalan Fransa'ya olan borcu tanımamıştı. İngilizlerin tahsil edecekleri borç ise daha azdı.

İngilizler, Sovyetlerle kurulacak ticarî ilişkilere Fransızlar kadar soğuk bakmıyordu. Aksine, Anadolu'da ve Kafkasya'da izlediği siyaseti bu ilişkiler üzerinden şekillendirebilme fırsatı kazanan İngilizler, Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki olası bir ittifakın önüne bu anlaşma ile geçebilme hakkına sahip olabilirdi. Bu nedenle iki ülke arasında yapılan görüşmeler sonucunda 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan İngiliz-Sovyet Ticaret Antlaşması, "devletlerin birbirleri aleyhinde propaganda yapmamak" esası üzerine tesis edilmişti.

¹ Barış Doster, Atatürk Türk Dünyası ve Mazlum Milletler, Asi Kitap, İstanbul, 2019, s.147.

² Ali Fuat Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa, Hariciye Vekaleti ve Doğu Cephesi Kumandanlığı'na gönderdiği kişiye özel ve gizli şifreler, Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Haz. Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt I, Ankara, 2015, s. 159-160.

Tüm bu gelişmelerin ardından Türkiye ile Sovyet Rusya arasında Moskova Antlaşması'nın da imzalanmasıyla Bolşevik-Emperyalist-Milliyetçi (Kemalist) bir üçgen doğmuş, bu üçgen içerisinde Kars Antlaşması'nın imzalanmasına kadar yaklaşık 7 aylık bir süre zarfında Anadolu'da ve Kafkasya'da yoğun bir şekilde askerî, siyasî ve diplomatik faaliyetler gerçekleşmiştir.

2. MOSKOVA ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASIYLA ANADOLU VE KAFKASYA'DA OLUŞAN BOLŞEVİZM, EMPERYALİZM VE MİLLİYETÇİLİK (KEMALİZM) ÜÇGENİ

TBMM Hükümeti ve Sovyet Hükümeti arasında dostane bir şekilde tesis edilen ilişkiler ve Moskova Konferansı'nda taraflar arasında gerçekleşen görüşmeler neticesinde tarihte "Türk-Sovyet Dostluk ve İş birliği Antlaşması" adıyla da bilinen Moskova Antlaşması 16 Mart 1921³ tarihinde imzalanmıştır. Antlaşma, Türkiye'yi temsilen heyet-i murahhasa reisi ve İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey, Dr. Rıza Nur ve dönemin Moskova Sefiri Ali Fuat (Cebesoy) Paşa; Sovyet Rusya'yı temsilen ise Hariciye Komiseri Çiçerin ve Merkezi İcra Komitesi azasından Celal Korkmazof (Korkmaz) arasında imzalanmıştır.⁴

Milletlerin kardeşliği esasını ve milletlerin kendi kaderlerini serbestçe tayin etme hakkını tanıyan Sovyet Rusya ve Türkiye, istila siyasetine karşı anlaşmanın öngördüğü münasebetlerini koruyacaklardı. Antlaşmanın maddeleri ise gerek Sovyet Rusya'nın gerekse Türkiye'nin çıkarlarını büyük ölçüde korumaktaydı. Buna göre Sovyetler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ve Misâk-ı Millî'yi tanımıştı (Madde 1). Batum Limanı'nın Türkler tarafından serbest olarak kullanılması şartıyla Batum, Gürcistan'a bırakılmıştır. (Madde 2). Bu maddenin Millî Mücadele açısından önemi, Sovyet Rusya'dan gelecek yardımların Türkiye'ye ulaştırılması bakımından Batum Limanı'nın sevkiyat noktası görevi görmesiydi. Nahcivan'a ise özerklik verilerek kontrolünün Azerbaycan tarafından sağlanması kararlaştırılmıştı (Madde 3). Anadolu ve Kafkasya arasında kilit bir bölge olarak bulunan Boğazlar bölgesi üzerinde iki taraf özel bir statü kabul etmişlerdi. Bu maddeye göre Boğazların tüm milletlerin ticarî faaliyetlerine açılmasını ve bu hususta geçiş serbestisini sağlamak için Karadeniz'e kıyısı olan devletlerden oluşacak bir konferansta Karadeniz ve Boğazlar üzerinde yapılacak düzenlemeleri iki taraf da kabul etmiştir. Tabii bu durumun Türkiye'nin mutlak hâkimiyetine zarar vermemesi ve başkent İstanbul'un güvenliğini bozmaması gerekliydi. (Madde 5) Taraflar, bu tarihe kadar birbirleriyle imzaladıkları anlaşmaları reddetmiş ve Çarlık Rusyası'na olan mali yükümlülüklerinden feragat etmiştir. (Madde 6).

³ Sovyetler, İngilizlerle yapılacak ticaret antlaşmasından dolayı Türklerle imzalayacakları tarihi 18 Mart'a ertelemiştir. Murahhas heyeti başkanı olarak görev alan Yusuf Kemal Bey antlaşma tarihine dair anekdot vermektedir. Buna göre, antlaşma 18 Mart 1921 tarihinde özel bir törenle imzalanmıştır. Bu sırada Yusuf Kemal, 1920'nin 16 Martı'nda İstanbul'u resmen işgal etmek amacıyla gelen düşman donanmasını gördüğünde kendisine vatani kurtarmak için söz verdiğini, bugüne bu antlaşmanın imzalanarak verdiği sözü yerine getirdiğini hissetmiştir. Bu sebeple de Sovyetlerin İngilizlerle imzaladıkları ticaret antlaşmasından dolayı Rusların da işine geldiği için anlaşmanın altına 16 Mart tarihini düşüklerini açıklar. Bkz.: Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.217-218.

⁴ Hâkimiyet-i Millîye, 21 Mart 1921.

Kapitülasyonlar kaldırılmış (Madde 7), iki ülke birbirleri aleyhinde faaliyet gösteren örgütleri desteklemeyeceklerine dair taahhütte bulunarak Kafkas Cumhuriyetleri üzerinde müşterek sorumluluklar üstlenmişlerdir (Madde 8). Taraflar arasında esir değişimi yapılacak ve bu esir değişimi ileri bir tarihte taraflar arasında ayrıca imzalanacak özel bir sözleşme ile belirlenecektir. (Madde 13). Anlaşma maddelerinin Kafkas Cumhuriyetleri arasında imzalanacak anlaşmada kabul olunması için Sovyet Rusya, Kafkas Cumhuriyetleri nezdinde teşebbüslerde bulunmayı taahhüt eder (Madde 15). Antlaşmanın karşılıklı olarak tasdik edilmesi amacıyla Kars'ta toplanacak bir konferansa işaret edilmiştir. (Madde 16)⁵

Antlaşmanın Türkiye için önemine bakıldığında, Sovyet Rusya'nın Sevr Antlaşması'nı reddettiğini bildirmesi ve Misâk-ı Millî'yi tanınması Türkiye'nin varlığının güvence altına alınması açısından son derece önemliydi. Diğer yandan anlaşma kapsamında Türkiye'ye dahil olan topraklarla birlikte, 1914 yılında Çarlık dönemi Rusya'sının sınırları içerisinde bulunan 23.000 kilometrekarelik bölge Türkiye'ye bırakılmıştır.⁶ Doğu Cephesi'nde verilen Millî Mücadele bakımından Moskova Antlaşması ve antlaşmayla kurulan Türk-Sovyet iş birliği Türkiye için büyük bir kazanımdı.

Moskova Antlaşması, dostluk ve iş birliği kapsamında imzalandığı için iki devletin de çıkarlarını güvence altına almaktaydı. Sovyet Rusya, antlaşma sayesinde Türkiye'yi İtilaf devletlerine karşı bir pazarlık unsuru olarak kullanılabilecekti.⁷ Diğer yandan Yusuf Kemal Bey antlaşmanın imzalanmasının Çiçerin ve Korkmazof'la yapılan görüşmelerden ziyade Stalin'le olan görüşmelerin eseri olduğunu belirtmiştir. Çiçerin'in aksine Stalin'in uzlaşmacı tavrı, Türk heyetinin Misâk-ı Millî'den taviz vermeden antlaşmayı imzalamasını sağlamıştır.⁸

Lenin için Türkiye'nin önemi yalnızca Karadeniz, Boğazlar ve Kafkasya'daki güvenliği sağlayacak bir unsur olmakla sınırlı değildi. Millî Mücadele ile Avrupa hâkimiyetine karşı koyan ve bu bağlamda mazlum milletlere örnek olarak onların desteğini kazanan Kemalist devrim, Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'da özellikle İran ve Afganistan'daki İngiliz emperyalizmiyle olan mücadelesinde güçlü bir silah oluşturmaktaydı.⁹

16 Mart 1921 tarihinde İngilizler ile Sovyet Rusya arasında İngiltere-Rusya Ticaret Antlaşması imzalanmıştır.¹⁰ Antlaşma ile taraflar birbiri aleyhinde propaganda yapmamayı, düşmanca hareketler sergilemeyeceklerini ve ticarî ilişkileri zedeleyecek girişimlerde bulunmayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

⁵ Coşkun Topal, "Türk Rus İlişkileri ve Moskova Anlaşması", Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 4/6, Trabzon, 2018, ss.313-330, s. 323; Antlaşma metninin orijinali için Bkz.: "Türkiye-Rusya Muahedenamesi", İkdâm Matbaa, İstanbul, 1921.

⁶ Mehmet Perinçek, Kafkasya'da Türk-Sovyet Askeri İşbirliği (1919-1922), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2021, s. 434.

⁷ Tuğba Gökmeşe, Hâkimiyet-i Millîye Gazetesine Göre Türk Rus İlişkileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.78.

⁸ Yusuf Kemal Tengirşenk, a.g.e, s.224-225.

⁹ Barış Doster, a.g.e, s.146-147.

¹⁰ İkdâm, 18 Mart 1921; Hâkimiyet-i Millîye, 20 Mart 1921.

İlk olarak; iki taraf diğerrinin aleyhinde herhangi bir harekette bulunmayacak ya da sınırlar haricinde diğerrinin müesseseleri aleyhinde doğrudan doğruya ya da resmî bir propaganda vasıtasıyla faaliyet göstermeyecek, Sovyet Rusya özellikle de Hindistan ve Afganistan'da İngiliz sömürgelerine yahut İngiliz imparatorluğuna karşı düşmanca harekette bulunmayacaktı.

İkinci olarak ise; gerek Büyük Britanya, gerek Britanya'nın herhangi bir kısmında bulunan Rus halkından memleketine dönmek isteyenler serbest bırakılacaklardı. İki taraf da birbirini abluka altına almayacak ve ticarî ilişkilere engel olabilecek sorunları gidereceklerdi.

16 Mart 1921 tarihinde İngilizlerle antlaşma imzalamasıyla Sovyet Rusya, Batı dünyasına adım atabilme imkânı bulmuş; devlet kapitalizmi düşüncesinden yola çıkarak eskiden karşı konumda bulunan anti-Bolşevik Batı devletleriyle, özellikle de İngiltere ile çıkarlarına uygun bir dış siyaset izleyerek içinde bulunduğu ekonomik çıkmazdan kurtulmayı hedeflemişti.¹¹ Öte yandan, antlaşmanın İngiltere için önemine baktığımızda Sovyet Rusya ile imzaladıkları antlaşma sayesinde Türkiye'ye yapılacak Sovyet yardımı önlenecek, böylece Anadolu yardım kaynağından yoksun bırakılacaktı. Bunun için Sovyet Rusya'yı kurmak istediği abluka içerisine alıyordu.¹²

Gerek İstanbul Hükümeti'ne yakın olan, gerekse Ankara Hükümeti'ne yakın olan basın-yayın organları Türk-Sovyet Anlaşması'nı yakından takip etmekteydi. Millî Mücadele taraftarı olarak bilinen Yeni Gün gazetesi, Ankara-Moskova ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi gerektiği görüşünden hareketle antlaşmanın millî amaçlarımıza uygun olduğu görüşündeydi. Bu durum, Türkiye ile Sovyet Rusya arasında antlaşma ile sağlamlaştırılan ilişkilerin İtilaf Devletleri'nin, özellikle İngiltere'nin merakla takip edilmesine neden olmuştur. Gazete, yazılarında İtilaf Devletlerine karşı tavrını da korumaktaydı.¹³ Yeni Gün'e göre Moskova Antlaşması, Mustafa Kemal Paşa'nın bütün tezini (Batum'un Gürcistan'a yani Sovyetlere bırakılması dışında) kabul etmesiyle Türkiye'nin Doğu sınırını güvence altına almıştır. Sovyet Rusya'nın İngilizlerle de bu sıralar bir ticaret antlaşması imzalaması Moskova Antlaşması'nın imzalanmasını geciktirmiştir.¹⁴

İngilizlerle Sovyetlerin bir ticaret antlaşması imzalaması ve antlaşma metninin "devletlerin birbiri aleyhine siyasî propaganda yapmaması" ilkesini esas alması gazetenin "Asya'da sükuneti sağlamak için Asya'yı bölüşmek" şeklinde süreci yorumlamasına yol açmıştır. Yeni Gün buna örnek olarak İran'ın İngiltere ile Sovyet Rusya arasındaki paylaşımını göstermiştir. Antlaşmanın içeriği ve sonrasında iki taraf arasında geliştirilebilecek siyasî ilişkilerin mahiyeti Türkiye'nin Sovyetlere olan şüphelerini arttırmıştır.¹⁵ Nitekim Ali Fuat Paşa, antlaşma imzalandıktan sonra Ankara'ya gelerek Mustafa Kemal ile görüşmüştür.

¹¹ Osman Okyar, Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal (1920-1921), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 143-144.

¹² Rahmi Doğanay, "Millî Mücadele Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas Politikaları", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.19, S.2, Elazığ, 2009.ss. 279-298, s.289.

¹³ Nurettin Gülmez, Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.15.

¹⁴ Nurettin Gülmez, a.g.e, s.29-30.

¹⁵ A.g.e., s.40.

Bu görüşmede Sovyetlerin Türklere karşı yürüttükleri siyasette ikiyüzlü olduklarını ve bu siyasetin tüm yönlerini Mustafa Kemal Paşa'ya aktarmıştır. Mustafa Kemal Paşa ise Ali Fuat Paşa'ya hem görüşmeler esnasında hem de imzalanan antlaşma metni üzerinde herhangi bir ödün vermediği için takdir etmiş, ardından Sovyet Rusya ile komşuluk ilişkilerimizde dikkatli olunması gerektiğini fakat buna karşılık olarak da haklarımızdan ödün vermememiz ve oyunlarına kapılmamamız gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶

Moskova Antlaşması'nın imzalanması sırasında Sovyet Rusya tarafından Türkiye'ye 10 milyon altın ruble değerinde karşılıksız para ve silah yardımı yapılması kararlaştırılmıştı.¹⁷ Fakat yapılacak yardımlar Moskova Antlaşması metninde yer almamış, yardımların iki taraf arasında mektup yoluyla tespit edilmesine karar verilmiştir.¹⁸ Sovyetlerin İngilizlerle imzaladıkları antlaşma kapsamında geliştirecekleri iktisadî ve ticarî ilişkilerin, dolaylı olarak da siyasî ilişkilerin zedelenmemesi ve "Sovyet Rusya Türkiye'ye yardım ediyor" görüntüsü vererek İngilizlerin tepkisini çekmemek için böyle bir hamle yapmış olması söz konusuydu.

Sovyet Rusya'dan gelen para yardımının bir kısmıyla Almanlardan savaş malzemesi satın alınarak cephelere silah ve mühimmat ulaştırılmaya çalışılmıştır. Moskova Ataşemiliteri Saffet Bey'in hesabına yatırılan 1 milyon altın ruble ile savaş malzemesinin tedarik edilmesi istenmiştir.¹⁹

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Avrupa'dan gelen telgraflara göre güya İngilizler ve Fransızlar arasında bir antlaşma imzalanmıştı. Buna göre İngilizler Fransızlara, Almanları tazyik için her türlü askerî yardım gönderecek, buna karşı Fransızlar da Sovyet Rusya'ya karşı müstakil siyasetten kaçınacaklardı.²⁰ Sovyet Rusya'nın yanı sıra Almanya'nın da Türklere silah satışı gerçekleştirmesi ve Fransa ile olan rekabetinden dolayı böyle bir antlaşmanın imzalanmış olması ihtimaller dahilinde sayılabilecek bir iddia idi.

Mehmet Perinçek'in Rus arşiv kaynaklarından da yararlanarak kaleme aldığı Kafkasya'da Türk-Sovyet Askerî İşbirliği (1919-1922) isimli araştırma eserinden edinilen bulgulara bakıldığında; Ermenistan SSC Dışişleri Halk Komiseri Bekzadyan Sovyet Rusya'yı Moskova Konferansı'nda temsil eden heyete bir açıklama göndermiştir. Bu açıklamada Ermenistan heyetine göre, Türkiye'ye Sovyet Ermenistan'ından çok toprak verilmiş ve Kars'ın verilmemesi konusunda Rus heyeti yeterince direnmemiştir. Ermenilere göre Ermenistan topraklarından çok Batum üzerinde durulmuştur. Tüm bunlara bakıldığında, Moskova Antlaşması ile belirlenen Doğu sınırı Ermenileri memnun etmemiştir.²¹

Lenin, Moskova Antlaşması'nın kendilerini Kafkasya'daki savaşlardan kurtardığını²² belirtse de Antlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra Türk ordusu Batum'a girmiştir.

¹⁶ Mehmet Saray, Türkiye ve Yakın Komşuları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.368-369.

¹⁷ İbrahim Sırrı Topçuoğlu, Savaş ve Dostluk Türk Sovyet İlişkileri, Güryay Matbaası, İstanbul, 1979., s.69.

¹⁸ Osman Okyar, a.g.e., s.144.

¹⁹ Hariciye Vekaleti Vekili Fevzi Paşa'nın Ali Fuat Paşa'ya yazdığı tezkire, Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Haz. Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt I, Ankara, 2015, s.70-71.

²⁰ Ali Fuat Paşa'dan Hariciye Vekaleti'ne ve Şark Cephesi Kumandanlığı'na gönderilen tezkire, Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Haz. Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt I, Ankara, 2015, s. 98-101.

²¹ Mehmet Perinçek, a.g.e., s.435.

²² Mehmet Perinçek, a.g.e., s.434.

Batum'da Türk ordusunun faaliyetleri Sovyet Rusya tarafından güvensizlik yaratan bir hava içerisinde endişe ile karşılandı. Kafkasya Cephesi Asker Devrim Konseyi üyesi Orconikidze, Doğu Cephesi Kumandanı Kazım (Karabekir) Paşa'ya bir mektup yazdı. Türk ordusunun işgal faaliyetinin Türk-Sovyet ilişkilerini zedeleyeceğini, askerlerin Batum'dan çıkarılmasını istemiştir. Türk askerleri, 22-23 Mart 1921'de TBMM'den gelen emir üzerine Moskova Antlaşması'yla belirlenen yeni sınırlara çekilmiştir.²³

Türkiye ile Sovyet Rusya arasında imzalanan Moskova Antlaşması'nın 13. maddesinden hareketle 28 Mart 1921'de esir değişimi üzerine bir sözleşme imzalandı. Sözleşmeye göre, Sovyet Rusya'nın Avrupa bölümünde ve Kafkasya'daki esir asker ve sivillerin 16 Mart 1921 tarihinden itibaren 6 ay içerisinde yurda dönmeleri kararlaştırılmıştı.²⁴ Nakil noktaları ise Sovyet Rusya için Batum, Novorosisk, Aleksandropol ve Tuapse iken Türkiye için ise Aleksandropol, İnebolu ve Trabzon'du.²⁵ Esir değişimi anlaşması kapsamında deniz yoluyla yurda dönen Türk esirler Millî Mücadele'de büyük yararlılık göstermişlerdir.²⁶

Bu dönem Londra Konferansı'ndan istediği neticeyi alamayan İtilaf Devletleri, TBMM'nin Batı cephesinde I. ve II. İnönü savaşlarıyla kazandığı askerî başarılar ve Türkiye'nin Sovyet Rusya ile dostluk ve iş birliğine dayalı bir antlaşma imzalayarak doğuda elde ettiği diplomatik başarılar üzerine Türkiye ve Sovyet Rusya'ya karşı izleyecekleri politikaları gözden geçirmişlerdir. Menşevikler, Müsavatçılar ve Taşnaklar gibi karşıdevrimci güçleri kendi bünyesinde birleştirmeye çalışan İtilaf Devletleri Kafkasya'da Sovyetler ile karşıdevrimci güçler arasında meydana gelebilecek karmaşadan istifade etmeye çalışacaklardı.²⁷

Mustafa Kemal'in Türk dış politikası hakkındaki düşünceleri genel itibarıyla, TBMM'nin Doğu siyasetinde Sovyet Rusya ile anlaşma imzalaması Batı'ya tamamen yüzümüzü çevirdiğimiz anlamına gelmemesiyle birlikte, Bütün dünyaya karşı varlığımızı gösterdikten sonra genel surette Doğu'ya ve Batı'ya bağımlı bir siyaset takip edildiğine dair kesin bir şey söylemek mümkün değildi.²⁸

Türkiye'nin Sovyet Rusya ile yakınlaşması İtilaf Devletleri tarafından endişe ile takip edilmiştir. Türk topraklarını işgal ederek Türkiye'yi yok etmek isteyen İtilaf Devletleri Moskova Antlaşması'nın imzalanmasıyla Türkiye ile uzlaşmayı düşünmeye başlamışlardır.²⁹ Rusya gibi büyük bir devlete varlığını kabul ettiren TBMM Hükümeti'nin ve Millî Mücadele'nin teorisini oluşturan Kemalist programın diplomatik açıdan elde ettiği üstünlük, İtilaf Devletlerinin görmezden gelemeyeceği kadar büyüktü. "Artık Türkiye'yi istediğimiz şartları kabul ettirebileceğimiz işgal altındaki bir devlet gibi davranamayız." açıklamasıyla Lord Curzon, Moskova Antlaşması'nın Türkiye ile Sovyet Rusya'yı güçlü kıldığını kabul etmiştir.³⁰

²³ A. Şemsutdinov- Y.A. Bagirov, Bir Karagün Dostluğu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyet İşbirliği İlişkileri, Bilim Yayınları, İstanbul, 1979, s.53-54.

²⁴ A. Şemsutdinov- Y.A. Bagirov, a.g.e., s.48.

²⁵ A. Şemsutdinov- Y.A. Bagirov, a.g.e., s.49.

²⁶ Mehmet Perinçek, Türk-Rus Diplomasinden Gizli Sayfalar, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s.69.

²⁷ Mehmet Perinçek, Kafkasya'da Türk Sovyet Askeri İşbirliği (1919-1922), s.437.

²⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMMGCZ), II/1, s.101.

²⁹ Barış Doster, a.g.e., s.144-145.

³⁰ Özlem Çolak, Lenin Döneminde Türk-Rus İlişkileri (1917-1923), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2010, s.98.

Türkiye'ye karşı izledikleri siyasette ılımlı bir noktaya çekilen İngilizler, Türk-Yunan savaşında tarafsızlık ilan etmişlerdir. 13 Mayıs 1921 tarihinde tarafsızlıklarını ilan ettikleri beyanname nazarında istenilen şey, Boğazlar bölgesini çevreleyen Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarının tamamını tarafsız bir bölge haline getirmektir. Bu bölgenin tarafsız hale getirilmesindeki amaç ise Boğazlara karşı yapılabilecek bir kara operasyonuna engel olabilecek bir tampon bölge haline getirmektir.³¹ Bu sayede İtilaf Devletleri Boğazları kontrol altına alarak Türkler ile Rusların bu bölge özelinde tesis edecekleri yakınlaşmayı da önleyeceklerdi.

Mayıs 1921'in sonlarına doğru Kızıl Ordu'nun faaliyetleri Doğu Cephesi'nden izlenerek Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne bilgi verilmiştir. Komünist oldukları sonradan anlaşılan Azerbaycanlı 4 kişi sığınmak amacıyla doğu sınırlarımıza gelmiş fakat daha sonra Bolşeviklerin adamları olarak Gence'de karşıdevrime karşı düzenlenen Kızılordu harekâtına katıldıkları anlaşılmıştır.³² Yine aynı günlerde çıkan haberlere göre 11. Kızılordu Komutanlığı; Ermenistan, Azerbaycan, Kafkasya ve Gürcistan'la Kafkas federalistini teşkil eyleyen yerli kuvvetlerle doğuda Sovyet Rusya'nın nüfuzunu kuvvetlendirmeye çaba harcayacağını açıklamaktaymış. Aynı haberlere göre "Kars" dolayları Ermenistan'a, Artvin ve Lazistan, Gürcistan'a vaat edilmiştir.³³

Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya, Hariciye Vekaleti'ne ve Şark Cephesi Kumandanlığı'na gönderdiği 26 Mayıs 1921 tarihli şifrelerde 16 Mart 1921 tarihinden sonra meydana gelen gelişmeleri aktarmıştır. Sovyet Rusya'nın iç ve dış siyasetine dair geniş bilgilerin yer aldığı bu yazıda Ali Fuat Paşa, İngiliz-Rus ilişkilerine dikkat çekerek taraflar arasında ayrıca gizli bir antlaşma imzalandığının tahmin edildiğini, antlaşma hakkında henüz bilgi alınamasa da bunun varlığına dair bazı ipuçlarının olduğunu belirtmiştir. Ardından, İngiliz-Rus, Rus-İran gizli antlaşması, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın temsil heyetimizle ayrı anlaşmalar imzalamasından men edilmesi ilave edilirse Ali Fuat Paşa, Rusların doğu sınırımızda bizi önemli bir surette meşgul edecek bir mesele ortaya çıkaracağını düşünmekteydi.³⁴

27 Mayıs 1921 tarihinde Fevzi Paşa'nın Hariciye Vekaleti'ne gönderdiği tezkere; çeşitli kaynaklardan alınan haberlere göre Bolşeviklerin aleyhimizde propaganda faaliyetleri yürütmeye devam etmeleriyle Bolşevik, Gürcü ve Ermeni hükümetleri tarafından sınırımıza bir saldırı hazırlanması, birbirleriyle ilişkili faaliyetler olarak görüldüğü belirtilmekteydi.³⁵ Sovyetler, Moskova Antlaşması'yla Türkleri Bolşevikleştirmekle birlikte para ve silah yardımı da yaparak Boğazlar üzerinde Türk mevkiini güçlendirmek istiyordu.³⁶

³¹ Abdurrahman Bozkurt, Türk Boğazlarında Uluslararası Kontrol (1918-1936), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.56

³² HTVD, Belge No: 1540.

³³ HTVD, Belge No: 1542.

³⁴ Ali Fuat Paşa'dan Hariciye Vekaleti'ne ve Şark Cephesi Kumandanlığı'na gönderilen tezkire, Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Haz. Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt I, Ankara, 2015, s.149-165.

³⁵ HTVD, Belge No: 1545.

³⁶ Henry Howard, Türkiye'nin Taksimi, Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s.342.

Bu maksatla Ruslar, Bolşevik rejime yönelik gelebilecek tehdit unsurlarına karşı Boğazlar bölgesini bir koruma kalkanı olarak kullanmak istemişlerdi. Moskova Antlaşması'nın 5. maddesi de bu maksadı destekler nitelikteydi, zira İtilaf devletlerinin dışarıda tutulacağı özel bir uluslararası statüyle Sovyet Rusya güneyden gelebilecek saldırılara karşı bir önlem alıyordu.

Batı'da ve Doğu'da bu gelişmeler yaşanırken Türk ordusu diğer yandan Güney Cephesi'nde Fransızlara karşı mücadele etmekteydi. Bu bakımdan Fransızlar Türklerle uzlaşmak istiyordu. Fransa'yı temsilen Ankara Hükümeti ile görüşmeler yapmak üzere görevlendirilen Franklin Boullion Ankara'ya gelmiş, 13 Haziran'da Mustafa Kemal ile görüşmüştür.³⁷ Mustafa Kemal, Misâk-ı Milli'nin öneminden söz ederek bu çerçevede bazı teklifte bulunmuş, fakat Boullion bu konuya dair kesin bir şey söylemediği gibi Sevr'i gündeme getirmiştir. Bu sıralarda Zonguldak'taki Fransız askerleri geri çekilmişti. Böylece Boullion ile beraber, iki millet arasındaki savaş halinin son bulmasının çareleri üzerine konuşulmuştur.³⁸ İki hükümet arasındaki görüşmeler Sovyet Rusya tarafından kuşku ile takip edilmiştir. Londra Konferansı sırasında dönemin Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'in İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla yaptığı görüşmeler Sovyet Rusya'yı şüphelendirmiş, Sovyet Rusya'nın da bu dönem Yunanistan ile tesis ettikleri ticarî ve diplomatik ilişkiler Türkiye'de benzer kuşkular yaratmıştır.³⁹

Boğazlar bölgesini bu şekilde kontrol altına almak isteyen İtilaf Devletleri bir yandan da Rawlinson aracılığıyla Kazım (Karabekir) Paşa'ya; Sovyetlerin Türk sınırına kadar geldiklerini, İran ve Kafkasya'ya hareket gerçekleştirecek bir ordunun İngilizler tarafından Hindistan'da hazırlandığını bildirerek Türklerin de Musul'dan Karadeniz'e kadar cephe açarak Bolşeviklerin yayılmasını engellemeyi önermişlerdir.⁴⁰ Bolşeviklerin yayılmasını önlemekle beraber karşıdevrimci güçleri de harekete geçirerek Bolşevikleri Kafkasya'da belirli bir alana hapsedmeyi amaçlamışlardı.

İtilaf Devletlerinin faaliyetleri bunlarla da sınırlı değildi. Karadeniz'de ve Kafkasya'da istedikleri etki alanını yaratabilmek ve bu etki alanları önünde engel oluşturabilecek tüm organizasyonları bertaraf edebilmek için propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Karadeniz kıyılarından Anadolu'nun içlerine casuslar göndermişler, anti-Bolşevik ve anti-Kemalist bildiriler hazırlayarak bölge halkını etkilemeye çalışmışlardır. Askerî malzemelerin sevkiyatını ve askerler ile subayların Anadolu'ya gönderilmesini engellemek üzere Kafkasya ve Karadeniz'de çeşitli örgütler organize etmişlerdir.⁴¹

Sovyet Rusya'dan gelen askerî malzemeler Batum, Tuapse ve Novorosisk'den yüklenerek Trabzon'a getirilerek buradan da Samsun, Akçakova ve İnebolu'ya sevk ediliyordu.⁴² Karadeniz limanlarından Anadolu'ya silah ve cephane sevkiyatı gerçekleştiren Türk kuvvetleri Yunanların engellerine takılmaktaydı.

³⁷ Barış Doster, a.g.e., s.147-148.

³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), XI/1, s.61.

³⁹ Barış Doster, a.g.e., s. 148.

⁴⁰ Rahmi Doğanay, a.g.m., s.289.

⁴¹ Rahmi Doğanay, a.g.m., s. 290.

⁴² Türk İstiklal Harbi Deniz Cephesi ve Hava Harekatı, V.Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s.38.

Erkan-ı Harbiye Riyaseti tarafından ilgili birimlere gönderilen yazılarda Yunan savaş gemilerinin Karadeniz'deki sevkıyatı engelleme kararı aldığını, buna göre dikkatli olunması gerektiğini belirtmiştir.⁴³ Haziran 1921'de silah ve cephanenin sevkıyatı bundan böyle Tuapse Limanı yerine Batum Limanı'ndan yapılması kararlaştırılmıştır. Moskova Antlaşması'nın 2. maddesiyle öngörülen Batum Limanı'nın kullanım serbestliği ilkesi bu noktada Türklerin oldukça işine yaramaktaydı. Nitekim Batum sadece Sovyet Rusya'dan gelen yardımları Anadolu'ya ulaştırma konusunda orta nokta olmasının yanı sıra Doğu Cephesi'nden de gönderilen silah ve cephaneye için de bir bindirme durumundaydı.⁴⁴ Rus limanlarından gelen malzemelerin Anadolu'ya sevk edilmesi gerekliydi, bu nedenle İnönü savaşlarından Sakarya Meydan Muharebesi'ne kadar olan dönemde Türkler yalnızca karada değil denizde de savunma pozisyonunda yer alıp nakliyatın başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için uğraşmışlardır.⁴⁵

Sovyet Rusya'nın söz verdiği askerî ve mali yardım, zaman zaman kesintiye uğramıştır. Zamanında gelmeyen askerî malzemeler ve bu yardımların eksik olması ve kesintiye uğramasına ilişkin Ali Fuat Paşa, bu konudaki şikayetlerini içeren notalar göndermiştir. Fakat aldığı notalarda verilen cevaplar tatmin edici olmamakla beraber yer yer Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye izlediği ikiyüzlü siyaset hissedilmekteydi.

Moskova Antlaşması 20 Mart 1921'de Sovyet Rusya'da onaylanmasına rağmen TBMM'de yaklaşık 4 ay sonra onaylandı. 11 Temmuz'da antlaşma onaylanmak üzere TBMM'ye sunulmuş, antlaşma suretinin aslı ve kanun layihası⁴⁶ ile birlikte iki hükümet arasında imzalanan 28 Mart 1921 tarihli Esir Değişimi Sözleşmesi de Hariciye Encümenine gönderilmiştir.⁴⁷ Sina Akşin'in bu konuya ilişkin değerlendirmesi önemlidir: Anlaşmayla Batum'un Gürcistan'a verilmesi TBMM'de sert tartışmaların yaşanmasına neden olacak, özellikle de Batum milletvekilleri tarafından şiddetle eleştirilecekti. Bu durumda Sovyetlerin gücenmesinden çekinilmişti. Yunan taarruzu karşısında Sovyet desteğinin sağlanacak olmasıyla yapılacak itirazlar daha az olabilirdi.⁴⁸

TBMM'de Moskova Antlaşması'na muhalif milletvekilleri bulunmaktaydı. Şemsutdinov eserinde, bu milletvekillerin İtilaf Devletlerinin anti-Sovyet propagandasının etkisi altında olduklarını ve bu şekilde Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerini bozmaya çalışarak antlaşmanın uygulanmasına engel olmayı tasarladıklarını belirtmektedir.⁴⁹

21 Temmuz 1921 tarihli TBMM oturumunda Moskova Antlaşması ele alınmış; antlaşmanın içeriği, ekleri ve maddeleri okunmuş; ardından "Türkiye-Rusya Muahednamesi Hakkında Layiha-i Kanuniye Sureti"ne geçilmiş; sonrasında Hariciye Encümeni'nin 14 Temmuz 1921 tarihli mazbatası okunmuştur. Antlaşma metni üzerinde milletvekilleri arasında tartışmalar yaşanmış, bazı milletvekilleri antlaşmaya ilişkin eleştirilerini dile getirmişti.

⁴³ Makbule Sarıkaya, Millî Mücadele Döneminde Rize, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s.182.

⁴⁴ Türk İstiklal Harbi Deniz Cephesi ve Hava Harekatı, s.39.

⁴⁵ Makbule Sarıkaya, a.g.e., s.184.

⁴⁶ Kanun layihası için ayrıca Bkz.: BCA, 30-18-1-1/3-29-13.

⁴⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), XI/1, s.221-222.

⁴⁸ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele IV: Savaş ve Etnik Temizlik Yumuşatılmış Sevr Dönemi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 354.

⁴⁹ A. Şemsutdinov- Y.A. Bagirov, a.g.e, s. 53.

İlk eleştirisi, antlaşma metninin Fransızcadan Türkçeye tercümesi ile ilgiliydi. İkinci eleştirisi ise antlaşmanın meclise neden geç ulaştığıydı. Hariciye Vekili Yusuf Bey, antlaşmanın TBMM'ye geç ulaşmasının, düşmanların iddialarının aksine siyasî veya iktisadî anlamda bir gecikme sebebinin olmadığını, bunun yol ile alakalı bir durum olduğunu izah etti. Sonrasında Denizli Milletvekili Yusuf Bey ve Karahisar Milletvekili Nebil Efendi bir takrir vermiş, verdikleri takirde antlaşmanın meclise geç verilmesi sebebinin incelenmesini, gecikmeye sebep olanlar hakkında takip kararı verilmesini ve antlaşmanın acilen onaylanmasını teklif etmişlerdir. Meclis tarafından ilk iki teklif onaylanmamıştır. Ardından Batum milletvekilleri hazırladıkları takrir TBMM'ye sunmuşlardır. Bu takrirle Batum milletvekilleri, Batum'un anavatana katılmasını istemekle birlikte, Türkiye-Rusya Muahedenamesi'ni millî gayeye muhalif olduğu gerekçesiyle reddedip meclisten de antlaşmanın reddini talep etmişlerdir. Bunun üzerine söz alan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Batum milletvekillerinin hissiyatına hak verdiğini ancak antlaşmanın Türkiye'nin menfaatine uygun olacağını ifade etmiştir. Verilen ikinci takrir de meclisin oylamasına sunulmuş ve reddedilmiştir. Ardından kanun layihası sunulmuş, oyçokluğu ile kabul edilmiştir. Bu kanun layihası gereğince antlaşma TBMM tarafından kabul edilip onaylanmış; kanunun uygulanmasına ise Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) memur edilmiştir.⁵⁰ Ardından Esir Değişimi Sözleşmesi de ele alınmış ve sözleşme de TBMM tarafından onaylanmıştır.⁵¹

Sovyet Rusya'nın aleyhimizdeki hareketlerinin anlaşılacağı sıralarda Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, 14 Ağustos 1921 tarihinde Sovyet Rusya'ya göndermek üzere, vaat edilen yardımların eksik geldiğini ve geciktiğini de dile getiren bir nota kaleme almıştır. Nota, 13 Eylül 1921 tarihinde ise Fransızca ve Rusça tercümeleriyle Lenin, Troçki, Stalin ve Çiçerin'e gönderilmişti.⁵²

Notanın Ruslar üzerindeki etkisini görmek ve sorunları çözüme kavuşturabilmek için Ali Fuat Paşa Çiçerin ile iki kez mülakat yapmıştır. Birinci mülakatta Çiçerin, İngilizlerin kendilerine, Fransızların ise Türklere karşı son zamanlardaki ilgisinden bahsederek İngilizleri gücendirmek istemediklerini belirterek TBMM ile Fransa arasındaki ilişkileri anlamaya çalışmıştır. Diğer yandan antlaşmanın geç tasdik edilmesi, Afganistan ve İran'la yapılan antlaşmalar ve Türkiye'deki komünistlere karşı yapılan muameleler ise Çiçerin'in zihnindeki diğer soru işaretleriydi. Bu soru işaretlerine Ali Fuat Paşa'nın verdiği yanıtlar oldukça yerindeydi. Savaş halinde bulundukları Fransızlarla uzlaşmanın Sovyetlerle ilişkilerini gölgelemeyeceği gibi TBMM için de önemli bir kazanç olacağını belirtmiş; ardından İngilizlerle geliştirdikleri münasebetlerin kendilerine zarar vermemesi temennisinde bulunmuştur.⁵³

İkinci mülakatta ise Rusların Türkiye'ye vaat ettiği yardım konusu ele alınmıştır. Ali Fuat Paşa, burada TBMM'nin Sovyet Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik durumu dikkate alarak vaat edilen 50 milyon yerine 20 milyon altının verilmesini, savaş malzemelerinin de bir an önce gönderilmesini istemişlerdir.⁵⁴

⁵⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), XI/1, s. 332.

⁵¹ A.g.z.c., s.338.

⁵² Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul, 2017, s.293-295.

⁵³ Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.297-298.

⁵⁴ A.g.e., s.299.

Çiçerin niyetini gizlemek yerine açıkça, TBMM'nin dış politikasının kendi dış politikaları ile örtüşmediğini, aralarında tesis edilen iş birliğinden yeni sorumluluklar üstlenmek istemediklerini dile getirmiştir. Bunun üzerine daha açık konuşmak zorunda kalan Ali Fuat Paşa, doğuda emperyalizm mücadelesine bir gevşeklik gelmemesi için Fransa'ya muhtaç olmak istemediklerini, fakat bu noktada Sovyetlerin İngilizlerle anlaştığını belirtmiştir.⁵⁵ Aldığı cevaplar karşısında geri adım atmak durumunda kalmış, 20 milyon altın rublenin verilebileceğini, askerî malzemelerin sevkının hızla gerçekleştirilebileceğini söylemiştir.⁵⁶ Ancak Çiçerin ile yapılan mülakatların zamanla sonuç vermemesi üzerine Ali Fuat Paşa bu sefer Stalin'e başvurarak Rus yardımları konusundaki şikayetlerini dile getirmeye karar vermiştir. Fakat Stalin ile görüşme Ali Fuat Paşa'nın da belirttiği gibi hemen olmamış, Stalin, Ali Fuat Paşa'yı 16/17 Ekim 1921 gecesi Kremlin Sarayı'nda kabul etmişti. Tabii görüşme tarihi Türkiye'nin mühimata ihtiyaç duyduğu Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonraydı ve zaferin ardından Fransızlarla imzalanacak antlaşmanın da arifesinde olunması söz konusuydu. Tüm bunlardan hareketle Stalin kesilen yardımları tekrar başlatmıştır.⁵⁷

3. KARS ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI

Moskova Konferansı'nın ardından imzalanan antlaşmanın 15. maddesine göre Kafkas Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında konferans düzenlenmesi için diplomatik görüşmeler başlatılmıştır.⁵⁸ Kars'ta toplanması öngörülen bu konferansta Moskova Antlaşması teati edilecekti. Türkiye Kafkas Cumhuriyetleri ile tek tek antlaşma imzalamak isterken Sovyet Rusya ve Kafkas Cumhuriyetleri ise tek bir antlaşmanın imzalanmasını istemişlerdir. Bu konuda Sovyet Rusya'nın talebi kabul edilmiştir.⁵⁹ Sovyet Rusya ile Kafkas Cumhuriyetlerinin tek bir antlaşma imzalama isteği yalnızca ekonomik, politik ve kültürel bir iş birliği sağlamak değil; aynı zamanda İtilaf Devletlerinin saldırılarına karşı ortak bir savunma ihtiyacından da kaynaklanmaktaydı.⁶⁰

Moskova antlaşmalarının tasdiknameleri 22 Eylül 1921 tarihinde teati edildikten sonra 26 Eylül 1921 tarihinde Sovyet Rusya, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan'ı temsil edecek heyetler Tiflis'ten Kars'a gelmişler ve aynı gün Kars Konferansı açılmıştır.⁶¹

⁵⁵ A.g.e., s.299-300.

⁵⁶ A.g.e., s.300. Ayrıca Ali Fuat Paşa, Hariciye Vekaleti ve Şark Cephesi Kumandanlığı'na çektiği 20 Eylül 1921 tarihli şifresinde Çiçerinle olan mülakatının içeriğini anlatarak Sovyet Rusya'nın Türkiye tutumu konusunda ilgili birimleri bu konuda bilgilendirmiştir. Bkz.: Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921), Haz. Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt I, Ankara, 2015, s.372-375.

⁵⁷ Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s. 312.; Kamuran Gürün, Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.70.

⁵⁸ A. Şemsutdinov- Y.A. Bagirov, a.g.e., s.64.

⁵⁹ Mehmet Perinçek, a.g.e., s.448.

⁶⁰ A. Şemsutdinov-Y.A. Bagirov, a.g.e. s.64.

⁶¹ Kamuran Gürün, a.g.e., s.70; Hâkimiyet-i Millîye, 29 Eylül 1921.

Kars Konferansı'nda TBMM Hükümeti'ni Kazım Karabekir başkanlığında bir heyet temsil ederken Azerbaycan SSC'yi İşçi-Köylü Teftiş İşleri Halk Komiseri Behbud Şahtatinski, Ermenistan SSC'yi Dışişleri Halk Komiseri Askanaz Mravyan ve İçişleri Halk Komiseri Pogos Makinyantsiyan, Gürcistan SSC'yi Askerî-Deniz İşleri Halk Komiseri Şava Eliava ve Dışişleri Maliye Halk Komiseri Aleksandr Svanidze, RSFSC'yi ise Letonya temsilcisi Yakov (Yakub) Ganetskiy temsil etmekteydi.⁶² Moskova Antlaşması'yla kesin olarak şekillenen Türkiye ile Kafkas Cumhuriyetleri arasındaki hayatî bağın öneminden hareketle müzakerelerin başarıyla sonuçlanması temenni edilmiştir.⁶³

13 Ekim 1921 tarihinde taraflar arasında Kars Antlaşması imzalanmıştır.⁶⁴ Antlaşmanın içeriği hemen hemen Moskova Antlaşması ile aynıydı. Kars Antlaşması'yla Kafkas Cumhuriyetleri ve Türkiye arasında dostluk ilişkilerinin temelleri atılmış, böylece Kafkasya'da savaş tehlikesi ortadan kaldırılmıştır. Türkiye'nin Doğu sınırı kesin olarak belirlenmekle beraber bu sınırların dokunulmazlığı garanti edilmiştir.⁶⁵ Ankara Hükümeti'nin Misâk-ı Millî'yi üç Kafkas Cumhuriyetine kabul ettirmesi, Türkiye'nin diplomatik açıdan elde ettiği en büyük başarılarından biri olmuştur.⁶⁶ Antlaşmanın ardından Türk ticarî mallarının Batum'dan geçirilmesi ve Acaristan'ın özerkliğine ilişkin iki bildiri imzalanmıştır.⁶⁷

Kars Antlaşması, Batılı devletlerin menfaatleriyle çatıştığından karanlık ve şüpheli olarak görülmüştür.⁶⁸ Daily Telegraph gazetesi 2 Kasım 1921 tarihli sayısında, Türklerin Kars Antlaşması'yla kazandıkları diplomatik zafer, İtilaf Devletlerinin Yakın Doğu'daki saygınlıklarına indirilen bir darbe olarak değerlendirilmiştir.⁶⁹

SONUÇ

Tüm bu bilgilerden hareketle aynı tarihlerde imzalanan İngiliz-Rus Ticaret Antlaşması ve Moskova Antlaşması üç devlet arasındaki diplomatik ilişkiler açısından yoğun bir trafiğin yaşandığı dönem olmuştur. Sovyet Rusya'nın ekonomik açıdan içinde bulunduğu çıkmazdan faydalanmak isteyen İngilizler, Bolşevik rejimi kurmayı bir ablukaya almayı ve komünist propaganda ile biçimlenen Bolşevik rejimin Asya ve Avrupa'da yayılmasını önlemek ve Kafkaslardaki çıkarları önünde oluşabilecek engelleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Diğer taraftan Ruslar da İngilizlerle kurdukları iktisadî, ticarî ve siyasî ilişkilerden güç alarak emperyalist devletlere varlığını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu noktada özellikle hasımları olan Fransa ile İngiltere arasında yaşanabilecek karışıklıklardan da faydalanmak isteyen Ruslar, emperyalist cepheyi bu şekilde çökertebileceklerdi. Her ne kadar antlaşmada tarafların birbirini abluka altına almayacağına dair bir esasa yer verilse de anlaşmaya uyulmamış, İngilizler Sovyet Rusya'yı abluka altına almaya çalışmıştır.

⁶² Mehmet Perinçek, a.g.e., s.450-451.

⁶³ Hâkimiyet-i Milliye, 30 Eylül 1921. Antlaşma metnini incelemek için Bkz.: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), XVIII/I, s.259-261.

⁶⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 15 Ekim 1921.

⁶⁵ A. Şemsutdinov-Y.A. Bagirov, a.g.e., s. 69.

⁶⁶ Gözde Tokmeşe, a.g.t. s. 81.

⁶⁷ Mehmet Perinçek, a.g.e., s. 451.

⁶⁸ Mehmet Perinçek, a.g.e., s. 461.

⁶⁹ Gözde Tokmeşe, a.g.t., s. 81.

Diğer yandan Türkiye ile Sovyet Rusya arasında imzalanan Moskova Antlaşması'yla taraflar birbirine zarar verebilecek hiçbir oluşumun içerisinde olmayacaklarına dair garanti vermişler ancak TBMM Hükümeti'nin Londra Konferansı'ndan itibaren Fransızlarla ve İtalyanlarla ilişki kurmaları Sovyetlerin Türkiye politikasında şüpheye düşmesine ve vaat ettikleri yardımları gecikmeli ve kesintili olarak göndermelerine neden olmuştur. Bunun dışında bir de İngiltere-Türkiye ilişkileri faktörü vardı. Bu iki devlet arasında her ne kadar antlaşma imzalanmamış olsa da arada Sovyet Rusya gibi belirleyici bir faktör olduğu için özellikle İngiltere'nin Ankara'ya olan tutumunda biraz da olsa yumuşama olmuştur. TBMM'nin Batı cephesindeki önce askerî başarıları ardından diplomatik zaferleri, özellikle Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması'nı imzalaması, İngilizlerin Kemalist devrimin artık küçümsenemeyecek bir güce sahip olduğunu fark etmelerini sağlamıştır. Bu nedenle Türk-Yunan savaşında göstermelik de olsa Boğazlar bölgesinde güvenliği sağlamak amacıyla tarafsızlık ilan edilmiştir.

Kars Antlaşması'na kadar olan süreçte, özellikle Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türklerin üstün zaferi Millî Mücadele'nin seyrini TBMM Hükümeti lehine değiştirmiş, artık İtilaf Devletleri arasındaki çıkar çatışmaları iyice gün yüzüne çıkmıştır. 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Kars Antlaşması'yla Kafkasya'da İtilaf Devletlerinin emperyalist politikaları iflas etmiştir. Bu noktada Türkleri daha fazla karşısına almak istemeyen Fransızlar, 20 Ekim 1921 tarihinde TBMM ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Güney Cephesi'nden çekilmişlerdir. Türkiye'nin, Sovyet Rusya'dan beklediği askerî ve mali yardımı zamanında ve tam olarak tedarik edememesi haricinde Moskova Antlaşması ile Kars Antlaşması arasındaki süreci diplomatik ve siyasî olarak ele aldığımızda; Misâk-ı Millî'den asla taviz verilmeden Millî Mücadele'de elde edilecek zaferin ilmek ilmek örüldüğü bir dönem olmuştur.

Kaynakça

- (1921, Mart 21). Hâkimiyet-i Millîye.
- (1921, Mart 18). İkdâm.
- (1921, Mart 20). Hâkimiyet-i Millîye.
- (1921, Mayıs 12). Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMMGCZ).
- (1921, Haziran 27). Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC).
- (1921, Temmuz 11). Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC).
- (1921, Temmuz 21). Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC).
- (1921, Eylül 29). Hâkimiyet-i Millîye.
- (1921, Eylül 30). Hâkimiyet-i Millîye.
- (1921, Ekim 15). Hâkimiyet-i Millîye.
- (1921, Ekim 24). Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC).
- (1974, Eylül). Harp Tarihi Vesikaları Dergisi. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- 3-29-13. (1921, Temmuz 5). Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928) (30-18-1-1). Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.
- Akşin, S. (2019). İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele IV: Savaş ve Etnik Temizlik Yumuşatılmış Sevr Dönemi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Aslan, Ç., & Toker, M. (2015). Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921). Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Bozkurt, A. (2014). Türk Boğazlarında Uluslararası Kontrol (1918-1936). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Cebesoy, A. F. (2017). Moskova Hatıraları. İstanbul: Temel Yayınları.

Çolak, Ö. (2010). Lenin Döneminde Türk-Rus İlişkileri (1917-1923). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğanay, R. (2009). Millî Mücadele Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas Politikaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 279-298.

Doster, B. (2019). Atatürk Türk Dünyası ve Mazlum Milletler. İstanbul: Asi Kitap.

Gökmeşe, T. (2008). Hâkimiyet-i Millîye Gazetesine Göre Türk-Rus İlişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülmez, N. (2010). Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Gürün, K. (1991). Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Howard, H. (2018). Türkiye'nin Taksimi, Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Okyar, O. (1998). Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Mustafa Kemal (1920-1921). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Perinçek, M. (2016). Türk-Rus Diplomasinden Gizli Sayfalar. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Perinçek, M. (2021). Kafkasya'da Türk-Sovyet Askeri İşbirliği (1919-1922). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Saray, M. (2010). Türkiye ve Yakın Komşuları. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Sarıkaya, M. (2004). Millî Mücadele Döneminde Rize. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Şemsutdinov, A., & Bagirov, Y. (1979). Bir Karagün Dostluğu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyet İşbirliği İlişkileri. İstanbul: Bilim Yayınları.

Tengirşenk, Y. K. (2001). Vatan Hizmetinde. Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları.

Topal, C. (2018). Türk Rus İlişkileri ve Moskova Antlaşması. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 313-330.

Topçuoğlu, İ. S. (1979). Savaş ve Dostluk Türk-Sovyet İlişkileri. İstanbul: Güryay Matbaası.

Türk İstiklâl Harbi, Deniz Cephesi ve Hava Harekatı. (1964). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Türkiye-Rusya Muahedenamesi. (1921). İkdâm Matbaası.

TOPLUMSAL ADALET MEKANİZMASI OLARAK GÖRGÜ CEMİ: ANŞA BACILI ÖRNEĞİ

Bilim Uzmanı Çiğdem GÜLBAŞ

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-8659-6241

ÖZET

Alevî-Bektâşî inancında ibadetin temel dayanaklarından biri olan cem törenleri, dinî yönünün yanı sıra bireysel ve toplumsal sorumluluklar da içermektedir. Ağırlıklı olarak köy ve kasabalarda yerleşik bir düzen oluşturan Alevî-Bektaşî toplumunda eski zamanlardan itibaren ulaşım hattındaki yetersizlik ve dönemin sosyo-ekonomik şartları yaşanan çeşitli sıkıntılarda devletin hukukî mecralarına ulaşmayı zorlaştırmış ve toplum, inanç esaslarıyla bütünleşen hukukî bir yapı ortaya çıkarmıştır. Sonbahar aylarında yapılan Görgü-İkrar Cemi de bu noktada toplumsal adaleti sağlayan yetkili merci olarak kabul edilen bir başvuru merkezi hâlini almıştır. Görgü cemlerinde ortaya çıkan bu adalet mekanizmasının temeli, törene katılan her bireyin sırayla görülmesidir. Görgü yapılırken kişinin hem ailevî hem de toplumsal sorumlulukları ele alınmakta ve buradaki hatalar çözüme kavuşturulmaktadır. Tören esnasında topluluktan herhangi birinin, görgüsü yapılan kişi hakkında davacı olması hukukî bir sürece ihtiyaç duyulmaksızın gerekli cezaların toplum tarafından verilmesine neden olmuştur. Bu cezaların en ağırlarından biri olarak kabul edilen düşkün olma durumu ise gerek dinî gerekse toplumsal anlamda soyutlanma olarak görülmüştür.

Görgü cemlerinin yapılma şekline bakıldığında kişinin bireysel ve toplumsal anlamda hesap vermesi durumu ona söz hakkının verildiğinin de en büyük göstergesidir. Bahsi geçen kişinin hata veya suça karşı yaptığı açıklamanın dinî heyet açısından yeterli olması konunun aydınlatılmasına neden olurken hırsızlık, taciz, tecavüz veya cinayet gibi suçların hiçbir şekilde affı bulunmamakta ve kişinin o köyde ikâmet etmesine dahi izin verilmemektedir. Bir alan araştırması sonuçlarına dayanan bu makalede görgü cemi ibadetinin yapılmasına dair detaylar aktarıldıktan sonra kaynak kişinin verdiği bilgilerin psikolojik ve sosyolojik yönü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Görgü Cemi, Düşkün, Toplumsal Adalet, Anşa Bacılı, Türkmen

ETHICS DJEM AS A SOCIAL JUSTICE MECHANISM: THE CASE OF ANSA BACILI

ABSTRACT

Djem ceremonies, which are one of the main pillars of worship in Alevi-Bektashi belief, include individual and social responsibilities as well as religious aspects. In the Alevi-Bektashi society, which has predominantly settled in villages and towns, the inadequacy of the transportation line and the socio-economic conditions of the period made it difficult to reach the legal channels of the state in various troubles and the society created a legal structure that was integrated with the principles of belief.

At this point, the Görgü-Confession Cemi, which was held in the autumn months, has become an application center, which is accepted as the competent authority providing social justice. The basis of this mechanism of justice that emerged in etiquette cems is that each individual participating in the ceremony is seen in turn. While performing etiquette, both family and social responsibilities of the person are handled and the mistakes here are resolved. During the ceremony, the fact that any of the people from the community made a claim against the person who was seen, caused the necessary punishments to be given by the society without the need for a legal process. The state of being fond, which is accepted as one of the most severe of these punishments, was seen as isolation in both religious and social terms. Considering the manner in which etiquette cems are held, the individual and social accountability of the person is the biggest indicator that he is given the right to speak. While the aforementioned person's statement against the mistake or crime is sufficient in terms of the religious committee, the issue is clarified. In this article, which is based on the results of a field research, the psychological and sociological aspects of the information given by the source person will be emphasized after the details of the etiquette cem ritual are given.

Keywords: Görgü Cemi, Fond, Social Justice, Anşa Bacılı

İÇ DENETİMDE KALİTE GÜVENCE VE GELİŞTİRME PROGRAMI

Dr. Kaan Ramazan ÇAKALI

Teftiş Kurulu Başkanı, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.

ORCID: 0000-0003-4186-2291

ÖZET

İç denetimin temel görevi kurumların faaliyetlerine değer katmak ve hedeflerine ulaşmalarına destek olmak maksadıyla güvence ve danışmanlık hizmetleri sunmaktır. İç denetim birimlerinin bu sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiklerine yönelik olarak kendi değerlendirmelerinin yapılması önem arz etmektedir.

Kalite güvence ve değerlendirme çalışmaları iç denetim fonksiyonunun çalışmalarının değerlendirilmesi ve faaliyetlerin Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları ve etik kurallara uygun olarak gerçekleştirildiğinin tespit edilmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca, bu çalışmalar sayesinde işletme üst yönetimine, paydaşlara ve yatırımcılara iç denetim fonksiyonunun gerçekleştirdiği çalışmaların kalitesine yönelik olarak makul bir güvence de sağlanacaktır.

Bu kapsamda kalite güvence ve geliştirme programları uygulanmaktadır. Bu programlar çerçevesinde iç ve dış değerlendirmeler gerçekleştirilmekte ve iç denetim fonksiyonunun faaliyetleri sürekli ve periyodik olarak gözden geçirilmektedir. Bu suretle faaliyetlerin kalitesi ve etkinliği değerlendirilerek iyileştirme alanları tespit edilmekte ve aksiyonlar planlanmaktadır. Bu çalışmalar iç denetim biriminin kalitesi ve performansının gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar olarak düşünülebilir.

Kalite güvence ve geliştirme programları sayesinde iç denetimin kurum faaliyetlerine daha fazla değer katması, kurumun hedeflerine ulaşmasında işletme yönetimine daha fazla destek olması ve gerek kurum içerisindeki gerekse kurum dışarısındaki taraflar nezdindeki (yasal otoriteler, bağımsız denetçiler vb.) itibar ve algısının olumlu yönde etkilenmesi sağlanacaktır.

Bildiri kapsamında işletmelerin tüm fonksiyon ve süreçlerini değerlendiren iç denetim birimlerinin kendi faaliyetlerinin nasıl değerlendirilebileceği konusu teorik çerçevede incelenecektir. Bildiride, iç denetimin tanımı ve iç denetimde kalite güvence geliştirme programının kapsamı ve önemine değinilecektir. Sonrasında iç denetim kalite güvence geliştirme programıyla ilgili olarak literatürde yer alan çalışmalara yer verilecek ve Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları ile Kamu İç Denetim Standartları kapsamında kalite güvence ve geliştirme programı ile ilgili gerekliliklerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: İç Denetim, İç Denetimin Kalitesi, Kalite Güvence ve Geliştirme Programı

INTERNAL AUDIT QUALITY ASSURANCE AND IMPROVEMENT PROGRAM

ABSTRACT

The main task of internal audit is to provide assurance and consultancy services in order to add value to the activities of organizations and support them in achieving their goals. It is important to make their own assessments of the extent to which internal audit units fulfill these responsibilities.

Quality assurance and evaluation studies are extremely important in terms of evaluating the work of the internal audit function and determining that the activities are carried out in accordance with International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing and ethical rules. In addition, thanks to these studies, a reasonable assurance will be provided to senior management of the organization, stakeholders and investors regarding the quality of the work carried out by the internal audit function.

In this context, quality assurance and improvement programs are implemented. Internal and external evaluations are carried out within the framework of these programs and the activities of the internal audit function are continuously and periodically reviewed. In this way, the quality and efficiency of the activities are evaluated, improvement areas are determined and actions are planned. These studies can be considered as studies for reviewing the quality and performance of the internal audit unit.

Thanks to the quality assurance and improvement programs, it will be ensured that internal audit add more value to the activities of the institution, support the business management in achieving its goals and positively affect the reputation and perception of both internal and external parties (legal authorities, independent auditors, etc.).

Within the scope of the paper, the issue of how the internal audit units can evaluate their own activities, which assess all functions and processes of the enterprises, will be examined in a theoretical framework. This paper will focus on the definition of internal audit and the scope and importance of the quality assurance and improvement program in internal audit. Afterwards, the studies in the literature regarding the internal audit quality assurance and improvement program will be included and the requirements related to the program within the scope International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing will be mentioned.

Keywords: Internal Audit, Internal Audit Quality, Quality Assurance and Improvement Program

1. GİRİŞ

Son yıllarda iç denetim fonksiyonunun artan önemiyle birlikte iç denetim faaliyetlerinin kalitesinin sorgulanması konusu gündeme gelmiştir. Sağlıklı işleyen bir iç denetim mekanizmasının mevcudiyeti kurum içerisindeki yönetim, iç kontrol ve risk yönetimi süreçlerinin etkin işlemesine, hile ve kayıpların en düşük seviyeye indirgenmesine katkı sağlayacaktır (Doğrangül, 2002: 33-42).

Uluslararası İç Denetim Enstitüsü tarafından yayınlanan Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları ve ülkemizde Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından yayınlanan Kamu İç Denetim Standartları, iç denetim faaliyetlerinde dikkate alınması gereken temel prensiplerin yanında iç denetim birimlerinin kalitelerinin değerlendirilmesine yönelik kuralları da içermektedir.

İç denetimin kalite değerlendirmesi kalite güvence ve geliştirme programları ile gerçekleştirilmektedir. Bu programlar, işletmelerin iç denetim birimlerinin tüm faaliyetlerinin verimliliğini ve etkinliğini değerlendirmek ve gelişim alanlarını tespit etmek üzere tasarlanmış sürekli bir programdır. Uygulanmalarındaki temel amaç iç denetimin kalitesinin ve değerinin artırılmasıdır.

2. İÇ DENETİM KAVRAMI

İç denetim, bağımsız, objektif, sistemli ve disiplinli bir faaliyettir. İç denetimin amacı görev aldığı işletmelerde gerçekleştireceği güvence ve danışmanlık çalışmaları ile yönetim, risk yönetimi ve kontrol süreçlerini gözden geçirmek ve geliştirmek suretiyle kurum faaliyetlerine değer katarak kurumun hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmaktır (IIA, 2019: 242).

İç denetimin tanımı incelendiğinde aşağıda belirtilen temel özelliklerinin öne çıktığı görülmektedir:

-İç denetim kurum içerisindeki denetçiler tarafından tarafsız ve objektif olarak gerçekleştirilen bir faaliyettir.

-İç denetim fonksiyonunun iki temel hizmet türü güvence ve danışmanlık çalışmalarının yerine getirilmesidir.

-İç denetimin temel amacı yaptığı çalışmalarla kurumun hedeflerine ulaşmasına katkı sağlamaktır.

-İç denetim kapsamında kurumun iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçleri gözden geçirilmek suretiyle tespit ve önerilerde bulunulur.

-İç denetim bir plan ve programa bağlı olarak ve sistematik bir yaklaşımla faaliyetlerini yürütür.

İç denetim süreci, birbirini takip eden safhaların gerçekleştirilmesi suretiyle oluşmaktadır. Bu aşamalar; iç denetim birimince yürütülecek faaliyetlerin planlanması, planlama kapsamında belirlenen denetim alanlarına yönelik olarak görev planlamalarının yapılması, iç denetim görevlerinin iç denetçiler tarafından yerine getirilmesi, çalışma sonuçlarının raporlanması ve çalışma sonuçlarına yönelik olarak takip faaliyetlerinin yürütülmesidir (IIA, 2019). Sağlıklı ve etkin işleyen bir iç denetim fonksiyonunda belirtilen bu aşamaların tamamının standartlar ve etik ilkelere uyumlu olarak yerine getirilmesi gereklidir.

3. İÇ DENETİM KALİTE GÜVENCE VE GELİŞTİRME PROGRAMI

Kalite güvence kavramı, sunulan hizmetlerin ve ürünlerin olması gereken temel unsur ve özellikleri taşımalarının sağlanmasıdır (Reding, vd., 2013: 2-18). Kalite güvence ve geliştirme süreci iç denetimin olması gerektiği gibi faaliyetlerini yürüttüğüne dair oluşturulmuş olan standartlarda yer alan temel gerekliliklere uyumunun sağlanması süreci olarak tanımlanabilir (Reding, vd., 2013: 9-22).

Kalite güvence değerlendirmeleri temel olarak aşağıda belirtilen hususlara yönelik değerlendirmelerde bulunulmasını içerir:

- Denetim çalışmalarının bu çalışma sonuçlarından faydalanan tarafların beklentilerini karşılayıp karşılamadığı,
- Denetim çalışmalarının olması gerektiği gibi gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği,
- Denetim faaliyetlerine yönelik iyileştirme alanlarının mevcut olup olmadığı,
- Denetim çalışmalarının maliyetleri dikkate alındığında maksimum faydanın sağlanıp sağlanmadığı,
- İç denetim biriminin çalışmalarının mesleki standartlara ve etik ilkelere uyumlu olarak yürütülüp yürütülmediği (Sawyer, vd., 2005: 1014).

Kalite güvence ve geliştirme programının amacı birim faaliyetlerinin uluslararası standartlara ve etik prensiplere uygunluğunun gözden geçirilmesi suretiyle iyileştirme alanlarının belirlenerek aksiyonların alınmasıdır. Bu çalışma iç denetim biriminin yanı sıra kurumun yönetim kurulu, denetim komitesi ve üst yönetimi ile kurum dışındaki üçüncü taraflar ve düzenleyici ve denetleyici otoriteler açısından da son derece önemlidir (Özbek, 2012: 768).

Bu programın yürütülmesi esnasında gerçekleştirilen gözden geçirme ve değerlendirme faaliyetleri iç denetim fonksiyonunun kalitesini ve kurumuna sağladığı katma değeri görebilmek açısından son derece önemlidir. Bu çalışma bir anlamda iç denetim biriminin performansına yönelik bir çalışma olarak da kabul edilebilir.

İç denetim birimi tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamı programın kapsamına girmektedir. İç denetim fonksiyonunun tüm faaliyetleri standartlara ve etik kurallara uyum, etkinlik ve verimlilik kriterleri açısından değerlendirilmektedir. Değerlendirmeler yapılırken kullanılan yöntemler iç değerlendirmeler ve dış değerlendirmeler olarak adlandırılmaktadır. İç değerlendirmeler, iç denetim biriminin sürekli ve periyodik olarak gerçekleştirdiği öz değerlendirme çalışmalarıdır. Dış değerlendirmeler ise kurum dışından, bağımsız değerlendirme uzmanları tarafından yürütülen değerlendirme çalışmalarıdır (Özbek, 2012: 771).

4. LİTERATÜR TARAMASI

İç denetimde kalite güvence geliştirme programına yönelik sınırlı sayıda da olsa bazı akademik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların öne çıkanlarına yönelik açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

Akçıl (2009), tarafından gerçekleştirilen çalışmada kalite güvence ve değerlendirme programlarının süreci ve öneminden bahsedilmiştir. Çalışma kapsamında Gümrük Müşavirliği İç Denetim Birimi'nde gerçekleştirilen iç değerlendirmelerin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tüm (2013), kalite güvence ve geliştirme programı standardı ile kurumsal yönetim ilişkisini incelemiştir. Çalışmada, program kapsamında yapılan dış değerlendirmelerin işletmelerin kurumsal yönetim süreçlerine olumlu anlamda katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu durumun iç denetim fonksiyonunun etkinliğinin sağlanmasına ve paydaşlara güvence verilmesine destek olduğu sonucuna varılmıştır.

Eroğlu (2014), kamu kurumlarında gerçekleştirilen iç denetim faaliyetlerine ve bu faaliyetlerin kalitesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Çalışmada, iç denetim fonksiyonlarının kendi çalışmalarında kaliteyi nasıl sağlayabileceklerine ve kalitelerinin değerlendirilmesi kapsamında ortaya çıkabilecek hususlara değinilmiştir.

Aydın (2016), kalite güvence ve geliştirme programında iç denetim yöneticilerinin rolüne yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada süreçte iç denetim birim yöneticisinin önemine ve uluslararası standartlar kapsamındaki sorumluluklarına değinilmiştir. Kalite güvence ve geliştirme programlarının gerek işletmelerin kendi bünyelerindeki denetim fonksiyonlarına gerekse genel olarak denetim sistemine olan olumlu etkileri üzerinde durulmuştur.

Memiş (2019), kalite güvence ve geliştirme programını kamu sektöründe yasal mevzuat hükümleri çerçevesinde incelemiştir. Çalışma kapsamında iç denetim ve kamu idarelerinde kalite güvence ve geliştirme programı teorik çerçevede analiz edilmiştir. Çalışmada programın önemi ve iç denetim birimi yöneticilerine düşen görevler vurgulanmıştır.

Cengiz (2020), iç denetimin performansının ölçülebilmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında kalite güvence ve geliştirme programlarının temel unsurlarından iç denetimin performansının ölçülmesine ve izlenmesine yönelik olarak bir model önerisinde bulunulmuştur.

5. ULUSLARARASI İÇ DENETİM MESLEKİ UYGULAMA STANDARTLARI KAPSAMINDA KALİTE GÜVENCE VE GELİŞTİRME PROGRAMI

Uluslararası İç Denetim Enstitüsü tarafından yayınlanan standartlarda iç denetim fonksiyonunun işleyişine yönelik temel ilkelere yer verilmiştir. Ayrıca, standartlarda iç denetimin kalitesine de yer verilmiş olup aşağıda kalite güvence ve geliştirme programıyla ilgili standartlara ve açıklamalarına her bir standart özelinde değinilmektedir.

Standart No: 1300 – Kalite Güvence ve Geliştirme Programı

İlgili standart kapsamında işletmelerin iç denetim fonksiyonlarının yöneticilerine, birimlerinin gerçekleştirmiş olduğu güvence ve danışmanlık faaliyetlerinin tamamını kapsayacak şekilde bir kalite programı hazırlamaları ve bunu faaliyetlerinin bir parçası haline getirmeleri sorumluluğu verilmektedir (IIA, 2019: 49).

Bu standart, işletme bünyesindeki iç denetim faaliyetlerinin uluslararası standartlar ve etik prensipler paralelinde yürütülüp yürütülmediğinin değerlendirmesini sağlamaktadır. Ayrıca, bu program sayesinde iç denetim fonksiyonunun gelişim alanları ile iyileştirme fırsatları ortaya çıkarılmakta ve hangi alanlarda aksiyon alınması gerektiğine yönelik tespitler yapılabilmektedir.

Standart No: 1310 – Kalite Güvence ve Geliştirme Programının Gereklilikleri

İlgili standart kapsamında, işletmenin iç denetim birim yöneticisinin uygulaması zorunlu olan kalite programının kapsamında gerek iç gerekse dış değerlendirmelere yer verilmesi gerekliliği belirtilmektedir (IIA, 2019: 49).

Bu standart, programın gerekliliklerine değinmekte olup, programın uluslararası standartlara uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için kurum içi ve kurum dışı değerlendirmelerin birlikte kullanılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Standart No: 1311 – İç Değerlendirmeler

İlgili standart kapsamında iç denetim birimi yöneticisinin sorumluluğunda uygulanacak değerlendirme çalışmaları;

-İç denetim birimi tarafından denetim çalışmalarının başarısının sürekli olarak takip edilmesini,

-İç denetim biriminin kendi öz değerlendirmelerini veya işletme bünyesinde gerekli özellikleri taşıyan kişilerce gerçekleştirilecek periyodik gözden geçirme ve değerlendirme çalışmalarını içermelidir (IIA, 2019: 49).

Bu standart çerçevesinde iç değerlendirmeler iki temel kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki, iç denetim fonksiyonunun çalışmalarının sürekli olarak izlenmesidir. Sürekli izleme ile iç denetim fonksiyonunun faaliyetleri devamlı olarak gözden geçirilmekte, değerlendirilmekte ve iyileştirme alanlarının tespit edilmesi suretiyle gerekli aksiyonlar alınmaktadır. İkinci değerlendirme kategorisi ise dönemsel olarak gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarıdır. Dönemsel değerlendirmeler suretiyle de iç denetim birimince yürütülen çalışmaların standartlara ve etik ilkelere uyumu gözden geçirilmekte ve gelişim alanları belirlenerek iyileştirici aksiyonların hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (IIA, 2019: 49).

Standart No: 1312 – Dış Değerlendirmeler

1312 numaralı standart çerçevesinde iç değerlendirmelerin yanı sıra en az her beş yılda bir olmak üzere iç denetim fonksiyonunun dış değerlendirmelere tabi tutulması gerekmektedir. Dış değerlendirmeler kurum dışından, bağımsız ve bu konuda gerekli mesleki yetkinliği olan değerlendirme uzmanları tarafından gerçekleştirilmelidir. Çalışma kapsamında, değerlendirme uzmanı tarafından iç denetim fonksiyonunun uluslararası iç denetim standartlarına ve etik kurallara uyumunun gözden geçirilmesi gereklidir. Ayrıca, iç denetim birimi yöneticisinin dış değerlendirme çalışmalarının nasıl ve ne sıklıkla yapılacağı, değerlendirme uzmanlarının nitelikleri ve bağımsızlıkları ile ilgili hususları işletmenin yönetim kurulu ile tartışıp gerekli değerlendirmelerde bulunması gerekmektedir (IIA, 2019: 50).

Standart No: 1320 – Kalite Güvence ve Geliştirme Programı Hakkında Raporlama

1320 numaralı standart, gerçekleştirilen iç ve dış değerlendirmelere ilişkin kurumun üst yönetimi ve yönetim kuruluna bilgi verilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu amaçla iç denetim birim yöneticisine görev atfedilmekte ve iç denetim birim yöneticisinin;

-İç ve dış kalite değerlendirmelerinin içeriğine ve sıklığına,

-Değerlendirme yapan ekibin yetkinliğine ve bağımsızlığına,

-Değerlendirme çalışmaları neticesinde ulaşılan sonuçlara,

-İyileştirici aksiyon planlarına

ilişkin olarak kurumun üst yönetimi ve yönetim kuruluna bilgilendirmede bulunması zorunluluğu getirmektedir (IIA, 2019: 50-51).

Standart No: 1321 – “Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartlarına Uygundur” İbaresinin Kullanılması

Bu standart, gerek iç gerekse dış değerlendirme sonuçlarının iç denetim biriminin faaliyetlerinin uluslararası standartlara ve etik ilkelere uyumluluğunu göstermesi durumunda, iç denetim birimlerinin çalışmalarında “uluslararası iç denetim mesleki uygulama standartlarına uygundur” ibaresinin kullanılabileceğini ifade etmektedir (IIA, 2019: 51).

Bahse konu ibarenin kullanılabilmesi için iç ve dış değerlendirme çalışmalarının yapılması ve sonuçlarının birlikte dikkate alınması gereklidir.

Standart No: 1322 – Aykırılıkların Açıklanması

1322 numaralı standart, iç ve/veya dış değerlendirmelerde uluslararası iç denetim standartlarına veya etik kurallara aykırılıkların tespit edilmesi ve bu aykırılıkların iç denetim fonksiyonunun kapsamını ve çalışmalarını etkilemesi durumunda söz konusu hususların iç denetim birimi yöneticisi vasıtasıyla kurumun yönetim kurulu ve üst yönetimine raporlanması gerekliliğini vurgulamaktadır (IIA, 2109: 51).

6. KAMU İÇ DENETİM STANDARTLARI KAPSAMINDA KALİTE GÜVENCE VE GELİŞTİRME PROGRAMI

Kamu İç Denetim Standartları Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından yayınlanmıştır. Bu standartlar hazırlanırken temel olarak Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları'ndan faydalandığından her iki standardın da iç denetim faaliyetlerinin kalitesi ile ilgili hükümleri benzerlik göstermektedir.

Kamu İç Denetim Standartları'nda iç denetimin çalışmalarının kalitesi ile ilgili standartlara aşağıda yer verilmiştir:

- 1300 – Kalite Güvence ve Geliştirme Programı
- 1310 – Kalite Güvence ve Geliştirme Programının Gereklilikleri
- 1311 – İç Değerlendirme
- 1312 – Dış Değerlendirme
- 1320 – Kalite Programı Hakkında Raporlama
- 1321 – “Kamu İç Denetim Standartlarına Uygundur” İbaresinin Kullanılması
- 1322 – Aykırılıkların Açıklanması (Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu, 2017).

Yukarıda yer alan standartlar önceki bölümde açıklanan Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları ile gerek standartların ismi gerekse tanım ve kapsamı açısından benzerlik göstermelerinden ötürü bu bölümde detaylı açıklamalarına yer verilmemektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin üst yönetimlerinin kurumun hedeflerine ulaşmasını sağlamalarında iç denetim fonksiyonunun etkin yönetiminin ve sağlıklı çalışmasının kritik rolü bulunmaktadır. Bu sebeple iç denetim birimi yöneticileri iç denetim fonksiyonunun kalitesinin değerlendirilmesi ve gerekli iyileştirme alanlarının tespit edilmesi amacıyla, Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları'nda belirtilen prensipler çerçevesinde, kurum içi ve kurum dışı değerlendirme çalışmalarına ilişkin süreçleri oluşturmalarıdır.

Kalitesi sürekli ve periyodik olarak gerçekleştirilen değerlendirme çalışmaları vasıtasıyla gözden geçirilen bir iç denetim fonksiyonunun etkinliği artacak ve kurum içerisindeki ve dışarıdaki paydaşlar tarafından daha fazla kabul görmesi sağlanacaktır.

İç denetim birim yöneticilerinin kalite güvence ve geliştirme programlarına gereken önemi vermeleri, birimlerinin yapılarına uygun bir iç değerlendirme mekanizması kurmaları ve en az beş yılda bir olacak şekilde bağımsız dış değerlendirme hizmetlerinden faydalanmaları önerilmektedir. Böylece iç denetim fonksiyonlarının etkin yönetimi sağlanacak ve faaliyetleri iyi uygulamalara yakın hale gelecektir. Ayrıca bu durum iç denetim birimlerinin klasik iç denetim anlayışından sıyrılıp risk odaklı ve modern iç denetim yaklaşımına yönelmelerine katkı sağlayacaktır.

Kurumların yönetim kurulu ve denetim komitelerinin de iç denetim birimlerinin uluslararası standartların kalite güvence ve geliştirme programı prensiplerini uygulamaları yönünde gerekli desteği vermeleri ve bu çalışmaları iç denetimin kalitesini artırmaya yönelik uygulamalar olarak görmeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak, iç denetim fonksiyonunun verimliliğinin artırılması, güçlü yönlerinin ve iyileştirme alanlarının tespit edilmesi ve faaliyetlerinin genel kabul görmüş iyi uygulamalara yönelmesi suretiyle işletmeye katacağı değerin artmasını teminen kalite güvence ve geliştirme programının işletmeler için önemli bir araç olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

Akçıl, M. (2009). İç Denetimde Kalite Güvence ve Geliştirme Programı. Denetişim, (2), 108-113.

Aydın, F. (2016). İç Denetim Birimi Yöneticilerinin Kalite Güvence ve Geliştirme Programındaki Rolü. Denetişim, (12), 21-24.

Cengiz C. (2020). İç Denetimin Etkinliğinin ve Kalitesinin Artırılması: Performansının Ölçümünde Bir Model Önerisi. Denetişim, (21), 82-97.

Doyrangöl, C.N. (2002) İşletme Çevresindeki Olumsuz Gelişmeler Karşısında İç Denetimin Yeri ve Önemi. Mali Çözüm, Sayı: 60, 1-7.

Eroğlu, S. (2014). Kamuda Yürütülen İç Denetim Faaliyetleri ve Kalite. Denetişim, (15), 65-70.

Institute of Internal Auditors (IIA) (2019). Mesleki Uygulama Çerçevesi. Türkiye İç Denetim Enstitüsü Derneği Yayınları.

Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu (2017). Kamu İç Denetim Standartları.

Memiş M.Ü. (2019). Kamuda İç Denetim Kalite Güvence Geliştirme Programının (KGGP) Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2), 121-131.

Özbek, Ç. (2012). İç Denetim Kurumsal Yönetim Risk Yönetimi İç Kontrol (1.baskı). Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, Yayın No:3.

Reding, K.F., Sobel, P.J., Anderson, U.L., Head, M.J., Ramamoorti, S., Salamasick, M. ve Riddle, C. (2013). Internal Auditing Assurance and Advisory Services (3.baskı). The Institute of Internal Auditors Research Foundation.

Sawyer, L. B., Dittenhofer, M. A. ve Scheiner, J. H. (2005). Sawyer's Internal Auditing: The Practice of Modern Internal Auditing (5.baskı). The Institute of Internal Auditors.

Tüm, K. (2013), Kurumsal Yönetim, İç Denetim ve İç Denetimin Kalitesi: Kalite Güvence ve Geliştirme Programı, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), 93-112.

DÜŞEY KİSMİ HÜKÜMSÜZLÜK

Dr. Öğretim üyesi Nagehan KIRKBEŞOĞLU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye İşletme Fakültesi – Ticaret Hukuku ABD

ORCID NO: 0000 0001 8243 3034

ÖZET

Kısmi hükümsüzlük her ne kadar Türk Hukuku bakımından sınırlı sayıda incelenmiş ve çok az sayıda Yargıtay kararına konu olmuşsa da; Batı Avrupa Hukuklarında özel hukukun bütün alanları bakımından oldukça geniş uygulama alanına sahip olmuş ve hakkında çok sayıda hukukçunun araştırma yaptığı bir konu olmuştur.

Düşey kısmi hükümsüzlük teorisinin TTK.m.1530 hükmü ile ilişkisini ve kanunda üst/alt sınır öngörülen hükümlerinin yakından incelenmesi gerekmektedir. Düşey kısmi hükümsüzlüğün değiştirilmiş kısmi hükümsüzlükle ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir.

Özellikle kira hukuku, iş hukuku, tüketici hukuku ve genel işlem şartları konularında akit adaleti ilkesinin, sözleşme özgürlüğü ilkesini zedelemesinin, yine özellikle bu alanlarda tüm hukuki sonuçları ile beraber TBK.m.27/f.2'den doğan değiştirilmiş kısmi hükümsüzlük teorisi üzerinde düşünmemizi ve kanunda üst sınır öngörülen mevzuat hükümlerinin yakından incelenmesi ihtiyacı doğurduğunu farkettilik.

Anahtar Kelimeler: düşey kısmi hükümsüzlük, indirim yaptırımı, akit adaleti

VERTICAL PARTIAL INVOICE

ABSTRACT

Although partial invalidity has been examined in terms of Turkish Law and has been the subject of very few supreme court decisions; it has a wide application area in Western European Laws in terms of all areas of private law and has been a subject of research by many lawyers.

The relationship between the vertical partial invalidity theory and the provision of TTK.m.1530 and the provisions of the law for which an upper/lower limit is foreseen should be closely examined. The relationship of the vertical partial invalidity with the modified partial invalidity needs to be revealed.

Especially in terms of rental law, labor law, consumer law and general transaction conditions, the replacement of the principle of contractual justice with the principle of freedom of contract, together with all its legal consequences, especially in these areas, on the modified partial invalidity theory arising from the Turkish Obligation Code Art.27/ Abs.2. We realized that we need to think about it and closely examine the rules that impose an upper limit in the law or explicitly stipulate reductions.

Keywords: vertical partial invalidity, sanction of reduction, contract justice

GİRİŞ

Kısmi hükümsüzlük için teknik bir tanım verirken, doktrindeki tanımlara ve kanun lafzına bağlı kalmak yerine artık varlığı kabul edilen değiştirilmiş ve hatta varlığını kabul ettiğimiz düşey kısmi hükümsüzlüğü de göz önüne aldık. Buna göre; kısmi hükümsüzlük, “sakatlığın sözleşmenin yalnız bir kısmına ilişkin olması halinde, tarafların farazi iradelerinden aksi anlaşılmadıkça, sözleşmenin ya sakat kısmının çıkarılarak ya da bu kısmın uygun içerikle değiştirilmesi veyahut uygun/yasal sınıra indirilmesi/yükseltimesi suretiyle geçerliliğinin korunduğu bir yaptırım”dır¹.

Kısmi hükümsüzlüğün kanaatimizce dört türü bulunmaktadır. Basit kısmi hükümsüzlük, değiştirilmiş kısmi hükümsüzlük, düşey kısmi hükümsüzlük ve genişletilmiş kısmi hükümsüzlük.

Geçersizliğin sözleşmenin bir bölümüne ilişkin olması durumunda sadece bu bölümün hükümsüz olmasına basit kısmi hükümsüzlük denir. Basit kısmi hükümsüzlüğün ortaya çıkması için sözleşmenin bölünebilir olması ve geçersiz bölümün taraflar açısından olmazsa olmaz bir unsur olarak görülmemesi gerekir.

Değiştirilmiş kısmi hükümsüzlük ise sözleşmede yer alan münferit bir anlaşmanın kendi içerisinde bölünme kabul etmeksizin hükümsüz olmasını ve yerine geçerli bir anlaşmanın ikame edilmesi suretiyle uygulanmaktadır. Değiştirilmiş kısmi hükümsüzlük çerçevesinde söz konusu sözleşme boşluğu öncelikle emredici ve tamamlayıcı bir hukuk kuralı ile doldurulmaya çalışılacak; böyle hükümlerin bulunmaması halinde ise tarafların farazi iradelerine başvurulacaktır. Bir diğer kısmi hükümsüzlük türü olan genişletilmiş kısmi hükümsüzlük tarafların farazi iradelerinden sözleşmedeki sakat kısım ile birlikte bu kısım olmaksızın geçerli kısımların da olmayacağı sonucuna varılması halinde geçerli bazı kısımların da geçersiz olmasıdır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere genişletilmiş kısmi hükümsüzlük sözleşmenin bir kısmındaki geçersizliğin sözleşmenin geçerli olan diğer kısımlarını geçersiz bırakması halidir. Son olarak kanunda emredici şekilde alt/üst sınırların tayin edildiği hallerde veya hakime indirim/yükseltim/daraltma/ sınırlama konusunda bir görev veya takdir yetkisi verildiği hallerde uygulanacak kısmi hükümsüzlük türüne düşey kısmi hükümsüzlük veya indirim yaptırımı denir. Bu tarz bir indirim yaptırımının TBK.m.27/f.2 hükmünden değil, doğrudan ihlal edilen normun anlam ve amacından ortaya çıktığını kabul etmekle beraber, hukuki niteliği itibarıyla genel olarak kısmi hükümsüzlüğe ilişkin bazı özellikleri bünyesinde barındırmasından dolayı kısmi hükümsüzlüğün türlerinden biri olarak kabul etmekteyiz².

Düşey kısmi hükümsüzlüğün değiştirilmiş kısmi hükümsüzlükten en önemli farkı, nicel kısmın hükümsüzlüğünün kural olarak sözleşme boşluğuna mahal bırakılmaksızın ve tarafların tam hükümsüzlük yönündeki farazi iradelerine başvurmaksızın nicel kaydın kendi içerisinde bölünerek indirim/yükseltim/daraltma yapılmasıdır. Düşey kısmi hükümsüzlük kavramı sadece nicel sınırların budanarak yasal ya da caiz sınıra indirilmesini değil, aynı zamanda geçersiz sorumsuzluk anlaşmalarında sorumluluk derecelerinin daraltılması veya rekabet yasağı kayıtlarında kaydın zaman, yer veya işin niteliği unsurlarının sınırlandırılması veyahut bir sınırın kanunda belirtilen alt sınıra yükseltilmesi hallerini de kapsamaktadır.

¹ Kırkbeşoğlu, Nagehan; Türk Özel Hukukunda Kısmi Hükümsüzlük, İstanbul, 2011, s.220 vd.

² Kırkbeşoğlu, s. 220 vd.

Türk hukuk doktrininde terminolojik olarak yerleşmiş ve sistematik şekilde incelenmiş düşey tarzda uygulama alanı bulan bir indirim yaptırımının varlığının kabul edildiğini söylemek mümkün değildir. Zira öğretide indirim kavramının sözleşmenin üst sınırı aşan kısmının budanarak yasal ya da caiz sınıra indirilmesi izlenimi uyandırmasına rağmen, hukuki niteliği itibariyle değiştirilmiş kısmi hükümsüzlüğün niteliklerini barındırdığı genel olarak kabul edilmektedir.

Düşey kısmi hükümsüzlüğün görünümü niteliğinde olan bir madde hükmünden bahsetmekte fayda vardır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunun 1530.maddesinin birinci fıkrası şu şekildedir: “Aksine bir hüküm bulunmadığı takdirde, ticari hükümlerle yasaklanmış işlemler ve şartlar batıldır. Ancak, sözleşme uyarınca yerine getirilmesi gereken edimler için kanunun veya yetkili makamların koymuş olduğu en yüksek sınırı aşan sözleşmeler en yüksek sınır üzerinden yapılmış sayılır; sınırı aşan edimler hata ile yerine getirilmiş olmasa bile geri alınır. Bu sınırlarda, Türk Borçlar Kanununun 27.maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi uygulanmaz”.

Fikrimizce düşey kısmi hükümsüzlük hukuki niteliği itibariyle kısmi hükümsüzlük türü olup, TBK.m.27/f.2’den değil, doğrudan ihlal edilen normun anlam ve amacı esas alınarak TTK.m.1530 hükmünün açık lafzından kaynaklanmaktadır. TBK.m.27/f.2 hükmü kısmi hükümsüzlük ile ilgili kuralın genel çerçevesidir. Mevzuatın başka bir hükmü, bu genel kuralın uygulanmasına yönelik münferit esaslar tespit etmiş olabilir. Nitekim mevzuatta üst/alt sınır tayin eden hükümlerin koruma amacına uygun olarak kanun koyucu, bu tarz hükümlere aykırılık halinde uygulanmak üzere TTK.m.1530 hükmü ile bir genel kural ihdas etmiştir. Doktrinde TTK.m.1530 hükmünün yalnızca ticari işlerde uygulanacağını savunan yazarlar bulunmakla beraber³, bazı yazarlara göre söz konusu hüküm adi işler bakımından da niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanabilir⁴. Bununla beraber kanaatimizce isabetli bir şekilde TTK.m.1530 hükmünün düşey kısmi hükümsüzlüğün genel çerçevesini çizdiğini savunan bir yazar da bulunmaktadır⁵.

Kanun koyucunun öngördüğü üst/alt sınırlardan birçoğu emredici bir kısmı da tamamlayıcı hüküm (örneğin 3095 sayılı Kanunda yer alan faiz oranları) niteliğindedir. Kanunda üst/alt sınırın öngörüldüğü bütün hallerde kanun koyucunun üst/alt sınır öngörmekle belli bir yapıyı veya ekonomik, sosyal yönden zayıf olan belli bir kesimi korumayı hedeflediği açıktır. Kaldı ki üst veya alt sınır getiren tamamlayıcı hükümler dahi, belli nicel kayıtlara bağlı olarak kurulacak hukuki ilişkiler açısından bir düzen işlevi görmektedir. Bu açıdan, tarafların üst sınırın öngörüldüğü haller açısından sözleşmede herhangi bir sınır öngörmeyerek sözleşmenin bu kısmını boş bırakmış olmaları ile üst sınırı aşan bir sınır öngörmeleri durumunu birbirinden ayırt etmek gerekir. Tarafların herhangi bir sınır tayin etmediği hallerde, bir sözleşme boşluğundan bahsedilecek olup hakim bu boşluğu önce yedek hukuk kuralları bunların bulunmadığı hallerde örf adet kuralları bu da yoksa tarafların gerçek ve farazi iradelerini dikkate alarak doldurmaya çalışacaktır.

³ Helvacı, Mehmet; Borçlar ve Ticaret Kanunu Bakımından Para Borçlarında Faiz Kavramı, 1.b.s., Beta, İstanbul, 2000, s.26 vd. dn.60’da belirtilen yazarlar.

⁴ Akman, Sermet; Sorumsuzluk Anlaşması, İstanbul, 1976, s. 100; Doğanay, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, III.Cilt, 2.b.s. Ankara, 1990, s. 3404.

⁵ Hatemi, Hüseyin, Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul, 1976, s. 580-582.

Fikrimizce düşey kısmi hükümsüzlük bakımından genel kural olarak uygulanacak olan TTK.m.1530'un uygulanması ile sonuca varıldığını kabul ettiğimizde TBK.m.27/f.2 c.2 gereği farazi iradeler dikkate alınmayacaktır. Söz konusu hükmün zayıf koruma amacına sahip üst sınır getiren hükümlere aykırılık halinde kıyasen uygulanmasının kabulü, sözleşmenin anlaşma-alt anlaşma olarak bölünebilir olduğunu kabul ettiğimizde daha anlaşılır olacaktır. Buna karşılık değiştirilmiş kısmi hükümsüzlük ile sonuca varıldığında ise hakimin boşluk doldurma faaliyetinde bulunurken az önce de ifade ettiğim üzere TBK.m.27/f.2 c.2 gereği tarafların farazi iradelerinin de hesaba katılması gündeme gelecektir. Değiştirilmiş kısmi hükümsüzlük teorisi uygulanarak sözleşme boşluğunun tarafların aksi yöndeki farazi iradelerinin dikkate alınarak doldurulması fikri böyle bir ihtimalde isabetli bir çözüm olmayacaktır. Bu netice ise, kanunun üst sınır tayin ettiği birçok hükmün zayıf tarafı koruma amacı ile bağdaşmaz. Düşey kısmi hükümsüzlük teorisine birtakım itirazlar gelebilir. Sözgelimi 30'un 20'ye indirilmesi ile 30'un yerine 20'nin getirilmesi arasında pratikte bir fark yok gibi görünse de teorik olarak ilkinin TTK.m.1530 hükmünden, ikincinin de TBK.m.27 hükmünden kaynaklanması ve ilkinde tarafların tam hükümsüzlük yönünde farazi iradelerinin hesaba katılmaması yönüyle birbirinden farklıdır. Kanunda üst/alt sınır tayin edildiği haller ile hakime indirim görevinin verildiği haller vardır. Tüm bu hallerde, Alman, Fransız, İsviçre ve Avusturya hukukları bakımından uygulaması görülen ve tarafların tam hükümsüzlük yönündeki iradelerini dikkate almaksızın uygulanmakta olan bir indirim yaptırımının yani düşey kısmi hükümsüzlüğün varlığından bahsetmek gerekir.

Düşey kısmi hükümsüzlük uygulamasına yöneltilebilecek bir itiraz da zayıf tarafı koruma amacı taşıyan üst/alt sınır hükümlerine aykırılık halinde doğrudan üst sınıra indirim yapılmasının zayıf tarafı yeterince korumayacağı şeklinde ileri sürülebilir. Gerçekten de bir görüşe göre, üst sınırı aşmasının sonucunda mutlaka üst sınıra indirim yapılacağını bilen güçlü taraf için bu müeyyide yeterince caydırıcı değildir. Ancak kabul edilmelidir ki, kanunda öngörülen alt/üst sınır hükümleri koruma amacının yanında aynı zamanda bir düzen ve cezalandırma işlevi görmektedir. Kaldı ki üst sınır hükümlerine aykırılık halinde yalnızca bu hükümlerle korunan tarafa tam hükümsüzlük yönünde seçimlik hak verilmesi ile bu tehlike büyük oranda ortadan kalkacak ve yaptırım caydırıcı nitelik kazanacaktır. Zira üst sınıra indirim yapılacağını ve kendisinin tam hükümsüzlük yönündeki farazi iradesinin hesaba katılmayacağını bilen güçlü taraf üst sınırı aşmaya cesaret edemeyecektir. Ayrıca tarafların üst sınıra indirilmiş sözleşme ile bağlı kalmak gibi bir zorunlulukları da bulunmamaktadır. Taraflar üst sınırın da altında bir sözleşme kaydı ile bağlanmayı istemekteler ise yapacakları yeni bir sözleşme ile bunu pekala başarabilirler.

Kanundaki üst/alt sınırın aşıldığı durumda hakimin sözleşme boşluğunu doldurma faaliyetinde bulunmasını ümit etmek tarafların üst sınırı aşarak ortaya koydukları iradeyi ve üst/alt sınır hükümlerinin anlamını bertaraf etmek anlamına gelecektir. Zira tarafların yaptıkları sözleşmede kanunun öngördüğü sınırlara ilişkin kısım bakımından suskun kalmış olmaları ile bu sınırları aşarak bir nicel kayıt öngörmüş olmaları durumu birbirine eş değildir. Dolayısıyla kanundaki üst sınırın aşıldığı bir durumda hakim öncelikle düşey kısmi hükümsüzlüğü uygulayacak ve sözleşmeyi yasal sınır üzerinden geçerli kılacaktır.

TTK. m.1530 hükmünü üst sınır hükümleri bakımından genel kural kabul ettiğimiz vakit düşey kısmi hükümsüzlüğün uygulandığı hallere ilişkin çeşitli müşterek özelliklerin varlığını kabul etmemiz gerekecektir. Bunlar:

1- Düşey kısmi hükümsüzlük gereği indirim yaptırımının uygulanmasında tam hükümsüzlük yönünde tarafların farazi iradeleri dikkate alınmayacaktır

2- Nicel kısmın hükümsüzlüğünden sonra bu kısma ilişkin bir sözleşme boşluğu ortaya çıkmayacak ve

3- İndirimden önce ödenen aşırı bedelin iadesinde TBK.m.78/f.1'de öngörülen şartlar aranmayacaktır. Yani sınırı aşan edimler hata ile yerine getirilmiş olmasa bile geri alınır.

Şimdi mevzuatta üst/alt sınır tayin eden hükümlere yakından bakalım. Örneğin paylaşmayı isteme hakkının (idame-i şüyu sözleşmesinin) 10 yıldan fazla süre ile sınırlandırılmayacağına ilişkin MK.m.698/f.2 hükmünde kanunun üst sınır tayin etmesinin amacı, kişinin kendi özgürlüğünü sonsuz bir şekilde sınırlaması ihtimalinin önüne geçmektir. Yine 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 430.maddesinin 3. fıkrasında 10 yıldan fazla süreli yapılan hizmet sözleşmesinin taraflardan biri tarafından altı ay önceden feshedilebileceği düzenlenmiştir. Burada da hakim önüne gelen bir olayda, işçi sözleşmeyi feshetme yoluna gitmese bile kişilik haklarına veya ahlaka aykırı olduğu tespit edilen hizmet sözleşmesinin süresini madde hükmünde öngörülen 10 yıla indirecektir.

Bununla beraber, sözleşmenin içeriğindeki hükümlerden bazılarının kamu düzeni veya genel ahlak ile ilgili olan emredici hukuk kuralına aykırı olduğu ve söz konusu hükmün sözleşmenin objektif esaslı bir unsuru olduğu durumlarda dahi, ihlal edilen normun anlam ve amacı gerektirdiğinde tam hükümsüzlük değil, düşey kısmi hükümsüzlük uygulanacaktır. Örneğin Avukatlık Kanununun 164.maddesinin 2. fıkrasında belirtilen dava veya hükmolunacak şeyin değeri yahut paranın %25'i aşılarak avukatlık ücretinin belirlenmesi halinde düşey kısmi hükümsüzlük uygulanacaktır. Aynı şekilde TBK.m.148 ve TTK.m.6 hükümleri ile zamanaşımı sürelerinin sözleşme ile değiştirilemeyeceği kesin olarak hükme bağlanmıştır. Kanun koyucu tarafından bu tarz zamanaşımı sürelerinin ihdas edilmesindeki amaç zamanaşımı def'inden feragat edilmemesini ve bu sürelerin sözleşme ile değiştirilmemesini öngören hükümlerin amacı ile bağdaşmaktadır. Keza, zamanaşımı sürelerinin uzatılamaması uzun yıllar öncesine dayanan alacakların kanıtlanmasındaki güçlükten borçluyu korumak ile ilgili iken, bu sürelerin kısaltılmaması alacaklının alacağını elde etmesinin güçleştirilmemesine engel olma amacı taşımaktadır. Zamanaşımı def'inden 10 yıldan fazla süre ile feragat edilmesi halinde kanaatimizce düşey kısmi hükümsüzlük uygulanarak süre 10 yıla indirilecektir. Burada hiç şüphesiz tarafların TBK.m.27/f.2 c.2 uyarınca tam hükümsüzlük yönündeki farazi iradeleri dikkate alınmayacaktır.

Bir diğer örnek de 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun adi işlerde tarafların sözleşmede kararlaştıracakları temerrüt faizi ve akdi faiz oranlarına ilişkin üst sınır getirmiş olmasıdır.

Akdi faize ilişkin Türk Borçlar Kanununun 88.maddesinin 2. fıkrasında sözleşme ile kararlaştırılacak yıllık faiz oranının birinci fıkra uyarınca belirlenen yıllık faiz oranının yüzde elli fazlasını aşamayacağı; temerrüt faizine ilişkin 120.maddenin ikinci fıkrasında ise sözleşme ile kararlaştırılacak yıllık temerrüt faiz oranının birinci fıkra uyarınca belirlenen yıllık faiz oranının yüzde yüz fazlasını aşamayacağı düzenlenmiştir. 3095 sayılı Yasa kapsamında belirlenen yasal faiz oranının %9 olduğu bir durumda adi işler bakımından sözleşme ile belirlenebilecek akdi faiz oranının üst sınırı %13,5'tur. Sözleşme ile belirlenecek temerrüt faizi oranının üst sınırı da adi işler bakımından %18'dir. Kanaatimizce sözleşmede bu sınırların da aşılması halinde üst sınırı aşan kısımlar yasal sınıra indirilecek olup, tarafların tam hükümsüzlük yönünde farazi iradeleri dikkate alınmayacaktır.

Bununla beraber özellikle Alman Hukukunda hakim görüş genel işlem şartlarında düşey kısmi hükümsüzlüğün uygulanamayacağı yönündedir. Nitekim üst sınırı aşan klozun her halukarda üst sınıra indirileceğini bilen taraf yasal sınırı aşan bir kayıt koymakta bir sakınca görmeyecektir. Genel işlem şartları bakımından kanunda üst sınırların belli edildiği durumlar dahil olmak üzere, aşırı tazminat talepleri, fahiş cezai şart, aşırı fesih süreleri, aşırı rekabet sınırlamalarında tarafların farazi iradelerini dikkate almaksızın uygulanacak bir düşey kısmi hükümsüzlük yerine sözleşmenin tamamlanması usulü ile oluşacak boşluğun her iki tarafın menfaatine olarak doldurulması gerektiği savunulmaktadır. Bu sayede hakimin aşırılık içeren kaydı doğrudan kanunda öngörülen üst sınıra değil, iki tarafın da menfaatlerini gözetken daha alt bir sınıra indirebilmesi mümkündür. Sonuç itibarıyla genel işlem şartları bakımından bireysel sözleşmelerde olduğu gibi tarafların farazi iradelerini dikkate almaksızın bir indirimin yapılması genel işlem şartlarına ilişkin düzenlemenin temelinde yatan caydırıcılık ve koruma niteliği ile bağdaşmaz. Bu nedenle haksız şartın hükümsüz olacağı ve oluşan boşluğun Alman Hukukunda olduğu gibi tarafların farazi iradeleri dikkate alınmaksızın objektif tamamlayıcı yorum yoluyla doldurulması isabetli olacaktır. Zira genel işlem şartları alanında daha en başta özgür ve eşit koşullarda bulunmayan tarafların farazi iradelerini tespit etmek oldukça güç olacaktır.

SONUÇ

Sözleşmenin bölünebilirliği kısmında açıkladığımız üzere, sözleşmenin nicel kısımları bakımından alt-anlaşmaya bölünebilirliğini kabul etmekle birlikte, bu kısımlar bakımından uygulanacak yaptırımın da düşey kısmi hükümsüzlük olacağını düşünmekteyiz. Düşey kısmi hükümsüzlük, kanunda emredici şekilde alt/üst sınırın tespit edildiği tüm durumlarda veya hakime indirim/yükseltim/daraltma/sınırlama konusunda bir görev veya takdir yetkisinin verildiği hallerde söz konusu olmaktadır. Düşey kısmi hükümsüzlük halinde tarafların tam hükümsüzlük yönünde farazi iradeleri dikkate alınmayacak olup, verilen edimler TBK.m.78 uyarınca hata ile verilmiş olduğu ispatlanmasına gerek olmaksızın geri iade edilecektir.

Kanunda emredici şekilde üst sınır öngörülen hallerin tamamı için, sözleşmenin zayıf tarafını koruma amacının bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle, indirim yaptırımının aşırı bedel ya da aşırı süreleri kapsayan sözleşmeler bakımından da geniş bir açıdan ele alınması ve her sorunun dağınık ve münferit olarak çözümüne gidilmemesi nazari bakımdan daha yerinde bir tutum olacaktır.

SSD JOURNAL
2nd International Conference on
Social Sciences & Humanities
July 09-11, 2021 / ANKARA
(THE PROCEEDINGS BOOK)
WEB: <https://www.ssdjournal.org/>
E-MAIL: journalssd@gmail.com

Kanunda alt/üst sınırların öngöröldüğü hallerde veya ihlal edilen normun anlam ve amacından ortaya çıkan düşey kısmi hükümsüzlüğün uygulanma şartları bakımından TTK. m. 1530 hükmü genel kural niteliğindedir. Söz konusu madde hükmü, bünyesine uygun düştüğü ölçüde ve ihlal edilen normun lafzından, anlam ve amacından başka şartlar öngörölmüş olmadıkça, bütün düşey kısmi hükümsüzlük halleri bakımından doğrudan veya niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulama alanı bulacaktır.

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN TEMSİLİ DEMOKRASİYE KATKISI: 2017-2021 YILLARI ARASI KURULAN SİYASİ PARTİLER

Arş. Gör. Taylan Özgür ÜRESİN

Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID: 0000- 0002- 4646- 4535

Arş. Gör. Emre ALATAŞ

Beykent Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
ORCID: 0000- 0003- 4579- 5057

ÖZET

Temsili demokrasilerde siyasi partiler, temsilin gerçekleşmesinde en önemli aktörlerden biridir. Kurulma amaçları gereği iktidara sahip olma amacı güden siyasi partiler, dayanak aldıkları toplumsal tabanın söylemleri ile ülkeyi yönetmeye talip olur. İktidar olamadıklarında da yine kendi toplumsal tabanlarının görüşlerini ve taleplerini iktidar partisine ileterek temsiliyeti gerçekleştirir. Buradan hareketle bu çalışmanın temel sorusu, bir ülkede siyasi parti sayısının çok olmasının, temsilin veya çoğulcu demokrasinin geliştiği anlamına gelip gelmeyeceğidir. Bu soru üzerinden hedeflenen sonuç ise, Türkiye’deki siyasi partilerin, siyaset bilimi literatüründeki siyasi parti tanımı ile ne kadar uyumlu oldukları ve dolayısıyla temsil konusunda ne kadar başarılı olduklarını ortaya çıkarmaktır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın resmi sitesinden edinilen verilere baktığımızda Türkiye’de resmi olarak aktif 106 tane siyasi parti bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamı 2017-2021 yılları arası kurulan 36 siyasi parti üzerinden oluşturulmuştur. Buradaki neden, 2017 yılında gerçekleşen Anayasa Referandumu’ndan sonra Türkiye’nin “ittifaklar siyaseti”ne yönelmesi nedeniyle bu dönemde kurulan siyasi partilerin yeni modele ne kadar hazır olduklarını görmek içindir. Çalışma kapsamındaki partiler, kurumsal olarak ulaşılabilirlik, tüzük ve programa erişim, örgütlülük, parti üyeliği gibi başlıklar üzerinden incelenmiştir. Veriler, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Yüksek Seçim Kurulu ve ilgili partilerin resmi internet sitelerinden edinilmiştir. Elde edilen veriler derlenerek görselleştirilmiş ve ilgili başlıklar içerisinde analiz edilmiştir. Çalışmada, partilerin kurumsal yapıları, örgütlülük, iletişim ağlarının genişliği ve ulaşılabilirliği konusunda yetersiz kaldıkları ile çoğu partinin temsili gerçekleştirecek toplumsal bir tabana sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların, Türkiye’de siyasi partiler üzerine yapılacak çalışmalara bir katkı yapması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Partiler, Temsili Demokrasi, Ulaşılabilirlik, Örgütlülük, Seçime Girme Yeterliliği

THE CONTRIBUTION OF POLITICAL PARTIES TO REPRESENTATIVE DEMOCRACY IN TURKEY: POLITICAL PARTIES ESTABLISHED BETWEEN 2017-2021

ABSTRACT

Political parties are one of the most important actors in the realization of representation in representative democracies. Political parties aiming to have political power due to their establishment purposes, desire to govern the country with the discourses of the social base, which they use as basis. They perform the representation by conveying the views and demands of their own social bases to the ruling party even when they are not in power. From this point of view, the main question of this study is whether a large number of political parties in a country will mean that representation or pluralistic democracy progresses or not. Aiming result over this question is to reveal how well the political parties in Turkey are compatible with the definition of political parties in the political science literature, and thus how successful they are in terms of representation. When we look at the data obtained from the official website of the General Prosecution Office of the Supreme Court of Appeal, there are 106 officially active political parties in Turkey. The scope of the study was formed over 36 political parties established between 2017-2021. The reason behind this scope is to see how ready the political parties established in this period are for the new model, since Turkey turned to the "politics of alliances" after the Constitutional Referendum realized in 2017. The parties within the scope of the study were examined under the headings such as institutional accessibility, access to the statute and program, organization and party membership. The data were obtained from the official websites of the General Prosecution Office of the Supreme Court of Appeal, the Supreme Election Council and the official websites of relevant parties. The obtained data were visualized and analyzed under the relevant headings by compiling. In the study, it was concluded that the parties were insufficient in terms of their institutional structures, organization, width and accessibility of communication networks, and most parties did not have a social base to perform representation. It is expected that these findings will contribute to the studies on political parties in Turkey.

Keywords: Political Parties, Representative Democracy, Accessibility, Organization, Eligibility for Election

GİRİŞ

Temsili demokrasilerde siyasi partiler, temsilin gerçekleşmesinde en önemli aktörlerden biridir. Kurulma amaçları gereği iktidara sahip olma amacı güden siyasi partiler, dayanak aldıkları toplumsal tabanın söylemleri ile ülkeyi yönetmeye talip olur. İktidar olamadıklarında da yine kendi toplumsal tabanlarının görüşlerini ve taleplerini iktidar partisine ileterek temsiliyeti gerçekleştirir. Temsiliyetin ve doğal olarak vatandaşların siyasal katılımlarının fazlalığı ise, ülkelerin seçim sistemlerinin çoğulcu bir anlayışla oluşturulmasından geçmektedir.

Buradan hareketle bir ülkede siyasi parti sayısının çok olması, temsilin, çoğulcu demokrasinin geliştiği anlamına gelir mi? Bu temel araştırma sorusu üzerinden bu çalışmada, Türkiye’deki siyasi partilerin, siyaset bilimi literatüründeki siyasi parti tanımı ile ne kadar uyumlu oldukları ve dolayısıyla temsil konusunda ne kadar başarılı olduklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Probleme seçim sistemleri üzerinden değil, siyasi partiler üzerinden bakılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çalışmada incelenen siyasi partiler, ulaşılabilirlik, kurumsallık, örgütlülük başlıklarında analiz edilerek, onların siyasi iktidarı elde etme veya dayandıkları toplumsal tabanın söylemlerini temsil etmede ne kadar hazır olduklarını görmek hedeflenmiştir.

Çalışmanın kapsamı 2017-2021 yılları arası kurulan siyasi partiler üzerinden oluşturulmuştur. Buradaki neden, 2017 yılında gerçekleşen Anayasa Referandumu’ndan sonra Türkiye’nin “ittifaklar siyaseti”ne yönelmesinden dolayıdır. Bu “ittifaklar siyaseti” modeli ile seçim barajını geçmekte zorlanan partiler, bir araya gelerek bu engeli aşabilme fırsatı yakalamışlardır. Dolayısıyla bu dönem arasında kurulan partilerin yeni modeldeki durumlarını görmek açısından çalışmanın kapsamı bu şekilde sınırlandırılmıştır.

Türkiye’de 2017-2021 yılları arasında toplam 36 siyasi parti kurulmuştur. Çalışmada bu 36 parti, ulaşılabilirlik, tüzük ve programa erişim, örgütlülük, parti üyeliği gibi başlıklar üzerinden incelenmiştir. Ulaşılabilirlik, tüzük ve programa erişim ve örgütlülük başlıkları için gerekli veriler, siyasi partilerin resmi internet siteleri üzerinden edinilmiştir. Partilerin kuruluş yılları ve üye sayıları verileri Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın resmi internet sitesi üzerinden edinilmiştir. Seçim yeterlilikleri ve seçim sonuçlarına ilişkin veriler ise Yüksek Seçim Kurulu’nun internet sitesinden edinilmiştir. Elde edilen veriler derlenerek görselleştirilmiş ve ilgili başlıklar içerisinde analiz edilmiştir.

Çalışmanın içeriğinde ilk olarak siyaset bilimi literatüründe geçen belli başlı siyasi parti tanımları ele alınmış, ikinci bölümde Seçim Kanunu’nda siyasi partilerin nasıl düzenlendiği ile mevcut seçim sisteminin kısa bir özeti sunulmuş ve son olarak araştırma bulguları ile çalışma tamamlanmıştır.

1. SİYASİ PARTİLER VE TEMSİLİ DEMOKRASİLERDEKİ YERİ

Modern demokrasilerde olmazsa olmaz bir yeri olan siyasi partiler, siyaset bilimi literatüründe üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Çoğu önemli hukukçu ve siyaset bilimci, siyasi partiler üzerine çeşitli yorumlar yapmış olsa da, üzerinde uzlaştıkları en önemli ayrıntı, siyasi partilerin iktidarı elde etme amacı taşıdıklarıdır.

Duverger’e göre partiler, modern demokrasilerde kamuoyunu yönlendiren geniş halk örgütleridir ve bu kurumların en önemli fonksiyonları iktidarı ele geçirip onu kullanmaktır (Duverger, 1974: 15). Heywood da benzer bir düşünce ile siyasi partileri, seçim ya da başka araçlarla yönetim iktidarını elde etme amacı ile kurulmuş insan grupları olarak tanımlar (Heywood, 2016: 271). Daha geniş bir tanımla, siyasi parti, kendisini politik bir etiket ile tanımlayan ve ortak bir program üzerinde buluşan kişilerin bir araya gelip, yasal ve meşru yollarla siyasi iktidarı kazanma ya da en azından paylaşma amacını güden politik topluluklardır (Sarıbay, 2001: 5-6; Teziç, 1976: 6; Kapani, 2019: 174).

Siyasi partilerin örgütlü, yasal ve meşru yollarla kendi plan ve programlarını uygulamaya koyma amaçları 22 Nisan 1983 tarihli 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda¹ şu şekilde tanımlanmıştır: “Siyasi partiler, Anayasa ve kanunlara uygun olarak; Cumhurbaşkanı, milletvekilleri ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ve milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır” (m.3). Kemal Gözler'e göre kanunda yer alan bu ifadelerden yola çıkarak siyasi partilerin iktidarı ele geçirme amacını ancak seçimle gerçekleştirebileceği, faaliyet alanının belirli bir bölge değil tüm ülkeyi kapsaması ve tüzel kişiliklere sahip olma özellikleri başlıca altı çizilebilecek noktalardır (Gözler, 2018: 414).

Siyasi partilerin tanımlarda yer alan bu özellikleri onların baskı/menfaat gruplarından ayıran yanlarını oluşturmaktadır. Baskı grupları, mevcut çıkarlarını içeren politik uygulamaların hayata geçmesi için siyasi iktidara baskı yapmasına karşın, nihai kertede hiçbir zaman bir siyasi parti gibi genel bir politika programı ortaya koymaz ve iktidarı ele geçirme niyeti taşımaz. Bu anlamda baskı grupları, siyasi partiler gibi sürekliliği ve kurumsallığı olmayan örgütler olup, menfaatleri gerçekleşince dağılabilme potansiyele sahiptir (Aybay, 1961: 281-282; Sarıbay, 2001: 11).

Siyasi partilerin baskı gruplarından farkının iktidarı elde etme yönündeki ana noktaya katılan Teziç, ek olarak, baskı gruplarının siyasi partiler gibi tüm ülkeyi kapsayacak politikalarından ziyade faaliyetlerini sınırlı bir alanda ve belli kesim/çevre ile gerçekleştirmeye çalıştıklarını belirtir (Teziç, 1976: 9). Kapani, baskı gruplarının her ne kadar doğrudan politik amaçlara ve organlara sahip olma niyeti olmasa da, kendi çıkarlarının gerçekleşmesi adına parlamentolarda ve hükümetlerde güçlü temsilciler bulundurabileceklerini ama bu temsilcilerin bağlı oldukları gruplarla resmi bir bağının olmayacağı gerekçesi ile doğrudan bir çabanın varlığından söz edilemeyeceğini ileri sürer (Kapani, 2019: 209). Siyasi partiler üzerine yapılan tanımlar ve onun baskı/menfaat gruplarından ayıran özelliklere kısaca baktığımızda ortaya çıkan en önemli sonuçlar, siyasi partilerin nihai amaçlarının iktidarı elde etmek için kurulduğu, belirli politik programlar çerçevesinde örgütlü ve sürekli olduğu ve kanunlarca belirlenmiş tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar olduğudur.

Bu önemlilikten dolayı siyasi partiler, gelişmiş bir demokrasi ve halkın yönetime katılmasının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Halkın kendi kendini yönetmede gerekli kuralların ve değerlerin içselleştirilmesi süreçlerinde siyasi partiler, meşru ve yasal bir kanal olarak bu görevi üstlenmektedir (Sarıbay, 2001: 17). Buradan siyaset sahnesinin baş aktörü ve siyasal katılımın somutlaşacağı yer olarak anlayabileceğimiz siyasi partiler, temsili demokrasilerde olmazsa olmaz bir konumdadır (Yavuz, 2009: 297-298; Acar, 1999: 242).

Nitekim Siyasi Partiler Kanunu da siyasi partileri demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görmüştür (m.4). Anayasa Mahkemesi ise, bir kararında siyasi partilerin temsil, katılım ve demokrasinin gelişmesi için oynadığı rolü şu şekilde belirtmiştir:

“Seçmenlerin görüşlerine ve oylarına siyasi partiler yön verirler, öte yandan halktan yön alan, halkın Devlet yönetimine katılmasında ve siyasi iradenin şekil almasında aracılık ve yardımcılık edenler de yine siyasi partilerdir.

¹ “Siyasi Partiler Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2021

Siyasi partiler halkın demokrasi alanında yetişmesi, olgunlaşması için adeta bir okul hizmeti görürler. Seçim düzeninin, hele nispi seçimde, temeli, belkemiği, siyasi partilerdir” (aktaran, Topuzkanamış, 2012: 179).

Bu temsil ve katılıma öncülük etmek, aynı zamanda siyasi partilerin bir toplumsal tabana dayanması gerektiğini de göstermektedir. Siyasi partilerin, herhangi bir kanun koyucunun eseri olmadığını göz önüne aldığımızda, partilerin doğuşu oluşturdukları politik söylemler ve o söylemlere dayandıkları gruplar/sınıflar üzerine olmuştur. Öyleyse siyasi partileri toplumda belli bir tabana dayanmadan örgütlenebileceklerini ve yaşayabileceklerini varsayamayız (Teziç, 1976: 12).

2. TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLER KANUNU ve SEÇİM SİSTEMİ

İlk bölümde siyasi partilerin demokratik düzen için ne denli önemli kurumlar olduğunu ifade ettikten sonra bu bölümde Türkiye’deki siyasi partilerin nasıl kurulduğu, dikkat etmesi gereken alanların neler olduğu, başlıca gelirleri ve seçimlere hangi şartlarda katılabildiğini Siyasi Partiler Kanunu üzerinden inceledikten sonra seçim sistemine değinilecektir. Bu iki başlık, kanunların Türkiye’de siyasi parti kurmayı kolaylaştırdığını ama seçim sistemi nedeni ile siyasi partilerin temsil sorunu yaşadıklarını göstermesi açısından önemlilik taşımaktadır.

Siyasi Partiler Kanunu İkinci Bölüm’de siyasi partilerin nasıl kurulacağına dair bilgiler içermektedir. Buna göre, partiye üye olma yeterliliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı bir araya gelerek siyasi parti kurulabilir. Parti merkezinin Ankara olması şartı ile gerekli bildiri ve belgeleri İçişleri Bakanlığı’na verilmesinin ardından tüzel kişiliğini edinir. Bildiride, partinin adı, genel merkez adresi, kurucular adı, nüfus bilgileri ve öğrenim durumları, sabıka kayıtları vb. imzalı beyanları ile kurucular tarafından imzalanmış parti tüzük ve programı olması gerekmektedir (m.8).

Siyasi partiler, Cumhuriyet’in varlığını tehlikeye düşürme, temel hak ve özgürlükleri yok etme, dil, din, ırk, renk, mezhep ayrımı yaparak bir devlet düzeni kurma girişimlerinde bulunma ve başkalarını bu yönde teşvik edici davranışlar sergileyemezler. Aynı zamanda herhangi bir cemaat, tarikat, kişi, aile egemenliğine dayanamaz, sosyal bir sınıfa diğerlerinden üstün tutacak girişimlerde de bulunamaz (m.78).

Tüzel kişiliği alan siyasi partiler, seçmenlerine çeşitli yollarla ulaşmak ve parti içi harcamalarını karşılamak için elde edeceği gelirler de kanunda düzenlenmiştir. Siyasi partiler başlıca gelirlerini, üyelere ve kendi milletvekillerinden alacakları aidatlar, yerel ve genel seçimlerde sırasında aday adayıktan alacakları özel aidat, partiye ait ürünlerin (bayrak, rozet vb.) satışından gelen gelir, parti yayınlarından elde edilen gelir, bağışlardan toplamaktadır (m.61). Siyasi partilerin kendi içlerinden elde etmeye çalıştığı bu gelir kalemlerinin dışında bir diğer gelir elde edebilecekleri yer ise devlet yardımıdır. Ek madde 1’de düzenlenen kıstaslara göre seçimlerde %10 barajını geçmiş siyasi partiler ile milletvekilliği seçimlerinde toplam geçerli oyların %3’ünden fazla alan siyasi partilere devlet yardımı yapılmaktadır. Partilerin hem kendi içindeki hem de devletten aldığı gelirler ve giderlerin mali denetimi ise Anayasa Mahkemesi’nce yapılır (m.74).

Siyasi partilerin kurulması bu denli kolaylaştırılmıştır, seçime girme şartları ve seçim barajı siyasi partilerin işini zorlaştırmaktadır. Türkiye’de bir siyasi partinin, seçime girmesi için gerekli şartlar Siyasi Partiler Kanunu’nun Yedinci Bölümü’nde düzenlenmiştir.

Buna göre: “siyasi partilerin seçime katılabilmesi için illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay evvel teşkilat kurmuş ve büyük kongrelerini yapmış olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde grubu bulunması şarttır. Bir ilde teşkilatlanma, merkez ilçesi dâhil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmayı gerektirir” (m.36). Kanun bu şekilde iken, çalışmada incelenen 2017 yılı sonrası kurulan partilerde daha sonraki bölümlerde görüleceği gibi bu şartları sağlayan parti sayısı sadece birdir.

2017 Anayasa Referandumu sonrası oluşan yeni sistem ve bu sistemle girilen ilk seçimler olan 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri’nde uygulanan “ittifak modeli”, seçim barajına takılan partiler için olumlu bir işlev görmüştür. 10 Haziran 1983 tarihli 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’na² 13 Mart 2018 tarihli ek maddeler ile siyasi partilerin ittifak yaparak seçimlere nasıl girebilecekleri ve geçerli oyların dağılımının nasıl yapılacağı düzenlenmiştir. Yine 17 Mayıs 2018’de Resmi Gazete’de³ yayınlanan Yüksek Seçim Kurulu’nun 136 Sayılı Genelgesi’nde, 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri’nde uygulanacak esas ve ilkelerin yer almış, geçerli oyların nasıl hesaplanacağı örneklerle açıklanmıştır.

Milletvekili Seçim Kanunu’nda ittifak yapan partilerin oylarının nasıl hesaplanacağı şu şekilde düzenlenmiştir: “...Ancak aynı ittifak içerisinde siyasi partilerin her birinin geçerli oyu; ittifakı oluşturan siyasi partilerin o seçim çevresinde tek başına aldıkları oy sayısına, ittifakın ortak oylarından gelen payın ilave edilmesiyle elde edilir. İttifak yapan her bir partiye ortak oylardan gelen pay; ittifak yapan siyasi partilerin tek başına aldıkları oyun bu partilerin toplam oyuna bölünmesi ile elde edilen katsayının ortak oyu ile çarpımı sonucu elde edilir” (m.29). Ayrıca m.33’te seçim ittifakı yapan siyasi partilerin %10’luk seçim barajı hesaplamasında, aldıkları toplam geçerli oy sayısına bakılacağı ve ayrı bir baraj hesabı yapılmayacağı düzenlenmiştir. 2018 Genel Seçimleri ile ilk uygulaması yapılan bu yeni sistem, özellikle baraj altında kalan partilerin ittifaklara katılarak milletvekili çıkarma olanağını sunmuştur. Bu durum ilk başlıkta değinilen, siyasi partilerin temsil ettikleri grupların çıkarlarını daha etkin savunmalarına ve çoğulcu demokrasinin gelişimine nispeten daha olumlu yansıtacağı düşünülebilir.

3. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Türkiye’de siyasi partilerin örgütlülüğü, ulaşılabilirliği ve temsil gücünün irdeleneceği bu çalışmanın kapsamı 2017’den 2021’e kadar kurulan partiler ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın bu sınırlılığında 2017 yılında yapılan Anayasa Referandumu temel alınmıştır. Referandum ile birlikte Türkiye’de ittifaklar siyasetine girilmiştir. Bir önceki başlıkta belirtildiği üzere ittifak siyaseti, seçim barajı tehdidi yaşayan siyasi partiler için bir çıkış yolu sunmaktadır. Buradan hareketle 2017 yılından sonra kurulan siyasi partiler incelenerek, onların bu sürece hazır olup olmadıkları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Yargıtay’ın resmi sitesinden edinilen verilere baktığımızda Türkiye’de şuan resmi olarak aktif 106 tane siyasi parti bulunmaktadır.

² “Milletvekilliği Seçim Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2839.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2021

³ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/05/20180517M1-1.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2021

Bu partilerin kuruluş yıllarına göre tasnif edildiğinde ise 2017 yılından 2021'e kadar 36 tane siyasi partinin kurulduğu görülmektedir⁴. İncelemeye konu olacak partilerin isimleri ve kuruluş yılları şöyledir:

Tablo 1: 2017-2021 Arası Kurulan Partiler

2017	Güven Adalet ve Aydınlik Partisi, İyi Parti, Türkiye İşçi Partisi, Ötügen Birliğı Partisi
2018	Adalet Birlik Partisi, Yeniden Refah Partisi
2019	Ülkem Partisi, Türk ve Dünya Birliğı Partisi, Gelecek Partisi
2020	Anadolu Birliğı Partisi, Aydınlik Geleceğın Partisi, Merkez Ana Partisi, Barış ve Eşitlik Partisi, Güç Birliğı Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi, Toplumsal Özgürlük Partisi, Yeniden Birlik Partisi, Umut Partisi, Yeni Yol Partisi, Değışim ve Demokrasi Partisi, Yenilik Partisi, Cumhuriyet ve İstiklal Partisi, Güzel Parti, Cesur Düşünce Partisi, Kuvayı Milliye Partisi, Doğru Parti, Bizim Parti, Milli Parti, Devlet Partisi, Milliyetçi Cumhuriyet Partisi, Devrim Hareketi, Uyanış Partisi, Türkiye Değışim Partisi, Vatan ve Hürriyet Partisi, Türkiye'm Partisi, Türkiye Yaşam Partisi

Çalışmada bu 36 siyasi parti, il örgütlülüğü sayısı, internet üzerinden ulaşılabilirliğı, parti tüzüğü ve programlarına erişim, üye sayıları ve seçimlere katılabilme yeterliliğı konularında incelenmiştir. Veriler, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın resmi internet sitesinden ve ilgili partilerin resmi internet siteleri üzerinden edinilmiştir.

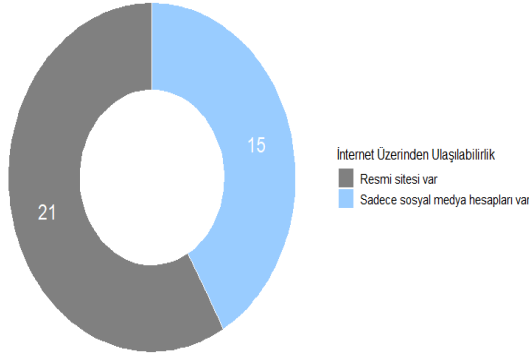
4. BULGULAR

4.1. İnternet Üzerinden Ulaşma ve Parti Program/Tüzüğüne Erişim

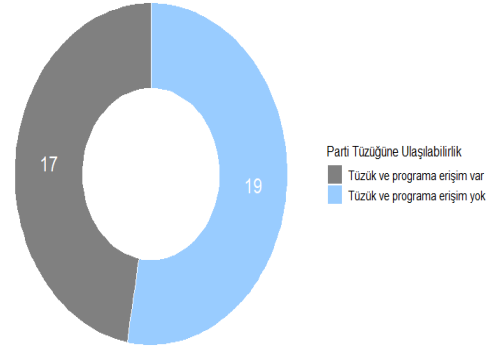
Çalışmaya kapsamındaki 36 siyasi partinin internet üzerinden yapılan taramalarda, resmi internet sitesinin olup olmadığı ile parti program ve tüzüğüne erişiminin sağlanıp sağlanamadığı bulunmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda Görsel-1 ve Görsel-2'deki sonuçlar edinilmiştir.

⁴ <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>, Erişim Tarihi: 30.05.2021

Görsel-1: Resmi İnternet Sitesine Ulaşılabilirlik Erişim

Görsel-2: Parti Tüzük ve Programına Erişim

Siyasi partilerin resmi internet sitesi ile program ve tüzüklerine erişim başlıklarının seçilmesinin nedeni, seçmenlerin bu partilerin kurumsal kimliklerine kolay bir şekilde erişip erişemediklerini görmek içindir. Günümüz bilgi teknolojiler çağında internetin önemi artmıştır. Siyasi partiler internet ortamındaki faaliyetleri ile çok daha fazla kişiye ulaşabilme şansları vardır. Fakat inceleme sonucu 2017-2021 arası kurulan 36 partiden 21'inin resmi internet sitesi bulunurken, 15 partinin resmi internet sitesine ulaşamamıştır.

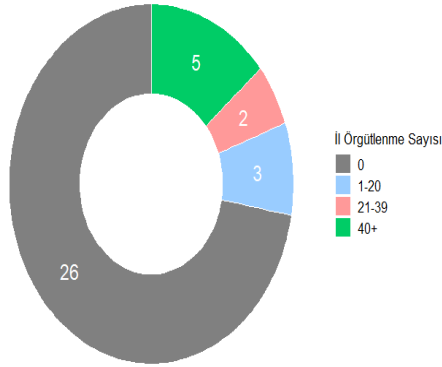
Diğer yandan, parti program ve tüzüğü ilgili partinin bir nevi kimliğidir. Seçmen bir partinin tüzüğü ve programı ile o partinin kurumsal yapısı, hangi düşünce çizgisinde yer aldığı ve ülke yönetimi ile ilgili hangi fikirleri ortaya koyduğunu en kolay yoldan öğrenebilmektedir. Fakat yapılan inceleme sonucu 36 partiden 17 tanesinin program ve tüzüğüne erişilebilirken, 19 tanesinde erişim sağlanamamıştır. Burada göze çarpan bir detay, 21 partinin resmi internet sitesi olmasına rağmen tüzük ve programına erişim olan sayı 17'dir. 4 siyasi parti resmi internet sitesi olmasına rağmen, parti program ve tüzüklerine ulaşamamıştır.

4.2. Örgütlenme ve Parti Üyeliği

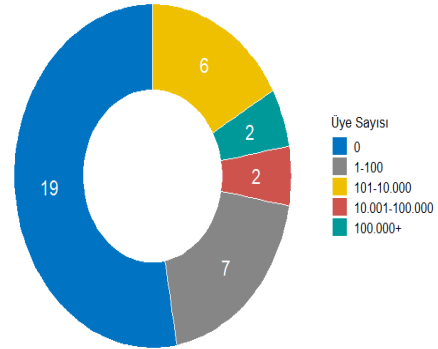
Bu bölümde 36 siyasi partinin kaç ilde örgütlenmesi olduğu ve parti üyelik sayıları araştırılmıştır. Siyasi partilerin kaç ilde örgütlendikleri verisi partilerin kendi resmi internet sayfalarından edinilmiştir. Resmi internet sayfası olmayan partilerin il örgütlenmesi sıfır olarak alınmıştır. Ankara'daki merkez örgütlenme yasa gereği zorunlu olduğundan Ankara il örgütlenmeleri dikkate alınmamıştır. Siyasi partilerin üye sayıları ise Yargıtay'ın resmi sitesinden 7 Şubat 2021 tarihinde edinilmiştir⁵. İnceleme sonucunda Görsel-3 ve Görsel-4'teki sonuçlar şöyledir:

⁵ <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>, Erişim Tarihi: 7 Şubat 2021

Görsel-3: İl Örgütlenme Sayısı

Görsel-4: Parti Üyeliği Sayısı

Siyasi partilerin il örgütlenme ve parti üyeliği sayılarına bakılmasındaki amaç, onların toplumsal tabanlarının ne ölçüde olduğunu görebilmektir. Toplumsal tabanı geniş bir partiden, Türkiye çapında örgütlenmesi ve kendisine maddi/manevi destek verecek üyelerinin olması beklenir. Ayrıca il örgütlenmesindeki veri, bizlere ilgili partilerin seçime girme yeterliliklerinin olup olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Sonuçlara baktığımızda 2017-2021 arası kurulan partilerden sadece 5 tanesinin 40 il üzerinde örgütlenmesi vardır. 26 siyasi partinin ise hiçbir ilde örgütlenmesi olmadığı görülmektedir. Bir siyasi partinin 40 üzeri il örgütlenmesinin önemi, bir önceki başlıkta belirtildiği üzere, seçime girmesi için tüm illerin en az yarısında örgütlenmesi gerekmesinden gelmektedir. Bir siyasi partinin bir ilde örgütünün olduğunu söyleyebilmek için de o ilin merkez ilçesi dahil en az üçte birinde teşkilatlanması gerekmektedir. Bu kapsamda 40 il üzeri örgütlenmesi olan 5 partiden 4'ü bu koşulları sağlamaktadır. Bunlar, İyi Parti, Gelecek Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi, Yeniden Refah Partisi'dir. 40 il üzeri örgütü olduğu resmi internet sitesinde⁶ görülen Adalet Birlik Partisi'nin ismine, Yüksek Seçim Kurulu'nun 8 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan⁷ seçim yeterliliğine sahip siyasi partiler kararında yer verilmemiştir. Karar metninde seçime girme yeterliliğine sahip olan siyasi partiler İyi Parti, Gelecek Partisi, Demokrasi ve Atılım Partisi, Yeniden Refah Partisi olarak belirtilmiştir.

Bu 4 siyasi partiden İyi Parti, 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri'ne katılmıştır. %9.96 oranla toplam 4.993.479 milyon oy alan İyi Parti⁸, seçim barajının altında kalsa da Cumhuriyet Halk Partisi, Saadet Partisi ve Demokrat Parti ile birlikte "Millet İttifakı" adıyla kurdukları seçim ittifakı sayesinde 43 milletvekili kazanmıştır⁹.

Diğer bir veri olan parti üye sayılarına da bakıldığında 19 partinin üye sayısının 0; 7 partinin ise 1-100 arasında üye sayısına sahip olduğu görülmektedir. 100.000 üzeri üye sayısına sahip olan iki siyasi parti ise İyi Parti ile Yeniden Refah Partisi'dir.

⁶ <https://abparti.org.tr/il-baskanlari/>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021

⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210408-10.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021

⁸ <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96C.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021

⁹ <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96D.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021

İki veriden de görüleceği üzere 2017-2021 arası kurulan siyasi partilerin çoğunun Türkiye çağında teşkilatlanma ve üye sayısı anlamında yetersiz kaldığı görülmektedir. Seçime girme yeterliliğine sahip sadece 4 parti vardır. Dolayısıyla bu siyasi partilerin temsiliyet sorunu yaşadıklarını ve dayandıkları bir toplumsal tabanın olmadığını söyleyebiliriz.

5. SONUÇ

2017-2021 yılları arası kurulan 36 siyasi partinin incelendiği çalışmada ilk göze çarpan sonuç, çoğu partinin kurumsal yapıları, iletişim ağlarının genişliği ve ulaşılabilirliği konusunda yetersiz kaldıklarıdır. Resmi internet sayfası ve kendilerini seçmenlerine tanıtabilecek en temel metin olan program ve tüzükleri olmayan partilerin sayısı çoğunluktadır. Bilgi teknolojilerinin geliştiği, tanıtım/propaganda konusunda kitlelere hızlı bir şekilde ulaşılabilen bir dönemde, incelenen siyasi partilerin çoğunun kurumsal faaliyetler yürütmekte geri kaldığı görülmüştür.

Bir diğer önemli sonuç ise, incelenen siyasi partilerin Türkiye çapında teşkilatlanma konusunda yetersiz kaldığıdır. Bu sonuç, kendi içerisinde birçok olumsuz alt durumlar içermektedir. Öncelikle ülke çapında teşkilatlanamama ve seçimlere girme yeterliliğini durumu temsil sorununu gündeme getirmektedir. İlk bölümde işlenen siyasi partilerin tanımı, işlevi ve amacı düşünüldüğünde, Ankara harici bir örgütlenmesi olmayan 26 partinin temsili demokrasiye katkısı sorgulanabilir durumdadır.

Ülke çapında teşkilatlanma sorununun yol açtığı bir diğer olumsuz alt durum ise, incelenen partilerin toplumsal bir tabanı olup olmadığı sorunsalıdır. Yine ilk bölümde belirtildiği üzere, siyasi partiler belli bir toplumsal tabana yaslanıp halktan yön alan ve onların söylemleri üzerine politik yaşamlarını sürdürürler. Fakat bulgulara da görüleceği üzere 36 partiden 19'unun hiçbir üyesi olmadığı görülmektedir. Teşkilatlanamama ile birlikte düşündüğümüzde 2017-2021 arası kurulan siyasi partilerin yaklaşık %75'inin hangi toplumsal tabandan güç aldıkları ya da temsilcileri olduğunu söylemek zordur.

Türkiye'de mevcut siyasi parti sayısının 106 olduğu bir siyasal alanda seçime girme yeterliliğine sahip sadece 20 siyasi parti olması, temsili demokrasinin ya da çoğulcu demokrasinin ne ölçüde gerçekleştiğini sorgulatmaktadır. Sadece 2020 yılında 27 siyasi partinin kurulduğu ve bu partiler arasında sadece Demokrasi ve Atılım Partisi'nin ülke çapında örgütlenebildiği göz önüne alındığında parti sayısı ile temsil arasında pozitif bir ilişki olmadığı net bir şekilde görülmektedir. Bu durum da cevabının aranması gereken iki yeni soruyu ileri sürmektedir. Birincisi, temsili demokrasinin çoğulcu bir perspektifte geliştirilmesi için Siyasi Partiler Kanunu ve seçim sisteminde ne gibi değişiklikler yapılabilir? Diğer bir soru ise, mevcut kanun ve seçim sistemi şekli ile edinilen veriler dikkate alındığında, partilerin çoğunun kurumsallık, ulaşılabilirlik ve örgütlenememe sorunu yaşarken, onları siyasi parti kurmaya iten motivasyon nedir?

KAYNAKÇA

Acar, Aykut (1999), "Türkiye'de Temsili Demokrasi-Katılma İlişkisi ve 'Seçmen' Birey Profili", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 233-246

Aybay, Rona (1961), "Baskı Grupları", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 27, Sayı 1-4, s.271-285

- Duverger, Maurice (1974), Siyasi Partiler, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Gözler, Kemal (2018), Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul
- Heywood, Andrew (2016), Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları, Çev. Fahri Bakırcı, BB101 Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara
- Kapani, Münici (2019), Politika Bilimine Giriş, Serbest Kitaplar, 58. Baskı, Ankara
- Sarıbay, Ali Yaşar (2001), Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler, Alfa Yayınları, İstanbul
- Teziç, Erdoğan (1976), 100 Soruda Siyasi Partiler, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Topuzkanamış, Evran (2012), “Siyasi Partilere Devlet Yardımı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, s.167-203
- Yavuz, Bülent (2009), “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1-2, s.283-302
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2021
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2839.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2021
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/05/20180517M1-1.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2021
- <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>, Erişim Tarihi: 7 Şubat 2021
- <https://abparti.org.tr/il-baskanlari/>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210408-10.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021
- <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96C.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021
- <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96D.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021

EMPLOYEE CREATIVITY: A RESEARCH AGENDA

Assoc. Prof. Dr. Ebru GÖZÜKARA

Istanbul Arel University, Business Administration Department

ORCID NO: 0000-0003-0337-5337

Assoc. Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ

Istanbul Arel University, Business Administration (English) Department

ORCID NO: 0000-0002-1960-5857

ABSTRACT

In today's rapidly changing environmental conditions, the most important source of sustainable competitive advantage of organizations is their creative employees. Organizations have innovative products, services and/or processes when they evaluate the creative potential of their employees and thus gain sustainable competitive advantage. In this context, having creative employees plays an extremely important and critical role in the survival of organizations. Therefore, it is necessary to examine the articles published on employee creativity in order to understand and interpret the new dynamics related to employee creativity. Based on this need, within the scope of this study, it is aimed to determine the level of analysis, research types and objectives, data collection tools, participant groups, antecedents and consequences of employee creativity, proposed innovative models in research articles and theses covering the Turkish context on employee creativity so far. In this study; a total of 12 studies, 8 theses listed in the Turkish National Thesis Center and 4 research articles listed in DergiPark system, were examined. According to the research results, it is determined that studies conducted most in 2019 (25%); most of the studies are doctoral dissertations (41.7%); all of the main themes of the studies focused on micro-level issues (100%); most conducted research type is quantitative (83.3%); in these studies data were collected via questionnaires and surveys (83.3%) from private sector white collar managerial and non-managerial employees (50%) working in the IT sector (25%) most; studies were conducted to determine the effects of emotional labor and intrinsic motivation on employee creativity (16.7%) most; the most researched antecedents of employee creativity are emotional labor and intrinsic motivation (16.7%), knowledge sharing and perceived organizational support (16.7%); also transformational leadership and intrinsic motivation are frequently addressed in the main themes while organizational climate that supports innovation-creativity in employee creativity is issued in sub-themes. In addition, only one study indicated the consequences of employee creativity as risk tendency. Among these studies conducted in the Turkish literature, only two studies have proposed a comprehensive model to explain employee creativity and tested this model. It can be said that this study is important in terms of revealing the trends and gap in the research field on employee creativity in the context of Turkey.

Keywords: Employee Creativity, A Research Agenda, Content Analysis

ÇALIŞAN YARATICILIĞI: BİR ARAŞTIRMA GÜNDEMİ

ÖZET

Günümüzün hızla değişen çevresel koşullarında örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajının en önemli kaynağı sahip oldukları yaratıcı çalışanlardır. Örgütler, çalışanların yaratıcı potansiyellerini ortaya çıkararak, bu yaratıcılıklarını değerlendirdiklerinde inovatif ürün, hizmet ve/veya süreçlere sahip olmakta böylelikle sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmektedirler. Bu bağlamda yaratıcı çalışanlara sahip olma örgütlerin bekasında son derece önemli, kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, çalışan yaratıcılığı ile ilgili yeni dinamikleri anlamak ve yorumlamak için çalışan yaratıcılığı üzerine yayımlanan makalelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle, bu çalışma kapsamında çalışan yaratıcılığı üzerine Türkiye bağlamını kapsayan bugüne kadar yapılan araştırma makaleleri ve tezlerde analiz düzeyi, araştırma türleri ve amaçları, veri toplama araçları, katılımcı grupları, çalışan yaratıcılığının öncülleri ve ardılları, önerilen yenilikçi modellerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada; Türkiye Ulusal Tez Merkezinde listelenen 8 tez ve DergiPark sisteminde listelenen 4 araştırma makalesi olmak üzere toplam 12 çalışma incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre en çok 2019 yılında araştırmanın yapıldığı (%25); çalışmaların çoğunun doktora tezi olduğu (%41,7); çalışmaların ana temalarının tamamının mikro düzeydeki konulara odaklandığı (%100); en çok yürütülen araştırma türünün nicel araştırma olduğu (%83,3); bu çalışmalarda verilerin en çok anket yöntemiyle toplandığı (%83,3); en çok bilişim sektöründe çalışan (%25) özel sektördeki beyaz yakalı yönetici ve yönetici olmayan çalışanlardan (%50) verilerin elde edildiği; en fazla çalışmanın duygusal emek ve içsel motivasyonun çalışan yaratıcılığı üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla yapıldığı (%16,7); en çok araştırılan çalışan yaratıcılığı öncüllerinin duygusal emek ve içsel motivasyon (%16,7) ile bilgi paylaşımı ve algılanan örgütsel destek (% 16,7) olduğu; dönüşümcü liderliğin ve içsel motivasyonun ana temalarda sıklıkla ele alındığı ve çalışan yaratıcılığında yenileşimi-yaratıcılığı destekleyen örgüt ikliminin alt tema olarak yer aldığı; buna ilaveten sadece bir çalışmada çalışan yaratıcılığının ardılının risk eğilimi olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Ulusal yazında yapılan bu çalışmalardan sadece iki çalışmada, çalışan yaratıcılığını açıklamaya yönelik kapsamlı bir model önerisi ortaya koyulup, bu modelin test edildiği görülmüştür. Çalışan yaratıcılığına ilişkin Türkiye bağlamındaki araştırmaların eğilimlerini ve alandaki boşluğu ortaya çıkarması açısından bu çalışmanın önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Yaratıcılığı, Araştırma Gündemi, İçerik Analizi

COVID-19 DÖNEMİNDE E-TİCARET SEKTÖRÜ İNCELEMESİ VE STRATEJİ ÖNERİLERİ

Öğr. Gör. Nazlı YÜCEOL

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı

ORCID: 0000-0001-8416-5707

Prof. Dr. Esin CAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0003-1754-4867

Prof. Dr. Cemal ZEHİR

Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0003-2584-4480

Arş. Gör. Ayşe Merve URFA

Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0001-7215-5018

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de Covid-19 salgını ile birlikte e-ticaret sektörünün karşı karşıya kaldığı durumu incelemektedir. Çalışmada pandemi ile birlikte daha da önem kazanan e-ticaret sektörünün, Covid-19 sebebiyle yaşadığı olumlu ve olumsuz gelişmeler incelenmekte olup, sektörün gelişmesi için elverişli ve elverişsiz olan yönler analiz edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, Türkiye’de e-ticaret sektörünün SWOT analizi yapılarak sektörün güçlü ve zayıf yönleri ile sektöre yönelik fırsatlar ve tehditler değerlendirmeye alınmıştır. Sonrasında Türkiye’de e-ticaret sektörünün SWOT analizi, Covid-19 bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve trend analizi yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, sektörün güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditler bağlamında strateji önerileri yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda ön plana çıkan başlıklar tedarik zincirleri ile ilgili düzenlemeler, dijital çağı yakalamak ve ayak uydurmak üzere izlenecek adımlar, değişen demografik yapıya uygun reklam ve tanıtım faaliyetlerinin tasarımı, temassız teslimat, yapay zekâ destekli kargo çözümleri, siber güvenliği sağlamak üzere atılacak adımlar, artan talebe karşılık izlenecek lojistik çözümleri ve izlenebilecek saldırgan ve savunmacı stratejiler olarak sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: E-ticaret, Covid-19, SWOT Analiz, Türkiye E-Ticaret Sektörü

E-COMMERCE SECTOR REVIEW IN THE COVID-19 PERIOD AND STRATEGY RECOMMENDATIONS

ABSTRACT

This study examines the situation faced by the e-commerce industry in Turkey with the Covid-19 outbreak. In the study, the positive and negative developments experienced by the e-commerce sector due to Covid-19, which has become even more important with the pandemic, are analyzed, and the favorable and unfavorable aspects for the development of the sector are analyzed. In this context, first, the SWOT analysis of the e-commerce sector in Turkey was done and the strengths and weaknesses of the sector and the opportunities and threats to the sector were evaluated. Subsequently, the SWOT analysis of the e-commerce sector in Turkey was evaluated in the context of Covid-19. Document analysis and trend analysis methods, which are among qualitative research methods, were used in the research. As a result of the findings, strategy recommendations were made in the context of strengths and weaknesses; opportunities and threats of the sector. As a result of the examinations made, regulations on supply chains, steps to be followed to catch up with the digital age, design of advertising and promotional activities suitable for changing demographics, contactless delivery, artificial intelligence supported cargo solutions, steps to be taken to ensure cyber security, logistics solutions to be followed in response to increasing demand, offensive and defensive strategies that can be followed, can be listed as the prominent topics.

Keywords: E-Commerce, Covid-19, SWOT Analysis, E-Commerce Sector in Turkey

OTEL İŞLETMELERİNDE GÜVENLİK İKLİMİ İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL'DA BULUNAN 5 YILDIZLI OTELLER ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Feride OLCAY

İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu İş Sağlığı ve Güvenliği Programı

ORCID: 0000-0001-5720-7350

Yüksek Lisans Öğrencisi Süreyya Bensu OLCAY

İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gıda Mühendisliği Yüksek Lisans

ORCID: 0000-0002-5797-8419

ÖZET

Yapılan araştırmada, yapmış oldukları işten ve görev tanımlarından dolayı çalıştıkları yerde birbirinden farklı risk etmenleriyle karşı karşıya kalan kişilerin güvenlik iklimi algısı ve iş doyumu düzeyleri ile bunların arasında olan ilişkinin varlığının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın evreni İstanbul ilinde hizmet veren beş yıldızlı otel çalışanlarından oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise katılımcılara ulaşılmasının en rahat olacağı düşünülen İstanbul'da beş farklı beş yıldızlı otellerin çalışanlarından oluşmaktadır. Pandemi kaynaklı ülke genelinde kısmi süreli ve esnek çalışma durumlarından dolayı 100 adet otel çalışanına ulaşılmıştır ve anketler yüz yüze uygulanmıştır. Oluşturulan anket 3 bölümden metdana gelmektedir. Birinci bölümde kişilerin sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulmuş sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde Choudhry, Fang ve Lingard'ın (2009) oluşturduğu ve Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliğin Türen ve arkadaşları tarafından yapılan on dört maddelik "Güvenlik iklimi ölçeği" kullanılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, geçerlik, güvenilirliğinin ve Türkçe uyarlamasının Keser ve Bilir(2019) tarafından yapılmış olan "iş tatmini ölçeği" yer almaktadır.

Çalışmada elde edilen verilerin analizlerinin sonuçlarına göre, ankete dahil edilen katılımcıların güvenlik iklimi algıları ve iş tatmin düzeylerinin yüksek değerlerde çıktığı görülmüştür. Bunun yanında otellerde çalışan kişilerin güvenlik iklimi algı düzeylerindeki artıştan, iş tatminlerinin olumlu olarak etkilendiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, İş Tatmini, Güvenlik İklimi

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN SAFETY CLIMATE AND JOB SATISFACTION IN HOTEL BUSINESSES: THE EXAMPLE OF 5-STAR HOTELS IN ISTANBUL

ABSTRACT

In the research, it was aimed to examine the perception of safety climate and job satisfaction levels of people who are faced with different risk factors at their place of work due to their job and job descriptions, and the existence of the relationship between them. The universe of the study consists of employees of five-star hotels serving in Istanbul.

The sample of the study consists of the employees of five different five-star hotels in Istanbul, which is thought to be the most comfortable to reach the participants. Due to the part-time and flexible working situations throughout the country due to the pandemic, 100 hotel employees were reached and the questionnaires were applied face-to-face. The created questionnaire comes from 3 parts. In the first part, there are questions created to determine the socio-demographic characteristics of people. In the second part, the fourteen-item "safety climate scale", which was created by Choudhry, Fang, and Lingard (2009) and adapted to Turkish, and whose validity and reliability was made by Türen et al., was used.

In the third part, there is the "job satisfaction scale" whose validity, reliability and Turkish adaptation were made by Keser and Bilir (2019).

According to the results of the analysis of the data obtained in the study, it was seen that the safety climate perceptions and job satisfaction levels of the participants included in the survey were high. In addition, it was determined that the increase in the safety climate perception levels of the people working in the hotels was positively affected by their job satisfaction.

Keywords: Occupational Health and Safety, Job Satisfaction, Safety Climate,

1.GİRİŞ

Otellerde çalışanların gerek gösterdiği davranışlar, gerekse tutumları otelde konaklayan kişilere olumsuz veya olumlu biçimde yansıyabilmektedir. Hizmet sektöründe çok önemli bir konumda bulunan otellerde çalışan kişilerin otel müşterilerine yönelik gösterdikleri davranışlar ve tutumlarının müşterilerde memnuniyet sağlaması için, motivasyon ve morallerinin üst seviyelerde tutulması büyük önem arz etmektedir. Çalışan kişilerin moral ve motivasyonları, işe karşı gösterdikleri performansı etkileyeceği gibi, iş doyumlarına da etkisi olacaktır.

Ticari amaçlı olarak kurulan her işletmenin öncelikli hedefi karlılığın artırılmasıdır. Fakat günümüz artan rekabet şartlarında marka ya da isim tanınırlığı, yer aldıkları sektörde kendileriyle rekabet içinde oldukları farklı işletmelerden daha çok tercih edilebilmelerinin bir kriteri olarak da çalışan kişilerin gösterdikleri performans ve işten duydukları tatmin düzeyine bağlı olabilmektedir. Bu yaklaşıma göre, otellerde bulunan yönetici kademelerinde çalışanlarla diğer çalışan kişilerin arasında sağlam bir iletişim bağının olması da çalışanların işlerinden duyduğu tatmin düzeyinin olumlu olarak etkilenmesinde önemli bir etmendir (Çöp ve Doğanay, 2020).

Çok farklı alternatiflerin bulunduğu otel işletmelerinde özellikle ön planda tutulan müşterilerin memnuniyetleriyle ilgili yapılan araştırmalardan birinde, otel müşterilerinin duydukları memnuniyetle, otel çalışanların memnuniyetleri arasında bir ilişki bulunmaktadır (Schlesinger ve Zornitsky, 1991). Marriott otel zincirlerinin kurucusu olan W. Marriott'un söylemiş olduğu, "mutsuz çalışanların bulundukları yerlerde, mutlu olan misafirler kazanılamaz" (Hostage, 1975) özlü cümlesiyle otellerde çalışan kişilerin yapmış oldukları işlerden elde ettikleri memnuniyet diğer bir deyişle iş tatminlerinin önemi vurgulanmıştır.

Çalışan kişilerin iş tatmin düzeylerinin yüksek olması için sağlanan olanakların yanında bir diğer husus da güven duydukları bir çalışma ortamının varlığıdır.

Olumsuz etkileri olabilecek risk faktörlerinden arındırılmış bir çalışma ortamının sağlanması için öncelikle iş sağlığı ve güvenliğiyle (İSG) ilgili önlemlerin alınmış olması, bu konuda duyarlı yöneticiler ve çalışma arkadaşlarının var olması gerekmektedir. İSG kurallarının bulunduğu ve her türlü önlemin alındığı çalışma ortamında kendilerinin önemsendiğini hisseden çalışanların, yaptıkları işten duydukları tatmin düzeylerinin de olumlu yönde değişeceği düşüncesi bulunmaktadır.

Güvenli bir çalışma ortamında ve koşullarında bulunduğu inanan kişilerin hem kaygı düzeyleri hem de işten kaynaklı streslerinin daha düşük seviye olduğu ifade edilmektedir (Guastello, 1992). Bu düşünceye göre, iş yeri ortamında çalışanların İSG'ye olan algı düzeyleriyle, iş tatminleri arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Bu yönde beklenti, çalışma ortamında güvenliğe yani İSG'ye olan bakış açısının, iş tatminleriyle ilişkili olduğudur.

2. KAVRAMLAR

2.1 Güvenlik İklimi

Güvenlik kültürü kavramı ve güvenlik iklimi kavramı genellikle birbiri yerine kullanılarak karıştırılan kavramlardır. Ancak, güvenlik iklimi yalnızca kişilerin güvenlikle ilgili konularda algı ve tutumlarının göstergesi iken, güvenlik kültürü bütünü kapsamı içine aldığından daha bir biçimde ele alınmaktadır. (Griffin ve Neal, 2000). Güvenlik iklimi algılarla ilgilenirken, güvenlik kültürü ise tutumlarla ilgilenmektedir (Guldenmund, 2000).

İlk kez Zohar (1980) tarafından tanımı yapılan güvenlik iklimi; “kişilerin çalışma alanı konusunda paylaştıkları algılarının özetlenmiş şeklidir” olarak ifade edilmiştir.

Çevresel şartlara göre değişkenlik gösterebilen güvenlik iklimi (Şantaş ve diğ., 2017). İşletmede çalışan kişilerin çalışma sahası ve işletmenin güvenlikle ilgili geliştirdiği politikalar adına güvenlik konusunda göstermiş oldukları ortak algıyı ifade etmektedir (Cabrera ve diğ., 1997),

Yöneticilerinin güvenliğe olan bağlılığı ile çalışan kişilerin güvenlik konusundaki çalışma ve süreçlere dahil olmaları bileşenlerinden oluşan güvenlik iklimi kavramı (Dedobbeleer ve Beland, 1991), işletme güvenliği hususunda kişilerin grup şeklinde veya bireysel olarak algı ve inançlarının bütünüdür (Brown ve Harold, 1986).

Cooper ve Phillips'e (2004) göre güvenlik iklimi, işletmelerde güvenlik performansına ilişkin verilen önceliğe çalışanların inanma düzeyidir. Diğer bir tanımda ise, işletmede kişilerin duyduğu güvenlik ihtiyaçlarını değerlendirmeleri için gösterdikleri tutum ve algılarıdır (Williamson ve ark., 1997). Başka bir tanımda ise, işletmenin güvenlik konusunda gösterdiği ilgi ve tavrına yönelik bilgileridir (Clarke, 2010: 556).

Güvenlik iklimi çalışanlar ve işverenler tarafından tam olarak benimsenmelidir. Çünkü iş sağlığı ve güvenliği sisteminin yazılı olarak işlemesi olanaksızdır. Güvenlik ikliminin hem görünen, hem de görünmeyen tarafları vardır. Görünen tarafları yazılı kaynaklar oluşturur. Görünmeyen tarafları ise çalışanların ve işverenlerin iş güvenliği algısını, davranışlarını ve tutumlarını oluşturmaktadır ve büyük kısmını bu soyut taraflar oluşturmaktadır. Bu anlayışın çalışanlar tarafından algılanması ve uygulanması işverenlerin öncülüğünde olmalıdır (Yasım Ve Işık, 2020).

Güvenlik iklimi uygulanmasının, işverenlerin çalışanları ve iş ortamları hakkında bilgi sahibi olmasına, eğer bir problem var ise bu problemin tespit edilip, giderilmesine yardımcı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda güvenlik ikliminin verimlilik sağladığından bahsetmek kaçınılmazdır (Çekmecelioğlu, 2007).

Güvenlik iklimi kavramını genel olarak tanımlamak gerekirse, “çalışan kişilerin işyerinde güvenlikle ilgili konularda sahip oldukları duygu, düşünce, tutum ve algılarıdır.

2.2 İş Tatmini

İlk olarak 1920 yıllarında ortaya çıkan iş tatmini kavramına araştırmalarda her geçen gün daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bunun temelinde bulunan nedeni ise, yapılan çalışmalarda kişilerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri işlerindeki tatmin durumunun, yaşam doyumlarını etkilemesidir. (Sevimli ve İşcan, 2005). Çalışan kişilerin iş tanımlarına karşı duygusal anlamda gösterdikleri tepki şeklinde tanımlanan iş tatmininde, tepkilerin pozitif veya negatif olma durumu söz konusudur. Negatif durumda iş tatminsizliği iken, pozitif durumda iş tatmini şeklinde değerlendirilir (Vroom, 1967).

Çalışanların görevleri ve işyerlerinde olan beklentileri ve çalıştıkları işyerinin onlara sunduğu olanakların karşılaştırılmasıdır (Lawler, 1973).

İş tatmin düzeyi kişilerin kendilerine doğrudan etki yaptığı gibi, çalıştıkları işyerini, ailelerini, arkadaşlarını ve dolaylı şekilde tüm topluma etki edecektir.

Çalışanların memnuniyet seviyeleri motivasyonlarına etki edeceği gibi, performans ve verimliliği etkileyecektir böylelikle iş tatminsizliğinden kaynaklanan olumsuzluklar da engellenmiş olacaktır (Kök, 2006).

İşyerlerinde çalışan bireylerin memnuniyetleri yüksek düzeyde değilse, bu durum işletme tarafından da olumsuz etkilenecektir. Çünkü işten kaynaklanan memnuniyetsizlik durumu kişilerin işlerinden soğuması, işe devamsızlık yapması, işine odaklanamaması ve işin niteliğinde bir azalmaya neden olabilir. İşletmenin belirlediği hedeflere katlı sağlayacağı düşünülen çalışan memnuniyet düzeyi büyük önem arz etmektedir (Smadov, 2006).

3. YÖNTEM ve BULGULAR

3.1. Örneklem ve Veri Toplama Araçları

Çalışmanın evreni İstanbul’da faaliyet gösteren beş yıldızlı otel çalışanlarından oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise katılımcılara ulaşılmasının en rahat olacağı düşünülen İstanbul’da beş farklı beş yıldızlı otellerin çalışanlarından oluşmaktadır. Pandemi kaynaklı ülke genelinde kısmi süreli ve esnek çalışma durumlarından dolayı 100 adet otel çalışanına ulaşılmıştır ve anketler yüz yüze uygulanmıştır.

Veri toplamak amaçlı oluşturulmuş 3 bölümlü anket formunda birinci bölümde çalışanların sosyo-demografik özelliklerine yönelik maddeler, ikinci bölümde güvenlik iklimi algı düzeyini ölçmek için kullanılan “güvenlik iklimi ölçeği”, üçüncü bölümde ise iş tatmin düzeyini belirlemek için kullanılan “iş tatmini ölçeği” bulunmaktadır.

Güvenlik İklimi Ölçeği:

Katılımcıların güvenlik iklimi düzeyinin belirlenmesi için Choudhry, Fang ve Lingard'ın (2009) oluşturduğu ve Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliğin Türen ve arkadaşları tarafından yapılan on dört maddelik ve iki alt boyuttan oluşan "Güvenlik iklimi ölçeği" kullanılmaktadır.

İş Tatmini Ölçeği:

Brayfield ve Rothe'un (1951) geliştirmiş olduğu 'İş tatmini ölçeği', Judge, Locke, Durham ve Kluger (1998) tarafından beş sorudan oluşan kısa form haline getirilmiştir. . Bu çalışmada, çalışanların iş tatmin düzeylerini ölçmek için geçerlik, güvenilirliği ve Türkçe uyarlamasının Keser ve Bilir (2019) tarafından yapılmış olan "iş tatmini ölçeği" yer almaktadır.

3.2. Katılımcılara Ait Bilgiler

Çizelge 3.1: Katılımcıların Tanılayıcı Özelliklere Göre Dağılımı

		f	%
Cinsiyet	Erkek	74	74,0
	Kadın	26	26,0
Medeni Durum	Bekar	37	37,0
	Boşanmış	7	7,0
	Evli	56	56,0
Yaş	18-25	7	7,0
	26-30	18	18,0
	31-35	17	17,0
	36-40	25	25,0
	41-45	13	13,0
	46-50	15	15,0
	51 ve üzeri	5	5,0
Aylık net maaş (TL)	Asgari ücret	12	12,0
	2826-3500 TL arası	16	16,0
	3501-5000 TL arası	38	38,0
	5001-7500 TL arası	18	18,0
	7500 TL üzeri	16	16,0
		f	%
Eğitim durumu	İlköğretim	9	9,0
	Lise	25	25,0
	Meslek Lisesi	4	4,0
	Lisans	57	57,0
	Lisansüstü	5	5,0
Toplam		100	100,0

Çizelge 3.1'e bakıldığında, çalışanların %26'sının kadın, %74'ünün ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Evli olan çalışanların sayısı 56'dır. Bu %56'lık bir orandır. Çalışanların, %5'i 51 ve üzeri, %15'i, 46-50, %13'ü 41-45, %25'i 36-40, %17'si 31-35, %18'i 26-30, %7'si ise 18-25 yaş aralığındadır.

Çalışanların, %16'lık oranı 7500 TL üzeri , %18'lik oranı 5001-7500 TL, %38'lik oranı 3501-5000 TL arası, %16'lık oranı 2826-3500 TL arası ve %12'lik oranı ise asgari ücret olan aylık bir gelire sahiptir. Çalışanların % 57'lik kısmı lisans mezunudur. %25'i ise lise mezunudur.

Çizelge 3.2: Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklere Göre Dağılımı

		f	%
Bu işyerindeki çalışma süreniz?	0-1 yıl	15	15,0
	1-5 yıl	33	33,0
	6-10 yıl	25	25,0
	11-15 yıl	16	16,0
	16-20 yıl	4	4,0
	21 yıl ve üzeri	7	7,0
Çalışma yaşamınızda iş kazası geçirdiniz mi?	Evet	8	8,0
	Hayır	92	92,0
Temel İSG eğitimi aldınız mı?	Evet	90	90,0
	Hayır	10	10,0
Hiç ramak kala olay yaşadınız mı?	Evet	31	31,0
	Hayır	69	69,0
Toplam		100	100,0

Çizelge 3.2'ye bakıldığında, %7'si 21 yıl ve üzeri, %4'ü 16-20 yıl, %16'sı 11-15 yıl, %25'i 6-10 yıl, %33'ü 1-5 yıl ve %15'i 0-1 yıl süre ile şuan ki iş yerlerinde bulunmaktadır. Çalışanların %10'u temel İSG eğitimi almazken, %90'lık oranı temel İSG eğitimi almıştır. Çalışanların ramak kala olay yaşama durumlarına göre ise, %31'lik kısmı evet, %69'luk kısmı hayır cevabını vermiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmada, Güvenlik İklimi ölçeği (GİÖ) ve İş Tatmini ölçeğine ait olan puanların dağılımları görmek için bakılan basıklık ve çarpıklık katsayılarına göre; Basıklık ve çarpıklık katsayıları ± 1 aralığında ise normal dağılım olduğu bilinmektedir (Büyüköztürk, 2007). Çizelge 3.3.'e bakıldığında hesaplanmış olan basıklık ve çarpıklık katsayılarının normal şekilde dağılım gösterdiği ifade edilmektedir. Bunun için parametrik analiz yöntemi tercih edilmektedir.

Çizelge 3.3: İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Ölçeklerinden Elde Edilen Puanlara Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Değişkenler	Çarpıklık		Basıklık	
	z	SH	z	SH
İş tatmini	-0,53	0,24	0,16	0,48
Yönetimin Bakış Açısı ve Kurallar (YBK)	-0,40	0,24	-0,66	0,48
İş Arkadaşları ve Güvenlik Eğitimleri (İAGE)	-0,64	0,24	-0,08	0,48
GİÖ toplam puanı	-0,42	0,24	-0,54	0,48

GİÖ ve İş tatmini ölçeklerinden hesaplanmış puanları Temel İSG eğitimi, medeni durum, cinsiyet, iş kazası geçirme, ramak kala olay, eğitim düzeyi değişkenlerine göre karşılaştırmak adına bağımsız gruplar t testi yapılmıştır.

Katılımcı sayısının az olduğu bazı gruplarda birleştirme yapılmıştır. Aylık net gelir, yaş, toplam çalışma süresi ve şuan ki iş yerinde çalışma süresi ile güvenlik iklimi ve iş tatmini puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesi için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Güvenlik iklimi ve iş tatmininden alınan puanlar arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için de Pearson korelasyon katsayıları bulunmuştur. Verilerin analizi için $p < 0,05$ değerleri anlamlı kabul edilirken, güven aralığı %95 olarak belirlenmiştir. Veri Analizi için SPSS 25.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

3.4. Bulgular

Çizelge 3.4: İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Ölçeklerinden Elde Edilen Puanlara Ait Betimsel Değerler

Değişkenler	N	Min.	Maks.	Ort	Ss
İş tatmini	100	7	25	18,71	3,76
YBK	100	20	50	39,07	7,70
İAGE	100	8	20	15,94	3,21
GİÖ toplam puanı	100	28	70	55,01	10,57

Çizelge 3.4'e bakıldığında, iş tatmini, YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarının sırasıyla 18,71 ($Ss=3,76$), 39,07 ($Ss=7,70$), 15,94 ($Ss=3,21$) ve 55,01 ($Ss=10,57$) olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu puan ortalamalarına göre, katılımcıların güvenlik iklimi algıları ve iş tatminlerinin yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.5: Cinsiyete Göre İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort	Ss	t	Sd	p
İş tatmini	Kadın	26	19,96	4,03	2,00	98	0,05
	Erkek	74	18,27	3,59			
YBK	Kadın	26	41,42	6,80	1,83	98	0,07
	Erkek	74	38,24	7,87			
İAGE	Kadın	26	16,73	2,65	1,47	98	0,15
	Erkek	74	15,66	3,36			
GİÖ toplam puanı	Kadın	26	58,15	9,33	1,78	98	0,08
	Erkek	74	53,91	10,81			

Çizelge 3.5'e bakıldığında, cinsiyet değişkenine göre iş tatmini, YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarının benzer olduğu görülmektedir ($p>0,05$). Analiz dahilinde bulunan kadın ve erkeklerin güvenlik iklimi algıları ve iş tatminleri arasında bir fark olmadığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 3.6: Medeni Duruma Göre İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Medeni durum	N	Ort	Ss	t	Sd	p
İş tatmini	Evli	56	19,04	3,37	0,98	98	0,33
	Evli değil	44	18,30	4,22			
YBK	Evli	56	40,05	6,77	1,45	98	0,15
	Evli değil	44	37,82	8,67			
İAGE	Evli	56	16,39	2,42	1,60	98	0,11
	Evli değil	44	15,36	3,95			
GİÖ toplam puanı	Evli	56	56,45	8,92	1,54	98	0,13
	Evli değil	44	53,18	12,22			

Çizelge 3.6'ya bakıldığında, medeni durum değişkenine göre iş tatmini, YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarının benzer olduğu gözlenmiştir ($p>0,05$). Çalışmaya dahil edilen evli olan ve evli olmayan kişilerin güvenlik iklimi algılarının ve iş tatminlerinin farklı olmadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 3.7: Yaş, Aylık Gelir, İş Tecrübesi ve Bulunduğu İşletmede Çalışma Süresi ile İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puanları Arasındaki İlişkilere Ait Pearson Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	Yaş	Aylık gelir	Bu işyerindeki çalışma süresi
İş tatmini	0,37**	0,13	0,07
YBK	0,34**	0,18	0,20*
İAGE	0,40**	0,17	0,18
GİÖ toplam puanı	0,37**	0,19	0,20*

**p<0,01; *p<0,05; N=100

Çizelge 3.7'ye bakıldığında, yaş ile iş tatmini ($r=0,37$; $p<0,01$), YBK ($r=0,34$; $p<0,01$), İAGE ($r=0,40$; $p<0,01$) ve GİÖ toplam ($r=0,37$; $p<0,01$) puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Yaş değişkeni arttıkça güvenlik iklimi algısı ve iş tatmin düzeyi de artmaktadır. Katılımcıların aylık geliri ile güvenlik iklimi ve iş tatmini bileşenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

İş yerindeki çalışma süresi ile YBK ($r=0,20$; $p<0,05$) ve GİÖ toplam ($r=0,20$; $p<0,05$) puanları arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Mevcut iş yerindeki çalışma süresi arttıkça güvenlik iklimi algısı da artmaktadır.

Çizelge 3.8: Eğitim Durumuna Göre İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim durumu	N	Ort	Ss	t	Sd	p
İş tatmini	İlköğretim & lise	38	19,39	3,70	1,43	98	0,16
	Lisans & lisansüstü	62	18,29	3,77			
YBK	İlköğretim & lise	38	40,39	7,27	1,35	98	0,18
	Lisans & lisansüstü	62	38,26	7,91			
İAGE	İlköğretim & lise	38	16,53	3,13	1,44	98	0,15
	Lisans & lisansüstü	62	15,58	3,23			
GİÖ toplam puanı	İlköğretim & lise	38	56,92	10,17	1,42	98	0,16
	Lisans & lisansüstü	62	53,84	10,72			

Çizelge 3.8'e bakıldığında, katılımcıların eğitim durumuna göre iş tatmini, YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarının benzer olduğu gözlenmiştir ($p>0,05$).

Çizelge 3.9: Çalışma Yaşamında İş Kazası Geçirme Durumuna Göre İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Çalışma yaşamınızda iş kazası geçirdiniz mi?	N	Ort	Ss	t	Sd	p
İş tatmini	Evet	8	19,88	3,09	0,91	98	0,36
	Hayır	92	18,61	3,81			
YBK	Evet	8	34,38	6,52	-1,82	98	0,07
	Hayır	92	39,48	7,69			
İAGE	Evet	8	14,38	2,07	-1,45	98	0,15
	Hayır	92	16,08	3,26			
GİÖ toplam puanı	Evet	8	48,75	8,43	-1,77	98	0,08
	Hayır	92	55,55	10,60			

Çizelge 3.9'a bakıldığında, çalışma yaşamında iş kazası geçirme durumuna göre iş tatmini, YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarının benzer olduğu anlaşılmaktadır ($p>0,05$). Çalışma yaşamında iş kazası geçirme durumuna göre güvenlik iklimi algıları ve iş tatminlerinde bir farklılık yoktur.

Çizelge 3.10: Temel İSG Eğitimi Alma Durumuna Göre İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Temel İSG eğitimi aldınız mı?	N	Ort	Ss	t	Sd	p
İş tatmini	Evet	90	18,76	3,72	0,36	98	0,72
	Hayır	10	18,30	4,30			
YBK	Evet	90	39,77	7,09	2,81	98	0,01
	Hayır	10	32,80	10,39			
İAGE	Evet	90	16,29	2,86	3,43	98	0,00
	Hayır	10	12,80	4,47			
GİÖ toplam puanı	Evet	90	56,06	9,55	3,09	98	0,00
	Hayır	10	45,60	14,76			

Çizelge 3.10'a bakıldığında, temel İSG eğitimi alma durumuna göre iş tatmini puan ortalamalarında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Ayrıca, Temel İSG eğitim alma durumuna göre YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Temel İSG eğitimi alan çalışanların YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir. Temel İSG eğitimi alan çalışanların güvenlik iklimi algısının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 3.11: Ramak Kala Olayı Yaşama Durumuna Göre İş Tatmini ve Güvenlik İklimi Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Hiç ramak kala olay geçirdiniz mi?	N	Ort	Ss	t	Sd	p
İş tatmini	Evet	31	19,35	3,23	1,15	98	0,25
	Hayır	69	18,42	3,97			
YBK	Evet	31	37,19	7,72	-1,65	98	0,10
	Hayır	69	39,91	7,60			
İAGE	Evet	31	15,81	2,73	-0,28	98	0,78
	Hayır	69	16,00	3,42			
GİÖ toplam puanı	Evet	31	53,00	9,79	-1,28	98	0,20
	Hayır	69	55,91	10,85			

Çizelge 3.11'e bakıldığında, çalışanların ramak kala olay yaşama durumlarına göre iş tatmini, YBK, İAGE ve GİÖ toplam puan ortalamalarının benzer olduğu görülmektedir ($p>0,05$). Ayrıca, ramak kala olay yaşama durumu ile güvenlik iklimi algıları ve iş tatminleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Çizelge 3.12: İş Tatmini ile Güvenlik İklimi Puanları Arasındaki İlişkilere Ait Pearson Korelasyon Katsayıları

	Değişkenler	1.	2.	3.	4.
1.	İş tatmini	1			
2.	YBK	0,41**	1		
3.	İAGE	0,42**	0,85**	1	
4.	GİÖ toplam puanı	0,43**	0,99**	0,92**	1

** $p<0,01$; * $p<0,05$; N=100

Çizelge 3.12'ye bakıldığında, YBK ($r=0,41$; $p<0,01$), İAGE ($r=0,42$; $p<0,01$) ve GİÖ toplam ($r=0,43$; $p<0,01$) puanları ile iş tatmini puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. İş tatmini puanları arttıkça YBK, İAGE ve GİÖ toplam puanları da artmaktadır.

4. SONUÇ

Hizmet sektöründe önemli bir yere sahip olan ve müşterilerin memnuniyetlerinin çok fazla dikkate alındığı otelcilik işletmelerinde insan kaynağının korunabilmesi ve nitelikli personelin uzun süreler içinde aynı işletmede istihdamının sağlanması büyük bir önem arz etmektedir. Çalışma ortamındaki güvenlik algısını ifade eden, çalışanların uzun süreler aynı işletmelerde bulunmalarında etkili bir rolü olduğu düşünülen güvenlik iklimi ile çalışan kişilerin işlerinden ve işyerlerinden duydukları tatmin arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını saptamak amaçlı yapılan bu araştırmada, çalışmaya araştırmaya katılan otel çalışanlarının medeni durumları ve cinsiyet bağımsız değişkenleri ile güvenlik iklimi algıları ve iş tatminleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Katılımcıların eğitim durumları ve aylık gelir düzeyi değişkenlerinde ki farklılığın güvenlik iklimi ve iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki olmadığı gözlenmiştir. Ramak kala olay yaşama ve iş kazası geçirme durumuna göre çalışanların güvenlik iklimi algıları ve iş tatminlerinin benzer olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların şuan ki iş yerlerinde çalışma süreleri arttıkça, güvenlik iklimi algısı da artmaktadır. Temel İSG eğitimi alan katılımcıların, temel İSG eğitimi almayan çalışanlara kıyasla güvenlik iklimi algı düzeylerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Ankete katılan çalışanların İş tatmini puanlarının arttıkça YBK, İAGE ve GİÖ toplam puanlarının da artış gösterdiği gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

Brayfield, A. H ve Rothe, H. F. (1951), "An Index of Job Satisfaction." *Journal of Applied Psychology*, 35.5, 307.

Brown, R. L., ve Harold, H., (1986), The Use of a Factor-Analytic Procedure for Assessing the Validity of An Employee Safety Climate Model. *Accident Analysis & Prevention*, 18(6): 455-470.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pagem Yayınları.

Choudhry, R.M., Fang, D., Ve Lingard, H. (2009), —Measuring Safety Climate of A Construction Company, *Journal of Construction Engineering and Management*, 135(9): 890-899

Clarke S., “An Integrative Model of Safety Climate: Linking Psychological Climate and Work Attitudes to Individual Safety Outcomes Using Meta-Analysis” *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 2010/83 (3), ss. 553– 578.

Cooper, M. D. ve Phillips, R. A., (2004), Exploratory Analysis of the Safety Climate and Safety Behavior Relationship”, *Journal of Safety Research*, 35, 497- 512.

Çekmecelioğlu, H. G. (2007). Örgüt İkliminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 79-97.

Çöp, S., ve Doğanay, A., (2020), “Algılanan Liderlik İletişiminin İş Performansı ve İş Tatminine Etkisi: 4 ve 5 Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), ss. 34-49. sy 35

Dedobbeleer, N., Beland, F. (1991). A Safety Climate Measure for Construction Sites, *Journal of Safety Research*, 22, 97-103.

Griffin ve Neal, (2000), Perceptions of safety at work: A framework for linking safety climate to safety performance, knowledge, and motivation, *Journal of Occupational Health Psychology* 5(3)

Guastello, S. J. (1992). Clash of the paradigms: A critique of an examination of the polynomial regression technique for evaluating catastrophe theory hypotheses. *Psychological Bulletin*, 111(2), 375–379. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.111.2.375>

Guldenmund, F.W. (2000). The Nature of Safety Culture: A Review of Theory and Research. *Safety Science*, 34, 215-257.

Hostage, G.M. (1975), "Quality control in a service business", *Harvard Business Review*, Vol. 53No. 4, pp. 98-106.

Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C & Kluger, A. N. (1998). Dispositional Effects on Job and Life satisfaction: The Role of Core Evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17-34.

Keser, A. ve Bilir, Ö. (2019). İş Tatmini Ölçeğinin Türkçe Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3) , 229-239.

Kök, S. B. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 291-317.

Lawler, E. E. (1973). *Motivation in work organisations*. Monterey, CA: Brooks/Cole.

Luthans, F. (1995). *Organizational Behavior*, McGraw-Hill, Inc.

Schlesinger, L.A. and Heskett, J.L. (1991), "How does service drive the service company", *Harvard Business Review*, November-December, pp. 146-150.

Sevimli, F., ve İşcan, Ö.F. (2005). Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 5(1): 55-65.

Smadov, S., (2006). İş doyumunu ve örgütsel bağlılık: Özel sektörde bir uygulama. (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Türen, U., Gökmen, Y., Tokmak, İ. ve Bekmezci, M. (2014). Güvenlik iklimi ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 171- 190.

Vroom, V. H. (1967) *Work and Motivation*. New Jersey: John Wiley and Sons Inc.

Williamson, A. M., Feyer, A. M., Cairns, D. ve Biancotti, D., (1997). The Development of a Measure of Safety Climate: The Role of Safety Perceptions and Attitudes. *Safety Science*, 25: 15-27.

Yasım, Y. K., ve Işık, U. (2020). Taşeron İşçilerin Örgütsel Bağlılık ile Duygusal Emekleri Arasındaki İlişkide Güvenlik İkliminin Aracılık Rolü: Kamu Hastaneleri Örneği. *Çalışma ve Toplum*, s. 147-168.

Zohar D. (2010). Thirty Years of Safety Climate Research: Reflections and Future Directions. *Accident Analysis and Prevention*, 42, 1517-1522.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ROMANTİK İLİŞKİLERİNDE KENDİLERİNİ AÇMA DÜZEYLERİ VE KISKANÇLIKLARININ İLETİŞİM TEPKİLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Uzm. Psikolojik Danışman Emine NAZLI

Milli Eğitim Bakanlığı

OCID: 0000-0001-6481-4220

Doç. Dr. Ömer KARAMAN

Ordu Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü

ORCID:0000-0003-1363-7548

ÖZET

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde romantik ilişkide kendini açma düzeyi ile kıskançlıkta gösterilen iletişim tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinde romantik ilişkide kendini açma düzeyi ile kıskançlıkta gösterilen iletişim tepkileri arasındaki ilişkinin cinsiyet, ilişki süresi ve ilişki durumuna göre değişkenliğinin incelenmesi alt amaçları oluşturmaktadır.

Çalışma grubu en az altı aydır devam eden romantik ilişkiye sahip 260 üniversite öğrencisinden (% 179 kadın, 81 erkek) oluşmaktadır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Romantik İlişkide Kendini Açma Düzeyi Ölçeği ve Romantik Kıskançlıkta Gösterilen İletişim Tepkileri Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25 Paket programından yararlanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre, üniversite öğrencilerinde romantik ilişkide kendini açma düzeyi toplam puanı ile kıskançlıkta gösterilen yapıcı iletişim tepkileri arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki; romantik ilişkide kendini açma düzeyi toplam puanı ile kıskançlıkta yıkıcı-kaçınan iletişim tepkileri arasında olumsuz ve anlamlı bir ilişki vardır. Romantik ilişkilerde kendini açma düzeyi toplam puanı ile rakip odaklı iletişim tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Romantik ilişkide kendini açma düzeyi toplam puanının cinsiyete, ilişki sayısı ve ilişki süresine göre değişmediği saptanmıştır. Kıskançlıkta yıkıcı- kaçınan ve yapıcı iletişim tepkileri cinsiyete göre değişmemektedir. Kıskançlıkta rakip odaklı iletişim tepkileri puanlarının erkek öğrencilerde kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kıskançlıkta gösterilen iletişim tepkileri ilişki sayısına göre farklılık göstermemektedir. Kıskançlıkta yıkıcı-kaçınan ve rakip odaklı iletişim tepkileri ilişki süresine göre değişmemektedir. Kıskançlıkta yapıcı iletişim tepkilerinde ilişki süresine göre anlamlı farklılıklar vardır. Araştırmadan elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış ve ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Romantik İlişki, Kendini Açma, Romantik Kıskançlık, Kıskançlıkta Gösterilen Tepkiler

THE EVALUATION OF UNIVERSITY STUDENTS' LEVELS OF SELF DISCLOSURE IN ROMANTIC RELATIONSHIPS AND THEIR JEALOUSY ACCORDING TO COMMUNICATION REACTIONS

ABSTRACT

The purpose of the study is to examine the relationship between university students' levels of self-disclosure in their romantic relationships and their communication reactions in jealousy. Examining the variability of the relationship between the level of self disclosure in a romantic relationship and the communication responses shown in the face of jealousy according to gender, relationship length and relationship experience constitutes sub-objectives.

The study group consists of 260 university students (179% female, 81 male) who have been in a romantic relationship for at least six months. Personal Information Form, Self-Disclosure Scale in Romantic Relationship and Communication Responses in Romantic Jealousy Scale were used in the study. The data obtained were analyzed using the SPSS 25 Package program. According to the findings of the study, there is a positive and significant relationship between the overall score of the level of self-disclosure in romantic relationships and constructive communication reactions in jealousy in university students; a negative and significant relationship between the overall score of the level of self-disclosure in romantic relationships and destructive-avoidant communication reactions in jealousy. No significant relationship are found between the overall score of the level of self-disclosure in romantic relationships and rival-focused communication reactions.

It is determined that the overall score of the level of self-disclosure in romantic relationship does not show difference according to gender, number and duration of relationship. Destructive-avoidant and constructive communication reactions in jealousy do not differ according to gender. It are observed that the scores of rival-focused communication reactions in jealousy were higher in male students than in female students. Communication responses shown in the face of jealousy do not differ according to the number of relationships. Destructive-avoidant and rival-focused communication reactions in jealousy do not difference according to the duration of the relationship. According to the duration of the relationship, there is significant difference in constructive communication responses. The findings obtained from the research were discussed in the light of the literature and relevant recommendations were presented.

Keywords: Romantic Relationship, Self-Disclosure, Romantic Jealousy, The Communicative Responses To Jealousy

CİNSİYETLERİNE GÖRE HEMŞİRELERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ

Bedriye GÜLBAYRAK

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

ORCID:0000-0002-5872-3426

ÖZET

Tükenmişlik Sendromu, insanlarla birebir çalışan kişiler arasında ortaya çıkan duygusal çöküntü, motivasyon kaybı, başarısızlık, yıpranma hissi, enerji ve güç kaybı, beklentilerin karşılanamaması sonucunda ortaya çıkan tükenme durumudur. Sağlık çalışanları içinde en riskli ve stresli görülen meslekler arasında hemşirelik gelmektedir. Hemşirelik mesleği, insana yüz yüze hizmet veren bir meslek olması nedeniyle en çok tükenmişlik yaşanan gruplar arasındadır. Son zamanlarda bütün dünyada yaşanan Covid-19 salgınının beraberinde getirdiği trajedik olaylar, sağlık hizmetlerinin ve özellikle hemşirelik mesleğinin önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Hemşirelik mesleği, asırlardır bir kadın mesleği olarak görülmüş ve kadınlar tarafından yıllarca icra edilmiştir. 2007 yılında “Hemşirelik Kanununun” yeniden düzenlenmesiyle, hemşirelik mesleğine erkek üyeler dahil edilmiştir. Bu durum hemşirelik mesleğini her iki cinsiyet tarafından yapılmasına olanak sağlamıştır. Meslekte erkek üyelerin yer alması bir yandan iş yüküne olumlu katkı sağlarken, diğer yandan her iki cinsiyetin tükenmişlik karışışındaki durumunun incelenmesini gerektirmiştir. Bu nedenle çalışmanın amacı, cinsiyetlerine göre hemşirelerin tükenmişlik düzeylerinin araştırılması ve literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu bildiri, bir tez çalışmasından üretilmiştir. Çalışmanın örnekleme, basit tasadüfi örnekleme yöntemidir. Ankara merkezde aktif olarak çalışan kadın ve erkek hemşireler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Veri toplama tekniği olarak, 2 (iki) farklı anket formu kullanılmış ve gönüllülük esas alınmıştır. Anket formlarından biri, Hemşirelere ait demografik özellikler ve çalışma özelliklerini içeren 20 sorudan oluşmaktadır. Diğeri, Maslach Tükenmişlik Ölçeği anket formudur. Maslach Tükenmişlik Ölçeği anket formu; Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Azlığı olarak üç alt gruptan oluşmaktadır. Veri analizleri, SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Analizler sonucunda, hemşirelerin cinsiyetlerine göre tükenmişlik bakımından istatistiksel olarak farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Tükenmişlik, Sağlık Çalışanları, Hemşirelik, Hemşirelik Mesleği, Cinsiyet

BURNOUT LEVELS OF NURSES ACCORDING TO THEIR GENDER

ABSTRAC

Burnout Syndrome is a state of exhaustion that occurs as a result of emotional depression, loss of motivation, failure, feeling of weariness, loss of energy and power, and failure to meet expectations between people who work one-on-one with people. Nursing is among the most risky and stressful occupations among healthcare professionals. The nursing profession is among the groups with the most burnout because it is a profession that provides face-to-face service to people.

The tragic events brought about by the Covid-19 epidemic, which has been experienced all over the world recently, have once again revealed the importance of health services and especially the nursing profession. The nursing profession has been seen as a women's profession for centuries and has been practiced by women for years. With the reorganization of the "Nursing Law" in 2007, male members were included in the nursing profession. This situation enabled the nursing profession to be practiced by both genders. The presence of male members in the profession contributed positively to the workload on the one hand, and on the other hand, it required the examination of the situation of both genders in the mix of burnout. For this reason, the aim of the study was to investigate the burnout levels of nurses according to their gender and to contribute to the literature. This paper was produced from a thesis study. The sample of the study is simple random sampling method. Male and female nurses actively working in the center of Ankara constitute the universe of the study. As a data collection technique, 2 (two) different questionnaires were used and volunteerism was taken as basis. One of the questionnaire forms consists of 20 questions including demographic characteristics and working characteristics of nurses. The other is the Maslach Burnout Scale questionnaire. Maslach Burnout Scale questionnaire form; It consists of three subgroups as Emotional Exhaustion, Depersonalization and Low Personal Achievement. Data analyzes were performed using the SPSS package program. As a result of the analyzes, statistical differences were found in terms of burnout according to the gender of the nurses.

Keywords: Burnout, Healthcare Professionals, Nursing, Nursing Profession, Gender

ENGELLİ BİREYİN EVDE BAKILDIĞI VE KURUM BAKIMINA VERİLDİĞİ AİLELER ARASINDAKİ SOSYOLOJİK FARKLILIKLAR: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ¹

Yüksek Lisans Öğrencisi Pınar ŞALCI

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-6431-5202

Prof. Dr. Öğr. Üyesi Yücel CAN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
ORCID: 0000-0002-5782-6570

ÖZET

Bu çalışmayla engelli bireye evde bakım veren ailelerle engelli bireyi kurum bakımına vermek zorunda kalan ailelerin sosyolojik yapıları Aksaray ili özelinde değerlendirilerek farklılıkların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda Aksaray Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan evde bakım ve kurum bakımı hizmetinden faydalanan engelli birey ve ailesi için hazırlanan dosyalar incelenerek ailelerin ekonomik yapıları, geçim kaynakları, aile yapıları, ikamet yerleri, bakıcının / kurum bakımına verenin engelliye yakınlığı gibi bilgilerine ulaşılmış aynı zamanda engelli bireye evde bakan ve kurum bakımına vermek zorunda kalan aileler ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Annenin evde bakım yükünü üstlendiği, evde bakım sürecinde aile içi rollerin belirlenerek sorumlulukların paylaşıldığı, kurum bakımına yerleşen engelli bireyin ailesinin çoğunlukla parçalanmış aile olduğu, sosyal destek mekanizmalarından faydalanmadığı, evde bakım hizmeti veren ailelerden daha fazla ekonomik yoksunluk çektiği, meslek sahibi olmadığı, komşuluk ve akrabalık dayanışmalarının zayıf olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmada sunulan öneriler gelecekte üretilen politikalara da rehber niteliğinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Aile, Evde Bakım, Kurum Bakımı, Bakım Yüğü, Sosyal Destek Mekanizmaları, Sosyal Politikalar

SOCIOLOGICAL DIFFERENCES BETWEEN FAMILIES THE DISABLED INDIVIDUAL IS CARED AT HOME AND GIVEN INSTITUTION CARE: AKSARAY PROVINCE EXAMPLE

ABSTRACT

The increasing demand for boarding institutions makes it necessary to address the sociological structure of the family. With this study, it is aimed to reveal the differences between the families who give care to the disabled person at home and the families who have to give the disabled person to institutional care by evaluating the sociological structures of these families in Aksaray province.

¹ Bu bildiri tam metni, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yürütmekte olduğum, yüksek lisans tez çalışmasının verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

In this direction, the files prepared for the disabled individual and his family who benefit from home care and institutional care services in the archive of the Aksaray Provincial Directorate of Family and Social Services were examined, and the information about family's business and economic structures, livelihoods, family structures, places of residence, the caregiver's / institution's closeness to the disabled person was found, at the same time, face-to-face interviews were conducted with families who care for the disabled person at home and have to give them to institutional care. It has been found that the mother assumes the burden of care at home; the roles within the family are determined and responsibilities are shared in the home care process; the family of the disabled individual who is placed in institutional care is mostly a broken family, does not benefit from social support mechanisms, suffers more economic deprivation than families providing home care services, does not have a profession, does not have a neighbor and kinship, their solidarity is weak. The suggestions presented in the study will also be a guide for the policies produced in the future.

Keywords: Disability, Family, Home Care, Institution Care, Care Burden, Social Support Mechanisms, Social Policies

1.GİRİŞ

Engelli bireyin sağlık sorunlarının yarattığı sıkıntılarının yanı sıra organizatörler ve toplumu oluşturan bireyler tarafından konulan “engeller” engelli birey ve ailesini sosyal hayatın dışına sürüklemektedir. Aile üyelerinin; akraba, komşu, sosyal çevre, yerel yönetim ve yasa koyucuların desteğini alması engelli bireyin evde bakılmasında oldukça önemli bir etkidir. Kentleşme ve Sanayileşmenin etkisiyle kırdan şehre göçler yaşanmış, geleneksel aile yapısında çözümler başlamıştır. Kadının iş hayatına aktif katılımı, uzmanlaşmış iş kolları akrabalık ve komşuluk ilişkilerini etkilemiş samimi ilişkiler yerine mecburi ve yüzeysel ilişkiler yaygın hale gelmiştir. Ailenin sorumluluk alanlarında paydaş konumunda yer alan sosyal devlet; çocuk, yaşlı ve engelli bireyin bakım ihtiyaçlarında aktif rol oynamaya başlamıştır. Aile üyeleri tarafından engelli bireyin ihtiyaçları paylaşıldığında, rol dağılımlarında denge sağlandığında engelli bireyin bakım yükünün yarattığı psikolojik tahribatta azaltmakta ve aile bağları güçlenmektedir. Ailelerin engelli bireye sahip olmasıyla birlikte aile içi roller, görevler ve sorumluluklar yeniden yapılanmaktadır. Ailedeki dönüşümün gecikmesi veya gerçekleşmemesi çeşitli sıkıntılara yol açmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler arasında dezavantajlı grupta gösterilen engelli birey ve ailesinin, sosyal kimliği engel üzerinden şekillenmekte, bazı aileler bakım yükünün yanı sıra, psikolojik, ekonomik ya da sosyokültürel sorunlarla baş edemeyerek engelli bireyi yatılı kuruluşa yerleştirmek zorunda kalmaktadır. Ailenin birincil görevleri arasında yer alan bakım verme yükümlülüğü sosyal devletin sorumluluk alanına kaymaktadır. Bu bağlamda aile kurumunun sağlıklı bir şekilde işlevlerini yerine getirebilmesi için üretilen politikalar engelli bireyin aile yanında bakılması yönünde büyük öneme sahiptir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının verileri incelendiğinde 2007 yılında 10 olan Özel Bakım Merkezi sayısının 2021 yıl şubat ayında 20 kattan fazla artarak 289 ‘a ulaştığı resmi yatılı kuruluşların ise 2002 yılında 21 iken 2020 yılında 105’e yükselerek 5 kat arttığı görülmektedir. Yatılı kuruluşa gün geçtikçe artan talep ailenin sosyolojik yapısını ele almayı gerekli kılmaktadır.

Son yıllarda artan yatılı kuruluşlarda kalan engelli birey sayısı, engelli bireyin bakımında kadının ve sosyal devletin rolü, aile yapısının önemi üzerinde çalışma yapmaya yönlendirmektedir. Çalışmanın amaçlarından biri de aileler arasındaki sosyolojik farklılıkları ele alarak son çare olan kurum bakımı hizmetine gerek kalmadan ailenin güçlenmesini sağlayacak politikalar üretilmesine katkı sağlamaktır.

2.KAVRAMLAR

2.1.AİLE

Literatüre baktığımızda aile kavramının birçok tanımını görmek mümkün olduğu gibi en genel tanımıyla aile, akrabalık ilişkileri ile birbirlerine direkt bağlı olan, yetişkin üyelerin çocukların her türlü ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü oldukları, kültür aktarımının sağlandığı insan topluluğudur (Giddens, 2005, s. 173).

Geniş Aile; evli çift ve çocuklarının yanı sıra aynı hanede anneanne, babaanne, dede, dayı, hala, amca, teyze gibi akrabaların bir arada yaşadığı, yardımlaşmanın, birlik ve beraberliğin yoğun olarak hissedildiği aile türüdür (Güçlü, 2005, s. 57).

Çekirdek aile; erişkin iki insanın kendi çocuklarıyla veya evlat edindikleri çocuklarla oluşturdukları aile olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2012, s. 165).

Parçalanmış aile; çiftlerin boşanması veya çiftlerden birinin vefatıyla sonlanan aile birlikteliğine, parçalanmış aile veya tek ebeveynli aile de denilmektedir (Adak, 2018, s. 53).

Geleneksel dönemde yaygın olan geniş aile yerine kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle çekirdek aile yaygın hale gelmiştir. Günümüzde artan boşanma oranlarının etkisiyle parçalanmış ailenin de yaygınlığı artmaktadır.

2.2.ENGELLİ ve ENGELLİLİK

Ülkemizde son zamanlarda yaygınlaşan engellilik kavramı, engelli kavramı ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Engelli bireyin kim olduğu, neleri yapıp neleri yapamadığı, bakım yükünün öneminin yanı sıra toplum tarafından inşa edilen engellilikler aileler ve engelli bireylerin hayatını olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Bu sebeple engelli ve engellilik kavramlarını ayrı ayrı ele almakta fayda görülmektedir.

Engelli

07.07.2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete yayınlanan Engelliler Hakkındaki Kanunun 3(a) maddesinde yer alan Engelli tanımı “ Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak ifade edilmektedir (Resmi Gazete, 2005).

Engellilik

Burcu(2015)’ya göre engellilik, bireyin engel durumundan kaynaklı dışlanması, etiketlenerek hareket alanının kısıtlanması veya sosyal hayattan izole bir yaşam sürmesine sebebiyet veren toplumsal düzenin oluşturduğu dezavantajlı durumlar olarak tanımlanmaktadır.

3.YÖNTEM

Bu çalışmada Nitel araştırma yöntem modeli olan durum çalışma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Aksaray İlinde yaşayan engelli bireye sahip aile bireylerinden oluşmaktadır. Aksaray Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün hizmet alanlar için hazırladığı dosyalardan aileler arasındaki anlamlı farklılıkları bulabilmek adına 1500 evde bakım ve 235 kurum bakımı dosyası incelenmiştir. Arşivde bulunan dosyalardan elde edilen veriler doğrultusunda pandemi koşulları göz önünde bulundurularak Merkez, ilçe ve köylerinde ikamet eden, engelli bireye evde bakan 15 aile ve engelli bireyi kurum bakımına vermek zorunda kalan 15 aile ile yarı yapılandırılmış görüşme formunda hazırlanan sorular ekseninde görüşme yapılmıştır.

4.BULGULAR

4.1.BAKIM YÜKÜ ÜSTLENİCİSİ

Dosya taramasında elde edilen verilerde evde engelli bireyin bakımını üstlenen 3370 kişinin %45'i anne, %7'si gelin, %1'i baba, %47'si diğer(babaanne,yenge, kızı vb.); engelli bireyi kuruma yerleştirmek zorunda kalan 227 kişinin ise %20'si eş, %10'u baba, %8'si anne, %26'sı erkek kardeş ve %36'sının diğer(babaanne, anneanne, dayı, amca vb.) olduğu tespit edilmiştir.

Görüşme yapılan engelli bireye aile yanında hizmet veren 15 aileden bakım yükünü üstlenenlerin 9'u anne, 3'ü kızı, 2'si gelini, 1'i kız torunudur. Bakım yükünü üstlenenlerin dosya verileri ile paralellik gösterdiği, kadınların engelli bireyin bakımında aktif rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Engelli bireyin öz bakım ihtiyaçlarını yerine getiremeyerek kurum bakıma vermek zorunda kalanların 6'sı anne, 1'i üvey anne, 5'i baba, 2'si erkek kardeş, 1'i kızıdır. Engelli bireylerin sorumluluklarının erkeklere bırakıldığı zaman kadınlara oranla erkeklerin engelli bireyi kurum bakımına yerleştirme oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.2.AİLE YAPISI

Dosya taraması yapılan 1311 ailenin %67'si çekirdek aile, %19'u geniş aile, %13'ü parçalanmış aile ve %1'i diğer(üvey aile vb.) aile yapısına sahiptir. Engelli bireyi kurum bakımına yerleştiren 227 ailenin %71'i parçalanmış aile, %11'i geniş aile %10'u çekirdek aile, %8'inin diğer aile yapısında olduğu anlaşılmıştır.

Yüz yüze yapılan görüşmelerde ise Kurum Bakımına veren ailelerin 11'inin tek ebeveynli yani parçalanmış aile yapısında olduğu 4'ünün geniş aile içerisinde parçalanmış aile olduğu, Evde bakımda ise 8'i çekirdek aile, 5'i geniş aile ve 2'sinin parçalanmış aile olduğu, parçalanmış ailelerin geniş aile tarafından desteklendiği tespit edilmiştir. Verilerden de anlaşılabileceği üzere engelli bireyin bakım yükünü bir erişkin tarafından karşılanmasının yıpratıcı süreçleri olduğu gibi, bu durumun engelli bireyin evde bakılma sürecini de olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

4.3. EKONOMİ

Engelli bireyin evde bakıldığı 1311 aileden %36'sının 0-2500 TL, %49'unun 2501-5000 TL, %12'sinin 5001-7500 TL, %3'ünün 7501 TL ve üzeri gelire sahip olduğu görülmüştür. Kurum bakımı hizmetinden faydalanan 227 ailenin aylık hane gelirlerine bakıldığında ise %72'sinin %0-1000 TL, %10'unun 1001-2000 TL, %8'inin 2001-3000 TL ve %10'unun 3001 TL ve üzeri olduğu tespit edilmiştir.

Görüşme yapılan ailelerin ekonomik gelirlerine baktığımızda ise evde bakımda 0-2500 TL aylık gelire sahip 3 aile, 2501-5000 TL gelire sahip 7 aile, 5001 TL ve üzeri gelire sahip 5 aile; kurum bakımında ise 6 ailenin gelirinin olmadığı, 0-2500 TL aralığında kazanca sahip olan 13 aile, 6000 TL ve üzeri gelire sahip olan 2 aile olduğu anlaşılmıştır. Verilerden de anlaşılabileceği üzere engelli bireyi kurum bakımına yerleştiren ailelerin sağlık sorunlarının ve bakım yükünün yanı sıra asgari düzeyde ihtiyaçlarını karşılayabilecek ekonomik yeterlilikte olmadıkları saptanmıştır.

4.4. SOSYAL DESTEK

Engelli bireyin evde bakımını sağlayan 1311 ailenin %12'sinin 2 kişi, %19'unun 3 kişi, %23'ünün 4 kişi, %20'sinin 5 kişi ve %26'sının hanede 6 ve daha fazla kişi ile birlikte yaşadığı; kurum bakımına engelli bireyi yerleştiren 227 ailenin ise %32'sinin 2 kişi, %13'ünün 3 kişi, %6'sının 4 kişi, %14'ünün hanede 5 ve üzeri kişi, %35'inin de hanede yalnız yaşayan engellilerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerden yola çıkarak hanede yaşayan kişi sayısına baktığımızda, evde bakım hizmeti veren ailelerden 2'sinin 2 kişi yaşadığı, 1 ailenin 3 kişi, 4 ailenin 4 kişi, 8 ailenin 5 kişi ve üzeri hane nüfusu olduğu; kurum bakımında ise 11 ailenin hanede 2 kişi olduğu, 4 ailenin 5 ve üzeri nüfusa sahip olduğu, geniş aile özelliğine sahip 4 ailenin engelli bireyi kabullenmediği, engelli bireyi kurum bakımına vermek şartıyla anneyi yanlarına aldıkları öğrenilmiştir. Engelli bireye bakım verenin yorgunluğu zamanla bireyde fiziksel, zihinsel ve psikolojik sıkıntılara sebebiyet verdiğinden bu bağlamda hane içerisinde bakım verenin desteklenmesi son derece büyük öneme sahiptir. Verilere baktığımızda engelli bireyi kurum bakımına yerleştiren aileleri hane içerisinde destekleyebilecek birey bulunmadığı, bu sebeple zorlanarak kurum bakımına yönelindikleri fikrine varılmıştır.

SONUÇ

Evde bakım hizmeti veren ailelerin engelli bireyin bakımında eşlerinden, sağlıklı çocuklarından, geniş aile veya komşularından destek aldıklarını belirtirlerken kurum bakımına veren ailelerin sosyal destek mekanizmalarının zayıf olduğu, maddi manevi yetersizlik içerisinde oldukları, çoğunluğunun düzenli bir işi ve geliri olmadığı gelecek kaygısı güttükleri, tek ebeveynli oldukları için engelli bireyin bakımını yerine getirmekte zorlandıkları kendilerinde sağlık sorunlarının baş gösterdiği öğrenilmiştir.

Engelli bireyin bakımında kadının aktif rol oynadığı, kadının desteklendiği sürece engelli bireyin bakımını üstlendiği, sorumluluklar paylaşılmadığında veya engelli bireyin sağlık durumu kabullenilmediğinde yani aile yapılanma sürecini anlatamadığında ailede çözümlerin yaşandığı fikrine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2018). Değişen Toplumda Değişen Aile. Ankara: Siyasal Kitabevi.
Burcu, E. (2015). Engellilik Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
Doğan, İ. (2012). Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar. Ankara: Pegem Akademi.
Giddens, A. (2005). Sosyoloji. Ankara: Anı Yayıncılık.
Güçlü, S. (2005). Kurumlara Sosyolojik Bakış. İstanbul: Birey Yayıncılık.
Resmi Gazete. (2005, 07 07). Engelliler Hakkında Kanun(25868). Ankara.

ÖĞRETMENLERİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI VE KOLEKTİF ÖĞRETMEN YETERLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ)

Doç. Dr. Selda POLAT HÜSREVŞAHİ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Anabilim
Dalı

ORCID: 0000-0002-3671-2873

Yüksek Lisans Öğrencisi Ömer ERDEM

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Anabilim
Dalı

ORCID: 0000-0001-9300-6660

ÖZET

Çalışmada, öğretmenlerin bilgi okuryazarlığının kolektif öğretmen yeterliği inancına etkisini belirlemek amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modelinde tasarlanan araştırmanın örneklemini, 2020 – 2021 Eğitim Öğretim yılında Zonguldak merkez ve ilçelerinde görev yapan 406 ilköğretmeni oluşturmuştur. Veriler kişisel bilgi formu, Bilgi Okuryazarlığı Ölçeği ve Kolektif Öğretmen Yeterliği Ölçeği vasıtasıyla toplanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde, betimsel istatistikler, t-testi, korelasyon analizi ve regresyon analizi gibi istatistik yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı ve kolektif yeterlik algıları yüksek seviyededir. Öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı ve kolektif yeterlik algılarının cinsiyet ve mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı, yaş değişkenine göre algılarda anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Öğretmenlerin bilgi okur yazarlığı ile kolektif öğretmen yeterliği algıları arasında pozitif ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Öte yandan çalışmada, öğretmenlerin bilgi okur yazarlığı düzeylerinin, kolektif öğretmen yeterliği algısını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda öğretmenlerin bilgi okur-yazarlığını artırmaya yönelik uygulamalara yer verilmesi çalışmanın önerileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi okuryazarlığı, Kolektif öğretmen yeterliği, Öz yeterlik, Öğretmen etkililiği, Öğretmen

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS' INFORMATION LITERACY AND COLLECTIVE TEACHER EFFICACY (ZONGULDAK CITY SAMPLE)

ABSTRACT

In the study, it was intended identifying the influence of teachers' information literacy to collective teacher efficacy belief. 406 primary school teacher who worked in Zonguldak city centre and its provinces in 2020 – 2021 Education Year constituted the research's sample which was designed in correlational scan.

The data was collected by personal information form, Information Literacy Scale and Collective Teacher Efficacy Scale. Statistical methods like descriptive statistics, t-test, correlation analysis and regression analysis were used.

According to the results obtained from the research, Teachers' information literacy and collective efficacy perception are high level. It was found that teachers' perceptions of information literacy and collective efficacy did not differ significantly according to gender and professional seniority, there was a significant difference in perceptions according to age variable. It was observed that there was a positive and highly significant relationship between teachers' information literacy and their perceptions of collective teacher efficacy. On the other hand, in the study, it was concluded that teachers' information literacy levels affect the perception of collective teacher efficacy. In this direction, it is among the suggestions of the study to include applications which increase the information literacy of teachers.

Keywords: Information literacy, Collective teacher efficacy, Self-efficacy, Teacher effectiveness, Teacher

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE BAĞLANMA STİLLERİ İLE YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Dr. Öğrt. Üyesi Selçuk ASLAN

Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü
ORCID: 0000-0002-7039-9788

Yüksek Lisans Öğrencisi Betül HAYTA

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü
ORCID: 0000-0003-4661-0640

ÖZET

Bu araştırmada ortaokul dönemindeki ergenlerin bağlanma stilleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ele alınan sosyo-demografik değişkenlerle (yaş, cinsiyet, ailenin gelir düzeyi, anne-baba eğitim durumu, kardeş sayısı) bağlanma stilleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu iki değişkenin sosyo-demografik özellikler temelinde oluşturulan gruplar (yaş, cinsiyet, aile gelir düzeyi, anne-baba eğitim durumu) arasında farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu İstanbul ili Bahçelievler ilçesindeki ortaokullarda 7. ve 8. Sınıf düzeyinde öğrenim gören 182'si kız 123'ü erkek toplam 305 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların kişisel bilgilerini belirlemek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu", bağlanma stillerini ortaya koymak için "Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği", yaşam kalitelerini belirlemek amacıyla "Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel yöntem kullanılmıştır. Çalışmada yapılan çoklu karşılaştırma analizlerinde, veri seti iki olan grup analizleri için t testi, üç veya daha fazla veri seti arasındaki karşılaştırma için ise f testi kullanılmıştır. Farklılıkların anlamlılık testi için Tukey analizi yapılmıştır. Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerde güvenli bağlanma ile fiziksel, sosyal, duygusal ve okul yaşam kalitesi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki, kaçınan bağlanma ile fiziksel, duygusal, sosyal ve okul yaşam kalitesi arasında negatif yönde anlamlı ilişki çıkmıştır. Anne-baba eğitim durumu ve cinsiyet değişkenlerine göre bağlanma stili ve yaşam kalitesinin alt boyutlarında farklılaşma olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular literatür ile tartışılarak araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ergen, ortaokul öğrencileri, sosyo-demografik özellikler, bağlanma stilleri, yaşam kalitesi

THE RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT STYLES AND LIFE QUALITY OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

ABSTRACT

This study aimed to investigate the relationship between attachment styles and life quality of secondary school adolescents. For this purpose, the relationship between socio-demographic variables (age, gender, income level of the family, parents' educational level, number of siblings) and attachment styles and life quality were examined. In addition, whether any difference existed with regard to these two variables in groups which were created on the basis of sociodemographic characteristics (age, gender, family income level, education level of parents) were also investigated. Participants included 305 students enrolled in secondary schools in Bahçelievler, Istanbul. While 182 of the participants were female, 123 of them were male. Demographic information scale, three dimension attachment styles scale, and life quality scale for children were used in order to identify personal information, attachment styles and life quality of the participants. This quantitative study employed descriptive method. For multiple comparison analyses, t test (for the comparison of two data sets) and f test (for the comparison of data sets more than two) were used. Tukey analysis was employed in order to find out whether the differences were meaningful. Moreover, Pearson correlation test was used to find out relationship between the variables. The results of the study showed that there was a positive relationship between secure attachment and physical, social, affective variables and school life quality. Moreover, negative relationship was found between avoidant attachment and physical, social, affective variables and school life quality. Differences between attachment styles depending on the variables including parents' education level and gender and sub-dimensions of life quality. Suggestions were proposed on the basis of findings which were discussed with regard to relevant literature.

Keywords: adolescent, secondary school students, socio-demographic characteristics, attachment styles, life quality

FRESHMEN LEARNERS' PERCEPTIONS ABOUT DISTANCE EFL INSTRUCTION: A CASE STUDY

Öğr. Gör. Neşe GÜZELŞEMME

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu
ORCID: 0000-0001-5353-539X

ABSTRACT

With the advent of web technologies, profound changes have emerged in all domains of life including educational settings. Along with these changes, traditional education environments tended to be replaced by Web-based virtual classroom environments through the distance education mode. In the academic year of 2016-2017, a university in southern Turkey switched to distance education for the delivery of three mandatory courses: Foreign Language (English), Turkish Language, and Principles of Atatürk and History of Turkish Revolution. The present study aimed to describe freshmen learners' perceptions about distance EFL instruction, which started to be delivered through a Learning Management System (LMS). More specifically, the study was an attempt to elucidate the strengths and weaknesses of this mode of education from learners' perspective. The study adopted a qualitative design and a case study methodology. Data was collected from 1 female and 3 male freshmen who were taking the Foreign Language II (English II) course via distance education program at the Faculty of Veterinary Medicine, the Faculty of Architecture and at a vocational school during the academic year of 2016-2017. Semi-structured interviews in one-to-one interview sessions and informants' weekly learner feedback and reflection reports on online EFL lessons constituted the data source. The results revealed that participants had both positive and negative perceptions about distance EFL instruction based on their online learning experiences. As perceived by the participants, flexibility and convenience was one of the most favorable aspects of distance EFL instruction whereas technological glitches constituted a great drawback. Distance learning has become the norm due to the recent Covid-19 pandemic. In that sense, it's believed that the results of the present study might have implications for the present learning situation.

Keywords: distance EFL instruction, traditional education, learner perceptions, online learning experiences

1. INTRODUCTION

The last several decades have witnessed a very rapid technological development. These developments have affected every domain of life, and educational settings are no exception. As suggested by Faramarzi, Elekaei and Koosha (2015), "By the development of new technologies, distance education has shown itself as an undeniable part of education in general and language learning in particular" (p.192).

As a very common education mode alternative to traditional face-to-face education, distance education has come a long way in line with the technological advances. Distance education first emerged in the 1890s to meet the educational needs of Americans (Erdos, 1967). At that time, instruction was carried out through correspondence between instructors and students.

Later, in the first half of the 1900s, distance education was backed up with radio broadcasting along with correspondence. As the demand for education increased in line with the growing population, TV broadcast was introduced as a means of distance education in the 1960s. In the 1970s, universities began to offer courses through e-mail and video-conferencing, and in 1984, the first online undergraduate course was offered through a program called Virtual Classroom at New Jersey Institute of Technology (Harasim, 2000, cited in Cinkara and Bagceci, 2013). Niper (1989) summarizes this historical development with three generations of distance education: the first generation which involves teaching through correspondence, the second generation which integrates print with broadcast media (multi-media), and the third generation which includes interactive communication technologies.

According to Phillips (2013), “Distance education has been revolutionized with the introduction of the Internet in education” (p. 11). Today distance education is carried out via various interactive media like web conferencing, virtual reality and learning management systems. These technological innovations appeal to a great number of higher education institutions in many countries including Turkey with the flexible learning opportunities they offer. Apart from large scale distance education programs as offered by Anadolu University, some universities in Turkey have adopted distance education¹ at an institutional level for at least certain mandatory courses like Foreign Language (English), Turkish Language, and Principles of Atatürk and History of Turkish Revolution. During the academic year 2016-2017, a state university in southern Turkey switched to distance education for the delivery of these mandatory courses. These 2-credit courses were delivered face-to-face in conventional classroom settings until 2015. In 2015-2016 academic year, distance education was piloted in certain faculties and vocational schools at that university. Having been found successful by the university administration, Distance Education Program was officially adopted in 2016-2017 academic year. Under this system, lessons are taught through a learning management system, which can be accessed by administrators, instructors and students. Instruction takes place in virtual classroom environments synchronically at days and times determined by distance education administrators. Learners who miss real-time classes have the opportunity of viewing the archived recordings of these lessons. In addition to real-time classes, instructors upload videos, worksheets and PowerPoint presentations as self-study or supporting materials. Like any mode of education, distance education also has its pros and cons. The purpose of this case study is to describe learners’ perceptions about distance English as a foreign language (EFL) instruction and to understand the weaknesses and strengths of this mode of education as opposed to face-to-face education from learners’ perception. More specifically, the study aims to address the following research questions:

¹ For the purposes of this study, distance education will be used to refer to the delivery of only mandatory courses via virtual web environments with no face-to-face interaction between the instructor and the students. In that sense, the term will be used interchangeably with ‘online instruction’.

Central question:

- What are the perceptions of 1 female and 3 male participants about distance EFL instruction at a state university in southern Turkey?

Sub-questions:

- What advantages does distance English instruction have over face-to-face instruction?
- What disadvantages does distance English instruction have compared to face-to-face instruction?
- What do learners think about the efficiency of distance EFL instruction in terms of learning outcomes?

It is evident that learners' perceptions shape their attitudes towards their lessons and the way these lessons are delivered affect their level of motivation and success. This case study might provide important findings about the positive and negative perceptions of learners about distance EFL instruction, and hence might contribute to all the stakeholders (administrators, instructors, but particularly learners). Based on participants' experiences and perceptions, it might help improve the way online EFL courses are structured and delivered so that online instruction of English will be a more fruitful experience for learners.

2. LITERATURE REVIEW

There's ample research in literature that explored learners' experiences and perceptions about distance education mode. Nevertheless, it is pointed out that the majority of these studies are quantitative in nature, and they are based on numerical data rather than an in-depth understanding of learner experiences (Capra, 2012, p. 8). Despite this tendency, some researchers adopted a qualitative research design to explore learners' perceptions about online learning.

Vonderwell (2003) is among the researchers who investigated the asynchronous communication experiences and perspectives of undergraduate pre-service instructors in an online course by employing qualitative case study design. Participants were 22 undergraduate pre-service educational majors (17 females, 5 males) taking the course "Technology Applications in Education". Multiple sources of information (semi-structured interviews, student and instructor e-mail transcripts, discussion board transcripts, and two independent peer reviewers' reviews) were used to collect data. The findings revealed that all the participants expressed that the online environment gave them more opportunity to ask questions. They stated that unlike in a traditional classroom environment, they did not have to worry about how they would be perceived by their friends or what their friends would think about them because the online environment provided them with 'anonymity'. That is, students who felt shy and avoided asking questions during face-to-face interaction were more comfortable about asking questions in online environments. Nevertheless, the study also showed that the online environment constrained collaboration among the students. It also prevented students from getting to know their instructor well due to lacking "one-to-one" relationship and the social environment developed in traditional classroom environments. The lack of immediate and consistent feedback was another drawback of the online interaction.

Students reported that they could not get their questions answered right away unlike in face-to-face interaction. Vonderwell's participants additionally stated that in online communication, messages could lead to miscommunication unless constructed carefully. Parallel findings were reported by Howland and Moore (2002). The researchers found that delayed feedback, lack of face-to-face interaction and clarification resulted in negative perceptions in students such as lack of confidence. In another study, Yang and Cornelius (2004) examined the quality of online education from learners' perspectives based on their experiences. Three students taking different online classes offered at two universities and one community college participated in the study. Multiple sources of data (interviews, observation and documents) were used to collect data. Data were analyzed to find out the similarities and differences among participants in relation to their perceptions about online learning. The findings showed that students had positive experiences about their online courses like flexibility, cost-effectiveness, electronic research availability and ease of connection to the Internet. On the other hand, they experienced negative aspects of online classes like delayed feedback and unavailable technical support from instructor, lack of self-regulation and self-motivation, and the sense of isolation. Using both quantitative and qualitative data collection instruments (questionnaires and semi-structured interviews), Inozu and Ilin (2007) examined how learners perceived e-learning programs in their local contexts and how much they thought these courses contributed to their language learning. 138 students receiving online English courses at a university took part in the study. The results revealed that learners did not enjoy online classes due to such reasons as lack of practice and face-to-face interaction, demotivation, having no feeling of ownership and class cohesion, unsatisfied needs for peer cooperation and group work, lack of active involvement and problems like getting ready to start studying and maintaining concentration. Moreover, some students expressed that this program was good only for those who had prior knowledge of English. On the other hand, they indicated that the program provided them with independent study and flexible hours. It also helped them revise old knowledge. Overall, the participants favored traditional language classes over online language classes.

Kim (2009) studied the problems associated with learner motivation in Web-based instruction, in particular in self-directed online learning environments. The researcher specifically explored what motivated and demotivated learners from completing a self-directed online course. Participants were about 200 adult students who were taking self-directed online courses. A semi-structured interview was employed as a data collection method. The results showed that flexibility and convenience of self-paced online learning, animations and simulations in online courses, and learner control provided by online environments motivated students. On the contrary, students had differing views about human interaction during online instruction and how this affected their motivation. Most of the learners reported that the lack of human interaction in online learning environments demotivated them. For working students, however, flexibility was more important than human interaction. In the same vein, Henry, Pooley & Omari (2014) conducted a case study that explored students' motivations about choosing online courses. Participants were 43 students enrolled in the first year of an undergraduate or Graduate Certificate/Diploma level program at a university. Data were collected through in-depth interviews.

The findings revealed that convenience and flexibility, accessibility for students with disability, attraction to a specific course or institution, benefits of university study, and extrinsic encouragement were the motivations behind students' choice of online courses. Hara and Kling (1999) investigated the difficulties encountered by students taking a Web-based distance education course on language learning and the place of World Wide Web in language classrooms. Six master students enrolled in an online language course comprised the sample. Interviews, observations and document reviews were employed as data collection instruments. The findings suggested that ambiguous instructions, the lack of physical presence and immediate feedback from the instructor led to frustration among students engaged in Web-based distance education courses. Technological problems, lack of adequate computer skills and the absence of technical support were also among causes of frustration for students. Some studies dealt with a comparison of traditional and distance education modes. Lee and Pyo (2003) aimed to design a Web-based (online-offline) English language learning program and assess its effectiveness in foreign language teaching/learning at university level. 207 freshmen from 3 departments and 4 instructors working in Woosong University participated in their study. The participants were taking English classes either traditionally (offline-only) or in an online/offline mode. Data was collected through qualitative and quantitative methods (descriptive statistics, instructors' logs and notes and a student focus group discussion). The results revealed that offline-only education yielded higher mid-term scores than online/offline English instruction. As for students' perceptions of these modes' efficiency, half of the students reported that they favored online learning. They also stated that they liked this mode due to the flexibility and the autonomy it provided, and the chance of learning at one's own pace. The other half stated that they preferred traditional classroom setting as it involved more interaction with the instructor than online courses did. In general, learners expressed both positive and negative views about online learning. They stated that while online learning offered easy access to materials, flexibility and participation in class without embarrassment, it involved discipline and technology-related problems, and also limited interaction. Another researcher who focused on learners' experiences and perceptions of online courses as opposed to conventional courses was Burns (2013). Burns studied graduate adolescence education learners' experiences and perceptions of online courses in their program. 93 learners who took their courses either on-line or face-to-face based on their own choice constituted the sample. A mixed method of surveys (both Web-based and postal) was used to prevent data loss. Data were analyzed in two sets; online courses vs. face-to-face courses, and the findings were compared. The results suggested that, as in Lee and Pyo (2003), the learners who received their courses face-to-face preferred traditional education mode due to its social aspect (being in a classroom setting and feeling more connected to the program) and due to the discipline it would enforce. Students who took courses online indicated that flexible scheduling rather than desire affected their choice of that format. The results suggested that these students perceived online courses as a positive experience. Another finding was that both students who took face-to-face courses and those who took online courses perceived online courses as more convenient but not necessarily more efficient than traditional courses.

The aforementioned studies suggest that learners have varying experiences and perceptions about distance education. While they seem to favor online classes for the autonomy, flexibility of time and place, and stress-free environment it provides, they find it disadvantageous in terms of social aspects (limited interaction between parties), lack of instant feedback, and self-discipline or technology related problems that might arise.

3. METHODS

3.1. Context and the Researcher

The present research was carried out in a state university in southern Turkey. The language of instruction in this university is Turkish, and except for the departments of Foreign Language Education and English Language and Literature, learners are not exposed to intensive English language classes. Learners of these two departments take a proficiency exam following their admission to the university. If they fail, they take intensive English courses in their preparatory year. On the other hand, learners in their freshman year at other faculties or vocational schools receive 2 or 3 credit mandatory English courses. In addition to English, French is taught as a second foreign language in some departments.

As previously mentioned, Foreign Language II (English) used to be delivered face-to-face in conventional classroom settings. After a year of piloting in 2015-2016 academic year, however, the university adopted distance education system to deliver mandatory Foreign Language (English), Turkish Language and Principles of Atatürk and History of Turkish Revolution courses. The university started to use a Learning Management System and its live distance education virtual classroom platform to deliver these courses. The researcher herself is an instructor of English language in this university and at the time of the study, she was delivering mandatory Foreign Language II (English II) courses via distance education to freshmen learners at several faculties and two vocational schools.

The online EFL lessons were taught each week at times pre-determined by distance education administrators. The lessons could be archived for later view; hence, students could follow the distance EFL courses either synchronously at the scheduled time or asynchronously by watching the archived lessons. In other words, learners did not have to follow their lessons only synchronously and they did not fail due to absenteeism if they did not follow real-time classes. In order not to fail the course, students had to attend 70 % of their classes whether synchronously or asynchronously.

The instructor and the students did not have face-to-face interaction, and they saw each other only on their proctored mid-term and final exams unless students specifically visited the instructor in her office for lesson related issues. During classes, students could contact with the instructor only via text messages because they usually did not have the necessary technical equipment like a headset and camera. In other words, although learners could hear and see their instructor, they could not respond, participate or ask their questions orally. At the bottom of the live distance education virtual classroom platform, there was a chat box and students or the instructor could write their questions or comments there during the lesson.

3.2. Research Design

A case study design was chosen for the current study as the researcher aimed at gaining an in-depth understanding of positive and negative aspects of distance EFL instruction as perceived by learners. As indicated by Creswell (2013), in a case study approach the researcher explores a real-life system bounded by place and time. In addition, the researcher utilizes multiple sources of information to gain an in-depth understanding of the case under investigation.

The case in the current study was bounded by a specific place and time. Students' perceptions about the advantages and disadvantages of distance EFL instruction in a single state university in southern Turkey which had just adopted distance education for the delivery of three mandatory courses: Foreign Language (English), Turkish Language and Principles of Atatürk and History of Turkish Revolution) were examined over three weeks.

3.3. Sample

1 female and 3 male participants comprised the sample of the present study. The participants were determined through purposeful sampling; they had to meet the criteria of attending online English classes regularly to provide optimum and reliable data. Furthermore, they were chosen from two faculties and a vocational school to ensure diversity. The participants were all students of the researcher herself. The researcher informed her students about the purpose and procedure of the study. Two students from a vocational school, one student from the Faculty of Architecture and one student from the Faculty of Veterinary Medicine agreed to take part in the study. Participation was on a voluntary basis, and ethical considerations were taken into account. One of the participants from the vocational school was 54 years old. He was working as a civil servant in a state institution at the time of the study. He was trying to follow his online English lessons regularly despite working and despite his limited self-resources like technological equipment. The other three participants were aged 19-20, and two of them were working part-time in addition to studying at university.

3.4. Data Collection Instruments and Procedure

Data for the present study was collected through interviews and learners' weekly feedback and reflection reports about their online EFL courses for three successive lessons. Each participant was interviewed individually in a semi-structured interview session at the researcher's office. The interviews were conducted in Turkish because the students were not proficient enough to use English during the interviews. The interviews were audio-recorded with the participants' permission. They were transcribed verbatim, and interview questions were expanded based on the emergent data. In addition, learners were asked to write weekly feedback and reflection reports right after the lesson for three successive weeks. The participants were told to write their reports in relation to the advantages and disadvantages of distance EFL instruction as they experienced them during their lessons. These reports helped to triangulate data and gain a better understanding of learners' perceptions about distance English instruction.

3.5. Data Analysis

Initially, data was organized and prepared for analysis. A total of 2 hour-5 minute-43 second of interview data was digitally recorded, transcribed verbatim and stored in separate computer files for each participant. The transcripts were confirmed through member-checking with all the participants.

At the beginning of the analysis, all the transcripts and learners' feedback and reflection reports were read carefully to grasp the whole picture. The researcher took some general notes on the margins of the transcripts at that time. Next, each interview transcript was at first coded descriptively (e.g. technological problems, lack of interaction, accessibility, adaptation etc.). Saldana (2009) indicates that this type of coding summarizes the basic topic of a passage in a word or phrase. Subsequently, following Saldana (2009) who stated that one of the coder's primary goals is to find the repetitive patterns of action and consistencies as documented in the data, common patterns were sought for in the transcripts (p. 5). Weekly feedback and reflection reports of the learners were later analyzed to find supporting evidence and hence triangulate the interview data. The codes that emerged from all the sources of data were then clustered under relevant themes.

4. RESULTS

The analysis of the data revealed that based on their experiences, participants had both positive and negative perceptions about distance EFL courses. It emerged from the data that flexibility and convenience was the most recurrent and favorable aspect of distance EFL education for the participants in line with literature. Participants also appreciated the autonomy and the stress-free environment provided by the distance education mode. Finally, constant access to previous lessons was perceived as an advantage of distance education.

Technological glitches were the most problematic aspect of distance EFL courses from the participants' view. Technology-related problems that participants encountered as they attended synchronous or asynchronous English lessons were a cause of frustration and demotivation because they impeded effective learning. As perceived by the participants, the sense of social isolation and negligence of productive skills like speaking and writing were the other disadvantages of distance education mode. Finally, procrastination and dilatoriness, appeared as a negative aspect of online instruction.

Below, the advantages and disadvantages of distance EFL instruction as reported by the participants are dealt with separately.

4.1. ADVANTAGES OF DISTANCE EFL INSTRUCTION AS PERCEIVED BY THE PARTICIPANTS

4.1.1. Flexibility and Convenience:

One of the most salient and recurrent themes that emerged from the data was the flexible and convenient nature of the distance EFL instruction mode. Three of the participants agreed that distance EFL instruction was advantageous in terms of flexibility and convenience. They indicated that this mode of instruction helped them to attend classes whenever and wherever they wished.

As stated by one of the participants, Ahmet², both in the interview and in one of his feedback and reflection reports, distance EFL instruction eliminated time and place constraints regarding attending classes.

“We can follow [our lessons] wherever we are. We can for example watch our lessons when we are free; in the evening, at night, while travelling. I mean while commuting.”

“There are no time and place constraints.”

Likewise, Ali indicated that for him this mode of education was an absolute facilitator. He added that this system enabled learners to access information at any time and place.

“I believe distance education is an absolute facilitator.” (...) “We don’t have to go to school.”

“We can access information at any place and any time we wish.”

“There’s no restriction; it’s [distance learning] is very convenient.”

Furthermore, three of the participants agreed that this mode of education was advantageous for working students because they could arrange their program according to their work hours. For instance Aylin, who is a working student herself, stated that thanks to the convenience of distance EFL instruction, she could both listen to the lessons she had missed and was also saved from failing the course due to absenteeism.

“I myself, for example, am working at a workplace. (...) At least when I come home in the evening, I can listen to the lessons after dinner at 11 or 12 in the evening. That’s good for me because otherwise I’d be in trouble. Due to absenteeism, I could have failed all the courses, the distance EFL courses I mean.”

Another working participant, Adem, who is a civil servant in a state institution, indicated that he could not attend synchronous classes because these classes were delivered within office hours, and he regarded this as a drawback. However, he indicated that the archived lessons provided an advantage for working students because they had the opportunity to watch the classes they had missed.

“Let’s suppose that I missed, say, how simple past tense is used. I open, let’s say, Unit 7 or Unit 3. If there is no trouble with the system, if there is no freezing, you can watch [that lesson] without interruption. (...) You can listen to the lesson at any time and any way you wish.”

The other two participants expressed similar ideas about the advantages of distance EFL instruction for working students.

² All names are pseudonyms in line with confidentiality and ethical considerations.

“It [Distance EFL instruction] is more advantageous for working students because a working student may not attend synchronous classes or he/she may not be convenient. In that case he/she may watch archived lessons and compensate for his/her absenteeism. That’s really good.”

(Ahmet)

“[Distance EFL instruction] is advantageous mainly for working students. (...) Their time would be limited. For example, they may not have enough time to come to school and go back to work. They may watch lessons in the morning, and then go to work. They may even watch lessons at work on their mobile phones, I mean when they are free.”

(Ali)

4.1.2. Autonomy

Partly in relation to the theme stated above, another frequent theme was that distance EFL instruction allowed some space for autonomy. Participants suggested that they could concentrate on materials and lessons in line with their needs. For instance, Ahmet indicated that he could manage his learning experience according to his needs with the help of this mode of education.

“We can arrange it according to our individual needs and circumstances. There’s no time and place restriction; I can revise documents at 3 at night. I do not look at the documents which include things that I know; skimming [them] is enough.”

Likewise, Ali pointed out that he could skip the components of the lesson with which he was familiar, and that this saved him time.

“For instance, we do not linger on the topics that we already know. If, for instance, we were in a classroom, 20 or maybe 30 minutes would be lost, but in distance education we skip the parts we know. When we learn only the things we have difficulty with, that saves us time.”

In one of her feedback and reflection reports, Aylin also expressed that not having to concentrate on all parts of lesson which she is familiar with saved her time.

“The topics that will be covered are pre-determined. If these are topics that we already know, we may not listen to these lessons or we may skim them quickly and move on to the topics that we don’t know. That saves us time.”

Ali stated that he could not attend synchronous classes due to his extremely heavy school schedule. He indicated that he adjusted his time for watching archived lessons according to his school schedule, which is an indicator of autonomy provided by this mode of education.

“(…) I haven’t been able to attend virtual classes yet due to our extremely heavy school schedule. However, I can watch the [English] lessons in the afternoon or at the weekend easily.”

In one of his feedback and reflection reports, Ali repeated that he was able to view the archived lessons at his convenience, and he deemed that an advantage for him.

“(…) I can view [the archived lesson] in the afternoon. That’s a great advantage for me.”

Similarly, Aylin, who was a student at the Department of Architecture, mentioned being overburdened with projects. She indicated that she could adjust her lesson listening times according to other course requirements and project deadlines. For instance, she stated that after finishing her projects, she could view the archived English lessons at a time which was suitable for her.

“In [the Department of] Architecture, we have projects to be submitted. (...) Supposing that I have a project and am finished with it, I could even listen to my [English] lesson at 3 a.m., even at 2 a.m.”

4.1.3. Stress-free Atmosphere

The participants had the perception that distance EFL instruction created a more stress-free environment particularly for shy students because they were not seen by the instructor or by their classmates. The psychical distance gave them a feeling of comfort and they were not worried about making mistakes or being ridiculed. As distance education provided confidentiality and anonymity, they could ask their questions more easily than in a classroom setting where face-to-face interaction happens.

“When we think from the perspective of shy students, since [the lessons are] in a virtual environment, since everyone writes [his/her messages/questions] on the computer and since there is no laughing, joke or mockery, since there is no accent and everyone asks his/her question in the same way by writing rather than orally asking, it doesn’t lead to problems for any students. After all, the instructor can send [students] answers individually or keep the messages hidden; students can feel relaxed. But a shy student in a classroom may never ask questions.”

(Aylin)

Aylin also mentioned avoiding asking questions due to timidity in a conventional classroom may prevent the learner from understanding the topic and this may not even be noticed by the instructor in a traditional classroom setting. She indicated that distance education creates a more stress-free environment and encourages shy learners to ask their questions.

“(…) Maybe the student is very hardworking, but when we think of such a student who doesn’t understand [the topic], he/she may not ask about the things he/she doesn’t understand because he/she is shy. This is his/her deficiency and nobody may notice this because in a crowded classroom it is very difficult for the instructor to understand whether that student has understood [the topic] or not. However in a virtual environment, a student directly asks [his/her questions], and the instructor answers these questions.”

Aylin stated that in terms of asking questions without hesitation, this mode of education is better both for shy students and for others.

“Virtual environments are better for shy students or for everyone in terms of asking questions.”

Ali indicated that even at universities there could be students who feel hesitant and timid about asking questions. He states that these students could communicate with the instructor more easily thanks to the distance education mode.

“There are some students who still feel timid about asking questions, even if they are university students. I don’t know whether they are really doing that, but they may communicate with you more easily.”

Ahmet expressed that since students did not see each other in virtual classes, he felt more relaxed.

“I feel comfortable with the system. It can be more comfortable because we do not see each other.”

A similar statement came from Aylin who highlighted distance education’s making students invisible.

“(…) Or if we feel shy in classroom settings, we can easily ask our questions in online classes because nobody sees us.”

Similarly, Adem stated that in distance education students are anonymous and this provides them with an advantage.

“(…) [Distance education] is a great advantage for those people [shy students] because it ‘obliterates their traces’.”

4.1.4. Constant Access to Previous Lessons

Another salient and frequent theme regarding learners’ positive perceptions about distance EFL instruction that emerged from the interviews and document analysis was that distance EFL instruction enabled participants to access previous lessons. This mode of education enables instructors to archive their lessons for later view.

Therefore the participants reported that they could view the lessons that they had missed. They also stated that they could watch their lessons as many times as they wished, which helped retention. Within this program, students do not have to attend synchronous lessons; they may follow their lessons asynchronously by watching archived lessons. The participants indicated that this feature of distance education eliminated absenteeism-related failure problems.

Ahmet highlighted that archived lessons gave him the chance to follow the lessons that he had missed and also to compensate for his absenteeism.

“For example, when we miss a week’s class, it is very good to be able to view the archived lessons because in a normal [face-to-face] lesson, when we do not go to school, we both miss the class and have absenteeism. However, in distance learning, we don’t miss our class. When we watch archived lessons, we are both not considered as absent and we can watch our lessons. This is a very good facility.”

The participants expressed that the opportunity of watching previous lessons from archives helped them review earlier topics repeatedly.

“(…) As I stated before, if there is no problem with the internet connection, I can watch the lesson again serially and easily. I can review it not only once, three times, five times.. This opportunity is very beneficial, that aspect of it [distance learning] is good. I mean that is undebatable.”

(Adem)

Aylin specifically indicated that online classes enabled her to listen to pronunciation of words more often than in a traditional classroom because it would not be possible for her to ask the instructor to repeat the pronunciation of a word several times. She stated that this helped her to learn how a word should be pronounced.

“Since we can listen to [the lessons] over and over again, we can for instance learn the pronunciation of a word which is difficult for us to pronounce after listening to it three or five times. However, if we were in a class, the instructor would say that word once or twice and if I could not pronounce it the third time, I would feel ashamed to ask [the instructor]. Since pronunciation of some words is difficult, it is a little bit strange to ask [the instructor] to pronounce it again. I might feel timid I mean.”

Ali reported another advantage of having constant access to previous lessons. He reported that from the archives, he could easily access the topics that he is not so good at before exams.

“During the exam week, we can easily access the topics that we are deficient in. In that respect, it [distance EFL instruction] is advantageous.”

4.2. DISADVANTAGES OF DISTANCE EFL INSTRUCTION AS PERCEIVED BY THE PARTICIPANTS

4.2.1. Technological Glitches

In relation to negative aspects of distance education, technology-related problems was the most frequent theme in the participants' data. Participants expressed that technological problems were a block in their way to follow lessons smoothly. They indicated that such problems prevented them from attending and listening to their lessons uninterruptedly and efficiently. The participants reported that they sometimes encountered problems in logging in the learning management system. Moreover disconnections from the program could happen during synchronous lessons. In addition, power cuts, internet connection problems, problems related with the lack of necessary equipment like headphones or cameras and sound-related obstacles hindered their access to lessons.

In one of his reports, Ahmet stated that logging in the learning management system could at times be problematic, or disconnections could happen while watching lessons. He also indicated that problems related to the sound posed the greatest challenges.

“Sometimes I can't access the live virtual class or disconnections may happen.”

“The greatest problems are related to the sound or there may be technical problems. Or when there is a power cut, we cannot attend to the virtual class.” He also added that “Sometimes a power cut happens and when the electricity is back on, the lesson might have finished.”

(Ahmet)

Ahmet further indicated that lack of technological equipment may hinder following online lessons.

“For example, when the headphones are out of order and there is a technical problem on the computer, we cannot follow the lesson”.

Similarly, Adem reported that lack of technological equipment caused problems in the flow of online lessons. He expressed that his lack of technological equipment like headphones, microphones and a camera affected his comprehension adversely. He believed that online lessons could only be effective if students were provided with such facilities, which would create a real-like classroom environment.

“(...)I had mentioned the importance of headphones and microphones. A virtual class in which the instructor and the student are in one-to-one dialogue as if in a real classroom. If distance education is done in this way, then it will be effective; otherwise, it is impossible [to work].”

Adem stressed the importance of having full equipment like headphones, microphones and cameras in order to overcome physical distance and feel in a real classroom setting.

“If the instructor heard me and if I didn’t have to write my questions, I would feel as if I were in a classroom, and that would be more efficient for me.”

Aylin pointed out that when the system is too busy, they cannot proceed as they watch the lessons. Therefore, they may be regarded as absent.

“Sometimes the system is too busy and when we try to view the lesson, it [the video] doesn’t proceed. Since the percentage is not completed, we can be regarded as absent.”

Aylin also mentioned that recurrent technological problems led to boredom and demotivation towards the lesson.

“I needed a password to log in this system [learning management system]. Since we [class size] were too crowded, although my password was correct, there was a blocking. I mean I couldn’t log in. We settled this problem, but this time internet disconnection or power cuts occurred. The video is two minutes long, I mean ten minutes long, but you watch only two minutes and get bored because it doesn’t proceed.”

In her feedback and reflection reports, Aylin mentioned that such nuisances made it difficult for students to comprehend the lesson. She indicated that she had difficulty as she tried to make a sense of what was being told in the course videos when interruptions happened due to disconnection.

“Although the video was very short, there were recurrent disconnection problems. We again had to wait for the video to load. Since we couldn’t understand (the topic) well, it was not very fruitful.”

“Since there are power cuts, I cannot listen to the lessons on the distance education program thoroughly. It’s extremely hard to combine bits of sentences and interpret them.”

4.2.2. Sense of Social Isolation

Two participants repeatedly complained that distance EFL instruction did not allow interaction between the instructor and students or among the students themselves. From these participants’ data, it was apparent that they sought social interaction and involvement with their instructor and classmates as in a face-to-face classroom setting. Furthermore, they indicated that in contrast to the face-to-face classes, online classes were dull and less friendly, and that they lacked emotions.

Adem believed that lack of real-interaction combined with the fast pace of the lesson led to hesitations in learners with regards to asking questions about unclear parts in distance education. He was of the opinion that asking questions directly in real classroom interaction would be more conducive to comprehension.

He also stated that when students avoid writing their questions due to their slow pace and the lack of interaction, this could mistakenly lead the instructor to assume that everyone has understood the subject matter.

“I don’t really think [distance instruction] is effective because when we consider a real one-to-one student-instructor relationship, I can ask the questions that I have in my mind right at that moment by raising my hand or by asking to speak and tell the instructor that I couldn’t understand that part. Unfortunately, we don’t have such a chance in distance education. Even if we have, as I am writing [my question in the chatbox], the instructor moves to another topic, and the topic has shifted by the time I ask the question. I mean, the topic that I had not understood, that I had some questions about, may have already been skipped. Then I tell myself not to ask questions so that I would not interrupt the lesson. Others may also be avoiding asking questions thinking just like me. As a result, the instructor thinks that everyone has understood the lesson.”

Based on his face-to-face high-school English course experiences, Adem also indicated that in real classroom settings, the instructor had the power of connecting students to the lesson by creating a positive atmosphere.

“Before distance education, as a student who never studied, when I attended the [English] class, the positive atmosphere created by the instructor would instantly connect me and my classmates to the lesson.”

He stressed the importance of face-to-face interaction in turning negative circumstances into positive ones.

“With our instructor’s attending real classes personally, with his/her talking and even turning that day’s negative circumstances (if there are any) into positive ones, with his/her encouraging participation with an expression, or with a joke, and helping us engage in the lesson, a face-to-face classroom environment was more efficient for me.”

Ali and Aylin mentioned that the lack of face-to-face interaction and the dependence on written text messages during virtual classes might result in miscommunication and misinterpretation between the instructor and the student(s).

“(…) actually [the student] might imply something else, and therefore, it [participation through writing] may cause problems in this respect.”

(Ali)

“The instructor may interpret what we want to get across in a different, I mean in a wrong way. For example, suppose that we will ask something. We may not have expressed our emotions well at that moment. The instructor may get our message wrong and give some other information than we need.”

(Aylin)

Aylin further suggested that non-existence of body language in distance education mode could contribute to misunderstanding.

“If the instructor and we were in a classroom setting, he/she could understand [what we mean] from our gestures and mimes.”

Adem indicated that lack of social interaction and problems with sound lead to further communication problems and cause learners to remain passive. He stated that in its current form distance EFL instruction was based on the idea that the instructor is the transmitter of information and students are only passive listeners.

“Since I can’t attend the class with a microphone, there’s a disconnectedness. That’s the main reason of communication problems. Only if this problem is solved can you receive an answer to the question of whether distance education is effective or not. Now, the only thing I can tell you is that there’s the understanding that ‘The instructor only teaches and students listen.’”

(Adem)

A supporting comment was made by Aylin:

“It’s as if we log in just to learn information, but if we were in class it would be more enjoyable.”

Two participants, Aylin and Adem, drew attention to the dull nature of distance education compared with face-to-face classroom environments. Aylin indicated that due to physical distance they could not get to know and connect with the instructor well. Adem also mentioned that the distance affected the relationship between instructors and students. Due to the nature of distance education mode, instructors and students could not construct the kind of social relationship seen in conventional classes.

“(…) since distance education is virtual, it doesn’t matter who our instructor is, we don’t know him/her. We ask a question, for example, [but] there is no emotion (…).”

(Aylin)

“(...) a student might have some personal problems. (...) That student might be in class physically, but he/she cannot participate [because of his/her problems]. Since the instructor can notice that [in a real classroom setting] he/she may tell that student ‘I need to talk to you after class’, but distance education doesn’t allow that. The instructor doesn’t see the student. Even if the student has a problem, he/she cannot reflect that.”

(Adem)

Aylin also stated that, unlike conventional classroom settings, distance education had a less friendly and a less enjoyable atmosphere.

“Socially it [a face-to-face lesson] is better; my friends and I are with each other. We have a friendly environment.”

“If we were in a classroom setting, we could ask our questions in a more intimate, in more of a chatting manner. However, when we are in virtual classes and when I think to myself as ‘I’ll just listen and try to understand’, I feel more strained.”

4.2.3. Negligence of Productive Language Skills

Three of participants pointed out that essential components of a language class like speaking and writing skills were missing in the distance EFL instruction in their context. They indicated that skills like speaking and writing were neglected in favor of grammar and rote-learning.

In her interview and in one of her reports, Aylin mentioned that they skipped speaking activities and did not practice using the language.

“(...) for example, we don’t do speaking activities. If we could do different activities, that would of course be better.”

“Again, we skipped the speaking section in today’s lesson. It would be better in terms of practice if we could do [the speaking activities].”

Adem, Aylin and Ali expressed their concerns about the lack of practice in terms of learning outcomes. They implied that online lessons which were based on memorization were not internalized and could easily be forgotten.

“Unfortunately, regarding writing activities, we do not engage in writing much; [distance EFL instruction] has just a rote-learning based system. Since [knowledge] isn’t transferred into practice, you cannot retain it; you just forget it.”

(Adem)

Adem laid emphasis on the inefficiency of the distance EFL courses stating that they were not really helpful because of their rote-learning orientation.

“(...) If somebody asked me ‘What have you learnt on your English courses?’ ‘In what areas of life will that help you?’, I would honestly tell that [online English courses] did not help me a lot because they were based on rote learning.”

(Adem)

Supporting statements came from Ali and Aylin.

“Language classes are usually learnt with practice, by dealing with something. Since language is learnt with practice, [distance education mode] may lead to some problems.”

(Ali)

“Lessons are based on grammar all the time. I mean, since there’s too little space for practice, I don’t think [distance EFL lessons] are effective.”

(Aylin)

They also suggested that language courses should integrate more practice so that they could use English in their daily lives communicatively.

“I wish [online language classes] were different because, for example, in daily life, not everyone knows grammar. I mean I think from the perspective of English-speaking people. Not everyone knows [the language] word-by-word or letter-by-letter, but they can speak. I mean information loading doesn’t teach an individual to speak well. Overloading [students with information] is wrong, I believe.”

(Aylin)

“As speaking is an essential part of English, [distance education] may cause problems in terms of speaking. After all, if we went abroad someday, we would just listen, and that would mean nothing.”

(Ali)

4.2.4. Procrastination and Dilatoriness

Based on their experiences with distance EFL instruction, participants pointed out that students who do not have self-study discipline and self-regularity traits may delay exploring or using the system.

“When I log in the system, there may be very few people who are attending the class, or till now there are some friends who haven’t logged in the system even for once.”

(Ahmet)

Furthermore, participants reported that they may pretend to be attending classes while doing something else. For instance, Adem stated that he has heard of some students who are not even in front of their computer screen although they seem to be logged in. He further indicated that this led to unseriousness.

“Distance education unfortunately includes something of nonchalance. I mean [a student might think] ‘It doesn’t matter if I don’t attend the class, after all the instructor doesn’t see me.’ I hear of students who appear to be logged in. They seem to be in the virtual class, but they are not there. The instructor asks, ‘Do you have any questions?’ No one responds. However, I hear the instructor and ask her my questions. This unfavorable scene leads to unseriousness.”

Ali supported this statement by exemplifying the situation:

“We may, for example procrastinate and not log in the system for a month. And then, we could log in the platform and open 3 or 4 archived lesson videos at a time. I mean [a student] may just open the videos in order not to fail due to absenteeism, while in fact being engaged in something else.”

From the participants’ data, it also emerged that, flexibility and convenience, which seemed to be an advantage for students, may turn into a disadvantage for students who are prone to hiding behind excuses for delaying watching their lessons. One participant stated that learners may procrastinate and miss their classes by frequently making excuses, which results in poor comprehension of the following lesson.

“A student may have excuses for not attending the class; that’s possible. He/she thinks he/she can watch videos archived in the LMS platform. However, supposing that a student keeps hiding behind excuses like ‘My conditions are not convenient’ and ‘I don’t have the facilities I need in my room’, he/she may miss the previous week’s lesson, and hence have difficulty in understanding the next lesson.”

(Adem)

In addition, one of the participants, Aylin, reported that when technological problems occurred while she was watching her online lessons, heavy workload of her major courses caused demotivation and dilatoriness. In other words, when a technological problem occurred, she just gave up trying to solve the problem and gave priority to her projects. This caused her to delay watching her English lessons.

“The lesson may be interrupted [when a technological problem occurs]. (...) For example, students at the Department of Architecture are always busy with projects. They may have a lot of difficulties, for instance, in sparing time for themselves. And since they do not watch their lesson on time, they may feel reluctant to watch it later. It’s as if they think ‘That’s not necessary’. I mean we may have obsessions like ‘My project is what matters’.”

Aylin pointed to the same issue in one of her feedback and reflection reports. “Since projects are unwieldy for us as students at the Department of Architecture, there is little time left for other courses. When there is a power cut, it becomes more difficult to spare time to log in again.”

“There were times when we did not want to log in the system again when we were disconnected from the virtual class after we logged in because we had more difficult courses and restricted time.”

From the preceding explanation and extracts, it is clear that for the participants of the present study, distance EFL instruction had both favorable and unfavorable sides. It should be noted that these advantages and disadvantages are common in different distance education settings and they are frequently cited in literature. As presented in the literature review section, autonomy, stress-free atmosphere, flexibility and convenience are among the positive aspects of distance education as reported in previous works. On the other hand, technological problems, lack of social interaction, lack of instant feedback and problems related to self-discipline are among the negative aspects of distance education. Thus, the findings of the present study are overall in line with those of previous studies.

5. DISCUSSION AND CONCLUSION

As stated earlier, one of the most emergent themes regarding participants’ positive perceptions about their online classes was flexibility and convenience. The participants favored distance EFL instruction as it eliminated time and place constraints. Participants reported that they could access their lessons anywhere and anytime they wanted. In this regard, participants expressed, this mode of education was a facilitator for students who had to work and study at the same time. The participants agreed that the availability of asynchronous lessons helped them to compensate for the classes they had missed. It also saved them from failing the course due to absenteeism. There’s ample evidence from literature that supports this finding (e.g. Henry, et al., 2014; Kim, 2009; Vonderwell, 2003; Yang & Cornelius, 2005). In their case study investigating student motivations for choosing online courses, Henry et al. (2014) stated that convenience and flexibility was the most salient factor for choosing an online over on-campus mode of study. Online classes provided time, place and pace flexibility as perceived by the participants. Participants indicated that this flexibility enabled them to spare time to attend to family and work commitments. In the same line, Kim (2009) reported that the participants in his case study favored online classes due to the flexibility and convenience of self-paced learning.

The present study also revealed that learners valued the autonomy provided to them by distance education mode. They suggested that distance education gave them control over their learning process. With this mode of instruction, they could choose where, when and what to study.

A parallel finding emerged in Kim (2009), and the participants of that study indicated that they had positive feelings about controlling the pace of their learning. In addition, most of the participants liked the opportunity of skipping the course components they were familiar with and instead focus on those which they are not familiar with as indicated by the participants of the current study.

The stress-free atmosphere of online EFL classes was another positive aspect of distance education mode from the participants' perspective. They pointed out that this system made them feel more comfortable particularly about asking their questions because it gave them anonymity. These findings find support from literature. Kostina (2011) reported that her participants favored the anonymity that came along with distance learning because it prevented embarrassment. Palloff and Pratt (1999) and Gerbic (2010) similarly indicated that shy students tended to feel less inhibited and to participate classes more in an online environment than in a traditional one.

Finally, the participants stated that they liked having constant access to the previous lessons in distance education mode. This gave them the opportunity to revise prior topics and helped retention. Thirteen participants in Inozu and Ilin's (2007) study also believed that their e-language course was useful for revising old knowledge.

As for negative perceptions of learners about distance EFL instruction, all of the participants indicated that they had to deal with problems related with technology while following their online courses. Power cuts, disconnection from virtual classes and lack of technological equipment impeded participants' engagement with lessons. Hara and Kling (1999), who studied the difficulties encountered in a Web-based distance education course, found that some of their participants felt frustrated when they encountered technological problems and could not get any technical support. Kostina (2011) expressed that two of the participants in her study initially had positive attitudes towards technology, but as technological problems increased in time, they felt disappointed, irritated and frustrated.

McIssac and Gunawardena (1996) state that interaction and feedback are essential for an effective education program, whether it is traditional or distance. Nevertheless, lack of interaction and a sense of isolation have been one of the oft-cited disadvantages of distance education (Howland & Moore, 2002; Vonderwell, 2003; Yang & Cornelius, 2004). It was reported in several studies that distance education environments lacked the social dynamics of a traditional classroom setting. Distance education has also been reported to cause a sense of social isolation between the instructor and the student(s) and prevented them from knowing each other well. It was also mentioned that learners sought 'one-to-one relationship' with their instructor and attempted to construct interpersonal relationship with him/her (Vonderwell, 2003). Furthermore, lack of face-to-face interaction was reported to cause delayed feedback and delayed answers to questions (Hara & Kling, 1999; Howland & Moore, 2002; Vonderwell, 2003). It was also documented that unless clearly constructed, messages could be misinterpreted or misunderstood due to social disconnectedness (Vonderwell, 2003). Parallel findings emerged in the present study. Participants stated that online EFL lessons did not involve interaction and compared to conventional classes, online learning environments were less friendly and dull.

They expressed that distance education mode prevented them from constructing the social relationships observed in traditional educational settings. Furthermore, they mentioned that misunderstanding or misinterpretation could emerge in written interaction between the student and the instructor. The findings of the present study suggested that participants perceived their distance EFL courses as rote-learning oriented. They expressed that in their online English classes they did not do speaking or writing activities. The participants also stated that they wished more time would be devoted to practice so that they would be able to use English communicatively. Ozudogru and Hismanoglu (2016) reported a similar situation where online EFL courses focused on vocabulary, reading and listening but did not integrate speaking skills because of the lack of equipment which enabled speaking practice in LMS. Moreover, regarding the text-based interaction of distance education which overlooks communicative aspects of language, Inözü and Ilin (2007) stated that:

[...], language learning requires interaction among learners for target language production. However, this interaction in e-learning programs is limited to exchanging e-mails and sharing documents on the web without using language for real communicative purposes.” “Therefore,” they suggested “this form of learning may not fully meet the students’ academic, social and emotional learning needs” (pp. 286-287). The participants of the present were of the opinion that distance education triggered procrastination and dilatoriness due to lack of self-regulation and the flexibility of the system. As a result, students could pretend to be attending classes while actually doing something else, or they could delay watching their lessons hiding behind various excuses like impending deadlines for projects or lack of necessary conditions. Yang and Cornelius (2004) indicated that some of their participants blamed the convenience of distance education for dilatoriness, procrastination and losing track as attested by their statements “I am easily distracted and I put off things until the last minute.”, “Independence and freedom can get you in trouble.”, or “You don’t have a specific time to do your work, so it’s very easy to get off track and lose focus” (p. 871) The authors suggested that while enjoying the flexibility and convenience of the distance education mode, learners also had to possess self-regulation and responsibility. In a similar vein, Leasure, Davis and Thievon (2000) indicated that their participants favored in-class lessons as opposed to on-line lessons because traditional classes decreased the tendency of procrastination.

In conclusion, this case study aimed at exploring advantages and disadvantages of distance EFL instruction as perceived by freshmen learners in a state university in southern Turkey. Overall, the participants expressed that this mode of education had both positive and negative aspects. From the perspective of the participants, the strengths of distance education were flexibility and convenience, autonomy, stress-free atmosphere and constant access to previous lessons. On the other hand, the participants also considered distance EFL instruction as disadvantageous due to such weaknesses as technological glitches, sense of social isolation, negligence of productive language skills, and procrastination and dilatoriness.

6. IMPLICATIONS AND RECOMMENDATIONS

The present study might have important implications particularly for instructors of distance EFL lessons. The results revealed learners’ dissatisfaction with the grammar and memorization-based nature of distance EFL courses.

Considering that distance education is Web-based, instructors might integrate some activities that will give learners an opportunity to use language interactively. Although face-to-face interaction is not possible through this mode of education, instructors can still use interactive Web-based activities that will encourage and urge learners to use language for communicative purposes. In addition, although the study was carried out before the Covid-19 pandemic broke out, it may have some implications about the present learning situation in which distance education has become the norm. The university which was the site of the present study, still uses the same LMS for the delivery of online courses. Some of the researcher's students contacted her during this academic year particularly for technology-related problems. They also complained about issues like lack of instant feedback and social isolation. Similar problems were mentioned by colleagues in personal communication. In that sense, it could be inferred that similar problems related to distance education exist today. A study that will be administered with a larger sample has the potential of providing a deeper understanding of the advantages and disadvantages of distance EFL instruction during the pandemic from learners' perspective. Data gathered using multiple sources of information and both quantitative and qualitative research designs may give researchers a chance to understand the negative and positive perceptions of learners and the dynamics that lead to these perceptions while learners are attending online courses during this extraordinary time.

REFERENCES

1. Burns, B.A. (2013). Students' perceptions of online courses in a graduate adolescence education program. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 9 (1): 13-25.
2. Capra, T. (2012). A qualitative inquiry of online education from the perspective of community college students (Doctoral dissertation, Concordia University Chicago).
3. Charmaz, K., & Belgrave, L. (2002). Qualitative interviewing and grounded theory analysis. *The SAGE handbook of interview research: The complexity of the craft*, 2(2002).
4. Cinkara, E., Bagceci, B. (2013). Learner's attitudes towards online language learning; and corresponding success rates. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 14 (2), 118-130.
5. Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
6. Erdos, R. F. (1967). *Teaching by Correspondence*. London: Longmans, Green & Co Ltd.
7. Faramarzi, S., Elekaei, A., & Koosha, M. (2015). New insights into distance language learning. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 2(8), 191-207.
8. Gerbic, P. (2010). Getting the blend right in new learning environments: A complementary approach to online discussions. *Education and Information Technologies*, 15(2), 125-137.
9. Hara, N., & Kling, R. (1999). Students' frustrations with a web-based distance education course.
10. Harasim L. (2000). Shift happens: online education as a new paradigm in learning. *Internet and Higher Education*, 3(1-2), 41-61.

11. Henry, M., Pooley, J. A., & Omari, M. (2014). Student motivations for studying online: A qualitative study.
12. Howland, J.L. & Moore, J.L. (2002). Student perceptions as distance learners in Internet-based courses. *Distance Education*, 23(2), 183-196. Abstract retrieved November 18, 2003 from EBSCOHost Database.
13. Inozu, J., & Ilin, G. (2007). How do learners perceive e-language learning programs in their local context. *Asian EFL Journal*, 9(4), 278-286.
14. Kim, K. J. (2009). Motivational challenges of adult learners in self-directed e-learning. *Journal of Interactive Learning Research*, 20(3), 317.
15. Kostina, M. V. (2011). Exploration of student perceptions of autonomy, student-instructor dialogue and satisfaction in a web-based distance Russian language classroom: A mixed methods study.
16. Leasure, A. R., Davis, L., & Thievon, S. L. (2000). Comparison of student outcomes and preferences in a traditional vs. world wide web-based baccalaureate nursing research course. *Journal of Nursing Education*, 39(4), 149-154.
17. Lee, C. H., & Pyo, K. H. (2003). A study on the effectiveness of online/offline English language learning at university level. *Multimedia-Assisted Language Learning*, 6 (1), 90-110
18. McIsaac, M. S., & Gunawardena, C. N. (1996). Distance education. *Handbook of research for educational communications and technology*, 403-437.
19. Niper, S. (1989). Third generation distance learning and computer conferencing. In Mason, R. Kaye, A. (eds.) *Mindweave: Communication, Computers and Distance Education*. Oxford: Pergamon Press, 63-73.
20. Ozudogru, F., & Hismanoglu, M. (2016). Views of Freshmen Students on Foreign Language Courses Delivered via E-Learning. *Turkish Online Journal of Distance Education*.
21. Palloff, R. M., & Pratt, K. (1999). Building learning communities in cyberspace (Vol. 12). San Francisco: Jossey-Bass.
22. Faramarzi, S., Elekaei, A., & Koosha, M. (2015). New Insights into Distance Language Learning. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 2(8), 191-207.
23. Phillips, M. S. (2013) Instructor and student perceptions of online courses: implications of positioning theory. *Electronic Theses and Dissertation*. East Tennessee State University. Accessed from: <http://dc.etsu.edu/etd/2300/>.
24. Saldaña, J. (2009). *The coding manual for qualitative researchers*. Lontoo: SAGE Publications Ltd, 3.
25. Vonderwell, S. (2003). An examination of asynchronous communication experiences and perspectives of students in an online course: A case study. *The Internet and higher education*, 6(1), 77-90.
26. Yang, Y., & Cornelius, L. F. (2004). Students' perceptions towards the quality of online education: A qualitative approach. *Association for Educational Communications and Technology*.

“OTOBÜS” FİLMİ ÜZERİNDEN GÖÇ OLGUSUNA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Doktora Öğrencisi Tuna Çağlar TOPGÜL

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-7567-9842

ÖZET

Her göçün temelinde “daha iyi bir yaşam” temennisi olduğu düşünülmektedir. Göç edenlerin geldikleri kaynak, varmak istedikleri hedefler hem toplumların hem de bireylerin yaşam dinamiklerini etkilemektedir. Bu kapsamda, çalışmada göç kavramı, yönetmenliğini Tunç Okan’ın yaptığı 1974 yapımı “Otobüs” filmi üzerinden tanımlanmıştır. Her göç çeşidinde var olduğu gibi göç edilen yer ve memleket karşılaştırmaları ve çatışmaları söz konusudur. Bunun doğal sonucu olarak farklı şiddetlerde ortaya çıkan “kültür çatışması” kavramı görülebilmektedir. Bireylerin sahip oldukları kültür kodları aynı zamanda onun farklı bir kültürle karşılaşması durumunda çatışmayı nasıl karşılayacağını ve onunla nasıl yaşayacağını da belirlemektedir.

Henüz köylerinin bağlı olduğu kasabalardan dahi habersiz olan bu 9 kişinin, yüzyılın en hızlı gelişen ülkelerinden birine seyahatleri, hayalleri, birbirlerine tutunuşları ve kültürel farklılıkların uçurumlarından düşüşleri anlatılmaktadır. Filmde, Durkheim’in ‘mekanik dayanışma’ kavramına örnek olabilecek bireyler görülmektedir. Geleneksel toplumun temeli olan mekanik dayanışma, bireylerin tek tek fikirlerinden öte toplumsal yapının onlar için belirlediği normlar üzerinden davranış örüntülerini belirler. Aniden kendi sosyal gerçekliklerinden kopararak, birey temelli farklı bir kültürel yapının içine atılmanın sebep olduğu bu değişim filmde anomi kavramının belirgin biçimde görülmesini sağlamaktadır. Normların geçerliliğini kaybetmesi, değer hiyerarşilerinin bozulması, kargaşanın egemen olması ve bireyleri bütüne bağlayan bağların kopması ‘anomi’yi doğurmaktadır.

Çalışma, 1 saat 31 dakikalık bu film üzerinden göçün, yasadışılığını, çekici ve itici etmenlerini sosyolojinin penceresinden görmeyi amaçlar. Bunun yanında göçün Türkiye’ye özgü özelliklerini, imgelerini ve söylemlerini de film üzerinden ele almak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Anomi, Sinema, Kültür Çatışması, Göç Sosyolojisi

A SOCIOLOGICAL APPROACH TO MIGRATION THROUGH “OTOBUS” MOVIE

ABSTRACT

It is thought that the wish for a "better life" is the basis of every migration. The source from which immigrants come and the goals they want to reach affect the life dynamics of both societies and individuals. In this context, the concept of migration in the study is defined through the 1974 film "Bus" directed by Tunç Okan. As in all types of migration, there are comparisons and conflicts between the place and country of migration. As a natural consequence of this, the concept of "cultural conflict" can be seen in different intensities. The cultural codes that individuals have also determine how they will face conflict and live with it if they encounter a different culture.

The journey of these 9 people, who are not even aware of the towns their villages are connected to, to one of the fastest developing countries of the century, their dreams, their clinging to each other and their fall from the abyss of cultural differences are told. In the movie, individuals who can be examples of Durkheim's concept of 'mechanical solidarity' are seen. Mechanical solidarity, which is the basis of traditional society, determines behavior patterns over the norms determined by the social structure for them, rather than individual ideas. This change, caused by being suddenly cut off from their own social realities and thrown into a different cultural structure based on the individual, makes the concept of anomie appear prominently in the film. The loss of the validity of norms, the deterioration of value hierarchies, the dominance of chaos, and the breaking of the ties that bind individuals to the whole give rise to 'anomie'.

The study aims to see the illegality, attractive and repulsive factors of immigration from the perspective of sociology through this film of 1 hour and 31 minutes. In addition, it is aimed to deal with the Turkish-specific features, images and discourses of migration through the film.

Keywords: Migration, Anomie, Cinema, Cultural Conflict, Sociology of Migration

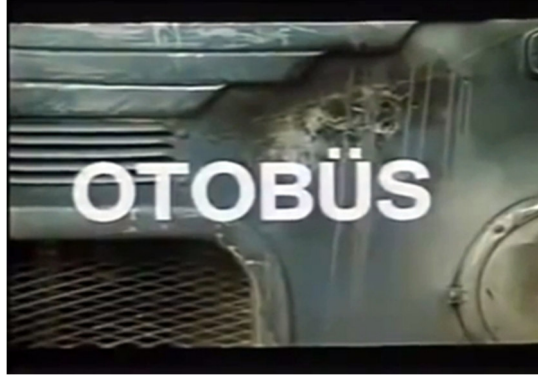
1. GİRİŞ

Bu çalışma, yönetmen Tunç Okan'ın 1974¹ yapımı Otobüs filmi üzerinden, yasadışı göçü, göçmen kaçakçılığını, göçmen profilini, maruz kalınan sorunları ve kültür çatışmalarını sosyolojik bir bağlamda incelemeyi amaçlamıştır. Film bir yandan da kaçakçıların konumlanışlarını, göçmenlere bakışlarını da yansıtmaktadır.

Türkiye'nin uzun yıllar boyunca önemli meselelerinden birisi olan göç konusu mübadele dönemleri, iç karışıklıklar gibi zorunlu sebeplerle gerçekleştiği gibi, 1961 yılında ilk göçmen kafilesinin Almanya'ya varışıyla resmi ve istek üzerine de gerçekleşmiştir (Genel, 2013). Bunun yanında, ikinci bir dalga ise yasadışı yollarla gerçekleştirilen ve boyutu resmi yollarla göçlerin üstünde yer alan göçlerle gerçekleşmiştir (Abadan-Unat, 2006). Bu türden göçlere 'düzensiz göç' adı verilir. Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla göç tiplerinin tümüne şahit olan bir güzergah üzerinde yer almaktadır. Yakınında gelişmiş ve insan gücüne ihtiyaç duyan Avrupa ülkelerinin bulunması, yüksek nüfusu ve artan işsizlik oranları ile yeni umutlar arayan kişilerin sayısının fazlalığı ve bunun yanında doğusunda yer alan baskıcı ve imkanlar anlamında yetersiz ülkelerden kaçak geçişlerin köprü konumunda olması Türkiye'yi benzersiz bir göç köprüsü yapmaktadır (Gelekçi & Köse, 2008).

Göçmenlerin, ulaştıkları her ülkenin sosyal yapısında neden oldukları ciddi değişiklikler sebebiyle göç alan ülkeler, göç politikalarını kontrollü bir şekilde yürütmek istemektedirler. Mevcut politikalar dahilinde de taleplerine yasal olarak karşılık bulamayanlar, kaçak yollara doğru sapma göstermektedirler. Bu durumda ise, göç edilmek istenen ülke ile bağlantıları olan ya da olduğunu iddia eden göçmen kaçakçıları yoluyla sürdürülen kaçak göçler ortaya çıkmaktadır (Kırlı, 2010).

¹ Filmin çekimlerine 1973 yılında başlanmış, 1974'te tamamlanmıştır. Film Türkiye'de gösterime 1978 yılında girmiştir.

Görüntü 1: Otobüs Filmi Açılış Ekranı

Çalışmanın bir sinema filmini ele alması, bu anlamda göçün bir yönünü aydınlatma amacı taşımaktadır. Sinema, sosyolojiye bir imgelem oluşturmada yardımcı olur. Bu imgelem, olayların sosyolojik bağlamını tarihsel açıdan da görmeyi kolaylaştırır. Bir örneklem tekniği olarak sinema genellenebilir bir gerçeği göstermiyor olsa da yaşanmış bir anı ya da yüksek bir olasılığı dile getirir (Fitcher, 2004). Bu anlamda göç konusunu işleyen bir sinema, sosyoloji bilimi için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Göç sosyolojisi adına Otobüs filminin önemi, toplumsal gerçeklikten bağımsız olmayan; yasadışı göç eden kişilerin, çatışmalarının, kültürel kimliklerinin yıkım süreçlerinin, toplumsal mekan anlayışlarının ve birçok diğer sosyolojik temanın açıklanmasını sağlayacak imgeleri bünyesinde toplamasından ileri gelmektedir.

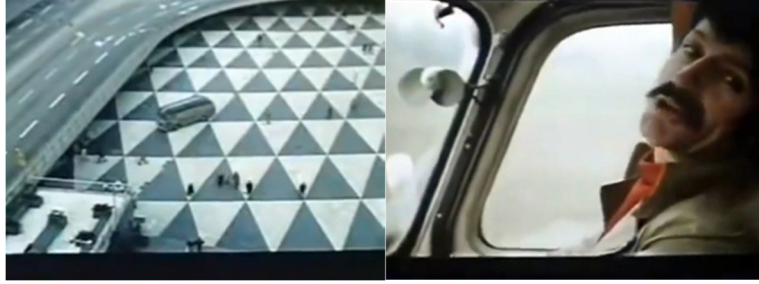
2. FİLMİN KONUSU

Otobüs, 1974 yılında ilk yönetmenlik deneyimini gerçekleştiren Tunç Okan²'a ait uzun metrajlı 91 dakikalık bir sinema filmidir. Filmin, bazı alıntı sahneleri dışında tamamı İsviçre'de geçmektedir. Tunç Okan, sinemaya uzak olmayan ve oyunculuk deneyimleri olan bir diş hekimidir ve o sırada bu görevini Stockholm'de devam ettirmektedir. Kendi ifadesiyle "Üçüncü dünya ülkesinden gelen biri olarak" hissettiklerini aktarabileceği bir film çekme fikri mevcuttur. Filmi bir öğrencinin gözünden anlatmayı planlarken, gazetede denk geldiği bir otobüs haberi üzerine Stockholm'ün merkezinde bulunan Sergels Torg meydanına park etmiş bir otobüs fikrinden senaryosunu kurgular.

Filmde, yurtdışında çalışmak ve 'çok' para kazanmak umuduyla yola çıkan dokuz erkeğin hikâyesi anlatılmaktadır. Yasadışı göçün yürütücüsü olarak gördüğümüz Ahmet Tekin (Nuri Sezer), güç ve nüfuz sahibi kişilerin himayesinde bu işi yapmaktadır. Yolculuk boyunca sürekli, çok para kazanmaktan, medeniyetten ve göç edenlerin ne kadar şanslı olduklarından bahseder. Eski ve zor ilerleyen bir yapıda görünen otobüs, Stockholm şehrine vardığında polis araçları tarafından dikkat çeker ve takibe alınır. Takibi atlatmak için Sergels Torg meydanına giren şoför, göçmenlerin parasını ve kimliklerini 'kayıt ettirmek' bahanesiyle toplar ve geride kalanlara otobüsten çıkmamaları yönünde telkin vererek gider.

² Tunç Okan : Asıl ismi Mehmet Celal Kulen olan Türk sinema yönetmeni, oyuncu ve diş hekimi. Cumartesi Cumartesi, Fikrimin İnce Gülü – Sarı Mercedes ve Umut Üzümleri filmlerinin de yönetmenliğini yapmıştır.

Ancak bu eski otobüs dikkat çekmeye devam etmekte, hem polislerce hem de yerel halk tarafından merak edilmektedir. Yolcular da benzer biçimde meydana ve meydana olan bitene gizlice bakmakta ve zamanla kandırıldıklarının ayırdına varmaktadırlar.

Görüntü 2: Sergels Torg

Görüntü 3: Ahmet Tekin

Görüntü 4-5

Akşam hava kararıp meydan boşalınca gruplar halinde otobüsü terk ederler ve etrafı keşfetmeye çalışırlar. Vitrinler, yürüyen merdivenler, telefon kulübesinde sevişen çift gibi hayatlarında görmedikleri bir dünyaya ve kültürel yapıya merakla ve korkuyla bakarlar. Otobüsün giderek yaşanmaz hale gelmesi, açlık ve soğukların etkisiyle birlikte artık bir çıkar yol bulmak amacıyla biraz daha geniş bir çevrede arayışa çıkarlar. Kaybolan ve kendini bir seks kulübünde bulan, tanık olduklarının etkisiyle kendini kaybeden, saldırganlaşan göçmenlerden biri öldürülür. Diğer bir göçmen ise polisten kaçarken otobüsü tekrar bulamaz ve dışarıda donarak ölür. Birkaç gün sonra polis, otobüsü meydanın ortasından çekiciyle alır, geriye kalan kişileri zorla otobüsten çıkarır ve otobüs ezilerek imha edilir.

Görüntü 6: Donarak Ölen Göçmen

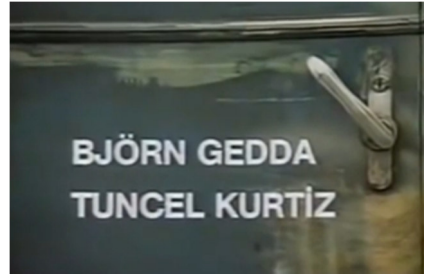
Görüntü 7: Otobüsün İmha Edilmesi

Film yurtdışında gösterime girer ve birçok ödül alır.³ Ancak filmin Türkiye’de gösterimi yasaklanır. Buna yönelik resmi bir açıklama olmasa da filmin, Türk insanını barbar ve cahil göstermesi şeklinde yapılan eleştirilerin etkisi olduğu düşünülmektedir. 1977 yılında danıştay kararıyla gösterimine izin verilmesinin ardından bu defa filme öncesinden daha ciddi ve yoğun eleştiriler yöneltilir. Tunç Okan, özellikle eleştiri aldığı nokta olan Türk insanının küçük düşürülmesine dair söylemlere şöyle cevap verir:

“(…) Türk işçisine benzemediği veya Türk insanını küçük düşürdüğü gibi söylemlerin burada bir önemi yoktur. Filmdeki işçiler Türk değil, herhangi bir az gelişmiş toplumun insanları da olabilirdi. Türk olmaları sadece bir rastlantıydı. İtalyan ya da İspanyol olsalardı bile, filmin bildirisinden hiçbir şeyini yine kaybetmeyecektir.” (Tunç Okan, 1977)

3. FİLMDE GÖÇ KAVRAMINA DAİR ÖNEMLİ İMGELER

Otobüs Parçaları Üzerinde Akan Jenerik: Oyuncu isimlerinin otobüsün yakınlaştırılmış farklı parçaları üzerinde yer alması, henüz filmin başında, oyuncuların otobüsle özdeşleşmiş olduklarını gösterdiği söylenebilmektedir. Filmin sonunda parçalanan otobüs ise kişilikleri parçalanan isimleri, dolayısıyla yasadışı göçmenleri ifade etmektedir.

Görüntü 8

Otobüs: Bir imge olarak otobüsün birden fazla temsili vardır. Otobüsün eskiliği ve “Allah’a Emanet” yazısı göçmenlerin geldiği yerin, kültürün özelliklerini, yola çıkışın ana temasını sunmaktadır. Meydana park edildikten sonra ise, otobüs bir kültürel mekan özelliği kazanmaktadır. Göçmenlerin otobüse; ev, sığınak ve memleket anlamlarını yüklediği söylenebilmektedir.

³(1975) Sicilya Taormina Film Festivali: Altın Charybe Büyük Ödülü, (1975) Karlovy Vary Uluslararası Film Festivali: Uluslararası Sanat Edebiyat ve Sinema Ödülü, (1975) Dünya Sinema Kulüpleri Federasyonu: Don Kışot Ödülü, (1975) Strazburg Uluslararası İnsan Hakları Film Festivali: Özel Ödül, (1975) Portekiz Santarem Festivali: Sinema Eleştirmenleri Özel Ödülü ve Büyük Ödül

Görüntü 9

Çalışan Anadolu Kadını Görüntüleri: Bu görüntüde ise temel amaç, kişinin kültürel şok etkisiyle şahit olduklarıyla, kendi kültürel birikimini bağdaştıramaması olarak ifade edilebilmektedir. Bu kişiliğin yıkılmasının da sembolü sayılabilmektedir.

Görüntü 10

4. FİLMİN KURAMSAL OKUMASI

Filmin kuramsal okumasını gerçekleştirebilmek için, göçün niteliğinin de önemli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Filmin, ülke dışına çıkan kişileri temel alması, bu kişilerin itici etmenlerden çok maddiyat gibi çekici etmenlerle hareket etmeleri, aileyle ya da aile bireyleriyle değil tek hareket edişleri ve göçün yasadışı yapılması bu göçün, düzensiz ve ekonomik bir göç olduğunu bize göstermektedir.

Göç bir hareketlilik ifade eder, film süresince hareketlilik sağlayan bir aracın merkezinde göç olgusu takip edilmiştir. Bu hareketlilik aynı zamanda kişinin kendi kültüründe, koşullarında ve gittiği yerin yapısında değişikliklere de sebep olur (Adıgüzel, 1996). Adam Smith, göçe yönelik faktörleri itme (push) ve çekme (pull) olarak sınıflar (Smith, 2006). İtme faktörü, göçün kaynak noktasını, göçe sebep olan, bulunulan yerdeki imkanların dayanılamayacak düzeye gelen parçasını; çekme faktörü ise, ulaşılmak istenen yerin imkanlarını temsil etmektedir. Neo-Klasik ekonomi kuramları, emek fazlasına sahip ülkelerden kısıtlı bir emek piyasasına olan akıştan söz eder. Bu akış denge sağlanana dek devam etme eğilimindedir. Yeni Ekonomi Kuramı, göçün tek başına değil bir topluluğun kararı üzerine yapıldığını öne sürmektedir. Filmde gördüğümüz dokuz erkeğin ailelerine dair bir bilgi ya da veri bulunmamaktadır. Ancak yoğun imgeler barındıran filmde özellikle kültür çatışmalarının ve şoklarının yaşandığı zamanlarda tarlada çalışan bir Anadolu kadını görüntüsü bireylerin zihninde canlanmaktadır. Oded Stark'ın geliştirdiği bu kuram, aile bireylerinden birinin – genellikle erkek üyeler – göç ederek ailenin geri kalanının geçinmesi ve sosyal statüsünü arttırmasına katkı sağlamasını amaçladığını ifade eder (Abadan-Unat, 2006). Aynı teori, erkek egemen toplumların, göç riskini alabilecek birey olarak, vazgeçilebilir bir gelire sahip erkek üye olarak gösterir. Filmde Stokholm'e giden 9 kişi ve göçmen kaçakçısı erkektir.

Bu dokuz kişiye daha makro bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, Durkheim'in mekanik dayanışma örneğini görmemiz mümkündür. İş bölümünün sınırlı, farklılaşmanın az olduğu sanayi öncesi topluluklarda görülen bu dayanışma tipinde bireyler, duygular, değerler, davranışlar ve inançlar açısından kolektif hareket ederler (Durkheim, 2016, s. 95). Bu kişiler yüzyılın en hızlı gelişme gösteren ülkelerinden birisi olan İsviçre'ye işbölümünün ve farklılaşmanın olduğu her bireyin birbirinden farklı olup bir ortak paydada uzlaşmalarını gerektiren dayanışma örneği olan organik dayanışmayı sergileyen bir merkez kente gitmektedirler (Durkheim, 2016). Görünüş, dil, ahlaki ve kültürel değerler anlamında bir benzerlik yakalayamayan bu kişiler, bu şekilde bir anomi⁴ örneği göstermektedirler. Filmde Mehmet isimli bireyin bir grup halinde otobüsten çıkmalarının ardından gördüğü bir vitrin mankeninin şapkasını kendi şapkasına benzetmesi ve takılış şeklini ona göre düzeltmesi bu yeni kültüre uyum sağlama ve onun içinde olma çabasının bir tanımıdır. Benzer biçimde Mehmet karakteri, bu davranışından sonra daha dik ve grubundan birkaç adım önde yürümeye başlamıştır. Ne var ki, otobüsü kaybettiği bir koşuşturmacanın ardından köpeğini gezdiren bir kişiden yardım istemesine karşılık alamamış hatta bu kişinin köpeğini dahi Mehmet'ten korumasından olumsuz etkilenmiş ve arayışından vazgeçerek donarak ölmeyi tercih etmiştir.

Göçün yasadışı yollarla gerçekleştirilmesi ise göç konusunda etkin bir kuram olan 'Göçmen İlişkiler Ağı' ya da 'Network Kuramı' olarak bilinen kuramdır. Bu kuram göçü gerçekleştiren ilk kişilerin daha sonra geride kalan kendi çevrelerini getirmek için yollar buldukları ve böylece bireysel göçleri zaman içinde kitlesel hale getirdikleri yönündedir. Zamanla kurulan bu ağlar kurumsallaşır ve göç sürecinde engelleri daha kolay aşarlar. Bu yöntemin geçerli olmadığı durumlarda ise devreye insan kaçakçıları girmektedir (Adıgüzel, 1996). Filmde göç, yasadışı bir biçimde yapılmakta ve gidilen yeni coğrafyada kişilerin bağlı olduğu tek kişi yine insan kaçakçılığını üstlenen kişidir. Dolayısıyla bağlantısız olma durumu göçmenleri paniğe sürüklemiştir.

Filme adını da veren otobüs ise, film sürecinde "toplumsal mekân" olma dönüşümünü tamamlamıştır. Toplumsal mekân, toplumsal süreçlere maruz kalan ve bu süreçler yoluyla kişileri değiştiren ve kişilerce değiştirilen alandır (Harvey, 2015; Lefebvre, 2015). Meydana park edilmesinin ardından otobüs kişilerin sığınağı haline gelmiştir. Bu anlamda, insan kaçakçısı Ahmet Tekin karakterinin otobüsten çıkarken açık bıraktığı kapının içerde bulunanlarca kapatılması bu süreci başlatmıştır. İnsan, sosyalleşmek, çevresi ve kültürü ile bütünleşmek isteyen bir canlıdır (Kahraman, 2014;24). Mekân olarak incelenen bu çevre, insanın kendisini ifade edebileceği iletişim içine gireceği mekândır. İnsan mekânın etkeni olmuştur. Daha sonra perdeler çekilmiş ve kişiler, geneli sessiz geçen filmde ilk defa cümle kurmaya ve plan yapmaya başlamışlardır. Gruplar halinde çıkışların ardından dönüp gelinen mekân yine otobüstür, otobüs kişileri sakinleştiren ve güvende hissettiren bir mekân özelliğindedir. Mekânla ilgili deneyimler, mekân ve beden arasında bulunan sınırsız etkileşimler oluşturur. Mekânın görülebilir tarafı fiziksel özelliklerdir, görünmeyenler ise bellekte kalıcı olanlar ise mekânın yaşadıklarıdır. (Topgül & Elibol, 2018)

⁴ Bireyin toplumla olan sosyal bağının kopması. Durkheim, Emile, "İntihar", Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2013

Filmde Weber⁵'in yabancılaşma kavramını da görmek mümkündür. Bu kavram, filmde mevcut normların geçersiz olduğu bir anomi durumuna işaret eder. Endüstrileşmiş bir sanayi toplumunun merkezine park eden eski ve ülke için para kazanmasına rağmen güvenlik kontrolünde çıplak aramaya maruz bırakılır ve aşağılanır. Bu durum yabancılaşmanın bir damgaya dönüştüğünü göstermektedir.

5. YORUMLAR VE SONUÇ

Sanayileşme öncesinde zorunlu bir faaliyet olarak gerçekleştirilen göçler, modern yaşamı yaratan süreçlerle birlikte isteğe bağlı bir hali de doğurmuştur. Kapitalist üretimin devamlılığını sağlamak için kişiler düzenli ya da düzensiz göçler gerçekleştirerek üretimden pay alarak hayat şartlarını yükseltmeyi hedeflemektedirler. Bir sinema filminde bir araya getirilmeye çalışılan bu fikirler kendisi de göçmen olan ve İsviçre’de dış hekimliği yapan Tunç Okan’ın Göç filminde ortaya çıkmıştır. Tunç Okan’ın filmi bu anlamda “film d’ateur” özelliği taşımaktadır. Sinemanın bu tekniğinde, sahnelerin tümü bir fotoğraf özelliği taşır, kişilerin oyunculuklarının ya da sözlerinin anlamından öte yönetmen tarafından verilen resim ve mesaj ön plana çıkar. Bu durumda başrolde bu görselde ve mesajdadır. Bu sebeple imgeler film geneline yayılmış durumdadır.

Film anlatmak istedikleriyle bize iki bakış açısı sunmaktadır. Bunlardan ilki, göçmenlerin gözünden olguya bakıştır. Filmin geneline hâkim olan bu bakıştır. İkincisi ise, göçmen kaçakçısının bakış açısıdır. Tüm bu durumlar ise bir mekân olan otobüs üzerinden incelenmiştir.

Göçmenler, geleneksel bir toplum yapısından geldikleri için tamamen kendi kültürel normlarından bildiklerinin etkisinde davranışlar göstermişlerdir. Filmin ilk yarısında dini ritüeller ve söylemler olarak kendini gösteren bu davranışlar ikinci yarısında, memlekete özgün kültürel parçaları da içerir hale gelir. Göçmenler –muhtemelen- bilmedikleri koşullarda nasıl davranacaklarına dair fikirleri olmadığı için birbirlerinin davranışlarını tekrarlayan bir konumdadırlar. Tunç Okan bu anlamda da eleştirilmiş ve bu durumun gerçekçiliği yönünde sorgulanmıştır.

Göçmen kaçakçısı açısından bu dokuz kişi, üzerlerinden para kazanılabilecek kişilerden fazlası değildir. Paraları ve kimlikleri almasının ardından kapıyı dahi açık bırakıp giden kaçakçı karakter Ahmet Tekin, bir süre sonra göçmenlerin kimliklerini önemsizce bir çöpe atarak yoluna devam eder.

Bir göç hikayesi olarak otobüs filmi, Doğu ve Batı’nın birbirine bakışını da yansıtmaları açısından önemlidir. Batılının gözünde Doğulu sosyal sermayeden yoksundur. Kendini tanıttak ve tanımlayacak dile ve fikre sahip değildir. Kriz çözme becerisi yoktur ve ifadeleri ilkel bir tutuma sahiptir. Yabancılar tarafından “barbar” ve “pis yabancı” olarak tanımlanırlar. Doğulu ise batıyı, ahlaksızlığın ve günahların olduğu, hiçbir haliyle kabul edilmesi mümkün olmayan ancak sahip olunan zenginliğinden pay alınması mümkün olan yer olarak görür. Değişmek ve uyum sağlamak amacıyla olmayan doğulu yeterince kazandıktan sonra özlediği kültürüne geri dönmeyi amaçlamaktadır.

⁵ Weber, Max,, “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu”, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2011

1973 yılında çekimlerine başlanarak 1974'te gösterime giren, Türkiye'de ise ancak 4 yıl sonra gösterim izni kazanabilen Otobüs filmi dönemin ruhunu, Batı Avrupa'ya göç veren geniş bir coğrafyanın içinde bulunduğu ikilemleri anlatmayı amaçlayan bir filmidir. Umutların, kültürlerin ve göç gerçeklerinin anlatılması, toplumsal anlamda bir kesit sunmaktadır. Bu da kuşkusuz sosyoloji için görsel bir çalışma alanı oluşturmuş ve bu çalışma içeriğinde ışıktutulmaya çalışılmıştır.

6. KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (1996). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel.
- Durkheim, É. (2016). Toplumsal İş Bölümü. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fitcher, J. (2004). Sosyoloji Nedir? Ankara: Anı .
- Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (1996). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel.
- Durkheim, É. (2016). Toplumsal İş Bölümü. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fitcher, J. (2004). Sosyoloji Nedir? Ankara: Anı .
- Gelekçi, C., & Köse, A. (2008). Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa Belçika'daki Türkler. Ankara: Kırmızı Kedi.
- Genel, M. G. (2013). Almanya'ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü. Uluslararası Tarihi Yönleriyle 2. Türk-Alman Sempozyumu, 301-338.
- Harvey, D. (2015). Sosyal Adalet ve Şehir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahraman, M. D. (2014;24). İnsan İhtiyaçları ve Mekansal Elverişlilik Kavramları. Planlama, 74-84.
- Kırlı, F. (2010). Göçmen Kimliğinin Otobüs Filminde Temsili. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Lefebvre, H. (2015). Mekanın Üretimi. İstanbul: Sel Yayınları.
- Smith, A. (2006). Milletlerin Zenginliği. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Topgül, F. Ç., & Elibol, G. C. (2018). Evaluation of the Living Spaces of 0-6 Aged Children under Institutional Care, in Terms of Home Accidents. Toplum ve Sosyal Hizmet, 121-146.

REKLAMLARDA KADIN İMGESİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Doktora Öğrencisi Tuna Çağlar TOPGÜL

Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-7567-9842

ÖZET

Modern iletişimin gelişmesi, özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, tarihi insanlıkla denk olan “reklamcılık”ın günlük hayattaki payını arttırmıştır. Reklamı yapılan her şey gibi etkilemek ve etkilenmek ekseninden reklamcılığın ciddi bir pazarı ve etkileyiciliği mevcuttur. Reklam dünyası, kendisini taşıyan maddi araçtan ister televizyon ister gazete olsun görünüşte ayrı duran bir yapıya sahiptir. Satış ve pazarlama için vazgeçilmez olması reklamcılığın talep ettiği yaratıcılığa ve maddi kaynağa da kolayca erişmesini sağlamaktadır. Bu durumun keşfedilmesi ve topluma empoze edilmek istenen fikirler için kullanılması fikri de uzun sürmemiştir.

Çalışmada, kadının reklamlarda kullanılmasının sosyolojik tarihi ve bunun ‘toplumsal cinsiyet’ kavramının yerleştirilmesinde nasıl yer aldığı incelenecektir. Reklamlar öncelikle yarattıkları ‘ihtiyaç’ üzerinden bu ihtiyacın sosyal alanlarını belirler, ardından da hedef kitlenin kısıtlı deneme imkânları sunan bu ürünü ‘istemeleri’ sağlanır. Bu durumun toplumsal cinsiyet ekseninde karşılığı ise kadın ya da erkek bedenlerinin bu sosyal alanlara ve ürünlere bağlanmasıdır.

Çalışma geçmişten bugüne reklamlarda bir meta olarak yer almış kadın imgesine sosyolojik bir görüş getirmektedir. Modern anlamda basılı medyada yer alan ilk örnekleri I. Dünya Savaşı öncesine giden reklam ve kadın ilişkisi, dönem dönem savaş propogandası amacıyla dahi kullanılmıştır. Kadın ve erkek kavramları onlara atfedilen roller üzerinden sosyal ve kültürel normlar içermektedir. Reklamların, kadın özelinde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl tanımladığı reklamlara yönelik içerik analiziyle irdelenmiştir. Her ne kadar konu daha çok post-modern teorilerin alanı gibi görünüyorsa da, bu amaç doğrultusunda, klasik teorilerden post modern teorilere kadar geniş bir alanda açıklama çerçevesi çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Reklam, Kadın, Meta, Sosyolojik Teoriler, Propoganda, Meta

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE IMAGE OF WOMEN IN ADVERTISEMENTS

ABSTRACT

The development of modern communication, especially the spread of mass media, has increased the share of "advertising" in daily life, whose history is equivalent to humanity. Advertising has a serious market and impressiveness in terms of influencing and being influenced like everything advertised. The world of advertising has a structure that seemingly stands apart from the material vehicle that carries it, whether television or newspaper.

Being indispensable for sales and marketing, it also provides easy access to the creativity and financial resources demanded by advertising. It didn't take long for this situation to be discovered and used for ideas that were intended to be imposed on society.

In the study, the sociological history of the use of women in advertisements and how this is involved in the placement of the concept of 'gender' will be examined. Advertisements first determine the social areas of this need based on the 'need' they create, and then the target audience 'want' for this product, which offers limited trial opportunities. The equivalent of this situation in terms of gender is the attachment of male or female bodies to these social areas and products.

The study brings a sociological view to the image of woman, which has taken place as a commodity in advertisements from past to present. Advertising and women's relationship, the first examples of which took place in the print media in the modern sense, were used before the First World War, even for the purpose of war propaganda from time to time. The concepts of women and men include social and cultural norms through the roles attributed to them. How the advertisements define gender roles in particular to women is examined through content analysis for advertisements. Although the subject seems to be the field of post-modern theories, a broad explanatory framework has been drawn for this purpose, from classical theories to post-modern theories.

Keywords: Gender, Advertisement, Woman, Commodity, Sociological Theories, Propaganda, Commodity

1. GİRİŞ

“(...) O halde süreç basitçe şöyledir; ürün bir meta, yani salt bir değişim unsuru olur. Meta, değişim-değeri olarak onu kendisiyle eşitlemek için onu bu şekilde bir değişim değeri olarak temsil eden bir simgeyle değiştirilir. Düşünce bu ikili var oluş, metanın gerçek mübadelede ikili bir konum aldığı noktaya kadar ilerler. Bir yandan doğal bir ürün diğer yandan değişim değeri olarak.”

Karl Marx – Grundrisse: Ekonomi Politikin Eleştirisi İçin Ön Çalışma

Reklam, medya araçları yoluyla çeşitli mal ve hizmetlerin geniş halk kitlelerine tanıtımı işidir. Tüketicie, ürün, marka, hizmet hakkında bilgi vererek, tüketicinin ikna edilmesi amaçlanır. (Pektaş, 1987) Açık işlevi satışa ve tanıtıma yardımcı olmakken, zaman içinde, markanın duruşunu ve kitlesini de gösterir duruma gelen reklam; sanatla ve yaratıcılıkla doğrudan ilgisi olan eserler oluşturmaya başlamıştır.

İnsanlıkla denk bir tarihe sahip olan reklam ve reklamcılık, piyasanın sürekli içinde olan bir sanat dalı olmasından dolayı, geri dönüşlerini eserini ortaya koyduğu andan itibaren alabilmekte ve diğer eserlerden daha hızlı biçimde evrimleşebilmektedir. Zaman içinde reklamcılık; “vernük bizim işimiz”, cümlesinden “kadın teni kadar pürüzsüz vernük” sloganına evrimleşmiştir. Bu anlamda çalışma, reklamcılığın ürün ile birlikte metaya dönüştürdüğü “kadın” imgesinin tarihsel gelişimini ve bugününü sosyolojik bir perspektiften tartışmayı amaçlamaktadır.

Modern anlamda basılı medyada yer alan ilk örnekleri I. Dünya Savaşı öncesine giden reklam ve kadın ilişkisi, dönem dönem savaş propogandası amacıyla dahi kullanılmıştır.

Kadın ve erkek kavramları onlara atfedilen roller üzerinden sosyal ve kültürel normlar içermektedir. Reklamların, kadın özelinde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl tanımladığı reklamlara yönelik içerik analiziyle irdelenmiştir. Her ne kadar konu daha çok post-modern teorilerin alanı gibi görünüyorsa da, bu amaç doğrultusunda, klasik teorilerden post modern teorilere kadar geniş bir alanda açıklama çerçevesi çizilmiştir.

2. TARİH: REKLAMLARDA KADININ ORTAYA ÇIKIŞI

İlk dünya savaşının öncesinde Avrupa ve Amerika'nın ticaret yoluyla kar ettikleri nesne tütündür. Tütünün düşük üretim maliyeti ve yüksek kar payı sebebiyle dönemin reklamcılık sektöründe önemli bir yeri mevcuttur. (An ICIJ Investigation, 2008) Reklam sektörü ise bu ürünün “erkeklik”, “maskülenlik” ve “güç” ile ilişkilendirilmesini tercih etmiştir. Dönemin başat reklam mecrası sinema ve dergilerde; at üzerinde yalnız bir kovboyun sigara içişi, erkeğin yalnızca sigara içişinin ardından hemen ondan etkilenen güzel bir kadın bu reklamlara örneklerdir.

Bu konuda kendisi yine bir reklamcı olan Charles Revson, şunu söylemiştir: Fabrikada kozmetik üretiyoruz, dükkanda umut satıyoruz.” Sigara paketlerinden, üstünde en fazla iki parça kumaş bulunan, tüm hatlarını belli eden bir biçimde ve yalnızca dişiliğiyle basılı bir kart çıkması¹ reklamın içeriği ise para verdiğiniz ürün sadece sigara olmamaktadır. Baudrillard, Simgesel Takas ve Ölüm eserinde kadın göğsü biçiminde inşa edilmiş bir binada boş zamanların cinsellikle değerlendirildiği ve her sınıftan emekçinin tahrik olacağı bir merkez kurgular. (Baudrillard, 2016) Çalışma saatlerinin günde en az 14-16 saat olduğu bu dönemde çalışma hayatında emekçi erkeğin kendini yeniden kanıtlamak isteği duyan erkeğin ihtiyacı olarak ‘ucuz’a satılan meta ve sigaradır.

3. DÜNYA SAVAŞA GİRİYOR: MUTFAKTA KALAN VE CEPHEYE GİDEN KADININ SAVAŞI

Modernleşmeyle birlikte kısıtlı kaynaklara olan taleplerin artması, ülkelerin kamplaşması ve bunun bir dünya savaşına dönüşmesinin önünü açmıştır. Reklam dünyası da modernleşmeye paralel olan gelişmesini bu dönemde sürdürmüştür. Bu dönemde Sylvia Walby²'nin dönemi tanımladığı “erkekliliğini kanıtlamak için girilen ilk büyük savaş” anlatımına uygun olarak reklamcılıkta savaş propagandalarına hizmet etmeye başlamıştır.

Kadınlar birebir savaşlarda çarpışmasa da poster ve broşürler yoluyla savaşa dâhil olmuşlardır. Dönemin tanınan isimlerinden LeRoy Finch'in resminin yer aldığı afiş “Gee, i wish i were a man, i'd Join the Navy” (Erkek olmayı ve deniz kuvvetlerine katılmayı isterdim) cümlesini içermektedir. Afişin alt kısımlarına doğru ise daha resmi bir yazı karakteriyle “Be a man and do it” (erkek ol ve yap) ifadesi yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlardan ve erkeklerden toplumun beklediği davranış kalıplarını ifade eder. (Dökmen, 2015) Sanayi devrimiyle başlayan kadının özel alana kapatılma süreci, birinci dünya savaşının başlamasının ardından resmi bir hal almış, yalnızca küçük bir grup savaş sürecinde görev alabilmiştir. (Kurnaz-Şahin, 2018)

¹ Philip Morris 1954 tarihli sigara ürününden her pakette bahsedilen biçimlerde biriktirilebilir kartlar çıkmaktaydı.

² Prof. Sylvia Walby, toplumsal cinsiyet üzerine çalışmalar yapan İngiliz Sosyolog.

Dönem reklamcılığının bir kısmında kadınları mutfakta kışa hazırlık yapmak, evi bir kale olarak benimsemek gibi görevlere yönlendirirken bir diğer kısmı ise düşman kadınlar olarak propaganda görsellerinde etkileyici bir biçimde sunulmuştur. Sovyet propaganda görsellerinde ‘dişilik’ ve ‘arzu’ sunan kadının yerine elinde orak ve buğday başakları ya da bir inşaatın en yüksek noktasında baretiyle çalışan kadın sunulur. Aynı dönemde Amerika’da ise en ince hatlarına kadar görülebilecek bir kadın “özürlüğü” sembolize eder.

“Keep mum she’s not so dumb! Careless Talk Costs Lives” (Dikkat et görüldüğü kadar aptal değil, dikkatsiz konuşmalar yaşamlara bedeldir.) propagandası cephe gerisinin en tehlikeli tehditlerinden biri olan dedikoduya karşı yapılmıştır. Bu reklamlarda kadın sinsisi, dişiliği yoluyla kazanç sağlayan ve düşman olarak yansıtılmıştır. (National Archives, 1942)

Resim 1

Resim 2

Resim 3

4. SOSYAL POLİTİKANIN KARARI: KADININ EVE HAPSI

Walby, tarihsel süreç içerisinde ataerkilliğin farklı biçime dönüştüğünü savunmaktadır. Önceleri hane halkı üretiminin önemli olduğu dönemde kadınların kamusal alandan (belli mesleklerden uzaklaştırılması, oy hakkının verilmemesi vs. gibi) dışlandığını ve doğrudan babaları ve kocaları tarafından kontrol edildiğini belirtir. (Walby, 2020) Bu durumun sebebi olarak, kadının uzun süren savaş döneminde evde kalmış olması, evin zorluğuna karşılık cephenin daha da zor olduğunu düşünerek bunu kabullenmişliği bir anlamda kendi sosyalizasyon sürecinde kendine rollerini farklılaştırarak toplumsal zihniyetin yeniden yaratılmasına sebep olmuş olduğu savunulmaktadır. (Walby, 2020)

Döneme ait bir vitamin firmasına ait reklam, “Öyleyse kadın ne çok çalışırsa o kadar da şirin gözüktür.” İfadesine yer verir. (Hughes, 2015) Bugün hala reklamlarda kadınlarla özdeşleştirme geleneği bu dönemde başlamıştır. Beyaz eşyalar, küçük ev aletleri ve çocuk ürünleri kadını ‘mutlu’ etmeyi amaçlarken dışarıya bağlayan her şey (bahçe, hırdavat, garaj hatta televizyon ve telefon) erkeğe atfedilmiştir. Bu dönemin reklamcılığında hakim olan görüş, kadının evinde “evini çocuklarını kollamakla görevli”, evi için çalışan erkeği mutlu edecek ve iyi evlatlar yetiştirebilecek kadın profilidir. Bunun karşılığında ise erkek ona günlük hayatını kolaylaştıracak hoşluklar sunacak, satın alacaktır.

Silahlar, uçaklar yapan ve arabalara düşkün olan erkek çocuklar ve ev kuran, bebek bakan, kocasını işe yollayan ve tüm bu oyuna “evcilik” adını veren kız çocuklarda bu sürecin gelecek nesillere aktarılmasına hizmet edecektir. Bu dönemin ataerkillik modeli kadınların yaşamlarını ev işleri ile sınırlandırılması yönünde tanımlanmaktadır. (Özmkas, 2009)

Resim 4

5. İKİ ANLAMLILIK: DEĞİŞİM DEĞERİ VE SİMGELENEN DEĞER

“Üstünde sadece iç çamaşırı bulunan güzel bir kadın figürü bir şeye yetişmek için koşmaktadır, kare genişledikçe fark ediyoruz ki koşan daha onlarca hatta yüzlerce kadın var, vahşi doğanın tepelerinden, nehirlerinden geçiyorlar tek bir noktaya doğru hızla, hırsıyla ve arzuyla ilerliyorlar. Ulaştıkları şey reklam nesnesi olan deodorantı yine yarı çıplak bedenine sıkarak bir erkek. Reklam, parfümün ismi ve sloganıyla bitiyor. “Spray more get more³” (The Axe Effect Reklamı,1996)

Örnek verilen reklamda asıl amaç, vücudun salgıladığı kötü kokuları baskılayan bir deodorantın tanıtımını ve dolayısıyla satışını sağlamaktır. Reklam içeriğinde vaadedilen ise – birden fazla- karşı cinsin ‘kontROLSÜZCE’ etkilenmesini sağlamaktır. Bu ise Charles Sanders Peirce’in “gösterge” tanımını bize sunmaktadır. Gösterge, nesnesine herhangi bir gerçek ya da temel karşılık gelme olmaksızın uyum sağlayan bir temsildir.” (Peirce,192:323’den Akt. (Özmkas, 2009) Bu tanım, göstergenin bir örnek, temsil özelliği barındırdığını ancak gerçeği tam olarak yansıtmamakta olduğunu anlatmaktadır. Problem ise göstergenin nesneye benzerlik konusunda ne kadar ‘yakın’ olduğudur. Gösterge, nesneyi bizzat yansıtabileceği gibi yalnızca nesnenin yerine geçen tamamen farklı bir şey de olabilir. Peirce, bunun ölçümünü ve sağlamasının nasıl yapılacağıyla ilgilenmiş ve “bir şeyin belirli bir ilgi ve kapasite bakımından yerini tutması” üzerinden gösterge kavramını tekrar açıklamıştır.

Bu tanım üzerinden örnek reklamımızı yeniden açıklayacak olursak, erkeğin çekiciliği, reklamların birçoğunda bir biçimde elde edilebilir olan “şey”lerden birisidir. Elde edilen ise henüz ‘vahşi’liğini kontrol edemeyen, kontrol edilmesi gerekli görülen, birkaç iç güdünün esiri olan kadın imajıdır. Reklamda, tanıtılan ve satışı amaçlanan ürün bu kontrolü sağlayabilmektedir.

³ İngilizce ’den Çevirisi: Daha fazlası için daha fazla (deodorant) sık.

Bunu elde etmek için ise ulaşması zaman ve emek gerektiren şeylere değil, deodorant alacak kadar paraya ihtiyacınız vardır. Bu reklamın alt metnine büyük bir arzuyu ‘ucuz’a aldığı fikrini yerleştirir.

6. TOPLUMSAL CİNSİYETİN YENİDEN ÜRETİMİ: ÇOCUKLAR REKLAMLARDA

Connell, toplumsal cinsiyeti, “sosyal pratik alanlarının yeniden üretimle bölünmesi ve sonra da bedenlere bağlanması” olarak tanımlamaktadır. (Connell, 2016) Diğer bir deyişle insanoğlu, insan bedenlerinin cinsel ve yeniden üretim kapasitelerine ilişkin yorumlar yaparlar. Bunu yaparken çeşitli erillik ve dişilik söylemleri üreterek bunları sosyal kurumlar içine yerleştirirler.

Saçları gerçeğe birebir uygun oyuncak bebekler, kendi sarayının prensesi temalı çadırlar, yemek yapmayı, beslemeyi ve dahası büyütmeyi öğreten çeşit çeşit oyuncaklar bu sürecin birer parçası olarak kabul edilebilir. Uçaktan, arabaya kadar her türlü teknolojik cihazın doğal kullanıcısı, evle ilgili tek işi kazmak, delmek, hafriyat çıkarmak, kamyonla toprak çekmek olan işler ise erkek çocuklar ile özdeşleştirilmiştir. Althusser, her ideolojinin somut bireyleri özneler olarak ‘oluşturma’ işlevi üstlendiğini söyler. (Althusser, 1991) Bu “oluşturma” işlevinde kadının annelik rolüne hazırlanmasının amaçlandığı düşünülebilir. Erkek ise çocukluğunun reklamlarının arka plan müziğinde çalan rock parçalar gibi, yıkıcı, güçlü, hükmeden, boyun eğmeyen, ‘birey’ olarak sunulmaktadır.

Resim 5

Resim 6

7. ERKEĞİN LÜTFU: KADIN KAMUSAL ALANDA

Connell, erilleşmiş batı toplumlarının ihtiyaçları çerçevesinde; kadının kamusal alana çıkma fırsatı elde edeceğini ancak burada da asla üstünlük sağlayamayacağını en genel tanımla “eşit işe eşit ücret almayan” kadın olarak kalacağını, bununla birlikte:

- Ev işlerinin yanında ekstrasdan çalışma yükü,
- İş yerinde baskı ve tacizle karşılaşma riski,
- Ara iş gücünden yardımcılığa kadar yükselebilen ama en tepeye çıkamama dezavantajı,
- Beceriksizlikle, yetersizlikle ve “kadın dezavantajları” ön yargısına maruz bırakılmayı da yaşayabilecektir. (Connell, 2016)

Bu anlamda kamusal hayata dezavantajlı bir adım olarak görülebilecek bu durum reklamlarda da yer bulmuştur. Kadının dezavantajlı bazı yanlarını görünmez kılmayı vadeden ürünlerin satıldığı reklamlar bunlara yönelik örneklerdendir.

Sözü edilen reklamların birinde üç farklı kadın görmektediriz, sekreter, sinema sanatçısı, öğretmen gibi üç farklı iş kolunun sunulduğu bu reklam “kariyer kızları” olarak adlandırdığı bu gruba “en büyük dezavantajları”ndan nasıl kurtulacaklarına dair öğütler vermektedir.

Açık işlev olarak kendi ürününü öneren bu reklam kadının kamusal alanda nasıl görüldüğüne dair bir ön yargı da yaratmakta ve sunmaktadır.

Resim 7

8. BECERİKSİZLEŞTİRİLEN KADINLAR: ARABA KULLANMAK BU KADAR ZOR MU?

Kadının iş yaşamına girmesinin ardından, kadınlar ofis cihazları reklamlarında da görülmeye başlanmıştır. “Sekreteriniz ne olduğunu anlayabildi mi ?” diye soran fax makinesi reklamı örneğinde de görüldüğü üzere reklamlar o dönemde de kadına aşağılayıcı imajlar yüklemeye devam etmiştir. Benzer bir örnek ise matkap kullanan bir kadının, beceriksiz bir biçimde duvarı parçalaması sigorta şirketinin ev sigortası satmak için bahanesi olmuştur. Bu reklamda kullanılan slogan ‘karınızın da evi kullandığını unutmayın.’ olmuştur. Toplumsal cinsiyet, yapılarla, pratiklerle ve faillerin davranışları yoluyla yeniden üretilir ve herhangi bir zamandaki sosyal pratik, toplumsal cinsiyet düzenini onaylayabilir ya da değişime zorlayabilir.(Connell, 2016)

Bu değişmeye dair ilk örneği geçmişte tamamen erkeklere özgü bir alan olarak görülen binek araba reklamlarında görülmektedir. Değişimin bu kez sebebi tüketim toplumu için daha fazla ihtiyaca ve erkeklere yönelik ihtiyaçların daha da çeşitlendirilmesine dönük olduğu söylenebilir. Söz konusu arabalar olduğunda ise trafikte sürüp giden kadın-erkek çatışmasını kar amacı güden bir şirketin de sürdürüyor olması ve bunu kendi aracının reklamı üzerinden yapması da söz konusudur.

Ancak bu değişme yine kadın ve erkeği yan yana görmemektedir. Aşağıda verilen örneklerde de olduğu gibi kadınlar, sürüş konusunda kötüdür ve araç seçimi buna göre yapılmalıdır ön yargısını beslemektedir.

Resim 8

Mini Otomobil Reklam: Mini Otomatik, Basit Sürüş İçin

“Er ya da geç karınız işe arabayla gitmek isteyecek, işte bir Volkswagen sahibi olmak için iyi bir neden.” Altta bulunan uzun açıklamada ise aracın parçalarının ne kadar ucuz olduğunu, işçilik masrafının neredeyse olmadığını ve tüm parçalarını dahi kırıp dökseniz yine de çok bir şey ödemeyeceğinizi size garanti eden reklam metni.

Resim 9

9. NEYİ SATIN ALDIĞINIZI GÖSTERMEYEN REKLAMLAR

“Açıkça bir maske bulunduğu sürece, onun arkasında hiçbir şey yoktur. Kendisinden başka hiçbir şeyi gizlemeyen bir yüzeydir; yine de onun arkasında bir şey bulunduğu izlenimini verdiği sürece onu bir yüzey olarak düşünmekten bizi alıkoyar.”

J.L. Baudry, Temel Sinematografik Aygıtın İdeolojik Etkileri, 1997

Anlam, daima deşifre edilmeyi isteyen bir sistemde bulunmayandır. Bu nedenle, görünüşte ki orada bulunmayışlar anlama götüren “pencereler” özelliğine sahip olurlar. Bunlar kaçınılmaz olarak “gösterilen”in kendisini açığa vurduğu alanlar olmalıdır. Mead’in ayna-benliğinde yansıtılan ben, “ben”i –aynaya bakan kişiyi- gösterir. Fakat yine de o anlamlaması dışarıyı, onun kendisinden uzağı, göndergeyi işaret etmek olan daima aynada bulunmayandır. (Özmkas, 2009)

Pedofili içerdiği de söylenerek ciddi eleştiriler toplamış bir reklamda “tamamen çıplak” olduğu düşündürülen bir kadın fotoğrafı sadece başını ve dağınık saçlarını gösterecek biçimde kesilmiştir. Kameranın duruş açısı yine orada bulunmayan bir erkeği temsil eder, hareket imgesi sağlanan fotoğrafta erkek biraz sonra kadına “sahip” olma amacındadır. Küçük reklam metni de bu teori üzerinden ilerler, “onun ilki olmadığını biliyorsun, peki bu umurunda mı?” BMW –özel seçim 2.el araçlar-. Kadın reklamda dahi olmayan “ikinci el” arabayla bir tutulmuştur. İlk ilişkisini yaşamadığı belirtilmiş olan bir kadın, ikinci el bir otomobille bir tutulmuştur. Reklamlar bizi sürekli deşifre etmeyle meşgul tutarak anlamadan uzak tuttukları gibi, aynı şekilde bu temel orada bulunmayış bilincini de, onu reklamın kendi alanı içinde temsil ederek saptırır. (Altinkaya, 2019)

Feminist teorisyenler erkek egemen her sektörün kadını, bir obje gibi erişilebilir konumda tutmak istediğini söyler. (Cihangiroğlu, 2017) Bu kadının ihtiyaç anında elde edilebilir olmasını gerektirir, Lewitt⁴, “insanlar 7mm’lik matkap aramıyorlar, 7mm’lik delik arıyorlar” ifadesiyle ulaşılmak istenen amacın reklamda bizzat gösterilmesinin amacını açıklamıştır.

Resim 10

10. ERKEĞİ, “ERKEK” YAPMA ÇABASI

“Your dad was not a metrosexual” (Babanız metroseksüel değildi.) Bu büyük puntolarla yazılı sloganın ardından “pilatese gitmez, pembe kokteylleri içmez, viski içerdi, Canadian Club tarafından servis edilen taş gibi cam bardaklarda sunulan güçlü bir içki. İşte babanız bunu içerdi”

Erkeğin güncel toplumsal çabaların sonucunda; eşitliğe çağırılması, ev işleri, çocuk bakımı gibi kadınlara atfedilmiş rolleri üstlenmeye başlaması bu şekilde sosyalle olmayan erkekleri diğer erkeğe karşı cephe açmaya itecektir. Aynı şekilde cinsel konularda ki sorunlarını gidermeden önce nazik ve kibar olan erkeğin bunu aşmasını öğütleyen reklam ve bu reklam sonucu adeta “aslanlaşan” ve “yırtıcı” günlerine geri dönen erkekte bu şekilde bir yapıyı sunar.

⁴ Theodore Levitt, 1925-2006 yılları arasında yaşamış, pazarlama konusuna bilimsel biçimde yaklaşmış ve akademik alanda çalışmalarla incelenmesini sağlamıştır.

Connel’in hegemonik erkekliği erkek çeşidini bir tek tanımlamaya hapseder gerisini ise güçsüz sayar hatta bir seviyeden sonrasını erkek kategorisine de sokmaz. (Connell, 2016) Bu anlamda ürünü satabilmek adına “erkek ol, şanslı ol” demek hegemonik erkeğin mantıklı bir açıklamasıdır.

Resim 11

11. ŞİDDET

“Kadın odaya girer, erkeğin sürekli bilgisayar başında durmasından ve kendisiyle vakit geçirmemesinden yakınıır. Erkek kızın elini tutar gözlerine bakıp özür dilemesi beklenirken geri döner ve bastığı bir tuşla kadını pencereden dışarıya atacak olan kurulu düzeneğini çalıştırır. Oyunun ne kadar vazgeçilmez olduğunu vurgulayan reklam metni duyulur.

Bir diğer gazete reklamında ise, kahve satın alırken fiyat ve kalite araştırması yapmadığı anlaşılan bir kadının şiddet gördüğü fotoğraf vardır. “Eğer kocanız sizi fiyat araştırması yapmadan aldığınız hem de kötü bir kahveyle yakalarsa böyle olur” yazar reklamın metninde.

Connel, hegemonik erkekliğin, güç, para kazanma ve şiddet üzerinden kurgulandığını; kadının ise daha mağdur, esarete mahkum ve karşı koyamaz olarak tanımlandığını ifade eder. Kadın, yeterli gücü olsa dahi bu gücünü kullanacak meşru sosyal dinamiklere sahip değildir. (Messerschmidt, 2019) Tarih boyu en önemli sorunlardan biri olan cinsiyetler arası eşitsizlik ve şiddet diğer sosyalizasyon süreçlerinde olduğu gibi reklamların da bünyesine sirayet etmiştir.

Resim 12

12. SONUÇ

Kapitalist ekonomi modellerinin hakim oluşu, ürün satışının ve ekonomik devamlılığın sürdürülmesine ihtiyaç duymaktadır. Arz ve talep dengesinin toplum tarafından serbest bir biçimde oluşturuluyor olması kontrolü üretim araçları sahiplerine verir. Reklamcılık ise birincil öncelik olarak ürünü tanıtmak ve satılmasını sağlamak olarak yola çıkıyor olsa da, güncel amacı bir tüketim toplumu oluşturmaktır.

Baudrillard'a göre, tüketim toplumu tüketicinin ihtiyaçları ve talepleri tarafından yönlendirilmez, daha ziyade aşırı üretim kapasitesi tarafından yönlendirilir: "çağdaş kapitalizmin temel sorunu artık üretim değildir", aksine "hemen hemen sınırsız üreticilik ile ürünlerin dağıtım ihtiyacı arasındaki karşıtlıktır. (Baudrillard, 2016) Bu safhada sistem için sadece üretim mekanizmasını kontrol etmek değil, aynı zamanda tüketicinin talebini kontrol etmek yaşamsal önem kazanmaktadır. Burada ise ihtiyaçlar yaratan ve bu ihtiyaçlar üzerinden bir tahakküm yaratan reklamlar ortaya çıkmaktadır.

Fransız post modern sahnedeki diğer çağdaşları ve meslektaşlarının çoğu gibi Baudrillard da, Marksist Teoriye eleştirel olarak kuramına entegre etmiştir. Baudrillard'ın Marx eleştirisinin belki de en merkezi konusu, nesnelerin üretiminden göstergelerin üretimine geçen değişimle ilgilidir. Bu geçiş üretim araçlarından tüketim araçlarına geçiş, ya da "eşyanın gösterge olarak ve göstergenin eşya olarak eş zamanlı üretimi" olarak değerlendirilmiştir. "Egemenlik artık öncelikle üretim araçlarının kontrolünden öte tüketim araçlarının kontrolündedir." Baudrillard'ın tüketim araçlarını tanımının reklamların mecrası olan kitlesel medya ile örtüştüğü söylenebilir.

Reklamlar, bu ayrım nedeniyle daha güçlü ve daha ikna edici hale gelmiştir. Daha önceleri ürünler, kendi malzeme kaliteleri ve fonksiyonları temelinde sunulurken, zamanla göstergenin bir yaşam biçimi çağrıştırmasına ve insanların toplumsal yaşamına entegre edilmesine yol açmıştır. Tüketim kültüründe önemli bir yer kaplayan medya, kadın üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tekrar üretip kadının tüketimin unsuru meta haline gelmesine sebep olmuştur. Kadın reklam içeriklerinde yetersiz, güçsüz ve cinsel bir obje olarak gösterilmektedir. Tüketicinin hiçbir sınırı yoktur; daima daha fazla ve daha fazla tüketmek isteriz; Baudrillard "tüketme mecburiyetinden" söz eder. Üstelik tüketim arzuyu doyuma ulaştırmaz: "reklamların söylemi, en muğlak terimlerle genelleştirmek için arzuyu sadece tahrik eder." (Baudrillard, 2016)

Günümüz reklamcılığında bu anlamda yapılan eleştiriler ile birlikte "femvertising" ismi verilen yeni ve umut verici bir akım daha oluşmuştur. (Cihangiroğlu, 2018) Bu klasik cinsiyet rollerini kabul etmeyen ve toplumsal cinsiyete yeni bir yön vererek kadının olduğu haliyle yansıtıldığı ve hem kadının hem erkeğin belirli kalıpların içine itilmediği yeni bir etik duruşun reklamcılığa yansımalarıdır.

13. KAYNAKÇA

Althusser, L. (1991). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altinkaya, T. (2019). İdeoloji ve İdeolojinin Sinik İşleyişi: Slavoj Žižek'te Sinema, İdeoloji ve Anlatı İlişkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Film Tasarımı Bölümü, 1-14.

An ICIJ Investigation. (2008, 09 20). Tobacco Underground. International Consortium of Investigate Journalists: <https://www.icij.org/investigations/tobacco-underground/> adresinden alındı

Baudrillard, J. (2016). Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Baudrillard, J. (2016). Tüketim Toplumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cihangiroğlu, E. (2018). Reklamda Kadın Temsilinde Cinsiyetçi Yaklaşımlar ve Femvertising Kavramı. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Connell, R. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Dökmen, Z. (2015). Toplumsal Cinsiyet. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hughes, K. (2015, 2 5). Kianna's Portfolio. <https://publish.illinois.edu/https://publish.illinois.edu/kianna-portfolio/sample-page/essay-1-pep/> adresinden alındı

Kurnaz-Şahin, F. (2018). Mağdur ve Sembol: I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Kadına Yönelik Propaganda. SUTAD, 217-243.

Messerschmidt, J. W. (2019). Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme. Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 295-303.

National Archives. (1942). The Art of War. https://www.nationalarchives.gov.uk/https://www.nationalarchives.gov.uk/theartofwar/prop/home_front/INF3_0229.htm adresinden alındı

Özmkas, U. (2009). Charles Sanders Peirce'in Gösterge Kavramı. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32-45.

Pektaş, H. (1987). Reklam Nedir? İşlevi ve Etkileri Nelerdir? Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 221-230.

Walby, S. (2020). Patriyarka Kuramı. İstanbul: Dipnot Yayınları.

BİR HABER METNİNİN İDEOLOJİK ANALİZİ: “BİR ANLIK GAFLETE DÜŞTÜM, PİŞMANIM”

Doç. Dr. Özge GÜVEN AKDOĞAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

ORCID: 0000-0002-5540-0445

ÖZET

Stuart Hall ve Kültürel Çalışmalar yaklaşımı, toplumsal formasyondaki güç ve iktidar ilişkileri ve ideoloji kavramsallaştırmasını teorik bir miras çerçevesinde ortaya koymakta; sosyal teorinin özellikle feminizm ve ırk meselesi ile kesintiye uğratılabilecek alanında, kişisel olanın politik olduğu, iktidarın salt sınıf çelişkisinden kaynaklanmayan toplumsal cinsiyet, cinsellik, ırk alanında tahakküm altına alınan ve alınmayan konular içerisinde biçimlendiğine vurgu yapmaktadır. Kültürel çalışmalar yaklaşımında kültür politikalarını incelemek ve kültürün politikleştirilmesinde ırk ve toplumsal cinsiyet meselesini gündeme getirmek önemli bir politik mücadele alanıdır.

Toplumdaki egemen ideolojilerin üretimi ve yeniden üretiminin ele alınıp incelenmesinde medya metinleri temel göstergeler olmaktadır. Bu çalışmada, anlamın üretimi ve tüketimi ideoloji bağlamında incelenmektedir. Egemen ideolojinin üretiminde egemen söylem yapılarının metne nasıl iliştiirildiğine, metinde nasıl yapılandırıldığına ve alımlayanın bu söylemi nasıl yeniden ürettiğine ya da kendi direniş kültürünü/dilini nasıl yarattığına bakılmaktadır. Ardından da toplumsal düzende medya metni aracılığıyla üretilen söylemin okuyucu tarafından ne şekillerde alımlandığı araştırılmaktadır. Böylelikle, haberdeki ideolojinin söylemsel çözümlemesi, öznelerin hangi anlam yapıları/kodlar çerçevesinde çağrıldığı ve bu hegemonik yapıya eklemelenmenin olup olmadığı/nasıl olduğu dilsel ifadelerden yola çıkılarak ortaya konacaktır.

Çalışmada, “ Bir Anlık Gaflete Düştüm, Pişmanım” başlıklı haber metnindeki ideolojinin, okuyucu yorumlarını da içerdiğinden haberin üretim, tüketim ve yeniden üretim süreçlerini kapsayacak biçimde değerlendirmektedir. Söylemin alımlanmasına ilişkin Hall, başat-hegemonik okuma, müzakereci okuma, karşıt okuma biçiminde üç farklı okumadan söz etmektedir. Burada, izleyicinin, başat kod içinde mi yoksa ona karşıt ya da profesyonel kodların yanı sıra bazı karşıt yollarla da mı anlamlandırılmayı gerçekleştirdiği araştırılmaktadır. Sonuç olarak haber metni üzerinden kodlama ve kodaçıklama sürecinin bütününde, özneleri kuran söyleminin yanında eleştirel bir okumanın varlığı ortaya çıkmakta; ancak bu eleştirel okuma olaya ilişkin olmakta, olayın haber haline getirilirken egemen kodları yeniden üretmesine ilişkin değerlendirmeler içermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Çalışmaların teorik mirası, L. Althusser, S. Hall, J. Lacan, haber analizi, kodlama, kod açıklama

IDEOLOGICAL ANALYSIS OF A NEWS TEXT: “I WAS MOMENTARILY MISTAKEN, I REGRET”

ABSTRACT

Stuart Hall and the Cultural Studies approach reveal the conceptualization of power and power relations and ideology in social formation within the framework of a theoretical legacy; She emphasizes that in the field of social theory, which can be interrupted by the issue of feminism and race, the personal is political, and the power is shaped within positions that are dominated and not dominated in the field of gender, sexuality and race, which do not originate from pure class conflict. Examining cultural policies in the cultural studies approach and bringing up the issue of race and gender in the politicization of culture is an important area of political struggle.

Media texts are the main indicators in the production and reproduction of dominant ideologies in society. In this study, the production and consumption of meaning is examined in the context of ideology. In the production of the dominant ideology, it is examined how the dominant discourse structures are attached to the text, how they are structured in the text, and how the receiver reproduces this discourse or creates its own culture/language of resistance. Then, the ways in which the discourse produced through the media text in the social order is received by the reader is investigated. Thus, the discursive analysis of the ideology in the news will be revealed on the basis of linguistic expressions, within which meaning structures/codes the subjects are called, and whether/how the articulation to this hegemonic structure occurs.

In the study, the ideology in the news text titled "I was Momentarily Mistaken, I Regret" is evaluated in a way that covers the production, consumption and reproduction processes of the news, as it also includes reader comments. Regarding the reception of discourse, Hall mentions three different readings in the form of dominant-hegemonic reading, deliberative reading, and counter reading. Here, it is investigated whether the viewer realizes meaning within the dominant code or in opposition to it, or in some opposing ways as well as professional codes. As a result, in the whole of the coding and decoding process over the news text, besides the discourse that establishes the subjects, the existence of a critical reading emerges; however, this critical reading is about the event and does not include evaluations regarding the reproduction of the dominant codes while making the news.

Keywords: Theoretical legacy of Cultural Studies, L. Althusser, S. Hall, J. Lacan, news analysis, coding, decoding

ÜNLÜ OLMAYANLARIN MAGAZİN PROGRAMI: “ESRA EROL’DA” İÇERİK ANALİZİ

Doktora Öğrencisi Sena KURT

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-0809-3312

ÖZET

Reality show türünde yayınlanan içerikler arasında yıllardır güncelliğini koruyan ve ilgi gören magazinsel anlatım, haberler de dahil olmak üzere birçok programda kendini göstermektedir. Gündüz kuşağı TV programları ve magazin programları arasında görülen benzerlik “Esra Erol’da” isimli programda da göze çarpmaktadır. Magazinsel dilin yanı sıra magazin programlarında da seyirciye yansıtılan ideolojik düşünceler, Esra Erol’da programında benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Programa konu olan konuklar, magazin programlarında sıklıkla karşımıza çıkan mahremiyet ihlaline maruz kalmaktadır. Magazin programlarında özel hayatları araştırılan ve ayrıntılandırılarak çarpıcı şekilde seyirciye sunulan kişiler ünlü (celebrity) bireylerden oluşurken “Esra Erol’da”da ve benzer formatta yayın yapan diğer programlarda ünlü olmayan bireylerden oluşmaktadır. Program; başta sunucu ve yorumcuları (avukat, jüri) olmak üzere katılımcıları tarafından ataerkil düşünce kalıplarının yeniden üretiminde rol oynamaktadır. Harold Lasswell tarafından geliştirilen “iletişim zinciri” modeli üzerinden yapılandırılan bu araştırmada, programda işlenen bir konu ve bu konunun yayınlandığı bölümlerin içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, iletişim zinciri modelinde yer alan faktörlerin her biri için ayrı ayrı kategorize edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu faktörler kim, ne dedi, hangi kanalla, kime ve hangi etkiyle sorularını içermektedir. İçerik analizi sonucunda yazılı olmayan ahlak kurallarının ve “Esra Erol’da”nın sunucu ve yorumcu fikirlerinin izleyicilere zaman zaman didaktik zaman zaman azarlayan bir dille anlatıldığı ve izlenme oranlarına dayanarak kitleler karşısında kendisini bir otorite olarak konumlandığı gözlemlenmiştir. Lasswell’in modelinin de köşe taşı oluşturulan etki konusu ise program izleyicileri üzerinde gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarla bulgulanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Esra Erol’da, İdeoloji, İletişim Zinciri, Harold Lasswell, Magazin

NON-CELEBRITY MAGAZINE PROGRAM: CONTENT ANALYSIS OF “ESRA EROL’DA”

ABSTRACT

Among the contents broadcasted in the reality show type, the magazinish representation, which has been keeping up-to-date and attracting attention for years, shows itself in many programs, including news. The similarity between daytime tv programs and magazine programs is also striking in the program called “Esra Erol’da”. In addition to the magazine language, the ideological thoughts reflected to the audience in the magazine programs also appear in Esra Erol’s program in a similar way. The guests who are the subject of the program are exposed to the violation of privacy, which is frequently encountered in magazine programs.

While the people whose private lives are researched and detailed and presented to the audience in a striking way in the magazine programs consist of celebrity individuals, in "Esra Erol'da" and other programs broadcast in a similar format, it consists of non-famous individuals. Program plays a role in the reproduction of patriarchal thought patterns by its participants, especially the presenters and commentators (lawyer, jury). In this research, which is structured on the "communication chain" model developed by Harold Lasswell, discussed a case in the program and the content of the sections in which this case is broadcasted were analyzed. Content analysis was carried out by categorizing each of the factors in the chain of communication model separately. These factors include who says what, in which channel, to whom and with what effect. As a result of the content analysis, it was observed that the unwritten moral rules and the ideas of the presenter and commentator of "Esra Erol'da" were presented to the audience sometimes in a didactic manner and sometimes reprehensively and that she positioned herself as an authority before the masses based on the ratings. The subject of effect, which also forms the cornerstone of Lasswell's model, will be able to be detected by future research on program audiences.

Keywords: Esra Erol'da, Ideology, Communication Chain, Harold Lasswell, Magazine

1.GİRİŞ

Evlilik programları ile özdeşleşen Esra Erol, özellikle ev kadınlarına hitap eden gündüz kuşağı programlarında sunucu olarak izleyicilerin karşısına çıkmaktadır. 2007 yılında başlayan "çaya çıkma" serüvenini 2017 yılında alınan KHK (Resmî Gazete, 2017) sonucunda ailevi problemlerin çözüm platformuna dönüştürmüştür. Böylece izdivaç, evlen benimle gibi eklemler olmaksızın programın adı yalnızca "Esra Erol'da" olarak belirlenmiştir.

Program reality show türünde yayınlanmaktadır. Hafta içi her gün gündüz kuşağında yer alan söz konusu yayının her bölümünde birkaç farklı konu ve konuk görülmektedir. Konular aile içi problemlerden oluşmaktadır. Bunlar evlilik dışı birliktelikler, ebeveynini arayan bireyler, çocuğunu arayan ebeveynler gibi ailevi konulardır. Program, geniş kitlelere ulaşması ile insanların sorunlarına çözüm vadetmektedir.

Programda sunucunun yanı sıra bir avukat ve birkaç "jüri" ya da "loca" yorumcusu bulunmaktadır. Bu yorumcular, geçmiş dönemlerde evlilik programına çıkan adaylardan oluşmaktadır. Bu kişiler zaman zaman konu ve konuklara yorumlar yaparak adeta halkın sesi olmaktadır.

Programda işlenen ve programa gelen konuklar başlangıçta herhangi bir soruna sahip herhangi bireyler olmasına rağmen, kişilerin kamerayla geçen süreleri uzadıkça tam da reality show gereği sansasyonel bir hikâye, dramatik çatışmalar ve başta sunucu tarafından olmak üzere yapılan yorumlarla izleyenler için son derece kişisel bir hal almaktadır. Artık onlar herhangi bir soruna sahip herhangi bireyler değildirler. Onlar artık kamuoyunu yakından ilgilendiren, seçimleri sorgulanabilen ve mahremiyet sınırları zorlanabilen kişilerdir. Bu durum ise magazin programlarını anımsatmaktadır.

Magazinsel ve skandal haberler, izleyici üzerinde özellikle belirgin bir etkiye sahip olan kalıcı fenomenler gibi görünmektedir (Hammarlin, 2019). Sosyolog Herbert J. Gans'ın dediği gibi, insanlar arasındaki gündelik konuşma ve onun ilişkisi 'toplumsal hayatı şenlendiren gevezelik'tir (Gans, 2007).

Dolayısıyla insanlar arasındaki sohbetlerde skandallarla ilgili haberler hammadde işlevi görebilmektedir. 'Dedikodu toplum yaşamında münferit rollere sahip değildir, ancak bu yaşamın kanının ve dokusunun bir parçasıdır' ifadesi ile magazin'in insanların ilgisinin neden bu denli çektiği anlaşılmaktadır (Gluckman, 1963).

Esra Erol'da 9 Haziran Çarşamba | Tek Parça

Resim 1. Programda yer alan çarpıcı ifadelerden biri (Esra Erol'da, 2021)

Programda magazin programlarının formatı ile benzerlik gösteren VTR, özet ve dış ses sunumunun yanı sıra ekranda büyük fontla yazılmış çarpıcı ifadelere de yer verilmektedir.

Resim 2. Sosyal medyada gündem olan konu ve konuklar (haber365, 2020)

Bunlara ek olarak sosyal medyada da gündem olan konu ve KJ metinleri ile program formatı, adeta “ünlü olmayan bireylerin magazin programı” olarak seyircilere sunulmaktadır. Gündem konusu ise kanala ve RTÜK’e yapılan şikayetler ve eleştirilerdir.

Program, büyük oranda seyirciye sahip olmasına rağmen program formatı ile ilgili literatürde az sayıda çalışma bulunmaktadır (Özsoy, 2017; İlhan & Usta, 2018).

Bu araştırmanın amacı kitlelerce izlenen bir programın seyircisine hangi ideolojileri aktardığını Lasswell'in iletişim modeli üzerinden bulgulamaktır. Bu programın araştırmanın konusu olarak seçilmesinin nedeni ise, seyirciler tarafından ilgi görmesinin yanı sıra benzer kulvardaki programlar arasında da izleyici oranlarındaki liderliğini uzun yıllardır sürdürmesinden ileri gelmektedir.

2. İLETİŞİM ZİNCİRİ MODELİ

Amerikalı siyaset bilimci ve iletişim teorisyeni olan Harold Lasswell, 1948 yılında Yale Hukuk Fakültesi'nde profesör iken, "en eski ve en etkili modellerden biri" (Shoemaker, Tankard, & Lasorsa, 2004) olarak kabul edilen iletişim modelini geliştirmiştir (Muth, Finley, & Muth, 1990). Toplumda İletişimin Yapısı ve İşlevi adlı makalesinde Lasswell (1948) şunları yazmıştır: "Bir iletişim eylemini tanımlamanın en uygun yolu aşağıdaki soruları yanıtlamaktır:

- Kim
- Ne dedi
- Hangi kanalla
- Kime
- Hangi etkiyle"

Lasswell, iletişimi kitle iletişiminden ve bireysel iletişimden ayırmamaktadır ve geliştirdiği formül bütüncül bir analiz yapılmasına olanak sağlamaktadır (Civelek, 2019). Sınırları belirlenmiş bu yapı literatürde Lasswell Modeli yada İletişim Zinciri Modeli olarak adlandırılmıştır. Çizgisel iletişim modellerinden olan İletişim Zinciri Modeli'nin ortaya atıldığı tarihlerde medya çok daha basit yapıda ve az sayıda katmana sahip bir iletişim platformuydu. Bugün geldiğimiz noktada ise medya, yeni medya ve geleneksel medya çok katmanlı yapılar sunmaktadır. Ancak Lasswell Modeli güncelliğini korumaktadır.

İletişim Zinciri Modeli, propoganda gibi etki üzerine kurulu süreçleri açıklamaktadır. Etki, iletişimin muhatabında önem arz etmektedir. Lasswell'in Dünya Savaşları sonrasında odaklandığı propoganda ve etki çalışmaları ile ortaya koyduğu İletişim Zinciri Modeli (Güngör, 2011), iletişimsel çerçeveyi kurgulamada da önemli ekollerden biridir. Bu yüzden sonraki yıllarda hız kazanan etki araştırmaları kuramsal gelişimi sağlamıştır.

Lasswell Modelinin en büyük eleştirisi geri bildirim içermemesi ve gürültü olasılığını göz ardı etmesidir. Örneğin Shannon ve Weaver modelinin gürültü kavramı İletişim Zinciri Modelinde bulunmamaktadır (Al-Fedaghi, 2012). Geri bildirim içermeyen iletişim süreci verimliliği ise tartışılmaktadır. Lasswell'in modeli doğrusaldır ve iletişim sürecindeki olası engelleri dikkate almamaktadır. Model propagandaya dayalıdır, çünkü daha çok iletişimin sonuca odaklanır ve genellikle medya iknası üzerinde kullanılır.

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Araştırmada, Esra Erol'da programının 2-11 Haziran 2021 tarihleri arasında yayınlanan Hülya ve Has Hatun kardeşlerin yer aldığı bölümlerin analizi Lasswell'in İletişim Zinciri Modeli üzerinden içerik analizi yöntemi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Lasswell modelinin seçilmesinin nedeni ise modelin algı yönetiminin belirlenmesine olanak sağlamasıdır.

Araştırma konusu olarak bu programın seçilmesinin sebebi, benzer programlar arasında reyting oranlarıyla önde olmasından ileri gelmektedir. Söz konusu program günlük reyting oranlarında düzenli olarak ilk 10 sıralamasına girmektedir (medyafaresi, 2021). Araştırmanın yapıldığı tarihte yayınlanan benzer reality show programlarının reyting oranlarına ulaşamamaktadır. Çünkü TİAK (Televizyon İzleme Araştırmaları A.Ş.) tarafından 2018 yılında alınan kararla programların reyting sıralamasındaki ilk 100 listesinin yayınlanması yasaklanmıştır (Semercioğlu, 2018).

Ortalama 120-130 dakika arası (reklamlar hariç) süren program, format gereği yayınlandığı gün seyirciye sunulan birkaç farklı vakadan oluşmaktadır. Vakalar her bölümde konunun işleniş temposu ve sansasyonel oluşuna göre çeşitli süreler almaktadır. Bu araştırmanın konusu olan Hülya ve Has Hatun kardeşlerin vakası toplamda 8 bölüm ve 352 dakika işlenmiştir. Bu süre yayın kayıtlarından çözümlenerek İletişim Zinciri Modeli çerçevesinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, modelin çerçevelediği kilit noktaları içermektedir.

Kim?

Bu sorunun cevabı, iletişim kaynağına dayanmaktadır. Kaynak çoğunlukla fikrin başlatıldığı kurum veya kuruluşu temsil eder. Kaynak ve göndericinin farklı olması durumunda gönderici, medya kuruluşuna aittir veya medya iletişiminde profesyoneldir.

ATV kanalında yayınlanan programda, sunucu Esra Erol ve Av. Hülya Kuran programın işleyişine yön vererek gelen konuklara ve seyirciye iletileri söylemsel ve görsel olarak göndermektedir. Aynı şekilde Hülya ve Has Hatun kardeşler bazen stüdyoda bazen de stüdyo bağlantısı aracılığıyla izleyicilere ve program ekibine birer iletişim kaynağı olmaktadır.

Esra Erol program sunuculuğunun yanı sıra izleyici kitlesi karşında “ailenin büyüğü” görevini görmektedir. Ailedendir, çünkü halktan ve halkın içinden gelen Esra Abla’dır. Büyüktür, çünkü otorite sahibi ve belirleyicisidir. Sunucu, program sınırlarında mutlak bir güç imajı sergilemektedir. Aynı zamanda halkçı kimliğe de gönderme yapan bir “anne”dir.

Resim 3. Esra Erol'un otorite göstergesi olarak beden dili

Resim 4. Av. Hülya Kuran'ın konuklara karşı beden dili

Av. Hülya Kuran programda mesleğinin yanı sıra kendisinin de sıklıkla dile getirdiği “bir kadın olarak” yorumlar yapmaktadır. Mesleki statü ve cinsiyet kimliği ile seyircilere zaman zaman hukuk tüyoları verirken zaman zaman da programa gelen konuklardan hesap sormaktadır. Hukuki terimlerle sorulan sorular programı bir nevi yargı show haline getirmektedir.

Hülya ve Has Hatun programa konuk olarak gelen kişilerdir. Programa konuk olma sebepleri Hülya'nın kocasını aramaktır. Ancak Has Hatun hakkında programa gelen adli iddialar ve komşuların şikayetleri üzerine program, romantik bir konudan polisiye sorgulara evrilmiştir.

Ne dedi?

İletişim süresince kaynaktan aktarılanlar bu soruya cevap olacaktır. Söylenenler mesaj içeriklerini oluşturmaktadır. Bir mesajın medya aracılığıyla iletilebilmesi için yeniden üretilmesi gerekir. Öncelikle mesaj kanala göre işlenir. Kanalin radyo ve TV olması durumunda mesaj; konuşma, tartışma, röportaj, belgesel, oyun vb. çeşitli biçimlere dönüştürülür. Ayrıca TV yayınlarında görsel anlatımı da destekleyecek mesaj dönüşümleri yer almaktadır. Gazeteler söz konusu olduğunda ise mesaj makale, haber hikayesi vb. biçimlerde alıcılarla buluşturulur (Hassan, 2020).

Program sunucusu Esra Erol, konuk Has Hatun'u gelen ihbarlar üzerine çocuğunun istismar edilmesi iddialarıyla suçlamaktadır. İstismar iddiaları 3 bölüm boyunca çarpıcı KJ, VTR sunumları ve program anonslarıyla verildikten sonra Has Hatun çocuğunun herhangi bir cinsel istismara uğramadığına dair raporlar sunmuştur. Fakat Has Hatun'un beklentisinin aksine Esra Erol istismar iddiaları ile ilgili bir düzeltme anonsu yapmadığı ve tam aksine istismarın çeşitliliğine vurgu yaptığı diyalog şu şekilde devam etmektedir (Esra Erol'da, 2021):

-Esra Erol: Sokaklarda kaldım dedin ya.

-Has Hatun: Ben istediğim yerde kalırım, bu kimseyi ilgilendirmez. Ben istediğim adamın yanına giderim kalırım, haşa, bu kimseyi ilgilendirmez. Bu benim özel hayatım. Konu, benim çocuğumun cinsel istismarı diye bağırıyorsunuz!

-Esra Erol: Özel hayatınızda 6 yıl boyunca kızınız başka bir yerde kalmış.

-Has Hatun: Ablacım sen beni konuşturuyorsun ki.

..

-Has Hatun: Benim çocuğumun cinsel istismara uğradığına dair yayın yaptınız. (Buradan itibaren sesi yayından alınıyor, söyledikleri duyulmuyor.)

-Esra Erol: Siz sanıyorsunuz ki istismar yalnızca cinsel istismar.

-Has Hatun: Ama ablacım cinsel istismar diye manşet çıkardınız!

-Esra Erol: Asıl istismar ne biliyor musunuz? Sen sapasağlam eli ayağı tutan bir kadinken çocuğunu babana bırakıp sokaklarda kalman. En büyük istismar bu. (Seyirciye döner) Çocuğunu annesiz bırakmış.

-Hülya: Yabancıya mı bırakmış, babasına bırakmış.

-Has Hatun: Ablacım sizin çocuklarınıza kim bakıyor?

-Esra Erol: Aaaaa.

-Has Hatun: Yaaa.

-Esra Erol: Sen benim çocuklarımla kendi bıraktığın çocuğu kıyaslayamazsın.

Alıntıda geçtiği üzere özel hayat, annelik, çocuk istismarı ve güç ilişkileri kaynak mesajlarını oluşturmaktadır.

Hangi Kanalla?

Kitle iletişiminde kanal ve medya terimleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kitle iletişiminin uzayın uçsuz bucaksız sınırlarını kapsama yeteneği, McLuhan'ın 'küresel köy' terimiyle ifade edilir. Terim, kitle iletişimindeki ilerlemeler nedeniyle Dünya'nın eskisinden daha küçük olduğunu ifade etmektedir (Hassan, 2020).

TV kanalı aracılığıyla yayınlanan programa, yeni medyanın olanakları sayesinde web üzerinden de canlı veya kayıt formatlarında ulaşılabilir.

ATV kanalı Kalyon Grup şirketlerine bağlı (Mülksüzleştirme Ağı, 2021) Turkuvaz Medya'nın en yüksek reytinge sahip (TİAK, 2020) TV kanalıdır. İktidar, güç ve hegemonyanın yeniden üretildiği programın yayınlandığı kanalda, program kendini yeniden üretebilme imkanına sahiptir. Örneğin, programda işlenen vakalarda “suçlu” olarak işaret edilen kişi ya da kavramlar yine programın verdiği mesajlarca pekiştirilmekte ve dolayımaktadır. Böylece program aracılığıyla yeniden üretilen “suçlular” programa konu ve konuk olarak gelmektedir.

Kime?

İzleyicileri işaret eden bu sorunun cevabı aynı zamanda izleyici analizlerine de karşılık gelmektedir (Hassan, 2020). Lasswell Modeli de bu soruyu propaganda muhataplarını tanımlamak aracılığıyla sormaktadır. İzleyici/kitle analizi, dinleyicileri tanımlamayı ve bir konuşmayı onların ilgi alanlarına, anlayış düzeylerine, tutumlarına ve inançlarına göre uyarlamayı içerir. İzleyici merkezli bir yaklaşım benimseyerek sunum uygun bir şekilde oluşturulur ve sunulursa konuşmacının etkinliği artacaktır. Bir konuşmayı dinleyicilere uyarlamak, dinleyicilere duymak istediklerini söylemekle aynı şey değildir. İzleyici analizinde uyarlama, seyirciye 'rol yapmak' veya 'yalakalık yapmak' anlamına gelmez. Bunun yerine uyarlama, bir konuşmacının bir sunum için yaptığı üslup ve içerik seçimlerine rehberlik eder (University of Pittsburgh, 2021).

Türk medyası için kadın programı; çoğunlukla günün sabah ve öğle saatlerinde yayınlanan, reality show özelliklerini taşıyan, izleyici kitlesinin ise daha çok ev hanımları, emekli ve işsiz bireyler ve son olarak dükkân işletmecisi kişilerden oluşan programlara verilen genel bir adlandırmadır (Çaylı Rahte, 2009). Esra Erol'da programının yayın saati ve içerikleri, kadınların çoğunluğunu oluşturduğu bir hedef kitleye sahip olduğunu göstermektedir.

Hangi Etkiyle?

Bu soru, etki analizi ya da mesajların izleyici üzerindeki etkisiyle ilgilenen kişi ya da kurum tarafından sorulmaktadır (Yaylagül, 2006). İzleyiciler üzerindeki etki, yayının gücü ile ilişkilidir. Bu güç, propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

Bu araştırmanın konusunu oluşturan vakada Hülya ve Has Hatun kız kardeşlerin sosyal medya aracılığıyla tanıştığı kişiler hakkında uzun uzadıya yer verilen konuşmalar yapılmaktadır. Canlı yayında yapılan sorgulamaların ve yönlendirmelerin yanı sıra, program aktörleri arasındaki hiyerarşiyi de gözler önüne seren konuşmaların bir kısmı aşağıda verilmektedir (Esra Erol'da, 2021);

- Esra Erol: Nerden geldi bu arkadaşlar?
-Hülya: Antep'ten geldiler.
-Esra Erol: Nasıl buldunuz o arkadaşları?
-Hülya: Mehmet'le ortak arkadaşımızdı.
-Esra Erol: Mehmet'le ortak arkadaşın değil.
-Hülya: Ortak arkadaşımızdı.
-Esra Erol: Hayır. Nerden buldun?
-Has Hatun: Mehmet tanıyordu, biliyordu.
-Hülya: Evet. Antep'te tanışmıştık ama nerden tanıştığınızı hatırlamıyorum şimdi.
-Av. Hülya Kuran: Mahkemede tanıklık yaptığınız ifadenizi olduğu gibi söyleyin Hülya Hanım.
-Esra Erol: (Eliyle Av. Hülya Kuran'a dur işareti yapar) Ben soruyorum şimdi. Hülya nerden buldun arkadaşları?

Ayrıca programda ismini vermek istemeyen bir izleyici yayına telefonla bağlanarak Esra Erol'a "Ben sizin anneliğinize, duyarlılığınıza, yanınızdaki Avukat Hanım'a da çok inanıyorum ve o nedenle konuşmak istedim" demektedir. Böylece programın ana aktörlerinin anneliği ve duyarlılığı bir kez daha onaylanmaktadır. Aynı şekilde programa konuk olarak gelen kız kardeşlerden Hülya'nın programdaki ilk diyalogu Esra Erol'un "Dünyadaki en ağır şey ne?" sorusunun karşılığında "Benden anneliğimi aldılar, anne olamayacağım." şeklindeki yanıtı olmuştur. Böylece vakanın başlangıcındaki planlı dramatik sahne, yine annelik vurgusu aracılığıyla sağlanmıştır.

4. SONUÇ

Yetiştirme kuramı, medya araştırmacısı George Gerbner ve meslektaşları tarafından televizyondaki şiddetin etkileri konusundaki endişeler nedeniyle geliştirilmiş olan bir kuramdır. Lasswell'in İletişim Modeli temel alınarak oluşturulan yetiştirme kuramının varsayımları arasında "Televizyonun başlıca kültürel işlevi, sosyal kalıpları stabilize etmektir." ifadesi yer alır. Yani kültürün var olan güç ilişkileri televizyon aracılığıyla pekiştirilir ve sürdürülür (Civelek, 2019).

Programda konuların sunumundaki cinsiyet rol kalıpları ve stereotipler evlilik programında olduğu şekilde sunulmakta ve bu rollere dair kalıplar pekiştirilmektedir. Toplumsal paradigmayla paralel olarak ilerleyen söylemlerle programın sunucusu ve yardımcı aktörleri (avukat, jüri) aracılığıyla "üzerine düşeni yapmayan" bireylere "haddi bildirilmektedir" (Çaylı Rahte, 2009).

İdealleştirilen Kadın	İdealleştirilen Erkek
Duygusaldır	Güçlüdür
Şefkatlidir	Mantıklıdır
Çocukları ile ilgilenir	Çocukların ihtiyaçlarını karşılar
Fedakârdır	Otoriterdir
Her işe yetişir	Ailesine sahip çıkar
Bakımlıdır	Dayanıklısıdır
Ev işlerinden anlar	Disiplinli, çalışkan ve verimlidir.
Yaşı erkekten küçüktür	Yaşı kadından büyüktür.

Tablo1. İdealle edilen cinsiyet stereotipleri (Akıner & Eren, 2013)

Program konu ve konuklarının magazinsel sunumunu içermektedir. Ancak burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir; ünlü olmayan bireyler ile ünlü olan bireyler arasında programın işleyiş farkları bulunmaktadır. Öncesinde şöhrete sahip olan kişiler talk showda kişisel hayatları hakkında sıradan konuları seyirci ile paylaşabilirken (Blum-Kulka, 2001) ünlü olmayan, halktan kişiler ise çarpıcı konuları program sunucusunun aracılığıyla izleyicilere aktarmaktadır. Esra Erol'da programına konu olan olaylar ve konuların aktörleri, çarpıcı ve normalde karşılaşmadığımız hikayelere sahip olan kişilerdendir.

Toplulukların taraf olma üzerine konumlandırıldığı program, yeni gelen “ihbarlar” aracılığıyla aniden taraf değiştirebilmekte ve iyi-kötü radikalleşmesine teşvik etmektedir. Bu teşvik, program sunumu, röportaj montajları ve beden dili aracılığıyla güçlendirilmektedir. Araştırmaya konu olan vakada, konuk Hülya'nın yayın sonrasında verdiği açıklamaların bir kısmı çarpıcı bir şekilde montajlanarak ertesi gün canlı yayında VTR şeklinde yayınlanmıştır. Hülya ise bu açıklamanın tamamının böyle olmadığını altını çizmektedir. Yayında bunu dile getirmese de VTR kaydının Hülya'nın söylediklerini çarpıttığı anlaşılmaktadır. Burada etik değerlerin ihlali bulgulanırken, program yüzlerinden birinin hukukçu olması da dikkat çekmektedir.

Programda başta annelik olmak üzere; mahremiyet/özel hayat, kamusal alan, çocuk istismarı ve sosyal medya zararları üzerinden hakimiyet alanı inşa edilmektedir. Gerçekliğe paralel olan bir evrende inşa edilen bu alanda ifade aracı, yargılama aracına dönüşerek şiddet olgusuna farklı bir boyut açıklamaktadır (Çaylı Rahte, 2009).

Sisteminin ticari kaygılar üzerine kurulu olduğu program, seyirciye kendi hayatının sorunlarından kaçış ve başka hayatların mahremiyetini röntgenleme illüzyonu yaratırken idealize edilmiş toplumsal bakış açıları kazandırarak mahremiyet algısını sarsmaktadır.

Son olarak Esra Erol'da isimli program “Yalnız değilsiniz” sloganının aksine, Mutlu Bınark'ın kadın programlarına binaen ifade ettiği gibi, katılımcıların sorunlarına makro politik düzeyde çözüm üretmemekte ve sorunları kişiselleştirmekte ve tüketmektedir (Çaylı Rahte, 2009). Popüler kültürde tüketilen sorunlar ise gerçekliğini yitirerek bir show metasına dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

Al-Fedaghi, S. (2012). A Conceptual Foundation for the Shannon-Weaver Model of Communication. Article in International Journal of Soft Computing. <https://doi.org/10.3923/ijscmp.2012.12.19>

Akner, N., & Eren, Ş. (2013). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik Programları. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 2-20.

Blum-Kulka, S. (2001). The Many Faces of With Meni: The History and Stories of One Israeli Talk Show. A. Tolson içinde, Television Talk Shows. New York: Routledge.

Civelek, H. T. (2019, 01). Content analysis on the lasswell model of Disney cartoon films in 1990s. MASTER THESIS. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Çaylı Rahte, E. (2009). Doktora Tezi. Kamusal Mahremiyet Medya: "Kadın Tardışma Programları" Üzerine Etnografik Bir İnceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü.

Esra Erol'da. (2021, 06 11). Esra Erol'da 11 Haziran Cuma | Tek Parça. [www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=RVNHt24Bjbw](https://www.youtube.com/watch?v=RVNHt24Bjbw) adresinden alındı

Esra Erol'da. (2021, 06 08). Esra Erol'da 8 Haziran Pazartesi | Tek Parça. [www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=CzpLf_F3bmo](https://www.youtube.com/watch?v=CzpLf_F3bmo) adresinden alındı

Esra Erol'da. (2021, 06 09). Esra Erol'da 9 Haziran Çarşamba | Tek Parça. [www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=nmBUgrNEM_k&t=5643s](https://www.youtube.com/watch?v=nmBUgrNEM_k&t=5643s) adresinden alındı

Gans, H. J. (2007). Everyday News, Newswriters, and Professional Journalism. Political Communication, 161-6.

Gluckman, M. (1963). Gossip and Scandal. Current Anthropology, 307-16.

Güngör, N. (2011). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Siyasal Kitabevi.

haber365. (2020, 28 09). Esra Erol'a Sosyal Medyadan Büyük Tepki! Esra Erol Kapatılacak mı? [www.haber365.com.tr: https://www.haber365.com.tr/esra-erola-sosyal-medyadan-buyuk-tepki-esra-erol-kapatilacak-mi-g51151/1](https://www.haber365.com.tr/esra-erola-sosyal-medyadan-buyuk-tepki-esra-erol-kapatilacak-mi-g51151/1) adresinden alındı

Hammarlin, M.-M. (2019). Exposed. Lund: Lund University Press.

Hassan, T. G. (2020). Lasswellian Model and Process of Mass Communication in Nigeria.

İlhan, V., & Usta, D. (2018). Televizyonda Gündüz Kuşağı Programlarındaki Dönüşüm: "Esra Erol'da" Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 571-598.

Lasswell, H. (1948). The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas. New York: Institute for Religious and Social Studies.

medyafaresi. (2021). Reyting. [www.medyafaresi.com: https://www.medyafaresi.com/rejting](https://www.medyafaresi.com/rejting) adresinden alındı

Muth, R., Finley, M., & Muth, M. (1990). Harold D. Lasswell: An Annotated Bibliography. New Haven: New Haven Press.

Mülksüzleştirme Ağı. (2021). Türkiye Medya Sahipleri Ağı. [mulksuzlestirme.org: https://mulksuzlestirme.org/turkiye-medya-sahipleri-agi/](https://mulksuzlestirme.org/turkiye-medya-sahipleri-agi/) adresinden alındı

Özsoy, D. (2017). Evlendirme Programlarında Kamusalılığın Yeniden İnşası: “Esra Erol’da Evlen Benimle” Üzerine Bir İzleyici Araştırması. Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi, 119-141.

Resmî Gazete. (2017, 04 29). Kanun Hükmünde Kararname. www.resmigazete.gov.tr:www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170429-M1-2.htm adresinden alındı

Semercioğlu, C. (2018, 08 09). Reyting rakamları kamuya açık olmalı. www.hurriyet.com.tr:https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/cengiz-semercioglu/reyting-rakamlari-kamuya-acik-olmali-40922395 adresinden alındı

Shoemaker, P., Tankard, J. J., & Lasorsa, D. (2004). How to Build Social Science Theories. Thousand Oaks: Sage Publications.

TİAK. (2020). Tablolar. [tiak.com.tr: http://tiak.com.tr/tablolar](http://tiak.com.tr:tiak.com.tr/tablolar) adresinden alındı

University of Pittsburgh. (2021). Oral Comm Lab. www.comm.pitt.edu:https://www.comm.pitt.edu/oral-comm-lab/audience-analysis adresinden alındı

Yaylagül, L. (2006). Kitle İletişim Kuramları. Ankara: Dipnot Yayınları.

MUHABİR VE HABER KAYNAĞI İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN ROLLER

Öğr. Gör. Kurbanı GEYİK

Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Birimi

ORCID: 0000-0001-7154-5743

ÖZET

Gazetecilik alanında haber üretim sürecinde, muhabir ve haber kaynağı arasında kurulan ilişkiler, tarafların iletişim eylemlerinin altında yatan değer yargılarını kısmen paylaşarak geliştirdikleri iş birliği modeline göre tasarlanmaktadır. Muhabirin, bağlı olduğu haber ajansı, gazete veya televizyon gibi bir yayın kuruluşu için içerik üretme sorumluluğu bağlamında, haber kaynaklarıyla güçlü iletişim kurması beklenirken, haber kaynağı ise içinde bulunduğu çevrenin ve kendisinin faydasına olacak mesajı, medya organları aracılığıyla kamuoyuyla paylaşma gereksinimi duyabilmektedir. Muhabir ve haber kaynaklarının, haber üretim sürecinde üstlendikleri bu rollerini yerine getirmek üzere geliştirdikleri ilişkilerin, ekonomik, sosyal ve politik dinamiklerin yanı sıra iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerin etkisi altında yeniden tasarlanmaktadır. Gazetecilik alanının ilk dönemlerinde sadece yüz yüze iletişim kuran muhabir ve haber kaynakları arasındaki ilişkiler, günümüzde yeni iletişim araçları ve bu araçlara özgü geliştirilen uygulamalar sayesinde çok farklı bir düzlemde kurulmaktadır.

Bu çalışmada, yeni iletişim ortamlarındaki gelişmelere bağlı olarak muhabir ve haber kaynakları arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Yeni iletişim ortamlarının, muhabir ve haber kaynakları arasındaki ilişkilere etkisini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada, katımlı gözlem yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de en fazla muhabir istihdam eden haber yayın kuruluşu Anadolu Ajansı’nın (AA) örneklem olarak seçildiği çalışma kapsamında, AA Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren birimlerde görevli muhabirlerin haber üretim süreci izlenmiştir. Güvenlik, çalışma hayatı, politika, eğitim, diplomasi, spor ve ekonomi gibi muhabirlik alanlarında en az 1 haberin üretim süreci ele alınarak, muhabirlerin haber kaynaklarıyla ilişkileri incelenmiştir. Veri toplama aşamasının ardından, belirlenen temalar sınıflandırılarak, yeni iletişim ortamlarının muhabir ve haber kaynakları ilişkilerine etkisini ortaya koyan kategoriler; “muhabir ve haber kaynağı iletişimde kullanılan yeni iletişim platformları”, “Haber kaynaklarının bilgi paylaşma yöntemleri”, “Muhabir ve Haber kaynağı ilişkilerinde yeni sorumluluklar” şeklinde belirlenmiştir. Bulgulara göre, muhabirlerin haber kaynaklarına erişim yöntemlerinin çeşitlendiği, tarafların anlık ve sürekli bir etkileşim kurma olanağı bulduğu, buna bağlı olarak yeni rol ve sorumluluklar üstlendikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Muhabir, Haber Kaynağı, Yeni İletişim Ortamları

CHANGING ROLES IN REPORTER AND NEWS SOURCE RELATIONS

ABSTRACT

In the news production process in the field of journalism, the relations established between the reporter and the news source are designed according to the cooperation model that the parties develop by partially sharing the value judgments underlying their communication actions. While the reporter is expected to communicate strongly with news sources in the context of the responsibility of producing content for a broadcasting organization such as a news agency, newspaper or television, the news source may feel the need to share the message that will benefit the environment he is in with the public through media organs. Relationships developed by reporters and news sources to fulfill their roles in the news production process are being redesigned under the influence of economic, social and political dynamics as well as developments in the field of communication technologies. Relationships between reporters and news sources, who only communicated face-to-face in the early days of journalism, are now being established on a very different level thanks to new communication tools and applications developed specifically for these tools.

In this research, it is examined the relationships between reporters and news sources depending on the developments in new communication environments. The observation method was used in the study, which aims to reveal the effects of new communication media on the relationships between reporters and news sources. Within the scope of the study, in which Anadolu Agency (AA), the news broadcasting organization that employs the most reporters in Turkey, was chosen as the sample, the news production process of the reporters working in the units operating under the AA was observed. By observing the production process of at least 1 news in the fields of correspondence such as security, working life, politics, education, diplomacy, sports and economy, the relations of reporters with news sources was examined. After the data collection phase, the determined themes were classified and the categories revealing the effects of new communication environments on the relations of reporters and news sources; "New communication platforms used in the communication of reporters and news sources", "Methods of sharing information of news sources", "New responsibilities in the relations of reporters and news sources". According to the findings, it has been determined that the methods of journalists' access to news sources have diversified, the parties have the opportunity to interact instantly and continuously, and accordingly they assume new roles and responsibilities.

Keywords: Journalism, Reporter, News Source, New Communication Media

GAZETECİLİK ALANINDA UZAKTAN ÇALIŞMA DENEYİMLERİ

Öğr. Gör. Kurbanı GEYİK

Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Birimi,

ORCID ID: 0000-0001-7154-5743

ÖZET

Covid-19 salgını, ekonomiden kültür sanata, eğitimden çalışma hayatına kadar hemen hemen tüm toplumsal süreçlerde değişime yol açmaktadır. Hükümetlerin, salgına karşı uygulamaya koyduğu tedbirler nedeniyle bazı sektörlerde çalışma hayatı yeniden düzenlenmiştir. Birçok iş kolunda faaliyetlerin durma noktasına geldiği izolasyon sürecinde, kamuoyuna haber aktarma görevi bulanan gazeteciler ise çalışmalarına devam etmiştir. Gazetecilik alanında çalışanların uzaktan çalışma modeline başvurduğu ve haber üretim süreçlerini bu modele göre tasarladıkları belirtilmektedir. Haber merkezi kullanılmadan habercilik faaliyetinin gerçekleştirildiği bu çalışma modelinde, muhabirlerin editör, yayıncı ve haber kaynaklarıyla ilişkilerini, haber toplama, görselleştirme ve sunum süreçlerini nasıl yürüttüğü sorusu önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle tasarlanan bu çalışmada, gazete, haber kanalı ve haber ajanslarında Covid-19 salgını sürecinde başvurulmuş uzaktan çalışma modeli ele alınmaktadır.

Uzaktan çalışma modelinin, gazetecilik alanında üretim pratiklerine etkilerini açığa çıkarmaya yönelik yaptığımız bu nitel çalışmada, derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi esas alınarak, araştırma konusuna dair deneyimi bulunan ve daha fazla bilgi alınabileceği düşüncesiyle örnekleme dahil edilen profesyonel gazetecilerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu doğrultuda, 15 Mart-22 Mart 2021 tarihlerinde görüşülen 9 kişiden 4'ü haber ajanslarında, 3'ü haber televizyonu kanalında, 2'si de ulusal gazetede görev yapmaktadır. Görüşme tekniği uygulaması kapsamında, yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu düzenlenmiştir. Görüşmeler, Zoom sistemi üzerinden yapılmış, katılımcıların onayıyla kayıt altına alınmıştır. Görüşme kayıtlarının süresi (en az) 20 ile (en fazla) 45 dakika arasında gerçekleşmiştir.

Araştırma bulgularına göre, uzaktan çalışma modelinde, gazete ve televizyonların haber üretim sürecinde yerinden haber toplama yöntemini uygulama imkanını neredeyse hiç bulamadığı saptanırken, yeni iletişim ortamlarından yararlanarak uygulanan bu çalışma sisteminin, gazetecilik alanı için ideal bir çalışma düzeni olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Uzaktan Çalışma Modeli, Kovid-19 Salgını

REMOTE WORKING EXPERIENCES IN JOURNALISM

ABSTRACT

The Covid-19 epidemic causes changes in almost all social processes, from economy to culture and art, from education to working life. Due to the measures taken by governments against the epidemic, working life has been reorganized in some sectors. Journalists, who were tasked with reporting news to the public, continued their work during the isolation period, where activities in many business lines came to a standstill. It is stated that those working in the field of journalism apply to the remote working model and design their news production processes according to this model. In this working model, where journalism is carried out without using a news center, the question of how reporters manage their relations with editors, publishers and news sources, as well as news gathering, visualization and presentation processes gains importance. This research, designed from this point of view, deals with the remote working model used in newspapers, news channels and news agencies during the Covid-19 outbreak.

In this qualitative research, which we conducted to reveal the effects of the teleworking model on production practices in the field of journalism, in-depth interview method was used. By basing on the purposeful sampling method, the opinions of professional journalists who have experience in the research subject and who were included in the sample with the thought that more information could be obtained were consulted. In this direction, a total of 9 journalists were interviewed, 4 of which were in news agencies, 3 in news television channels, and 2 in national newspapers, between 15 March and 22 March 2021. As part of the application of the interview technique, a semi-structured interview form was prepared. The interviews were made over the Zoom system and recorded with the consent of the participants. The duration of the interview recordings was between (minimum) 20 and (maximum) 45 minutes.

According to the research findings, it has been determined that in the remote working model, newspapers and televisions have almost never had the opportunity to apply the on-site news gathering method in the news production process, and it has been concluded that this working system, which is implemented by making use of new communication environments, is not an ideal working order for the field of journalism.

Keywords: Journalism, Teleworking Model, Kovid-19 Outbreak

BİR KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK SANATTA GAZETE İMGESİ

Dr. Öğr. Üyesi Nesli Tuğban YABAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Sanat Bilimleri Bölümü

ORCID: 0000-0002-2029-6481

ÖZET

Sanat, insanların yaratıcılıklarını estetik unsurlara dışa vurdukları üretimleri ifade eden bir kavramdır. İnsanlık tarihiyle eş zamanlı bir geçmişe sahip olan görsel sanatlar, tarih boyunca etkinliğini hiç kaybetmeden insanları ve toplumları etkilemiş ve yönlendirmiştir. Bir kitle iletişim aracı olan gazete ise, insanları ve toplumları etkileme konusunda sanatla ortak paydada buluşan bir niteliğe sahiptir. Birincil amacı haber vermek olan gazetenin geçmişi M.Ö. 59 yılına, Antik Roma'ya kadar uzanmaktadır. Çok maliyetli olmayan bir kitle iletişim aracı olan gazete, güncel olanı kitlelere duyurmak amacıyla üretilmiş olsa da zaman içinde, varlığını koruyabilmek için maddi gücü elinde bulunduran kişi ya da kurumların, ideolojilerin ve iktidarların kontrolüne girmiştir. Aynı durum sanatsal üretimler için de geçerlidir. Sanat da tarih boyunca çoğunlukla seçkin bir sınıfın ya da iktidarların elinde, denetiminde ve onların desteğiyle varlığını sürdürmüştür. Bu çalışma sanat ve gazeteyi buluşturan farklı bir perspektife sahiptir ve tarihte sanat eserlerinin içerisinde bir imge olarak yer alan gazetelere odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı resimlerde yer alan gazete imgelerinin hangi amaçla resimlerde yer aldıklarını ortaya koymaktır. Resimlerde yer alan gazete imgeleri, betimsel analiz yöntemiyle ele alınacak ve resimlerin bağlamı çerçevesinde değerlendirileceklerdir. İçerisinde görsel bir unsur olarak gazete imgesi barındıran ve rassal olarak seçilen resimler çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Sanat eserlerinde gazete imgesinin kullanılması, eserlerin ait oldukları dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerine hizmet ettiğini göstermektedir. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular, bir disiplin olarak sanatın iletişimi, iletişimin de sanatı karşılıklı olarak beslediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmge, Gazete, Sanat, Resim, Kitle İletişim

NEWSPAPER IMAGE IN ART AS A MASS MEDIA

ABSTRACT

Art is a notion that expresses the productions of people to express their creativity with aesthetic elements. Visual arts which have a simultaneous past with the history of humanity, have influenced and directed people and societies throughout history without losing their effectiveness. Newspaper which is a mass media has a quality that meets the common ground with art in terms of influencing people and societies. The primary purpose of the newspaper is to inform and its history dates back to 59 BC, Ancient Rome. Although the newspaper is a low cost communication media and is printed to announce the actual to the masses; over time, it came under the control of people or institutions, ideologies and powers in order to maintain its existence. The same situation is also viable for art works. Art has continued to exist in the control and support of an elite class or governments throughout history.

This study has a different perspective that brings together art and newspaper, and focuses on newspapers as an image in art works in history. The aim of the study is to reveal for what purpose of the newspaper images includes in paintings. The newspaper images in the paintings will be handled with the descriptive analysis method and evaluated within the context of the paintings. The randomly selected paintings which contain newspaper images as a visual element constitute the scope of the study. The use of newspaper image in art works indicates that they attend the social, economic and cultural dynamics of the period they belong to. The results of the study reveal that art as a discipline raises communication and communication mutually raises art.

Keywords: Image, Newspaper, Art, Painting, Mass Media

YENİ MEDYANIN KAMUSAL ALANINDA REKLAMLAR

Dr. Araştırma Görevlisi Merve ÇERÇİ

Marmara Üniversitesi Reklamcılık ve Tanıtım Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-3638-5243

ÖZET

İnternetin gelişerek yaygın bir şekilde kullanılmaya başlaması ile reklamlar yeni ikamet yerleri olan yeni medya ortamlarına taşınmıştır. Yeni medya hedef kitlesi ile etkileşim içinde olan dijital bir ortamdır. Bu ortam doğasını gereği çok farklı görüşlere aynı anda yer verebilen bu anlamda çok sesli ve demokratik bir alandır. We Are Social ve Hootsuite'in 'Digital 2020' raporuna göre¹, Türkiye'de 54 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bu rakam nüfusun yaklaşık yüzde 64'ünün sosyal medya kullandığı göstermektedir. Türkiye'de yaşayan her on kişiden altı kişinin yeni medya ortamında bulunduğunu ve böylece yeni medyanın kendine ait kamusal bir alan yarattığı söylemek mümkündür. Kamusal alan en yalın tanımı ile toplumsal bir etkinlik alanı olup bu alanda; düşünceler, söylemler ve kimi zamanda eylemler üretilebilmektedir². Yeni kamusal alanda da tıpkı dijital olmayan kamusal alanda olduğu gibi kendileri gibi düşünen ya da düşünmeyen insanlar bir araya gelerek etkileşime girebilmekte söylemler eylemler düşünceler üretebilmektedir. Birçok konu hakkında olduğu gibi, yeni medya ortamlarında var olan reklamlar ile ilgili bu yeni kamusal alanda konuşulmakta kimi zaman eleştirilebilmekte bazen de bu alanda reklamların mesajlarında yer vermedikleri satır aralarının cımbızlanarak kamuoyunun gözleri önüne serilebilmektedir. Bu çalışmada reklamların ve de reklamlar üzerinden markaların bu yeni kamusal alanda toplumsal ortak yarar için nasıl eleştirildikleri Instagram'da yer alan McDonald's reklamları üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, yeni medya, kamusal alan

ADVERTISEMENTS IN THE PUBLIC SPHERE OF THE NEW MEDIA

ABSTRACT

With the development of the Internet, it has been frequently used over time. Thus, advertisements moved to new media environments with new residences. New media is a digital medium that interacts with its target audience. This environment is a polyphonic and democratic space that can accommodate very different views at the same time. According to the 'Digital 2020' report of We Are Social and Hootsuite (BBC, 2020), there are 54 million social media users in Turkey. This numbers shows that approximately 64 percent of the population uses social media. It is possible to say that six out of every ten people living in Turkey are in the new media environment and thus the new media creates a public sphere of its own.

¹BBC. (2020). Türkiye'de sosyal medya ne kadar ve nasıl kullanılıyor? BBC:<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye/53259275> adresinden 8 Haziran 2021 tarihinde alındı.

² Habermas, J. (2000). Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü. İstanbul : İletişim Yayınları.

With its simplest definition, the public space is a social activity area, and in this area; thoughts, discourses and sometimes actions can be produced. In the new public sphere, just as in the “non-digital public sphere”, people who think or do not think like themselves can come together to interact and produce discourses, actions and thoughts. As with many subjects, advertisements in new media environments are discussed in this new public space, sometimes they can be criticized, and sometimes they can be revealed to the public by tweezing the lines that the advertisements do not include in their messages. In this study, how advertisements and brands are criticized for social common good in this new public space will be discussed through McDonald's advertisements on Instagram.

Keywords: Advertisement, new media, public sphere

MEKÂN-RİTÜEL DOKUSU VE İNSAN DUYGUSU

Dr. Ömer CANPOLAT

Milli Eğitim Bakanlığı, Pendik Sabahattin Zaim İho

ORCID: 0000-0002-1813-909X

Doç. Dr. H. Yaprak CİVELEK

Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-5551-4696

ÖZET

Bu çalışma kapsamında, Covid-19 salgını sırasında akrabalarını kaybeden bireylerin ölümle bağdaşık deneyimlerini ölümü anlamlandırma ve baş etme biçimlerini anlamak üzere bir niteliksel veri oluşturulmuştur. Derinlemesine görüşmeler, Kocaeli ilinde ikamet eden ve sosyo-ekonomik, kültürel, etnik, mezhebi ve yaşa dayalı farklılıklara sahip on iki gönüllü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Salgın kaynaklı olarak bildirilen ölümlere ve bu ölümlerle mütecanis mekânlara, ritüellere, insan duygu ve deneyimlerine odaklanılmıştır.

Bulgulara dayanarak söylenebilir ki; salgın süresince ölüm ve yaşam ikileminde bir eşik hayatı yaşayan ülke toplumunun küçük ve yerel bir katılımcı grubundan gelen anlatılar, salgınla gelen ölümlerle baş etmede dini inançların ve manevi değerlerin halen oldukça önemli olduğunu göstermektedirler. Katılımcılar, menfi ekonomik etkilerin; bilhassa yoksulluğun artışının, virüse ilişkin belirsizlik yaratan çeşit çeşit bilgi ve görüşlerin, ritüellerin yarattığı bir araya geliş ve dayanışma duygusunun eksilişlerine dayalı yalnızlığı ve acının yoğunluğunu *derinlemesine* aktardılar. Kaybedilen bireyler için ortak yasın tutulamaması ve yas evlerinin kurulamamasının geride kalanlarda bıraktığı derin izler, başkasının ölümü karşısında değişen hüznün ve anlayış, salgına yakalanan bireylerin ötekileştirilişi, günümüz insanının ve toplumların salgınların ortaya çıkışındaki faydacı katkıları dikkate değer meselelerdir. Salgın ve ölüme dair kuramsal kurgu için fenomenolojik yaklaşım rehber alınmış, genel olarak sosyolojik ve antropolojik düzlemlerde gelişen bir argüman yaratılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Ölüm sosyolojisi, Salgın, Covid-19, Mekânlar, Ritüeller

SPACE-RITUAL TEXTURE AND HUMAN EMOTION

ABSTRACT

Within the scope of this research, a qualitative data was created to understand the death-related experiences of individuals who lost their relatives during the Covid-19 pandemic and their ways of dealing with death. In-depth interviews were conducted with twelve volunteer participants who reside in Kocaeli and have socio-economic, cultural, ethnic, religious and age-based differences. The focus has been on pandemic reported deaths and the locations, rituals, and human feelings and experiences associated with these deaths.

Based on the findings, it can be said that; the narratives from a small and local group of participants of the country community, who lived a threshold life in the dilemma of death and life during the pandemic, show that religious beliefs and spiritual values are still very important in dealing with the deaths that come with the pandemic. Participants deeply conveyed the loneliness and intensity of pain based on negative economic effects, especially the increase in poverty, the lack of a sense of coexistence and solidarity created by various information and views, rituals that create uncertainty about the virus. The deep traces left by the inability to hold a common mourning for lost individuals and the inability to establish mourning houses, the changing sadness and understanding in the face of someone else's death, the othering of individuals caught in an epidemic, the utilitarian contribution of modern people and societies to the emergence of epidemics are remarkable issues. The phenomenological approach was taken as a guide for the theoretical fiction about pandemic and death, and an argument that developed in general sociological and anthropological levels was created.

Keywords: Death, Sociology of death, Pandemic, Covid-19, Places, Rituals

LETÂ'İFÜ'L-MİNEN İSİMLİ ESERDE YER ALAN BAZI AYETLERİN TASAVVUFÎ YORUMLARI

Dr. Cüveyriye İLTUŞ

Diyaret İşleri Başkanlığı

ORCID: 0000-0003-4406-325X

ÖZET

İslâm Dini'nin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, indirilmeye başlanmasıyla birlikte anlaşılma ve hayata aktarılma çabasında olunan kutsal bir kitaptır. Bu sebeple İslâm dairesi içinde yer alan her düşünce veya sistem kendi konumunu belirleme ve kendine yer bulma açısından bu kaynağa dayanmaktadır. Bu nedenle ilimler ve bu ilimlerin temsilcileri, Kur'ân-ı Kerîm'le olan bağlarını gösterme gayretinde olmuşlardır. Sûfiler de kendi düşünce ve gönül dünyalarına uygun bir şekilde ayetleri anlama ve yorumlama yönünde çalışma ve gayret içerisinde olmuşlardır. Sûfiler, Kur'an'ın zâhir ve bâtın olmak üzere iki yönünün bulunduğu inandıkları için onun bâtınının, ilâhî mârifete ulaşmış âriflerin gönül dünyalarındaki zenginlikle elde edileceğini düşünmektedirler. Sûfilerin bu yorumları, ayetlerin yalnızca zâhirî anlamla sınırlandırılmasının önüne geçerek, ayetlerin manalarındaki derinliklerin ve zenginliklerin keşfedilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte onlar ayetleri yorumlarken belli kurallar çerçevesinde hareket etmişler ve bu çerçevedeki yorumların muteber olduğunu kabul etmişlerdir. Bu çalışmada, Şâzeliyye tarikatının Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî ve halifesi Ebü'l-Abbas el-Mürsî'den sonra üçüncü büyük şahsiyeti olan İbn Atâullah el-İskenderî'nin *Letâ'ifu'l-minen* isimli eserinde yer alan ve tasavvufî bakış açısıyla yorumlanan bazı ayetlerin tespiti, zâhirî manalarıyla ilişkilerinin ortaya konularak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Sûfî, Tasavvufî Yorum, İbn Atâullah el-İskenderî, Letâ'ifu'l-minen

SUFIC INTERPRETATIONS OF SOME VERSES IN LETÂ'IFU'L-MINEN

ABSTRACT

The Qur'an, which is the main source of the religion of Islam, is a holy book that has been tried to be understood and reflected to life with the beginning of its descending. For this reason, every thought or system within the circle of Islam is based on this source in terms of determining its own position and finding a place for itself. For this reason, sciences and representatives of these sciences have been in an effort to show their ties with the Qur'an. Sufis, too, have been working and endeavoring to understand and interpret the verses in accordance with their own world of thought and heart. Since the Sufis believe that the Qur'an has two aspects, the external and the internal, they think that its inwardness can be obtained through the richness of the heart world of the sages who have attained divine ingenuity. These interpretations of the Sufis prevented the verses from being limited to their apparent meanings, and enabled the discovery of the depths and riches in the meanings of the verses. However, they acted within the framework of certain rules while interpreting the verses and accepted that the interpretations within this framework were valid. In this study,

It is aimed to determine some verses interpreted from a mystical point of view and to evaluate their relations with their apparent meanings in Letâ'ifü'l-minen of Ibn Ataullah el-Iskenderi, who is the third greatest personality of the Shazeliyye sect after Ebu'l-Hasan al-Sazeli and his caliph Ebu'l-Abbas al-Mürsi.

Keywords: Mysticism, Sufi, Sufi Interpretation, Ibn Ataullah al-Iskenderi, Letâ'ifü'l-minen.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerîm, nüzûlünden itibaren Müslümanlar tarafından anlaşarak hayata aktarılma gayretinde olunan kutsal bir kitaptır. Sûfiler de bu yaklaşımla ayetleri ele almışlar, gönül dünyalarındaki derinlikle ve tasavvufî çerçevede ayetleri yorumlamışlardır. Ayetleri yorumlarken de belli kurallar çerçevesinde hareket etmişlerdir. Bu kurallar dışında yer alan yorumlar muteber kabul edilmemiştir.

Bu çalışmanın amacı, Letâ'ifü'l-minen isimli eserde yer alan; İbn Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309), Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî (ö. 656/1258) ve halifesi Ebü'l-Abbas el-Mürsî (ö. 685/1287) tarafından bazı ayetler hakkında yapılan tasavvufî yorumlar ile bu ayetlerin zâhirî anlamları arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve bu ayetlerin yorumlandığı tasavvufî çerçeveyi ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, İbn Atâullah el-İskenderî ve Letâ'ifü'l-minen isimli eseri hakkında bilgi verilmiş akabinde ise tasavvufî mahiyette yorumlanan bazı ayetler ele alınarak kısaca değerlendirilmiştir.

1. İBN ATÂULLAH el-İSKENDERÎ VE LETÂ'İFÜ'L-MİNEN İSİMLİ ESERİ

İbn Atâullah el-İskenderî'nin hayatı Bahri Memlûkler (648-792/1250-1390) döneminde geçmiştir.¹ 13. asrın ikinci yarısında İskenderiye'de yetişmiş olan İbn Atâullah el-İskenderî, çeşitli ilimlerde zamanın önde gelenlerine öğrencilik yapmıştır. Zâhirî ilimler yanında şeyhi Ebû Abbas el-Mürsî'nin sohbetlerinden elde ettiği tasavvuf bilgisine de sahip olmuştur.²

İbn Atâullah el-İskenderî, Şâzeliyye tarikatının Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî ve halifesi Ebü'l-Abbas el-Mürsî'den sonra üçüncü büyük şahsiyetidir. Letâ'ifü'l-minen adlı eserindeki ifadelerden babasının Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî ile görüştüğü anlaşılmaktadır.³ Şâzeliyye tarihinde, ilk kez eser veren ve böylece tarikatın ana ilkelerini yazıya döken bir isim olmasıyla ayrıca önemlidir.⁴

İbn Atâullah el-İskenderî, Letâ'ifü'l-minen adlı eserde, şeyhi Ebû Abbas el-Mürsî ve Ebû Hasan eş-Şâzelî'nin hayatı, sözleri ve menkıbelerine yer vermiş ve kendi düşüncelerinden de bahsetmiştir. Bu eser, Şâzeliyye tarikatının ilk kurucularından bahsetmesi ve erken dönemlere ait temel eser olması yönüyle mühim bir eserdir.⁵

¹ Ebu'l Vefâ et-Taftazanî, İbn Ataullah ve Tasavvufu (Kahire: y.y., 1958), 27.

² Sevim Yılmaz, İbn Atâullah ve Hikemü'l-Atâiyye Adlı Eserinin Tasavvuf Açısından Değerlendirilmesi (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 14-15.

³ Mustafa Kara, "İbn Atâullah el-İskenderî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/337-338.

⁴ Ahmet Murat Özel, "İbn Ataullah el-İskenderî'nin Allah'ın Varlığına Dair Kanıtlara Yönelik Eleştirisi", Marife Dini Araştırmalar Dergisi 13/2 (2012), 126.

⁵ Yılmaz, İbn Atâullah ve Hikemü'l-Atâiyye Adlı Eserinin Tasavvuf Açısından Değerlendirilmesi, 31.

2. LETÂ'İFÜ'L-MİNEN İSİMLİ ESERDE YER ALAN BAZI AYETLERİN TASAVVUFÎ YORUMLARI

Çalışmanın bu bölümünde Letâ'ifü'l-minen isimle eserde yer alan bazı ayetlerin tasavvufî yorumlarına yer verilerek değerlendirmelerde bulunulacaktır.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي

“De ki bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bir basîret üzerine Allah’a davet ederiz.”⁶

“İbn Atâullah el-İskenderî, Ebü'l-Abbas el-Mürsî'nin şöyle dediğini duyduğunu belirtir: Yüce Allah “ve bana uyanlar” sözüyle, kendisine uyanlara basîret kapısını açmıştır. Şeyh: Allah’ın “De ki bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bir basîret üzerine Allah’a davet ederiz”⁷ sözünden murad, bana uyanlar da basîret üzerine Allah’a davette bulunurlar demektir. Bu sabit olduğuna göre, rasûl, kâmil risalet basîretiyle davette bulunuyor. Evliyâlar da kutubluk, siddîkiyet ve velayet basîretine göre insanları Allah’a davet ederler.”⁸

Ayette Hz. Peygamber’in ve ona uyanların aydınlık bir yol üzere bulundukları⁹ ifade edilmektedir. Yukarıda yer alan yoruma göre ise peygamberlerin, peygamberlik basîretiyle davet görevini yerine getirdiklerinden; onların yolunu takip eden velilerin de velayet basîretiyle, doğrulukla, sadakatle insanları doğruya yönlendirdiklerinden bahsedilmektedir. Bu yorum göz önünde bulundurulduğunda ayetin, zâhirî manasının sınırları dahilinde bununla birlikte tasavvufî mahiyete sahip olan velayet kavramı da göz önünde bulundurularak yorumlandığı görülmektedir.

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا

“Biz bir ayetin hükmünü kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz.”¹⁰

“İbn Atâullah el-İskenderî, Ebü'l-Abbas el-Mürsî'nin “Biz bir ayetin hükmünü kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz”¹¹ ayeti hakkında şöyle dediğini duyduğunu belirtir: Yani, Allah’ın her bir velisinin karşılığında mutlaka ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz. Bazı âriflere, Allah’ın velileri herhangi bir zamanda eksilirler mi diye sorulmuş. Cevaben, onlardan biri eksilse gökyüzü suyunu yağdırmaz, yeryüzü nebatını çıkarmaz.

⁶ Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV Yayınları, 3. Baskı, 2017), Yûsuf 12/108.

⁷ Yûsuf 12/108.

⁸ Kadri Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 21.

⁹ Hayrettin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 3/261-262.

¹⁰ el-Bakara 2/106.

¹¹ el-Bakara 2/106.

Zamanın fesâdı, sayılarının veya medetlerinin eksilmesi ile olmaz. Ancak zaman bozulduğunda, onlar var olmalarına rağmen Allah tarafından gizlenirler. O zamanın insanları, Allah'tan yüz çevirir, Allah'ın dışındakileri tercih eder, öğüt ve uyarı onları Allah'a yönlendirmezse artık onlar, Allah'ın velilerinin kendileri arasında zuhûr bulmasına ehil değildirler. Bu yüzden demişler ki Allah'ın velileri, gelindirler. Mücrim olanlar gelinleri göremez.”¹²

Zâhirî manası itibariyle “nesih”¹³ konusundan bahseden söz konusu ayet, Ebü'l-Abbâs el-Mürsî tarafından velilik konusu çerçevesinde yorumlanmıştır. İnsanların, Allah'tan uzaklaştıkları takdirde Allah'ın velilerini fark edemeyecekleri ifade edilmektedir. Allah'ın velileri, “gelin”e benzetilmiştir.

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادَوْا إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“De ki ey Yahudiler, eğer diğer insanlar değil de yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni ediniz.”¹⁴

“Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'nin belirttiğine göre, her kim Allah'ı sever, sadece Allah için severse onun velayeti tamamlanmıştır. Gerçek sevenin kalbinde sevdiğinin dışında başkasının egemenliği bulunmaz. O hâlde velayeti sabit olan ölümden korkmaz. Bu, Allah'ın şu sözünden anlaşılır. “De ki ey Yahudiler, eğer diğer insanlar değil de yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni ediniz.”¹⁵ Öyleyse gerçek veli, kendisine ölüm gösterildiğinde ondan korkmaz.”¹⁶

Bahse konu olan ayet Yahudilere yönelik bir çağrıdır. Onlar dünyaya çok bağlandıkları için onların ölümü istemedikleri¹⁷ ifade edilmektedir. Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî velâyet kavramının manasından yola çıkar ve Allah dostlarının (velilerin) kalbinde Allah sevgisinden başka sevginin üstün olmadığını ifade eder. Veliler için ölüm, Allah'a kavuşmadır bu sebeple ölümden korkulmaz. Görüldüğü üzere ayet velâyet konusu çerçevesinde ele alınmıştır.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

“Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım isteriz.”¹⁸

¹² Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbâs el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 24.

¹³ Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 1/179-180.

¹⁴ el-Cuma 62/6.

¹⁵ el-Cuma 62/6.

¹⁶ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbâs el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 42.

¹⁷ Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 5/345-347.

¹⁸ el-Fâtiha 1/5.

“Ebü’l-Abbas el-Mürsî şöyle diyordu: “Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım isteriz”¹⁹ ayetinde geçen “Yalnız sana kulluk ederiz” ibadettir, İslâm’dır, farktır; “yalnız senden yardım dileriz” ise hakikattir, ihsandır, kulluktur ve cem’dir.”²⁰

Söz konusu ayetin tasavvufî muhtevaya sahip olan “fark ve cem” konularıyla da bağlantılı olarak yorumlandığı görülmektedir.

ثُمَّ لَا تَأْتِيَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

“Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın.”²¹

“Yüce Allah Şeytandan hikâye ederek: “Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın”²² der. Üstlerinden ve altlarından dememiştir. Zira üst, tevhid içindir. Alt, İslâm içindir. Şeytanın mümine tevhidinden ve İslâm’ından gelmesi imkânı yoktur.”²³

İsmâil Hakkı Bursevî’nin Rûhu’l-beyân adlı eserinde belirttiğine göre, ayetteki bu dört cihetten maksat, genellikle düşmanın hücum ettiği dört cihettir. Şeytanın onlara uygun bulduğu yoldan yanaşıp kandırması ve yoldan çıkarması, cihatta düşmanın geldiği dört yöne benzetilmiştir. Onun için de üst ve alt zikredilmemiştir.²⁴ İbn Atâullah’a göre ise bunların belirtilmemesinin sebebi “üst”ün tevhid, “alt”ın ise İslâm için olmasıdır.

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

“Eğer biz, bu Kur’an’ı bir daha indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün.”²⁵

“Eğer biz, bu Kur’an’ı bir daha indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün”²⁶ ayeti hakkında şöyle dedi: Bu ayette peygamberlerin efendisine övgü vardır. Yani, bu Kur’an eğer dağların üzerine inseydi, dağlar yerinde duramazdı.

¹⁹ el-Fâtiha 1/5.

²⁰ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî’nin Letâifü’l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi’l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi’l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 105.

²¹ el-A’râf 7/17.

²² el-A’râf 7/17.

²³ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî’nin Letâifü’l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi’l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi’l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 109.

²⁴ İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu’l-beyân: Kur’an Meâli ve Tefsiri, trc. Hasan Kâmil Yılmaz vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 1435/2014-1439/2018), 6/38.

²⁵ el-Haşr 59/21.

²⁶ el-Haşr 59/21.

Ama sen ey Muhammed (s.a.v) sana verdiğimiz Rabbanî güç neticesinde onun nüzûlüne dayandın. Bunda kâfirler için yergi de vardır. Yani, bu Kur'an dağın üzerine inseydi boyun eğerek paramparça olurdu. Ancak siz, boyun eğerek parçalanmadınız.”²⁷

Bahse konu olan ayet, Kur'an'a muhatap olan insana verilen sorumluluğu, bu sorumluluğun ağırlığını hatırlatmaktadır ve bu sorumluluğu ifade etmek üzere dağ sembolüne yer verilmektedir.²⁸ Ebü'l-Abbas el-Mürsî, Hz. Peygamber'in Allah'ın verdiği güç ve yardım neticesinde onun nüzûlüne dayandığını ifade etmektedir. Kur'an karşısında dağların bile parçalanacağını buna rağmen kâfirlerin Kur'an'dan etkilenmediğini belirterek kâfirlerin kalplerinin katılığına dikkat çekmektedir.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ

“Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır.”²⁹

“Ebü'l-Abbas el-Mürsî'ye göre korku, avamın ve havasın korkusu olmak üzere iki çeşittir. Avamın korkusu, bedenlerinin ateşe karşı korkusudur. Havasın korkusu ise, Allah'ın onlara giydirmiş olduğu elbisenin günahlarla kirlenmesi korkusudur. İbn Atâullah, bunu şöyle izah eder: Avamın basiretleri, üzerlerindeki iman, İslâm, mârifet, tevhid ve muhabbetten dolayı hak elbisesini müşâhedeye nüfuz etmemiştir. Onlar, Allah'ın mâsiyet ehline cezayı vaat ettiğini bilmişler ve mâsiyete düşmekten korkmuşlar ki, kendilerinin cezaya düşmesine sebep olmasın. Onların bu korkusu Allah'ın cezasına karşılık nefislerine karşı acımalarıdır. Havas ise, Allah kendi nurundan onlara vermiş, bununla giyindikleri nimetleri müşahede etmişler. Dolayısıyla, o elbiseyi kirlletmeden O'nun huzuruna gitmek için korumaya çalışmışlar. Temiz, pak, parlak ve değerli olarak kalmıştır. İman ve yakîn elbiselerini, gaflet ve isyan kirliliğinden temizlemişlerdir. “Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır”³⁰ ayetini de iyi anlamışlardır. Böylece, Allah'ın kendilerine sunmuş olduğu elbiseyle O'na giderler. Onlardan istenen konularda, vefâ ile emin kılındıkları konularda titizlik ve emanetle hareket ederler.”³¹

Ayetin zâhirî anlamına göre, maddî elbisenin vücudu koruması ve süslemesi gibi ayetteki deyimiyle takvâ elbisesi de ruhumuzu fenâlıkların bütün çeşitlerinden koruyup örten ve faziletlerin bütün çeşitleriyle bezeyip süsleyen bir elbisedir.³² Yukarıda yer alan yorumlara göre ise söz konusu ayetin, avamın ve havasın havf anlayışı, muhabbetullah, manevî temizlik, vefâ, takvâ konuları çerçevesinde ve tasavvufî muhtevâ dahilinde, birbirini destekleyen anlam katmanlarında ele alındığı görülmektedir.

²⁷ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 114.

²⁸ Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 5/303.

²⁹ el-A'râf 7/26.

³⁰ el-A'râf 7/26.

³¹ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 135-136.

³² Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 2/513-514.

إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى

“Onlar, rablerine iman etmiş bir grup delikanlılardır. Onların hidayetini arttırdık.”³³

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ

“İbrâhim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik.”³⁴

“Ebü'l-Abbas el-Mürsî'ye göre delikanlılık, su ve tuz değildir. Delikanlılık iman ve hidayettir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Onlar, rablerine iman etmiş bir grup delikanlılardır. Onların hidayetini arttırdık.”³⁵ Delikanlı, Allah'ın Hz. İbrahim'den haber verdiği gibidir. “İbrâhim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik.”³⁶ Ona delikanlı dendi çünkü putları kırdı. O delikanlı Hâlîl, hissî putları gördü ve kırdı. Senin de mânevî putların vardır. Onları kırarsan delikanlı olursun. Senin putların beş tanedir: Nefis, arzu, şeytan, şehvet ve dünya. Eğer onları kırarsan delikanlısın.”³⁷

Söz konusu ayetler de Ashâb-ı Kehf ve Hz. İbrâhim'den bahsedilmektedir. Ebü'l-Abbas el-Mürsî, delikanlılığın dış görünüş olarak genç olmaktan ibaret olmadığını asıl delikanlılığın/gençliğin insanın nefisine, arzusuna, şeytanın aldatmalarına ve dünyanın geçiciliğine karşı verdiği mücadele olduğunu belirtir. İnsan, manevî yönünü güçlü tutmalı ve böylece manevî anlamda dinamizme sahip olmalıdır.

وَالْجِبَالِ أَرْسَاهَا

“Ve dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi.”³⁸

“Allah yeri yarattığında yer sallandı, bunun üzerine onu dağlarla sabitleştirdi. Yüce Allah “Ve dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi”³⁹ buyurmuştur. İşte bunun gibi Allah nefsi yarattığında nefis sallandı bunun üzerine onu akıl dağlarıyla sabit eyledi.”⁴⁰

Söz konusu ayet, dünyanın yaratılışından bahsetmektedir. İbn Atâullah ise ayeti tasavvufi muhtevaya sahip olan nefis konusuyla bağlantılı olarak yorumlamıştır. Nefsin sağlam kalmasını sağlayanın akıl olduğunu vurgulayarak aklın önemine dikkat çekmiştir.

³³ el-Kehf 18/13.

³⁴ el-Enbiyâ 21/60.

³⁵ el-Kehf 18/13.

³⁶ el-Enbiyâ 21/60.

³⁷ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 143.

³⁸ en-Nâziât 79/32.

³⁹ en-Nâziât 79/32.

⁴⁰ Ogul, İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Mursî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi, 150.

SONUÇLAR

Bu çalışmada, İbn Atâullah el-İskenderî ve Letâ'ifü'l-minen isimli eseri hakkında bilgi verilmiş, sonrasında ise İbn Atâullah el-İskenderî, Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî ve halifesi Ebü'l-Abbas el-Mürsî tarafından tasavvufî mahiyette yorumlanan bazı ayetler ele alınarak bu ayetlerin yorumlandığı tasavvufî çerçeve ortaya konulmuş ve kısaca değerlendirilmiştir.

Araştırma neticesinde, Letâ'ifü'l-minen isimli eserde velilik, fark-cem, nefis, takvâ, vefâ gibi tasavvufî konu ve kavramların izahı sırasında birçok ayete yer verildiği ve bu ayetlerin tasavvufî çerçevede ele alındığı tespit edilmiştir. Bazı yorumlarda benzetme unsuruna da yer verildiği böylece konuların anlaşılmasının kolay hale getirildiği görülmüştür.

Bu çalışmada incelenen ayetler göz önünde bulundurulduğunda ise Hz. İbrahim, Ashâb-ı Kehf, Kur'an-ı Kerîm, Yahudiler, şeytan, nesih ve takvâ gibi konulardan bahseden ayetlerin tasavvufî çerçevede yorumlandığı müşâhede edilmiştir.

KAYNAKLAR

Bursevî, İsmâil Hakkı. Rûhu'l-beyân: Kur'an Meâli ve Tefsiri. trc. Hasan Kâmil Yılmaz vd. 23 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 1435/2014-1439/2018.

Kara, Mustafa. "İbn Atâullah el-İskenderî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 19/337-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Karaman, Hayrettin vd. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2012.

Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2017.

Ogul, Kadri. İbn Atâullah el-İskenderî'nin Letâifü'l-Minen fî Menâkibi eş-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Mürsî ve Şeyhihi Ebi'l-Hasan Adlı Eserin Tercüme ve Değerlendirilmesi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Özel, Ahmet Murat. "İbn Atâullah el-İskenderî'nin Allah'ın Varlığına Dair Kanıtlara Yönelik Eleştirisi". Marife Dini Araştırmalar Dergisi 13/2 (2012), 125-138.

Taftazanî, Ebu'l Vefâ. İbn Atâullah ve Tasavvufu. Kahire: y.y., 1958.

Yılmaz, Sevim. İbn Atâullah ve Hikemü'l-Atâiyye Adlı Eserinin Tasavvuf Açısından Değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

THE EFFECT OF IDEOLOGY ON TRANSLATION PROCESS

Öğr. Gör. Dr. İlknur BAYTAR

Kastamonu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

ORCID: 0000-0003-3995-1420

ABSTRACT

With the globalizing world, translation activity is becoming widespread worldwide and the impact of translation on daily life is also increasing significantly day by day. In addition to providing cross-cultural communication and cultural exchange, translation has also an important place in spreading ideologies among societies. Although, it is widely accepted that translation is not a prejudiced activity, it is influenced by so many variables especially the ideology and the world view of the translators. Because, the decisions made by the translators during the translation process and the ideology of the translators bear some ideological consequences in the translated text. Subsequently, it would not be wrong to define the translation as a process of interpreting the source text that is shaped by the translator's ideology. As a result of this, the effect of ideology on translation has attracted the attention of researchers in recent years.

Taking all the things mentioned above into account, the main purpose of this article is to explain the role of ideology in translation and to reveal how ideologies affect translators' decisions and choices in the translation process. This study also aims to explain the relationship between translation and ideology in a concrete way by presenting previous case studies and the results of these studies. In order to serve this purpose, firstly, the concept of ideology was explained in detail. In addition, the concepts of discourse, discourse analysis and critical discourse analysis, which are the first concepts that come to mind when it comes to ideology, are mentioned and the relationship of these concepts with ideology and translation is tried to be explained.

Keywords: Translation, Ideology, Discourse, Discourse Analysis, Critical Discourse Analysis

İDEOLOJİNİN ÇEVİRİ SÜRECİNE ETKİSİ

ÖZET

Küreselleşen dünya ile birlikte çeviri faaliyeti dünya çapında yaygınlaşmakta ve çevirinin günlük yaşam üzerindeki etkisi de her geçen gün büyük ölçüde artmaktadır. Çeviri; kültürlerarası iletişimi ve kültürel alışverişi sağlamanın yanı sıra, ideolojilerin toplumlar arasında yayılmasında da önemli bir yere sahiptir. Çevirinin ön yargılı bir faaliyet olmadığı yaygın olarak kabul edilse de, çeviri etkinliği çevirmenlerin ideolojisi ve dünya görüşü başta olmak üzere pek çok değişkenden etkilenmektedir. Çünkü çeviri sürecinde çevirmenler tarafından verilen kararlar ve çevirmenlerin ideolojileri çeviri metinde bazı ideolojik sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla çeviriyi, kaynak metni çevirmenin ideolojisiyle şekillenen bir yorumlama süreci olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bunun sonucu olarak da ideolojinin çeviri üzerindeki etkisi son yıllarda araştırmacıların ilgisini çekmektedir.

Yukarıda belirtilen tüm hususlar dikkate alındığında, bu makalenin temel amacı, ideolojinin çeviri sürecindeki rolünü açıklamak ve ideolojilerin çevirmenlerin çeviri sürecindeki karar ve seçimlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

Bu çalışma aynı zamanda daha önceki vaka çalışmalarını ve bu çalışmaların sonuçlarını sunarak çeviri ve ideoloji arasındaki ilişkiyi somut bir şekilde açıklamayı da amaçlamaktadır. Bu amaca hizmet etmek için öncelikle ideoloji kavramı ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Ayrıca, ideoloji denilince ilk akla gelen kavramlar arasında olan söylem, söylem analizi ve eleştirel söylem analizi kavramlarına da değinilmiş ve bu kavramların ideoloji ve çeviri ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, İdeoloji, Söylem, Söylem Analizi, Eleştirel Söylem Analizi

NAMDAR RAHİMİ KARATAY’IN HİCİVLERİNDE DİL VE FİKİR ÖRGÜSÜ

Arş. Gör. Dr. Seçkin ÖZKAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0001-8944-1264

ÖZET

Cumhuriyet devri mizah ve hiciv şiiri sahasının ilk hatıra gelen şairlerinden olan Namdar Rahmi Karatay yazı hayatına genç yaşta başlamıştır. Cumhuriyet’in ilk zamanlarında Avrupa’ya tahsil için gönderilen ilk talebeler arasında yer almıştır. Paris’te Sorbonne Üniversitesi’nde felsefe eğitimi almıştır. Karatay, burada almış olduğu eğitim sayesinde Latin harfli ilk Türkçe felsefe sözlüğünün yazarı ve bir felsefi doktrin olma çabasındaki Konya Enerjitizm Okulu’nun kurucusu olmuştur. Türkiye’ye döndükten sonra felsefe, kültür, edebiyat gibi alanlarda yayın yapan dergilerde yazı faaliyetlerinde bulunmuştur. Şiirleri içerisinde en bilinen ve Karatay’ın şairlik yönünü de tanıtan şiiri "Geçti Bor’un Pazarı"dır. Şair bu şiirinde bentlerdeki sitem kısımlarından sonra bir deyim veya atasözü kullanmıştır. Bu yüzden "Geçti Bor’un Pazarı" şiiri bu söyleyişin ilk örneğidir. Temeline Türk atasözlerini, tekerlemelerini koyduğu şiirlerinde Türkçeyi akıcı ve özlü bir şekilde kullanmıştır. Şiirlerinde toplumun aksak yönlerini, yanlışlıkları, yolsuzlukları açıkça dile getirmiştir. Bu yüzden Karatay’ın şiirleri, insanları içinde bulunduğu ortamı algılaması, şartları anlamlandırması bakımından uyarı mahiyeti taşır. Onun şiirlerinde söz ettiği kimseler; açıkgozler, halkın sırtından geçinenler, başkalarını basamak yapıp koltuklara tırmananlar kısacası her devirde ve her toplulukta rastlanan tiplerdir. Bu bildiride Namdar Rahmi Karatay’ın şiirlerinin dil ve üslup özellikleri ile şiirlerine yansıyan fikir dünyası değerlendirilerek izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Namdar Rahmi Karatay, Hiciv, Dil, Fikir

LINGUISTIC AND INTELLECTUAL PATTERN IN NAMDAR RAHİMİ KARATAY’S SATIRES

ABSTRACT

Namdar Rahmi Karatay, one of the first remembered poets of the republican era of humor and satirical poetry, started her writing life at a young age. He was among the first students sent to Europe for education in the early days of the Republic. He studied philosophy at the Sorbonne University in Paris. Thanks to the education he received here, Karatay became the author of the first Turkish philosophy dictionary with Latin letters and the founder of the Konya Energeticism School, which strives to become a philosophical doctrine. After returning to Turkey, he wrote in journals publishing in fields such as philosophy, culture and literature. The most well-known poem among his poems, which also introduces Karatay's poetic side, is "Geçti Bor’un Pazarı". In this poem, the poet used an idiom or a proverb after the reproach parts in the paragraphs. Therefore, the poem "Geçti Bor’un Pazarı" is the first example of this saying. He used Turkish fluently and concisely in his poems based on Turkish proverbs and rhymes.

The people he mentions in his poems; The shrewd ones are the sycophants who live on the backs of the people, climb the stairs and climb the seats, in short, they are the sycophants who can be found in every era and in every community. In this study, the language and style features of Namdar Rahmi Karatay's poems and the world of ideas reflected in his poems will be evaluated and explained.

Keywords: Namdar Rahmi Karatay, Satire, Language, Idea

Giriş

“Bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek” anlamına gelen hiciv kelimesinin kökü hecv veya hicâ’dır. Hiciv özelliği taşıyan şiirlere ühcüvve, ühciyye, karşılıklı hiciv söylemeye mühâcât, tehâcî, şiirde hiciv özelliği bulmaya ise ihcâ adı verilmektedir (Okay, 1998: 477).

Türkçedeki hiciv türünün Batı edebiyatındaki karşılığı “satir” dir. Satir kelimesinin kökeni ile birçok tartışma mevcuttur. Fakat kaynaklar Almanca satire kelimesinin latince “satura” kelimesinden geldiği hususunda birleşmektedir. O. Weinrich “satire” kelimesinin kökeni olarak “satura” kelimesini işaret etmekte ve Latinlerin batı kültürüne tanıttıkları bir edebi tür olarak bahsetmektedir. “Satura” Latin dilinde “çeşitli meyvelerle dolu bir kap” veya “rengarek bir tas” anlamına gelmektedir. İlk defa milattan önce 200 yıllarında Romalı şair Ennius eğlendirici, eğitici şiirlerinin yer aldığı dört kitabını, konuları ve vezin çeşitliliği nedeniyle “satures” diye adlandırmıştır. Günümüz anlamında hiciv türünün karşılığı olarak ilk kullanan şair Romalı Lucilius’tur. Lucilius, “saturae” adını verdiği “alaylı şiirleri”nde o günkü Roma’da var olan düzensizlikleri acımasız bir dille eleştirmiştir (Baypınar, 1978:31).

Türkçede hiciv kelimesine karşılık olarak Cumhuriyet’ten sonra “yergi” kelimesi kullanılmıştır. “Yergi” kelimesi hiciv türünü yermek ve karalamak bağlamında karşılarsa da mizahî bağlamda karşılamamaktadır (Öngören, 1983: 138). Hiciv türünü karşılayan diğer kelime ise halk şiirindeki “taşlama”dır (Çıblak, 2008: 3).

Her edebiyat türü hem şahsî hem de toplumsal bağlamda gerçekleri kurgulayarak ifade eder. Hiciv türü yazarı da “toplum veya kurumlardaki aksaklıkları, haksızlıkları, çarpıklıkları, insan yaşamının kötü, hoş gitmeyen yönlerini, görüşlerini alaya alarak yermek, tenkit eder” (Baypınar, 1978: 32). Hiciv yazarının eserinde bu eleştirileri gerçekleştirebilmesi için oldukça cesaretli olması gerekir. Çünkü, “hiciv, daima hürriyetsizlikten doğmuştur. Bu sebeple daima haklı ve kuvvetli, daima keskin ve sert, daima küstah, küfürbaz ve daima kısa ve acıdır. Hiciv kelepçelenemez, zindana atılamaz, öldürülemez.” (Yücebaş, 1955: 18).

Hiciv edebiyatı, günlük hâdiselere cevap bulmak bakımından bunalmış zihinleri aydınlatığından ve gönülleri rahatlatığından sevilen bir edebiyat türüdür. Sanatın değerlendirilmesinde iki kanaat vardır: Birisi, onun mutlak bir sanat oluşu; diğeri, cemiyete olan faydasıdır. İki ayrı ekol bağlamında hiciv edebiyatı, ortak bir durum gösterir; hem bir sanat özelliği taşır ve hem de cemiyete faydası vardır

Hiciv türünün üç özelliği mevcuttur; eleştiri, mizah ve saldırganlık ile değersizleştirme isteğidir. Hicvin asli unsuru olan eleştiri şahsi tenkitten toplumun problemlerine kadar genişleyebilir; fakat bu amaçla üretilmemiş metinler hiciv niteliği göstermez. Tabii olarak salt eleştiri hiciv demek değildir. Hicvin kurumu, kişiyi veya bir sorunu eleştirmekle beraber aynı zamanda doğruya ulaşma çabası da vardır (Öksüz, 2015: 15).

Mizah aslen “şaka ve latife yapmak” anlamındaki mezh kökünden gelmektedir. Düşünceleri ve hisleri şaka yoluyla anlatan bir yazı çeşidi olan mizah zamanla daha ağır türleri de barındıran bir terim haline gelmiştir (Durmuş,1999: 205). Bu yüzden mizah ile hiciv arasındaki farkı tayin etmek oldukça zordur. Hiciv ve mizahı ayıran en kuvvetli unsur mizahın sadece zekâ ile işlenmesi iken hicvin sanat sınırları içerisinde zekâyı kullanmasıdır (Yücebaş,1955: 20).

Hicvin üçüncü ögesi ise saldırganlık, öfke duygusu ve değersizleştirme isteğidir (Öksüz, 2015: 15). İnsanlık tarihi boyunca çoğu kişi haksızlıklara uğrar bu durum kimi zaman sosyal eşitsizlikten kimi zaman da şahsî husumetten vuku bulur. Heccavı ilgilendiren husus bu noktada başlar. Onu ilgilendiren toplum ve onun problemidir. Tabiat ve tabiatın uyandırdığı hisler heccav için önemli değildir. Toplum sorunlarına bu denli angaje olunması; haksızlıklar karşısında duruş; heccavın üslubunda öfke duygusunun hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu saldırganlık, öfke duygusu ve değersizleştirme isteği mizahî tavırda olduğu gibi sanat sınırları dâhilinde olması gerekir. Fakat bu sınır mizah-hiciv farkında olduğu gibi bulanık ve belirsizdir (Frye, 1973: 224).

Hiciv, Türk edebiyatında oldukça fazla yer bulmuş bir türdür. Hicivde nam salmış birçok şairimiz vardır. Bunların başında Nef’iler, Eşrefler, Ziya Paşalar, Fikretler, Neyzen Tevfikler vs. akla gelenlerdir. Cumhuriyet döneminin mizah ve hiciv şiiri sahasında önemli şairi ve “Geçti Bor’un pazarı sür eşeği Niğde’ye” nakaratlı mizah şiiriyle tanınan Mehmet Namdar Şehâb Rahmi Karatay’dır. Namdar Rahmi, kendisi ve ailesi ile ilgili şu açıklamaları yapmaktadır:

“Adım Mehmet, mahlâsım Namdar Şehab, Fettahzade lâkabımızdır. Pederim cihetinden Deraliye’demedfun Şeyh Vefa hazretlerine mensubuz. Babam uzun müddet evkaf memuriyetiyle Konya, Aydın, Karahisarısahip ve Kütahya’da bulunmuş olup el-yevm ziraatle meşgûldür. İsmi Mehmet Rahmidir.” Mehmet Rahmi, tekaüd senelerini geçirdiği Konya’da 1919’da rahmete kavuşmuştur ve ilk eşi Asiye Hanım’dan da Mehmet Emin Vefa isminde bir oğlu daha vardı. Namdar Rahmi’nin kendisinden üç yaş küçük Sadrettin Karatay (24 Kasım 1896- 26 Ağustos 1953) ve Fatma Nigâr isimli bir kız kardeşi vardı. Annesi Hanife Hanımdır” (Birinci,2012: 91-98)

Namdar Rahmi tahsil hayatı hakkında da kendi kaleminden şu bilgileri vermektedir:

“İbtidaiye ve rüştiye tahsilimi mahâll-i velâdetim olan Kütahya’da, idadi tahsilimi vatan-ı aslîmiz olan Konya’da ikmâl ettim. 328’de şahadetnâmemi aldıktan sonra Konya’daki Hukuk Şubesine kayd olunarak bir sene devam ettim. Ertesi sene kendi arzumuyla terk ederek yine Konya’da vaki olup ahiren hükümet-i seniyece sedd edilen Fransız Mektebine girdim. Her ikisinden de tasdikname almadım. Fransızca’da yalnız kitabet ve tercümeyle iktidarım vardır. Konya Darü’l-Mualliminin’den de ehliyetnâme aldım.” Bu şekilde Konya Tedrisat-ı İbtidaiye Meclisi huzurunda yapılan bir imtihan neticesinde muallimlik ehliyetnâmesine sahip olmuştur. Hukuk Mektebi’ne devam etmediği veya edemediği için kaydı silinmiştir. Namdar Rahmi 1925 yılında Avrupa’ya tahsil için gönderilen ilk talebelerdendir. (Birinci,2012:30-31)

Namdar Rahmi 16 Kasım 1914’de başladığı meslek hayatına sıhhatinin bozulması nedeniyle 28 Ekim 1950 tarihinde Fatih Millet Kütüphanesi’ne nakli yapılmıştır. 20 Ocak 1952’ye kadar meslek hayatına devam etmiştir. Namdar Rahmi, mesleğe ilk girişini şöyle anlatır:

“İdadiye burada bitirdim (1328-1912). İlk, mektepte edebiyat hocamız olan Hayrettin Bey’in açtığı Ümit İdadisinde muallim oldum. Bir taraftan da babamın ısrarıyla Konya’daki Hukuk mektebine devam ediyordum. Mektep öğleye kadardı, öğleden sonra hocalık ettiğim mektebe gidiyordum. Hocalıktan hoşlanıyordum. Karşımda zeki, sevimli yavruları gördükçe benim de şevkim artıyor, bilmediklerimi öğreniyordum. Orada daha idadide iken çıkardıkları “Ufk-ı Âti” adlı mecmuada gördüğüm “Mudhike-i nisaiyet” başlıklı yazısı ile dikkatimi çekmiş olan Naci Fikret ile arkadaş olmuştuk. Bunlar idadide bizden bir sınıf yukarıda idiler. Meğer bu genç, benim yazılarından tanıdığımdan çok derin, hudutsuz bir umman imiş. Ona olan hayranlığım onun ölümüne kadar artarak sürdü.” (Karatay,1954: 9-10). Namdar Rahmi’nin 1914’de başlamış olduğu muallimlik görevine uzun yıllar devam etmiştir. Fakat 1929’da görevli bulunduğu Konya Erkek Lisesi’nde yaşandığı olay muallimlik mesleğinde heyecanın kırılmasına neden olur. Namdar rahmi bu olayı şöyle anlatır:

“...Konya’da lise felsefe öğretmenliği yapıyorum, bana stajyer olarak verilen Türkistanlı Şekûri Bey isminde çok temiz ve çalışkan bir arkadaş, bir mecmua çıkarmak sevdasına tutulmuş, vali ve parti izin vermiyorlar; yaz tatilinden istifade ederek ben de İstanbul’a gidiyorum, iki ay sonra dönüşümde Şekûri’nin böyle bir mecmua için izin almaya lüzum olmadığını öğrenerek “Balarısı” adını koyduğu mecmuasını basına verdiğini öğreniyorum. Arkadaşım benden acele bir yazı istiyor, onu gücendirmemek için ben de bir yazı veriyorum. Hâlbuki o sırada ben değerli arkadaşım ve üstadım Naci Fikret’le “Asie Mineure” ismiyle Fransızca bir mecmua çıkarmak sevdası peşindeyim. Eğitim Bakanlığı Balarısını benim sanarak Şekûri ile beni “silk-i celil-i maariften” tard ve ihraç ediyor. Ben derslerimle, kitaplarımla uğraşırken böyle beklemediğim bir darbe karşısında şaşırdım kaldım. Mektepten talebem akın akın gelerek beni teselli ediyorlardı. Hiç beklemediğim, ummadığım bu hâdisе geleceğe ait bütün tasavvurlarımı altüst etmişti. Kitaplarımı yerleştirmiş, odamı döşemiş, bir çift halı almıştım. Bu hâdisе çıkınca ne yolda hareket edeceğimi şaşırdım. Bir iki hafta bekledikten sonra Ankara’ya gittim, orada tanıdığım dostların, mebusların benim durumumla ilgileneceklerini sanıyordum, fakat en umduklarım bel bel yüzüme bakıyor, dil bilmez gibi susuyorlardı. Yalnız Meclis Reisliği etmiş olan Musa Kâzım Bey benim artık öğretmenlikten vazgeçmemi ve bana Ziraat Bankası Neşriyat Müdürlüğünde bir vazife bulacağını söyledi. Beni bankanın umum müdürüne götürdü. Bana şimdilik dört buçuk lira yevmiye vereceklerdi, Beyin evinde kalıyordum, eve geldiğim zaman Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Nevzat Bey’in11 bana haber yolladığını söylediler; gittim, Vekil Beyden (Cemal Hüsnü Bey’di) randevu aldığını bildirdi; ertesi gün vekil bey beni kabûl etti, Talim ve terbiye Reisi Mehmet Emin Bey yanıdaydı, kavga eder gibi görüştük, nihayet benim bir yere tayinim için Mehmet Emin Bey’e emir verdi. Beni vekâleten Yüksek Öğretim Şube Müdürlüğüne tayin ettiler. Vekil bir müddet sonra Nevzat Bey’i kaldırarak yerine Babanzade Şükrü Bey’i getirdi. Ali Fuat Başgil, Sait Nazif gibi arkadaşlarım vardı; fakat bu vazife benim hoşuma gitmiyor, hep muallimlik hayatını arıyordum:

Her gün Orta Öğretim Müdürü Cevat Dursunoğlu'na, yeni müsteşar olan M. Emin Erişirgil'e çıkıyor, beni gene muallimliğe vermelerini rica ediyordum. Her defasında pazartesi, perşembe diye atlatılıyordum, artık dayanamayarak doğrudan doğruya Vekile çıktım, o beni atlatmadı, yalnız muallimliği şube müdürlüğüne tercih edişime şaşıtı. -Hükümetin siyasetini anladın ya, bir daha etliye sütlüye karışmayacaksın- dedi. Ben ne demek istediğini anlamadım bile, yalnız bir suçlu gibi başımı eğdim. Beni önce Afyon'da ihdas edilen bir öğretmenliğe tayin ettiler, sonra da Bursa'ya naklettiler. Konya'daki bütün alâkamı kardeşim Sadrettin'in başına sararak Bursa'ya geldim." (Karatay, 1954: 11-12)

Namdar Rahmi'nin hayatında yaşadığı üzücü diğer hadise ise Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün huzurunda toplanan Birinci Dil Kurultayı'nda yaptığı konuşma sonrasında olmuştur. Konuşma sonrası Gazi'nin iltifat ve alâkası, arkadaşları tarafından kıskanılmıştır. Kendisi İkinci Türk Dili Kurultayına davet edilmemiştir. Bu durum yıllar sonra hatırlanacak derecede derin izler bırakır. Namdar Rahmi bu durumu şöyle anlatır:

"1932'de İstanbul'da Dolma bahçe sarayında Atatürk'ün huzuriyle bir Dil Kurultayı toplandı. Reis Samih Rifat merhumdu. Benim dil meselesindeki fikirlerimi zaten bilen S. Rifat Bey: "Sen de bir şey söyler misin? Dedi, kabul ettim ve binlerce aydın huzurunda bir hayli konuştum. Bu konuşmam tanıdığım birçoklarının tebrikine vesile oldu. Arkadaşlarım beni saray bahçesinin uzak bir köşesine götürmüş, benim heyecanıma heyecanla mukabele ediyor, beni hararetle takdir ediyorlardı. O sırada Saray hademelerinden biri beni aldı, -Seni Gazi görmek istiyor-diye saraya götürdü. Beni içeri soktu, orada Maarif Vekili Doktor Reşit Galip Bey heyecanla dolaşarak bekliyormuş:

-Nerdesin, kardeşim? Paşa seni bekledi bekledi, gelmeyince beni vekil bıraktı, gitti, çok müteheyyiç olmuş, gözlerinden öptüğünü söyledi, kendi payıma ben de çok heyecan duydum. Artık seni bırakmayacak, senden çok istifade edeceğiz, dedi. Ben mahcup ve mütevazı:

-Efendim, ben içimden geleni söyledim, vazifemi yapmağa çalıştım... kabilinden birkaç söz kekeledim. Çıktığım zaman kapıda Talim ve Terbiye Reisi İhsan Bey heyecanla bekliyormuş, bir yıl önce Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey benim için-silk-i celil-i maariften tard ve ihraç-kararı verirken onu- aynı isabet, mahz-ı keramet- diye alkışlayan kendisi değilmiş gibi, orada beni heyecanla takdir ve tebrik etti, fakat her ne hâl ise o kadar takdir, tebrik, heyecan orada kaldı; ertesi yılki kurultayda bir mücrim gibi takip edildim ve kurultaya alınmadım. Bu takip 942'ye kadar sürdü. Sonra birçok hâdiseler gösterdi ki, benim o dost, kardeş, arkadaş diye candan bağlandığım kimseler yalancı, müfteri, riyakâr birer jurnalcı imişler..." (Karatay, 1954: 12-13)

Namdar Rahmi'nin Konya'da çıkarılan "Balarısı" mecmuası sonrası ve Birinci Türk Dili Kurultayı'nda yaptığı konuşma sonrası yaşadıklarının tek devası olarak mizahî hicivleri görmüştür. Çünkü hiciv yazarı elindeki "aynasını" tüm aksaklıklara karşı tutup, onları topluma yansıtmaya çalışır (Baypınar, 1978: 37). Namdar şahsi olarak yaşadıkları tüm toplumun yaşadığı genel geçer bir durum olması hicivlerine konu etmesine yol açmış olur.

1. Dil Özellikleri

1.1. İlk Şiirleri

Yıllarca muallimlik mesleği yürüten Namdar Rahmi'nin yazın hayatı da oldukça üretken geçmiştir. Sıhhatinin bozulduğu son senelerine doğru yazıları azalmış olsa da 1952'de kitaplarının basılması hususunda fazlaca emek ve mesai sarf etmiştir. (Birinci, 2012: 34)

Yazı yazdığı ilk mecmua Şehab'tır. Gazeteler arasında ise Babalık (Konya) ve diğer mecmualar arasında da Konya'da yakın dostu ve bir bakıma üstâdı Naci Fikret (Baştak) tarafından çıkarılan Yeni Fikir, Ahibabazade Nâzım (Ekren) tarafında çıkarılan Resimli Zaman (9 Mayıs 1925- 26 Aralık 1933), Balarısı (15 Kasım 1929), Asie Mineur (1 Octobre 1929), Sadeddin Nüzhet (Ergun) tarafından çıkarılan Kervan (1929), Eyüp Hamdi tarafından çıkarılan Terbiye Postası, Mehmet Muhlis (Koner) tarafından çıkarılan Selçuk (1934), Afyonkarahisar'ında Nur (Afyonkarahisar, 1924-1928), Konya (1944), Ankara'da çıkan Anadolu Terbiye Mecmuası (1922), Gerçek Yolu (1943), Ar (1943) ve İstanbul'da basılan Millî Mecmua'da (1925) bulunmaktadır. Ayrıca Karatay imzasıyla Türk Yurdu mecmuasında (1914) basılan şiirler de kendisine aittir. Namdar Rahmi, Bursa'da iken Bursa vilâyet gazetesinde (1933) ve Uludağ halkevi mecmuasında da (1935-1944) yazılar yazmıştır (Birinci, 2012: 34).

Namdar Rahmi Karatay'ın ilk şiirlerini neşrettiği mecmua Şehab'tır. Karatay için Şehab mecmuasının yeri ayrıdır. Çünkü Namdar mahlasına Şehab'ı dergiye duyduğu muhabbetten dolayı eklemiştir. Şehab mecmuasının yazı işleri kadrosu şu kişilerden oluşmaktadır; Muzaffer Hamit, Hulki Âmil (Keymen), Abdullah Cevdet, Abdullah Zühtü, Rıfat Tahir, Selim Sırrı, Necdet Sabri ve Ömer Lütfi'dir. Mecmua “Edebî, fikrî, felsefî, içtimâî, fennî risale-i mahiyedir” şeklinde tanımlar. On üçüncü sayıdan itibaren “fennî” ibaresi çıkarılmış “mizahî” ibaresi eklenmiştir. Böylece dergi kendini “Edebî, ictimâî, intikâdî, felsefî, mizahî” şeklinde tanımlamıştır.

Şehab mecmuasında “Hayat Yolunda”, “Leyle-i Vâpesîn”, “Hazân-ı Âmal”, “Kurbağalı Çeşme”, “Fânîlik” ve “Türklük ve Hilâle” başlıklı şiirleri yayınlanır. Mecmuanın açmış olduğu şiir müsabakasında Namdar Rahmi “Leyle-i Vâpesîn” şiiri ile birincilik elde etmiştir. Mecmuanın üçüncü sayısında “birinci nüshamızdaki müsabaka-i edebiyede birinciliği Namdar Şehab kazanmıştır” şeklinde duyurulan şiir şöyledir;

Leyle-i Vâpesîn

“Cidâr ü sakfî çökük, loş harâb bir odanın
Gülümsüyordu içinde alîl bir kandîl
Dökerdi yerlere pek hasta bir ziyâ-yı melîl
Başında yavrucağıyla zavallı bir de kadın
Zaman zaman dökülüyor gözlerinde eşk-i melâl
Ciğerlerinde firâkın zuhûr-ı seyyâlî
Zehirleyip boğuşuyorken şehâk-ı âmâlî
Yakar ve kalbini yırtar mariz sis-i su’âl
Zavallı tâze kadın bî-kes kalbiyle
Süründü fakr u sefâletle işte beş aydır
Kadîd cismi o ye’s-i girânı hiç kâdir
Değil tahammüle artık, bugün bu şeb bile
Zavallı bazı o bî-tab, kesik, boğuk titrek
Sesiyle Rabbine bin canla isticâ ederek
Diyordu. “Hey ulu Rabbim bu çektiği dertler
Yetişmiyor mu ki her gün mesâ’ib-i diğér
Vücûd-ı zâr ezmekte ey ölüm meleği:
Bu hasta cânımı al işte gönlümün dileği
Bu rûh-ı zârımı al âh zavallı yavrucuğum!
Hayâtımın emeli ah, can ciğér yavrum
Beş altı ay oluyor ki baban şehit oldu
O dem benim emellerim, ümîdlerim soldu.
Ve zannedersem bu sonucu leyle-i firkat
Zavallı yavrucuğum âh bizim bugün nevbet
Zavallı yavrucuğum pek de bî-haber duruyor
Za’îf kalbi ne sâkin, sürûr ile (v)uruyor
Bu son geceme eğer ey adâlet-i Bârî
Bu tıfl-ı bî-kese gönder de Hızır gibi bâri
Gözetle yavrumu öldürme pür zehr-i gazab
Şu yaşta yavrucuğun hiç günâhın var mı aceb?
Eğer bugün ben ölürsem yetime kim bakacak
Soğuk, açlık, yalnızlık zavallıyı yakacak
Bu bir su’al ki bî-çâre hastanın okunur
Zılâldır ecel-i zî-sükûn cebininde
Bu bir su’âl ki cevâb-ı mikdarı okur
Duyanlara yine bî-çarenin enîninde

Yavaşça bağrına bastı yetim yavrusunu
İçin için yaşarmıştı çeşm-i mahzûnu
Gözünde gölgelenirdi bir ibtihâl-i hazîn
Dudaklarında da solmuştu bir şehîk-i siyâh
Tekâşûf eyledi rûhunda ızdırâb-ı leyâl
Zifîr-i ye'si ile çıktı bir de nâle-i âh!
Uzandı hasta kadın bir de muzdarib, gam-gîn
Gözünde girye-i şefkat yüzünde reng-i gamın
Uyurdu şimdi bu boş evde bir sükût-ı enîn
Bu levh-i mâtemi dinlerdi bir sükûnet-i lâl" (Şehab, 1912: 35)

Şehab mecmuasının dördüncü sayısında devam eden "Leyle-i Vâpesin" şiiri onun ilk şiirlerinde Servet-i Fünûn topluluğundan etkilendiğini gösterir. Özellikle "Leyle-i Vâpesin" şiiri Cenab Şahabeddin'in "Yâd-ı Mâzî", "Zavallı Hasta", "Likâ-yı Hazân", "İnkisâr-ı Bâzîçe", "Vâlidemin Sesi", "Büyük Vâlidemin Sesi", "Yakazât-ı Leyliyye" ve "Hasta" şiirlerini hatırlatmaktadır. Bu şiirlerdeki hastalık kavramı döneminin santimantel ruhunu yansıtır. "Leyle-i Vâpesin" şiirinde de kadına yönelik fiziksel betimlemeler ve ayrılık gibi kavramlar hastalık temasının özelliklerini taşır. Bu dönemde hastalık teması kadının çok yönlü ve derinlikli çağrışım gücüne katkıda bulunur. Erkek hastalık teması çerçevesinde kadının ölümle mücadelesini gözlemleyen, sevdiğini acısını yaşayan ikincil bir figürdür (Topçu,2021: 169).

Namdar Rahmi'in Şehab mecmuasının son sayısında yayınladığı "Türklük ve Hilâle" şiiri ise diğer şiirlerinden farklı olarak millî hislerin yoğunlukta işlendiği bir şiirdir;

Türklük damarlarımda bugün yandı infial,
Gayzın ateşleriyle solan yaşlı gözlerim,
Kinimle bir çelenk örüyor. Hep sızlarım.
Bir iftirâs içinde gerilmekte pür-melâl...

Turan ufuklarından esen şanlı nefhalar
Kalbimde bir serâb açıyorken bir intikam,
Hissiyle benliğimde başlar gizli râşeler
Türklük ufuklarından eser şanlı bir selâm

Nurunla, haşmetinle gurup etme ey hilâl!
Düşman ufuklarında bütün satvetinle doğ..
Garbın sefil ufuklarını Hakka...nura boğ!.
Garbın bulutlu göklerinde eyle iştigâl.

Kur akşam tahtını Bosfor semasına
Gülsün ufuklarında dünün eski leması.
Nurunla bestelerken o gün şan neşidesi
Kâbus içinde gayz ile kahrolsun Avrupa.

Gayzından aktı kalbime bir zindelik bugün
Kalbimde çarpıyor bu derin sinsi intikam.
Kayhan'dan esti Türk'e bugün şanlı bir selâm
Düşman önde titre o gün yoksa sen düşün (Şehab,1913:132)

Namdar Rahmi'nin şiirinin yayınlandığı tarih 1913 senesidir. 1912-1913 senesi Osmanlı için zor yıllardır. Balkan Savaşı yüzünden hem toprak kaybedilmiş hem de birçok insanımız hayatını kaybetmiştir. Balkan Savaşı'nın sebep olduğu yıkımdan dolayı Namdar Rahmi Karatay'ın "Türklük ve Hilâl" şiirinde intikam hissinden bahsetmesine sebep olmuştur. Batılı ülkelerin Osmanlı üzerindeki emelleri dolayısıyla şiirde Avrupa'ya kahretmiştir.

1.2. Hicivler

Namdar Rahmi'nin 1952'de basılan "Geçti Bor'un Pazarı" eseri 1933'ten itibaren yazdığı mizahî şiirlerini barındırmaktadır. İlk defa Akbaba dergisinde yayınlanan "Geçti Bor'un Pazarı" şiiri yayınlandığı tarihte meşhur olmuştur (Birinci,2012:41).

Namdar Rahmi şiirlerini herkesin anlayabileceği sade bir dille kaleme almıştır. Yalın bir üslup kullanırken fıkra, deyim ve atasözlerinden faydalanmıştır. Özellikle sitem ve şikâyet kısımlarından sonra deyim ve atasözlerine kavuşmak bölümünde yer vererek şiirinin özlü bir sözle anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Bu da şiirin akıllarda kalmasını kolaylaştırmıştır.

Namdar Rahmi "Çarşambadır Çarşamba, Perşembedir Perşembe" şiirinde konu olarak iş hayatında yaşanan mevki ve makam sahibi olmak için yapılan alaverelelere değinir. Şair, halkın yıllarca anlattığı cin, peri fıkralarından esinlenir. Sermet Muhtar Alus halk dilindeki, "Çarşambadır Çarşamba, Perşembedir Perşembe" fıkrasını şöyle nakleder:

"Ramazan, bayram geceleri gibi geç vakte kadar erkek müşterilere kapısı açık olmayan hamamlarda, hava kararınca paydos edenlerde, el ayak ortadan çekildikten sonda cinler toplanır, sohbet, eğlenceye koyulurlarmış.

Bunu duyan gözü pek bir kambur meraka düşmüş:

Şu cinleri göreyim bakayım!

Bir Çarşamba günü hamama gitmiş Yıkanmış, mikanmış. Ezan suları müşteriler çekilip gitmişler. O, bir kenara saklanmış, beklemeye, derken efendim, cinler birer İkişer gelmeğe başlamışlar; çoğalıp hep bir ağızdan tutturmuşlar:

— Çarşambadır Çarşamba!. Kambur da aralarına karışıp onlara uymuş. Bunu gören baş ecinni:

— Var ol evlâd, bize uydun. Mükâfat olarak senin kanburunu alalım! der demez, kanburcuğun sırtı dümdüz.

Ertesi gün, mahalle kahvesinde keyfiyeti anlatırken, başka bir kanbur kutak kabartmış. (Ben de kanburumu aldırayım) diyerek derhal hamamı boylayıp öbürü gibi saklanmış. Toplanan cinler:

— Perşembedir Perşembe! Nakaratına girişmişler! Usulcacık aralarına sokulanın (Çarşambadır Çarşamba) dediğini duyunca başları öfkeden barut.

— Bu yangaboz bize uymuyor! diye kükreyerek evvelki kanburdan aldıkları kanburu da bunun sırtına eklemişler" (Alus, 1944: 5)

Namdar Rahmi de fıkırada olduğu gibi “Baktın zamane uymadı sen uy zamaneye” sözüyle de ifade edilen eyyamcılık felsefesini şiirinde işlemiştir:

“Ey oğul bu âlemde maksadın yaşamaksa
Al sana hiç modası geçmeyen bir siyasa
Bu sözü iyi belle olsun sana bir yasa
İşte her yer süt liman her işimiz gün penbe
Çarşambadır Çarşamba, perşembedir Perşembe...” (Karatay,1952:14)

Fıkralar nasıl toplumun hayal dünyasını yansıtıyorsa; toplumun deneyimlerini muhtevasında barındıran diğer tür ise atasözleridir. “Bir dilin sözvarlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir.” (Aksan, 1996: 33). Namdar Rahmi, fıkralar haricinde şiirlerinin kavuştak bölümlerinde atasözlerine yer vererek yaşanan haksızlıklar karşısında Türk milletinin bilgeliğinden ve deneyimlerinden faydalanmıştır. Yer verdiği atasözlerinden bazıları şiirlerinde şu şekilde yer almaktadır:

“Sen bir garip çingenesin, gümüş zurna neyine” atasözü haddini bil, olanla yetin, boyundan büyük işlere karışma anlamında kullanılır. Namdar Rahmi ise bu atasözünü toplumdaki sosyal adaletsizliği eleştirmek için kullanır. Şiirde dönemin diğer edebî türlerine de yansıyan olan ekonomik eşitsizlik işlenir.

“İki gözüm eller gibi sefa sürmek hakkın değil,
Nene gerek apartıman, nene gerek otomobil,
Çok ağır da olsa yükün, taşımayı vazife bil,
Bir yarışa girme sakın, altındaki topal eşek,
Sen bir garip çingenesin, telli zurna nene gerek.” (Karatay,1954:35)

Namdar Rahmi, eserlerinde halk şiirinden de faydalanmıştır. “İşte geldik gidiyoruz” şiirinde kolay yoldan para kazananları eleştirirken, edebiyatımızın diğer türlerine de akseden dünyanın geçiciliğinden bahsetmiştir. Âşık Garip’in şiirinde dünyanın geçiciliğinden: “İşte geldim gidiyorum, /Şen olasin Halep şehri. /Çok ekmeğin tuzun yedim, /Helâl eyle Halep şehri. /Sana derler Arabistan, /Dört tarafın bağ u bostan, /Haber geldi nazlı dosttan, /Durmak olmaz Halep şehri! /Âşık Garip düştü yola, /Hızır yardımcısı ola, /Görüldü gözümüze sıra, /Sen kal bunda Halep şehri.” (Arısoy, 1985: 56) şeklinde bahsetmektedir. Namdar Rahmi ise benzer şekilde şu şekilde bahseder:

Ne beklerdin ne buldun sen yeryüzünde hey serseri
Silinir mi böyle yerde bir kimsenin öz değeri
Unut artık bunca yıldır tükettiğin emekleri..
Devlet kuşu konsa bile istemem ben bundan geri.
İşte geldik gidiyoruz şen olasin Halep şehri. (Karatay, 1954: 25)

Namdar Rahmi şiirlerinde fıkra, deyim ve atasözü gibi türlerden faydalandığı gibi halk ağzı kelimelerden de faydalanmıştır: “Aşa ağı katmak, Âdem baba, alık, aba, boğaz tokluğu, baldırı çıplak, baz, bezenmek, başa çorap örmek, bitek, bostan, civan, cılız, çalım satmak, çiyan, laklak, koruk, kıraç, nene gerek, marsık, sırtı yağır olmak, vargıya varmak, yosma vb. kelimeler kullanılmıştır.

1.3 Fikir Yapısı

Namdar Rahmi Karatay, ilk eserlerinin yayınlandığı Şehab mecmuasındaki şiirlerinde Servet-i Fünûn edebiyatının etkileri görülür. Melenkolik bir ruh halinin hâkim olduğu şiirlerinin haricinde ise millî hislerin yoğun bir şekilde hissedildiği “Türklük ve Hilâl” şiiri de mevcuttur. 1912-1913 arası Balkan Savaşları’nın etkisinin hissedildiği dönem olması sebebiyle yaşanan acı, öfke ve kin duyguları şiirine aksetmiştir.

Namdar Rahmi’nin hicivlerinde ise yıllarca sürdürdüğü memuriyet hayatında şahit olduğu olumsuzlukların etkisi vardır. Şair, hicivlerinde şahsî problemlerinden yola çıkarak tecrübe ettiği sosyal çarpıklıkları tüm topluma ayna tutarak eleştirmiştir. Şair, “Geçti Bor’un Pazarı” şiirinin yazılış hikâyesini ve yaşadığı hayal kırıklarının fikir dünyasını nasıl şekillendirdiğinden şöyle bahseder:

“1933 baharında, Bursa’da birtakım arkadaşlarla bir sinema matinesine gitmiştik, karşıdan Emir Sultan’ın servileri görünüyordu. Bilmem yıllarca süren hayal kırıklığının etkisiyle midir, aklıma bir beyit geldi:

Selvi gibi ümitler döndü birer iğdeye,
Geçti Bor’un pazarı, sür eşeği Niğde’ye!”

dedim ve bunu sinemanın karanlığında sigara paketinin arkasında tamamladım. Ertesi gün mizahi manzume bir yıldırım hızıyla yayıldı, bir arkadaş bunu tape ettirerek Akbaba’ya göndermiş. Meğer milletin bir yarasına dokunmuşuz. Bu mizahi yazı az zamanda bütün Türkiye’ye yayıldı ve bana yeni bir stil verdi. Her yerden bu vadide manzumeler yazılıyor, benimkine nazireler yapıyordu” (Karatay, 1954: 13).

Namdar Rahmi, hayatı tecrübe etmiş artık dünyanın gelip geçiciliğinin farkına varmış bir rind edasıyla eserlerini kaleme alır. Şiirlerine de fânî hayat karşısında bir rindin acı gülümsemesi yansımıştır. Yıllarca muallimlik yapan Namdar Rahmi’nin yetiştirdiği talebeleri onun hicivlerinde sözünü ettiği kişilerden şöyle bahsederler:

“Mürailer, açığözler, halkın sırtından geçinen, başkalarını basamak yapıp koltuklara tırmananlar, kısacası her devirde ve her toplulukta rastlanan dalkavuk tipleridir. Şair “topumuz bu yurdun çocukları iken, bizi boğaz tokluğuna köprü yaparak” başımıza basıp geçen bu tip insanlar üzerine bir örümcek titizliğiyle ağlarını gerdi. Unutmayalım ki, sanat adamı da bir avcıdır: Shakespeare ve Moliere de oklarını bu türedilere çevirmişlerdir. Namdar Rahmi işte bu türlü bir sanatçıdır; magnezyum ışığı altında avlananlar gibi, o yaman zekâsının merceğini bu “şakşakçılar, tuzakçılar ve tavgılar” in yüzlerine tuttu.” (Karatay, 1954:8).

SONUÇ

Hiciv, şairin topluma tuttuğu bir aynadır. Bu ayna sayesinde toplumun içinde bulunduğu çarpıklıklar mizahî bir diller eleştirilir. Namdar Rahmi Karatay da Cumhuriyet döneminin önemli şairlerindedir. İlk eserlerini 1912 yılında vermeye başlayan Namdar Rahmi, rahatsızlandığı 1952 senesine kadar yazın çalışmalarını ara vermeden sürdürmeye gayret etmiştir. 1933 yılında yazdığı “Geçti Bor’un Pazarı” şiiri ile ünlenen şairin, ilk şiir kitabı da 1952’de yayınlanır. Namdar Rahmi’nin memurluk hayatı boyunca yaşadığı hayal kırıklıklarının dışa vurumu olan hicivlerinde; dalkavuklar, ikiyüzlüler, başkalarının hakkını gasp edenler, açığöz vb. tipler mizahî bir şekilde ele alınır. Yaşanan adaletsizlikler, ekonomik eşitsizlikler, adam kayırmacılık eserlerinin fikrî temellerini oluşturmaktadır.

Namdar Rahmi, eserlerini kaleme alırken fıkralardan, deyimlerden, atasözlerinden faydalanır. Üslup olarak yalın, anlaşılır bir dil kullanan şairin fıkra, deyim ve atasözü gibi türlerden faydalanması ise eserlerinin halk arasında popüler olmasına sebep olmuştur. Çünkü Türk milletinin toplumsal hafızasını, bilgeliğini barındıran fıkra, deyim ve atasözleri, şiirlerin ezber edilip aktarılmasında etkili olmuştur. Halk ağzında kullanılan kelimelere de şiirlerde yer verilmesi hicivlerin hitap ettiği toplumsal tabanı genişletirken diğer taraftan halkın hicivlere ilgi duymasını da sağlamıştır. Namdar Rahmi’nin hicivleri hem dil hem de fikir bakımından birbirini tamamlar niteliktedir. Hicivlerinin her toplumda olabilecek çarpıklıkları dile getirmesi ve bu çarpıklıkları toplumun her katmanının anlayabileceği basitlik ve sadelikte olması bunun en önemli göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1996), Türkçenin Söz Varlığı, Ankara: Engin.
- Alus, Sermed Muhtar (1944), “Geçmiş Zaman Olur Ki: Cinler ve Periler Tekinsiz Evler”, Son Posta, 23 Birincikânun, s.5.
- Arısoy, M. S.(1985), Türk Halk Şiiri Antolojisi, Ankara: Bilgi.
- Baypınar, Yüksel (1978), “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, AÜ DTCF Dergisi, C. XXIX, S. (1-4), s. 31-37.
- Birinci, Ali (2012), “Namdar Rahmi Karatay’ın Hikâyesi”, Türk Yurdu, Ağustos, S. 300, s. 30-35.
- Birinci, Ali (2012a), “Namdar Rahmi Karatay’ın Hikâyesi II”, Türk Yurdu, Eylül, S. 301, s. 40-46.
- Çıblak, Nilgün (2008), Âşık Şiirinde Taşlamalar, Ankara: Ürün Y.
- Durmuş, İsmail (2005). “Mizah”. TDV İslâm Ansiklopedisi. C. 30. İstanbul: TDV Y. s.205-206.
- Frye, Northrop (1973), Anatomy of Criticism: Four Essays, New Jersey: Princeton University Press
- Karatay, Namdar Rahmi (1952), Geçti Bor’un Pazarı, Ankara: Yenilik Matbaası.
- Karatay, Namdar Rahmi (1954), Geçti Bor’un Pazarı, Ankara: Yeni Matbaa.
- Okay, Orhan (1998), “Hiciv”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul: TDV Y. s. 452-454.
- Öksüz, Mert (2015), Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv (1923-1960), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi.

Öngören, Ferit (1983), Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Y.

Şehab, Namdar (1912), “Leyle-i Vâpesîn”, Şehab, Mayıs, S.3, s.35.

Şehab, Namdar (1913), “Türklük ve Hilâl”, Şehab, Mart, S.14, s.132.

Topçu, Hayrunisa (2021). “Servet-i Fünûn’un şiir anlayışı bağlamında Cenab Şahabeddin’in şiirlerindeki hasta kadınlar.”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi,6(1), 167-183.

Yücebaş, Hilmi (1955), Hiciv Edebiyatı Antolojisi, İstanbul: Dizerkonca Matbaası.

İSLÂM AİLE HUKUKU AÇISINDAN MEHİR

Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜMÜŞ BÖKE

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ORCID: 0000-0001-9648-8693

ÖZET

İslâm hukukunda aileyi korumaya yönelik ödenen mehir, insanlık tarihi kadar eskidir. Kadim dönemlerden itibaren farklı kültür ve inanışlarda evlilik akdinin bir şartı veya sonucu olarak erkeğin, evlendiği karısına ya da karısının ailesine para veya mal sunduğu bilinmektedir. Bu para veya mala Romalılarda, Atinalılarda ve Batı kültüründe “bride price” (gelin/başlık parası), Yahudilikte “mohar”, Câhiliye Araplarında “mehir (mehr)”, İslâm öncesi Türklerde “kalın”, İslâm’dan sonra da “başlık”, “ağırlık” ve “namzetlik akçesi” gibi isimler verilmiştir. İslâm’da evlenen kadının ailesine değil de sadece kendine para veya mal verme yükümlülüğü getirilerek onun lehine bazı düzenlemelerle daha ziyade “sadak” veya “mehir” adıyla bu uygulama devam ettirilmiştir. Nikâh akdi ile beraber kadının kocasından almaya hak kazandığı mali bir hak olan mehir, akdin meydana gelmesi ile erkeğin zimmetinde bir borç olarak tahakkuk eder. Nikah esnasında mehrin belirtilmemesi veya mehrin verilmeyeceğinin söylenmesi akdin sıhhatine bir engel oluşturmazken sonradan meydana gelmesi muhtemel ihtilafları bertaraf etmek için mehrin önceden tespit edilmesi sünnettir. Mal, eşya ve ekonomik değeri olan, satın alınan mala karşılık verilebilen, mülk edinilebilen her şey mehir olmaya elverişlidir.

Buna göre kadın almış olduğu mehri hiç kimseye vermek zorunda değildir. Kadınlara verilen mehrin sonradan çeşitli yollarla geri alınması da İslâm’da kınanır. Hz. Peygamber de bu hususta kendisi örnek olduğu gibi kadın haklarının korunması, onların gönül hoşnutluğunun sağlanması konusuna ayrı bir önem vermiştir. Bu itibarla, evlenmelerde kadının hakkının korunması hem kul hakkı ihlalinin önlenmesi hem de aile saadetinin sağlanması açılarından önem taşımaktadır. Taraflar evlilik birliğini kurarken mehirle ilgili sözleşmelerini Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinde delil teşkil edecek şekilde kayıt altına almayı ihmal etmektedirler. Dolayısıyla mağduriyetlerin ortadan kalkması için bu konuda evlenecek çiftlerin bilinçlendirilmesi esastır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, aile, kadın, hak, mehir

MEHIR FROM ISLAMIC FAMILY LAW

ABSTRACT

Since ancient times, it is known that in different cultures and beliefs, a man offers money or goods to his wife or his family as a condition or result of the marriage contract. This money or property is "bride price" (bride price) in Romans, Athenians and Western culture, "mohar" in Judaism, "mahr (mehr)" in Jahiliyya Arabs, "thick" in pre-Islamic Turks, "headpiece" after Islam. Names such as “weight” and “willing coin” are given. In Islam, the obligation to give money or property to the married woman, not to her family, was imposed, and this practice was continued with some regulations in favor of her, rather with the name "sadak" or "mehir".

Accordingly, the woman does not have to give the mahr she has received to anyone. Taking back the mahr given to women in various ways is also condemned in Islam. Hz. As the Prophet himself is an example in this regard, he gave special importance to the protection of women's rights and ensuring their contentment. In this respect, the protection of women's rights in marriages is important in terms of both preventing violation of human rights and ensuring family happiness. While establishing the marriage union, the parties neglect to record their mehir agreements in a way that will constitute evidence in the courts of the Republic of Turkey. Therefore, it is essential to raise awareness of the fences who will marry in this regard in order to eliminate the grievances.

Keywords: Islamic Law, family, woman, right, mahr

1.GİRİŞ

Evlilik akdi ile erkek ve kadınların birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları söz konusu olmaktadır. İslam hukuku, eşlerden üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelerini istemektedir. Bu sorumluluklardan birisi de kadınlara tanınan mali haklardan biri olan, kaynağını Kur'an'da bulan mehir kavramıdır.

Mehir, kaynağı Kur'an olmasına rağmen, muhtevasının yeterince kavranamaması ve hak ettiği önemin verilmemesi sebebiyle uygulama alanı bulamayan, uygulandığı yerlerde de formaliteden öteye geçemeyen para veya maldır (Acar, 2019). Hemen her toplumda adı mehir olsun veya olmasın evlenecek kadına veya onun ailesine para veya mal verme uygulaması, geçmiş dönemlerde var olduğu gibi günümüzde de mevcuttur. Modern Türkiye'nin bazı bölgelerinde geleneklerden kaynaklanan "başlık parası" ve benzeri uygulamalar bulunurken birçok bölgesinde İslami anlayıştan kaynaklanan mehir uygulaması devam etmektedir. Bununla beraber günümüz müslümanları bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları gibi, uygulamalarının önemli bir kısmı da Hz. Peygamber'in uygulamasından farklıdır.

2. MEHRİN TANIMI VE MAHİYETİ

(ﻣﻪﻫﺮ) Mehir, nikâh bedeli, ağırlık, kalın; kadının nikâh akdi ile hak kazandığı mal. Mehre, "ecr", " sadâk" ,"nıhle", " alâik", "farâza", "sadaka", " ukr", "hıbâ" ve "atıyye" adları da verilir (Zeydan, VII/1993; Karaman, I/1996; Erdoğan, 1998; Döndüren, 1995; Acar, 2019). Mehir, Kur'ân-ı Kerîm'de "ecrin" çoğulu olarak ücûr, farîza ve saduka (çoğulu sadukat) kelimeleriyle (Bakara, 2/229, 236-237; Nisâ, 4/4, 24, 25; Maide, 5/5) hadislerde ise bu mânada kullanılmakla beraber daha çok mehir ve sadak terimlerine rastlanılmaktadır (Buhârî, "Nikâh", 14, 32, 49-56; Müslim, "Nikâh", 13). Genel anlamıyla nikâh akdi esnasında kararlaştırılan ve evlenirken erkeğin kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği belirli bir miktar nakit veya bir mal/mülk çeşididir (İbnü'l- Arabî, I/1987; İbn Rüşd, II/1985; Dâmad Efendi, ty; Bilmen, II/1985; Aydın, XXVIII/2003; Gezer, 2017).

Mehir, nikâh akdinin aslî unsurlarından veya şartlarından biri değil, akdin ortaya çıkardığı neticelerdendir (Ebu Zehra, 2005; Şirin, 2015; Gökmenoğlu, 1998). Mehir, kesinlikle bir kadının eşya gibi düşünülerek karşılığında verilen satın alma bedeli şeklinde algılanmamalıdır.

Mehir ne kadının fiziki varlığının bedelidir, ne de cinsel açıdan kadından istifade etmiş olmanın karşılığıdır. İslâm hukukunca düzenlenmiş olan ve nikah akdinin neticelerinden kabul edilen mehir, bir ömür boyu beraber yaşama isteğinin sembolik bir alameti, veya Allah'tan kadına bir hediye bir bağıştır (İbnü'l- Arabî, I/1987; Nablusî, III/2017; Duman, III/2006; Gezer, 2017; Acar, 2019) .

İslâm hukukunda, kadını hem evliliğe ısındırmak, hem de ona belli bir mali güç kazandırmak düşüncesiyle mehrin vacip kılındığını söylemek mümkündür. Özellikle kocanın tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda kadın, böyle bir imkana fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Bu bakımdan mehir, kadının evlilik, sosyal statü, toplumsal değeri ve hakları açısından önem arz etmektedir (Kahveci, 2019; Akyüz, 2005). Bununla beraber mehrin lüzumlu görülmesinde başka hikmetler de bulunmaktadır. Bunlar arasında erkeğin kendisiyle evlenmek arzusunda olduğu kadın için harcamada bulunmaya alıştırılmak istenmesi, mehirle birlikte evliliğin getirdiği ve kocanın yerine getirmesi gereken bir takım yükümlülükler ile erkeğin boşanma konusunda daha tedbirli olmasının sağlanması, kadının kocasının kendisini boşaması halinde müeccel (ödenmesi sonraya bırakılan) olan mehrin muaccel (Peşin verilen) hale gelmesiyle maddi bakımdan bir kaynak bulabilmesinin sağlanması sayılabilir (Aydın, II/2010; Akyüz, 2005; Duman, III/2006). Mehrin mahiyeti ve çeyiz konusunda Mâlikiler Hanefîler'den farklı düşünmekte ve mehri âdeti evliliğin kuruluş harcamalarına kocanın önceden yapmış olduğu bir ödeme olarak kabul etmektedirler. Çünkü onlara göre kadın almış olduğu mehir karşılığında ve onunla orantılı bir çeyiz hazırlamak mecburiyetindedir. Hanefîlere göre kadın kendi parasıyla ya da kendisine verilen mehirle çeyiz hazırlamak zorunda değildir (Zuhaylî, VII/1985; Cin, 1988; Döndüren, 1995; Çolak, 2018; Acar, 2019).

3. İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE MEHİR

Evlenecek erkeğin, evlenme sırasında veya öncesinde kız tarafına belirli bir para yahut mal verme uygulamasının muhtelif din ve kültürlerde oldukça eski bir geçmişi vardır. Genellikle erkek tarafı evleneceği kızın ailesine geleneğe göre bir takım hediyeler vermekte ve ödemelerde bulunmaktaydı. Bu uygulamanın bilhassa ilk şekilleri nikâh akdinin satım akdine benzer özellikler taşıdığını, çeşitli isimler altında yapılan ödemenin de satış bedeli olarak kabul edildiğini düşündürmektedir. Zaman içinde uygulama nikâhı satım akdi, yapılan ödemeyi de satış bedeli olmaktan çıkarmış, ailelerin birbirine yakınlaşmasını sağlayan hediyeleşmeye veya kadın için ekonomik ve sosyal bir güvenceye dönüştürmüştür (Aydın, XXVIII/2003; Cin, 1988)

Arapça bir kelime olan mehir kelimesi İslâm öncesi Arap toplumunda kullanılmakta idi. Kelimenin o dönemde ifade ettiği anlam ile daha sonra kazandığı anlam arasında derin farklılıklar görülmemektedir. Günümüz toplumlarında da farklı isimler altında bu tür bir mal, kadına ya da kadının yakınların verilmektedir. Eski Türklerde “kalın” olarak isimlendirilen ve neyin karşılığı olarak verildiği tartışılan bu mal, halen devam etmekte olan “başlık parası”nın bir benzeridir. Kalın evlenecek erkeğin müstakbel karısının ailesine yaptığı ödemeler anlamında kullanılmaktadır. Bu ödemeler mutlaka evlilikten önce yapılırdı.

Kalının bir kısmı düğün masraflarını karşılamak veya kız bir nezaket hediyesi sunma gayesine matuf olmakla birlikte “kalında” kızın hiçbir tasarruf hakkı yoktu. Kalının bir kısmı da süt hakkı olarak anneye verilir, diğer bir kısmı da söz keserken babaya verilirdi. Eski Türklerde evlenecek kızın ailesine takdim edilen mal veya paranın,-evlilik akdini satış akdine benzeterek- bir satış bedeli olduğu yönünde yorumlar olsa da, söz konusu ödemenin kızın fiyatı olarak telakki edilemeyeceği, bunun kızın çeyizine bir katkı veya terbiyesi için sarf edilen masraflara bir iştirak ya da süt hakkı olarak yorumlamanın daha doğru olacağı kanaati hakimdir. Evlenecek kızın ailesine yapılan ödemeler günümüzde de özellikle kırsal kesimlerde “başlık, ağırlık veya namzetlik akçesi” adıyla varlığını sürdürmektedir (Aksoy, 1991; Acar, 2019; Yargı, 2006). Benzer uygulamaya muhtelif adlarla (mesela mehir, dowry) diğer toplumlarda da rastlanmaktadır.

Yahudilikte mehir nikâh akdinin bir unsurudur ve mehirsiz nikâh batıl kabul edilmiştir (Sabûnî, 1986; Algül, 2019). Bu da gösteriyor ki İslâm’dan önce de bir mehir uygulaması vardı ve bu sadece Arap toplumuna mahsus değildi. Ayrıca Romalılar ve Fransızlarda da benzeri bir sistem olduğu ve hatta bazı toplumlarda söz konusu malı kadının erkeğe ödediği kaynaklarda aktarılmıştır. Hristiyanlarda gelin tarafının damada götürdüğü mal ve parayı ifade eden “drahoma” söz konusudur (Cin, 1988; Acar, 2019; Döndüren, 1998). Drahoma, erkek tarafına, yeni bir ev kurmak konusunda yardım ve hediye amacıyla ödenir. Örneğin Hindistan bölgesinde kız babasının, kızı evlenip erkek tarafına yerleşmesine rağmen, damada bir miktar para ödediği ifade edilmektedir. Drahoma uygulamasının bugün dahi birçok Avrupa ülkesinde devam ettiği bilinmektedir (Algül, 2019)

Arap toplumunda ve diğer toplumlarda yer alan mehir ile İslâm’ın öngördüğü mehir arasında benzerlikler olmakla beraber ayrıldığı yönler de vardır. Eski Araplarda evlilik akdinde kadına belli bir ödeme yapılmazsa akit meşru ve geçerli sayılmamaktaydı. Kadına mehir ödemek sadece bir bedel değil, aynı zamanda bir şeref göstergesiydi. Asıl olan mehrin evlenecek kadına verilmesiydi. Fakat genellikle evlenecek kadının velisi söz konusu ödemeyi alır ve kadının koca evine giderken götüreceği çeyizin masraflarına sarf ederdi. Kimi zaman da veli, malın tamamına el koyar ve kıza hiçbir harcama yapmazdı. Bu ödemenin evlenecek kızın velisine ait bir hak olduğuna inanılırdı (İbnü’l- Arabî, I/1987; Topaloğlu, III/2019). İslâm hukukunda ise mehir evlenecek kızın ailesine değil, doğrudan kendisine verilmekte veya doğrudan ona borçlu olunmaktadır. Dolayısıyla İslâm hukukunda uygulandığı şekliyle mehrin satış bedeline, evlenmenin de satım akdine benzetilmesi mümkün değildir. Çünkü nikâh akdini satım akdine benzettiğimizde, satım bedeli bizzat satımın konusu olan kimseye verilmiş olmaktadır. Öte yandan evlenecek kızın evlenme sözleşmesinin tarafı olduğunda hiç tereddüt yoktur. Bir kimsenin bir akdin hem konusu hem de tarafı olması ve satım bedelini de bizzat alması hukuken mümkün değildir. Üstelik kadın almış olduğu bu mehir karşılığında Hanefilere göre herhangi bir çeyiz hazırlamak mecburiyetinde değildir. Diğer mallarda nasıl tasarruf edebiliyorsa mehirde de aynı şekilde tasarruf etme hak ve yetkisine sahiptir. Ayrıca mehir nikâhın şartlarından değil, sonuçlarından biridir. Nikâh esnasında belirtilmemiş hatta verilmeyeceği şart koşulmuş bile olsa yine de evlenen kadın mehire hak kazanmaktadır. Mehrin belirlenmemiş olması evlenmenin geçerliliğine halel getirmemektedir. Bu yönüyle de mehir satım bedelinden ayrılmaktadır. Çünkü bir satım akdinde satım bedeli sonuç değil, o akdin sıhhat şartlarından biridir.

Satım bedeli belirlenmediğinde akid fâsid olmaktadır (Aydın, II/2010; Yargı, 2006). İslâm, cahiliye döneminde uygulama alanı bulan mehri aynen kabul etmiş, ancak uygulanış biçimini kadının lehine değiştirerek bizzat kendisine verilmesi şartını getirmiş, bu uygulamanın kâğıt üzerinde kalmasını istememiştir (Cin, 1988).

Günümüzde uygulama alanı bulan başlık gibi bazı geleneklerin, İslâm'dan kaynaklandığını zannedenler mehir ile başlığı eş değer olarak kabul etmektedir. Bu durum belki de farkında olmadan İslâm hakkında yanlış kanaatlere yol açmaktadır. Bu nedenle İslâm'dan kaynaklanan geleneklerin diğerlerinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede başlık uygulamasının ve süt hakkı gibi mefhumların İslâm ile hiçbir ilgisi olmadığını söylemek mümkündür. Başlık kaynağını örf ve âdet hukukunda bulan bir uygulamadır.

4. MEHRİN MEŞRUIYETİ VE MİKTARI

Mehrin meşruiyeti Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kur'an'da "Kadınlara mehirlerini cömertçe verin..." (Nisa, 4/4), "Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra karşılıklı anlaşmanızda sizler için bir beis yoktur" (Nisa, 4/24) buyurulmaktadır. Burada emrin muhatabı, kadınların kendileriyle evlendikleri erkeklerdir. Yüce Allah, bu erkeklerle mehirlerini gönül hoşluğu ile vermelerini, onu karşılıksız bağışlamalarını emretmektedir. Ayetteki emrin velilere yönelik olduğu da ileri sürülmüştür. Çünkü cahiliye döneminde veli, kadının mehrini alır ve ona bir şey vermezdi. Bu ayet cahiliye dönemindeki uygulamaları ortadan kaldırmakta, mehrin kadının hakkı olduğunu, ona verilmesi gerektiğini bildirmektedir. Buna göre mehir, veliler tarafından faydalanmaksızın bütünüyle kadınlara teslim edilmelidir. Kadın almış olduğu mehri hiç kimseye vermek zorunda değildir. Diğer mallarında nasıl tasarruf hakkına sahip ise mehirde de tasarrufta bulunabilme hakkına sahiptir. Kadınlara verilen mehrin sonradan çeşitli yollarla geri alınması da İslâm'da kınanır. Hz. Peygamber de bu hususta kendisi örnek olduğu gibi kadın haklarının korunması, onların gönül hoşnutluğunun sağlanması konusuna ayrı bir önem vermiştir (Cin, 1988; Güleç, III/1997; Aslan, 2015; Çolak, 2018).

Hz. Peygamber yapmış olduğu bütün evliliklerinde hanımlarına mehir vermiştir. Şayet mehir vermek vacip olmasaydı ömründe bir defa da olsa en azından mehir vermenin vacip olmadığını göstermek için terkederdi. Bu bakımdan zikredilen nasslar ve resulullah'ın mehirsiz evlilik yapmaması, onun vacip olduğunun delilidir. Sahabe döneminden günümüze kadar bütün alimler de mehrin vücubiyeti konusunda icma etmiştir (Şirbîni, II/1997; Zuhaylî, VII/1985; Acar, 2019).

Mehirden akit esnasında hiç söz edilmese veya o sırada gündeme gelmek ve hatta miktarı tespit edilmese ya da hatta mehir verilmeyeceği erkek tarafından şart koşulsa bile, kadın belli ölçülere göre yine de mehre hak kazanır. (Kâsânî, II/1986; Zuhaylî, VII/1985). Mehir miktarına gelince, bunun, tarafların ekonomik gücüne, sosyal konumuna, dönemin ve bölgenin şartlarına da bağlı olarak taraflar arası anlaşma ile belirleneceği açıktır. Bununla birlikte İslâm hukukçuları mehrin en alt ve üst sınırının ne olması gerektiği konusunu ayrı ayrı tartışmışlardır. Kur'an ve sünnette mehrin en fazla ne kadar olması gerektiği hususu bildirilmediğinden müçtehidler mehrin üst sınırının bulunmadığı hususunda ittifak etmiştir (İbn Rüşd, II/1985).

Nitekim bu hususa delalet eden ayet-i kerimede “Eğer bir eşi bırakmak durumunda olur, onun yerine başka bir eş alırsanız, bıraktığınız eşlerden birine yükler dolusu mehri vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şey almayınız!” (Nisa, 4/20) buyrulmaktadır. Hz. Ömer, halifeliği döneminde bu konuda 12 Ukiyye, yani $12 \times 40 = 480$ dirhem gümüş olarak bir üst sınır belirlemek teşebbüsünde bulunmuş, ancak az önce kaydettiğimiz ayet-i kerime kendisine Fatıma bt. Kays tarafından hatırlatılınca bundan vazgeçmiştir (Ebû Zehra, 2005; Kahveci, 2019; Gökmenoğlu, 1998; Gezer, 2017).

Hz. Ömer’in rivâyetine göre Hz. Peygamber eşlerine 480 dirhem mehir vermiştir. Hz. Aişe’nin rivâyetine göre ise Hz. Peygamber hanımlarına 500 dirhem mehir vermiş kızları için de 500 dirhem istemiştir. Hz. Peygamber -mehirsiz evlenme ruhsatı olduğu halde- evliliklerinde genellikle mehir vermiştir. Bazı eşlerine farklı miktarlar ödemiş olsa da ortalama meblağın 400-500 dirhem civarı olduğunu söylemek mümkündür. Bu miktar, günümüz rakamlarıyla kabaca 76.500-95.625 ₺ civarındadır. Bununla birlikte 10 dirhem vererek, azad etmeyi mehir sayarak veya Hz. Zeyneb bint. Cahş örneğinde olduğu gibi, hiç mehir vermeden yaptığı evlilikleri de mevcuttur (Zuhaylî, VII/1985; Döndüren, 1995; Algül, 2019). Nitekim gençlerin evlilikten kaçmamaları için mehrin kolaylaştırılması ve miktarının yüksek tutulmaması hususunda da Hz. Peygamber şöyle demiştir. “Nikâhın en bereketlisi, külfet olarak en kolay olanıdır” (Ahmed b. Hanbel, VI/82) . Diğer bir hadisinde de “Nikâhın en hayırlısı kolay olanıdır.” (Ebû Davûd, “Nikâh”, 32) buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber, parası olmayan, mehir olarak bir yüzük de bulamayan fakat evlenmek isteyen fakir bir sahabeyi “Bildığın ezberindeki surelere karşılık seni ona nikâhladım” (Buhârî, “Nikâh”, 14) diyerek evlendirmiştir. Şunu da ifade etmek gerekir ki cimrilik sebebiyle mehrin miktarını düşürmeye kalkışmak da “Kadınlara mehirlerini cömertçe verin” (Nisa, 4/4.) ayetinin hükmünce amel etmemek olacaktır.

Mehir miktarının en azının ne kadar olması gerektiği konusunda fakihler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefiler “On dirhemden az mehir yoktur” (Dârekutnî, Sünen, IV/274) şeklindeki hadisi dikkate almışlar ve mehrin alt sınırını 10 dirhem gümüş olarak belirlemişlerdir (Serahsî, V/2001). Ancak o zamanlar bu paraya iki tane kurban olmaya elverişli koyun satın alınabiliyordu. Onlara göre nikâh sırasında mehir konuşulmuş olmasa, hatta mehir 10 dirhemden az olarak tespit edilmiş olsa da kadın yine 10 dirhem mehir almaya hak kazanır. Maliki mezhebine göre mehrin en az miktarı çeyrek dinar veya üç dirhem gümüştür. Mehir miktarlarının takdirindeki bu ihtilaf, hırsızlık sebebi ile elin kesilebilmesi için çalınan malın değerinin farklı takdir edilmesinden kaynaklanmaktadır. Hanefiler bu malı 10 dirhem olarak, Mâlikiler ise 3 dirhem olarak tespit etmiştir. Şafii ve Hanbelilere göre mehrin en az miktarı tesbit edilememiştir. İktisadi değeri olan herşey, az veya çok olsa da mehir olabilir. Zira mehrin verilmesi gerektiğini ifade eden âyetlerde malın az veya çok oluşuna ilişkin herhangi bir sınırlama getirilmemiştir (Kâsânî, II/1986; Acar, 2019; Çolak, 2018; Yaman, 2008; Döndüren, 1995).

5. MEHRİN KONUSU

İslam hukukuna göre satışı ve kullanılması yasaklanmamış olan her türlü mal veya parasal değeri olan her türlü menfaat mehir konusu olabilir. Hanefilere göre mehir olarak kabul edilecek meblağın mutlaka maddi mallardan olması şart olup menfaat gibi maddi yönü olmayan değerler mehir olarak kararlaştırılamazlar. Çünkü onlara göre menfaatler mal olarak kabul edilmezler. Onlar bu görüşlerini “Bunlardan başkasını namuslu olmak ve zina yapmamak şartıyla mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı” (Nisa, 4/24) ayetinde geçen “mallarınız” ifadesine dayandırır (Kâsânî, II/1986). Şâfiiler ise menfaatlerin de maddi mallar gibi mehir olacağı kanaatindedirler (Şîrâzî, II/1995). Onlar bu görüşlerini Kur’an’daki Şuayb kıssasında zikredilen olay (Kasas, 28/27) ile Hz. Peygamber’in sahabeden birisini ezberindeki Kur’an ayetlerine mehir olarak öğretmek üzere, bir kadınla evlendirmiş olmasını delil olarak kabul etmektedirler (Buhârî, “Nikâh”, 15; Ebû Dâvûd, “Nikâh” 31). Mâliki mezhebi mehir konusunun çerçevesini daha geniş tutmuştur. Onlara göre hacca götürme gibi hizmetler de mehir olabilir (Zuhaylî, VII/1985; Aslan, 2015). Ancak bu konuda da ihtilaflar söz konusudur. Diyanet İşleri Başkanlığının fetvasında da hacca götürme maddi bir külfet gerektirdiği ve burada amaç erkeğin kadına hizmeti değil, hac masraflarını karşılama olduğu için bunun caiz olduğu görüşü tercih edilmelidir. Diğer taraftan evlenecek kadının mehir olarak muhatabının “namaz kılmasını, oruç tutmasını, sigara ve alkol gibi kötü alışkanlıkları terk etmesini istemesi”-ki bunlar zaten kişinin yerine getirmesi gerekli görevler olduğu için –mehir olmaz (Fetvalar, 2019).

Kur’an’ın nüzulüne, Hz. Peygamber’in bizzat uygulamasına şahitlik etme imkânına sahip olan sahabe, mehir hususunda, ayetlerdeki vurgunun ve Resûlullah’ın titizliğinin farkındaydılar. Ashabın mehir olarak, az veya çok mutlaka bir şeyler verme gayretinde oldukları görülür. Öyle ki evlenen birine “Mehir verdin mi?” diye sorulmaz, “Mehir olarak ne verdin?” denirdi. Hz. Peygamber’in verdiği mehirler için ortalama bir miktar belirleme imkânı olsa da sahabe için aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zira sadece müslüman olmaktan, 100.000 dirheme kadar uzanan geniş bir yelpaze söz konusudur (Algül&Habergetiren, 2019). Bu geniş yelpaze, uygulamada kolaylığı ve her kesim için örnekliği de beraberinde getirir. Sahabe uygulamalarından hareketle, maddi imkânı olanların mehrin işlevini yerine getirecek bir miktar vermeleri gerektiğini söylemek mümkündür. Zira Hz. Peygamber’in verdiği miktarın altında mehir veren sahabilerin genellikle o miktarı veremeyecek durumda oldukları görülür. Buna rağmen maddi imkânı olanların yüksek miktarlarda mehir vermeleri durumunda herhangi bir engel yoktur. Ekonomik durumu müsait olanlar için hal böyle iken, maddi imkândan yoksun olanların da güçleri nisbetinde mehir vermeleri, sırf bu sebepten dolayı evlilikten kaçınmamaları gerektiği söylenebilir (Algül &Habergetiren, 2019).

6. MEHRİN SAHİBİ

Konuyla ilgili İslâm’ın getirdiği düzenleyici hükümlere göre mehir üzerinde mutlak hak sahibi olan kişi evlenen kadının kendisidir. Geçmiş dönem İslâm hukukçuları evlenen kadın adına babası veya baba tarafından dedesinin mehri alabileceği görüşünde olmalarına rağmen almış oldukları mehrin hiçbir miktarın sahip olamayacakları gibi mehrden kızın rızası olmadan onun adına tasarrufta da bulunamazlar (Serahsî, V/2001; İbnü’l- Arabî, I/1987; Bilmen, II/1970; Ebu Zehra, 2005; Kahveci, 2019).

Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre mehrin sahibi kadın olduğu için mehrinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Onun izni olmadan anne, baba, kocası da dahil hiç kimse kadının mehri üzerinde tasarrufta bulunmaz. Hukuk-i Aile Kararnamesi de bunu “mehr menkûhanın malı olup onunla cihaz yapmaya cebr olunmaz ve bir kızı tezvic veya teslim için ebeveyn veya akrabasının zevceden akçe ve eşyayı saire almaları memnudur” şeklinde madde olarak kanunlaştırmıştır (HAK, md. 89-90; Karaman, I/1996). Buna karşılık Hanbelilere göre kadının sadece babanın mehir yanında, şayet cari örf varsa, ilave bir meblağ alabilir. Hanbelî hukukçular bu hususta “Şuayb, ben sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımın birisini sana nikâhlamak istiyorum ..dedi” (Kasas, 28/27) ayetine dayanarak Hz. Musa’nın sekiz yıl çalışmasının mehir olduğunu ve kızlara değil Hz. Şuayb’a verildiğini belirtirler (İbn Kudâme, X/1997).

Diğer taraftan kadın kocasından mehir alacağını tahsil etmez veya gönül hoşluğu ile eşine bağışlarsa bu durum için söylenecek bir söz yoktur. Çünkü âyette “Aldığınız kadınlara mehirlerini cömertçe veriniz. Şayet ondan bir kısmını gönül hoşluğu ile bağışlarsa, onu da afiyetle yiyiniz” (Nisâ, 4/4) buyurulmaktadır. Dolayısıyla erkek zor kullanarak ne vermiş olduğu mehri ne de kadının başka bir parasını alabilir. Ancak kadın kendi rızası ile bir başkasına mehri üzerinde tasarrufta bulunma izni verebilir (Topaloğlu, III/2019; Çolak, 2018).

7. MEHRİN ÇEŞİTLERİ

Evlilik sebebiyle vacip olan mehir, akit esnasında tespit edilip edilmemesi bakımından mehr-i müsemma ve mehr-i misil olmak üzere iki kısma ayrılır.

7.1. Mehri Müsemma (Miktarı Taraflarca Belirlenen Mehri)

Akit esnasında veya akit sonrasında tarafların karşılıklı rızaları ile tespit ettikleri mehir dir. Bu mehirde akit esnasında veya sonrasında mehrin ödeme şekli üzerinde taraflar anlaşım yapabilir. Yapılan anlaşmayla mehrin tamamı ertelenebileceği gibi tamamının peşin olarak verilmesi veya bir kısmının peşin geriye kalanının vadeli olarak verilmesi de kararlaştırılabilir. Peşin ödeme şekillerine göre mehr-i müsemma kendi arasında iki kısma ayrılır:

7.1.1. Mehr-i Muaccel (Peşin Verilen Mehri)

Mehir akdin sahih bir şekilde tamamlanması ve diğer şartların yerine gelmesiyle kadın için alacak koca için de borç olarak doğmuş olur. Asli kaynaklarda yer almamış olmasına rağmen uygulamada mehrin peşin olarak ödenmesine hemen ödenmesi gereken anlamında mehr-i muaccel denir. Aslında mehrin İslâm aile hukukuna göre peşin, yani nikah akdinin hemen ardından ödenmesi gerekir. Fakat sonradan mehir alacağı da diğer alacaklar gibi değerlendirilmiştir (Aydın, XXVIII/2003).

Eşler mehrin miktarını belirlemekle birlikte, ödeme şeklini tespit etmemiş olurlarsa, peşin ödenecek miktar örfü göre belirlenir. Örf, tamamını veya bir bölümünün peşin, geri kalanını ileri bir tarihte verilmesi şeklinde meydana gelmişse, buna göre amel edilir. Çünkü mehrin ödeme şekli üzerindeki örf, aksi kararlaştırılmadıkça eşler arasında şart koşulmuş gibidir. Diğer taraftan kimi fakihler kadına zifaktan önce mehrin bir kısmının peşin olarak verilmesini müstehap kabul etmişlerdir.

Hz. Ali, Hz. Fatıma ile evlenip zifafa girmek istediğinde Hz. Peygamber, Hz. Fatma'ya bir şey verinceye kadar damadını zifaktan mene etmiştir (Döndüren, 1995; Acar, 2019).

Mehr-i muacceli erkek hanımına veremeyecek durumda ise Hanefi ve Hanbelilere göre zifaktan önce veya sonra kadının evliliğin feshini isteme hakkı yoktur. Ancak kocasıyla sefere çıkma, onunla beraber olma gibi hususlarda kocanın taleplerine cevap vermek durumunda değildir. Şâfiî ve Mâlikîlere göre böyle bir durumda kadın evliliğin feshini isteme hakkına sahiptir. Şâfiilere göre kadın zifaktan önce veya sonra evliliğin feshini talep edebilir. Mâlikîlere göre ise fesih ancak zifaktan önce olabilir (Zuhaylî, VII/1985).

7.1.2. Mehr-i Müeccel (Ödenmesi Sonraya Bırakılan Mehir)

Mehrin ödenmesinin sonraya bırakılmış olmasına da vadelendirilmiş anlamında mehr-i müeccel denir. Mehrin tamamının veya bir kısmının belirli bir zamana bağlanması, boşanma anına tecil edilmesi ya da ölüm sonrasına bırakılması hukuken mümkün görülmüştür. Mehr-i müeccel için bir müddet tayin edilmiş ise ondan önce kadının mehir talebinde bulunma hakkı yoktur (Hallaf, 1990; Aslan, 2015; Kahveci, 2019).

7.2. Mehr-i Misil

Evlilik anında miktarı belirlenmemiş olan mehirdir. Akit esnasında mehri belirlenöeyen kadın, emsalinin mehri kadar mehir alır. Emsal mehir belirlenirken hangi kadının ölçü alınacağı İslâm hukuk ekollerinde tartışmalı konulardandır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre mehr-i mislin tespitinde kadının baba tarafından hısımları olan kadınlara itibar edilir. Ana baba bir veya baba bir kız kardeşler, halalar, erkek kardeş kızları, amcakızları gibi. Bu meselede akrabalarından en yakın olanlar nazara alınır. Ancak baba tarafından hısımlar olan kadınların bulunmaması durumunda hangi yolun takip edileceğiyle ilgili mezhepler arasında ihtilaf vardır.

Hanefîlere göre yabancıardan sosyal seviye açısından haline benzeyen kadınların mehri esas alınır. Şâfiîlere göre baba tarafından asabe olan kadınlar yoksa zevil erhamdan neneler ve teyzelere itibar edilir. Şayet bunlar da yoksa yabancı kadınlardan emsal olanlar dikkate alınır. Hanbelîlere göre akrabaları arasından kendisine eşit kızların mehirleri esas alınır. Bu akrabaların baba veya anne tarafından olmaları fark etmez. Bunlardan sırayla en yakın olanlara itibar edilir. Şayet akrabalarından emsali yoksa bulunduğu şehrin kadınlarından ona benzer olanlar dikkate alınır. Malikîlere göre akrabalarından denk olan kimseler yoksa yabancı kadınlardan kendisine eşit olanlara itibar edilir.

Mehrin tespitinde akit esnasında kadının haiz olduğu çeşitli özellikler dikkate alınır. Zenginlik, güzellik, akıl, servet, bekârlık, iffet, eğitim, güzel ahlâk, yaş, soy, dindarlık gibi rağbet edilen sıfatlar mehr-i mislin tespitinde rol oynayan unsurlardır. Bu vasıfların değişmesi halinde mehr-i misil de değişir. Mehir tayininde evlenecek kadınla ona emsal alınacak kadınların evlenme akdinin icra edildiği zamanda haiz oldukları vasıflar esas alınır. Bu vasıfların akitten sonra değişmeleri emsale zarar vermez (Mevsılî, III/2007; Zuhaylî, VII/1985).

Sahih bir evliliğin ardından mehirin ödenmesinin gerekli olduğu açıktır. Ancak mehir borcunun doğması için ya evlenen kadın zifaf için hazır olmalı ve aralarında sahih halvet vuku bulmalı veya taraflardan birisi nikâhtan sonra ve zifaf veya sahih halvetten¹ önce ölmüş bulunmalıdır. Nikâh akdi yapıldıktan sonra, fakat zifaf veya sahih halvetten önce bir ayrılık meydana gelirse ayrılığa kimin sebep olduğuna bakılır. Eğer ayrılığa erkek sebep olmuşsa şu âyetin hükmü gereğince konuşulan mehrin yarısını kadına ödemelidir. “Eğer siz onları kendileriyle cinsel ilişkide bulunmadan önce boşar; üstelik önceden mehir de tesbit etmiş olursanız, bu mehrin yarısı onlarındır...” (Bakara, 2/237). Eğer daha önce belirlenmiş bir mehir yoksa bu durumda sembolik de olsa maddi bir destek sağlama ve gönül alma amacıyla kadına bazı hediyeler verilir. Müt’a denilen bu hediyeler eskiden beri başörtüsü, elbise, pardesü vb. giysiler olarak takdir edilmiştir (Yaman, 2008). Bununla beraber kadının mehre tümüyle veya yarısıyla hak kazandığı bu durumlar yanında hiç kazanmadığı durumlar da vardır. Nitekim nikâh akdinden sonra cinsel ilişki veya sahih halvetten önce kadının velisinin kefâet sebebiyle evliliği feshettirmesi gibi bir gerekçe ile ayrılığa kadın sebep olmuşsa veya erkek bulûğ muhayyerliği sebebiyle nikâhı feshettirmişse kadın mehre hak kazanamaz (Acar, 2019).

8. MÜT’A

Müt’a, sözlükte yararlandırmak veya yararlanılan şey demektir. Bir hukuk terimi olarak “mehri belirlenmemiş, zifaf ve sahih halvet gerçekleşmeden boşanan kadına, boşayan kocası tarafından verilen başörtüsü, elbise, pardesü gibi eşyalara” denir (Nesefî, III/1997; Şener, III/1997). İslâm hukukçularına göre müt’a verilmesinin hukukî dayanağı: “Nikâhtan sonra, henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size bir sorumluluk yoktur. Bu durumda onlara (boşanan kadınlara), müt’a verin. Zengin olan durumuna göre, darlık içinde olan da kendi gücüne göre vermelidir. Münasip bir müt’a vermek iyiler için bir borçtur” (Bakara, 2/236) ayetidir. Ayetten anlaşıldığı üzere müt’anın miktarını boşayan kocanın mali durumu belirler. Müt’anın miktarı mehr-i mislin yarısından fazla olmamalıdır. Buna göre evlenen eşler arasında cinsel birleşme vuku bulmadığı gibi akit sırasında belirlenmiş (müsemma) bir mehir de yoksa sembolik de olsa, koca, boşadığı eşine maddi destekte bulunur (Mevsilî, III/2007; Zuhaylî, VII/1985).

Nikâh akdinde mehir tayin edilmeksizin evlenen kadına İslâm hukuk literatüründe mufevvida denilir. Mehri belirlenmeden, henüz zifaf ve sahih halvet gerçekleşmeden boşanan kadına müt’anın verilmesi farz iken mehri belirlenip zifafa girdikten sonra boşanmış kadınlara verilmesi ise müstehap kabul edilmiştir. Bu durumda cinsel temastan önce boşama meydana gelirse müt’a gerekli olur. Bunun dışında kalan ayrılıklarda müt’a, zorunlu olmamakla beraber teşvik edilmiş bir davranıştır (Karaman, I/1996; Şener, III/1997; Aslan, 2015).

¹ Sahih halvet, cinsel eksiklik veya hastalık gibi hissî, oruç tutuyor veya ihramda bulunuyor olmak gibi şer’î bir engelin bulunmaması şartıyla eşlerin izni olmadan kimsenin giremeyeceği, erkek ve kadının, kimsenin göremeyeceği, uğrayıp rahatsız edemeyeceği bir mekanda baş başa olmaları anlamına gelmekte ve bazı bakımdan zifafı aynı hukuki sonuçları doğurmaktadır (Yaman, 2008).

9. SONUÇ

Hız. Peygamber'in hayatı, müslümanlar için her yönden örnek olduğu gibi, fikhî hükümler hususunda da ikinci referans kaynağıdır. Bu nedenle herhangi bir konuda hüküm tespit edilmeye çalışılırken ilgili ayetlerden sonra müracaat edilecek merci sünnettir. Tabiatıyla bu durum, mehre ilişkin hükümlerin belirlenmesi çabasında da geçerlidir. İlgili ayetler, mehrin ödenmesini emrederken, (en-Nisâ 4/24-25) gönül hoşnutluğu ile verilmesi gerektiğini, (en-Nisâ 4/4) kadının rızası olmadan tamamının veya bir kısmının geri alınamayacağını (el-Bakara 2/229) bildirir. Hız. Peygamber de bu konuda oldukça titiz davranarak nikâhların mehrsiz olmamasına özen göstermiştir. Bu durumu dikkate alan fukaha, mehrin vacip olduğu, her sahih evliliğin mehri gerektireceği hususunda ittifak etmiştir. Hız. Peygamber - mehrsiz evlenme ruhsatı olduğu halde- evliliklerinde genellikle mehir vermiştir.

Mehir, bireysel ve toplumsal birçok hikmet ve maslahatı bünyesinde barındıran ilahi bir hediyedir. Buna rağmen hakkında önemli bilinç boşluğu bulunmaktadır. Mehir ile ilgili günümüz müslümanları yeterince bilgilili değildir. Bu konuyu hiç duymayanlar olduğu gibi, bunu kadına maddi bir değer biçilmesi veya onun mehir ile satın alınması gibi fitrata uygun olmayan vasıflarla değerlendirenler de vardır. Hâlbuki mehir kadın için maddi bir güvencedir. Mehir erkeğe bir haksızlık değil, şer'i bir vazifedir. İslam'ın bu müesseseden muradı, kadının onurunu ve şerefini yüceltmektir. Kadının gelecekte maddi sıkıntı çekmemesi gayesine matuftur. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarına ortalama 500 dirhem gümüş verdiği anlaşılmıştır. 500 dirhem alım gücü, o günün şartlarında 100 koyun idi. Diğer bir açıdan ele alacak olursak; nisab miktarının 40 koyun ya da 200 dirhem gümüş olduğu göz önüne alındığında, Efendimiz'in (s.a.v.) verdiği miktar nisab miktarının 2,5 misli olduğu görülmektedir. Yani o günkü hanımlar evlenmek ile zenginleşiyorlar zekat için gerekli olan nisap miktarının iki buçuk misline ulaşıyorlardı (Gezer, 2017). Dini hukukta mehir kadının öz hakkı olarak nitelendirilip ancak onun rızasıyla tespit edileceği ve harcanabileceği belirtilmiştir. Bu itibarla, evlenmelerde kadının hakkının korunması hem kul hakkı ihlalinin önlenmesi hem de aile saadatinin sağlanması açılarından önem taşımaktadır. Taraflar evlilik birliğini kurarken mehirle ilgili sözleşmelerini Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinde delil teşkil edecek şekilde kayıt altına almayı ihmal etmektedirler. Dolayısıyla mağduriyetlerin ortadan kalkması için bu konuda evlenecek çiftlerin bilinçlendirilmesi esastır.

KAYNAKÇA

- Acar, H.İ. (2017). İslâm Aile Hukuku, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, M. (1991). "Başlık ve Mehir Kavramları Üstüne Bir Deneme", Türk Dünyası Araştırmaları, 73:87-90.
- Akyüz, J. (2005). "Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan "Mehir" Hakkında Bazı Düşünceler", Tarih Araştırmaları Dergisi, 27(37):213-230.
- Algül, A. B. (2019). "Hız. Peygamber Döneminde Mehir Uygulamaları Ve Mehrin Hikmetleri", Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Algül, A. B. & Habergetiren, Ö. F. (2019). "Hız. Peygamber Dönemi Mehir Miktarları Ve Günümüzdeki Karşılıkları", Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (12).
- Aslan, M. S. (2015). İslâm Aile Hukuku, Emin Yayınları, Bursa.

Aydın, M. A. (2010). “Aile Hayatı”, İlmihal II (İslâm ve Toplum), TDV Yayınları, Ankara.

Bilmen, Ö.N. (1985), Hukui İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

Dâmad Efendi. (ty). “El-Mecmau’l-Enhur fi Şerhi Multeka’l-Ebhur I-II, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî”, Beyrut, c:1.

Döndüren, H. (1995). Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayınları, İstanbul, c:1.

Duman, Z. (2006). Beyânu’l-Hak (Kur’an-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri), Fecr Yayınları, Ankara.

Ebu Zehra, M. (2005). El-Ahvâlü’s-Şahsiyye, Dârü’l-Fikr el-Arabî, Kahire.

Erdoğan, M. (1998). Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Fetvalar (2019), (Din İşleri Yüksek Kurulu), DİB Yayınları, İstanbul.

Gezer, A. (2017). “Hz. Peygamber Dönemi Mehir Uygulaması İle Günümüz Mehir Uygulamasının Karşılaştırılması”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s.6.

Güleç, H. (1997), “Mehir”, İslâm’da İnanç İbadet Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, MÜİFAV Yayınları, İstanbul, c:3.

Gökmenoğlu, H. T. (1998), “İslâm Hukukunda Mehir”, Mehir Dergisi, Konya.

Hallâf, A. (1990). Ahkâmü’l-ahvâli’s-Şahsiyye fi’s-şer’iati’l-İslamiyye, Dârü’l-Kalem, Kuveyt.

İbnü’l Arabî, (1987). Ahkâmü’l-Kur’an, (tahkik: Ali Muhmmmed el-Becvavî), Darü’l-Ma’rife, Beyrut.

İbn Kudâme, M. (1997). El-Muğnî, Dârü Alemlî’l-Kütüb, Riyad.

İbn Rüşd, (1985). Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihayetü’l-Muktesid, yy, İstanbul.

Kahveci, N. (2019). İslâm Aile Hukuku, Hikmetevi Yayınları, İstanbul.

Karaman, H. (1996). Mukayeseli İslâm Hukuku, Nesil Yayınları, İstanbul.

Kâsânî, Ebu B. (1986). Bedâi’u’s-sanâi, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, c:2.

Mevsilî, A. (2007). El-İhtiyar, Dârü’l-ma’rife, Beyrut.

Nablusî, M. (2017). Tefsirü’l-Nablusi: tedebburu âyâtillâh fi’n-nefs ve’l-kevn ve’l-hayat, Müessesetü’l-Fursan [al-Fursan est. for Publishing & Distributing], Amman.

Nesefî, E.B. (1997). El-Bahru’r-Raik Şerhu Kenzi’d-Dekâik, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut.

Sâbûnî, A. (1986). Şerhu Kavânîni’l-Ahvâli’s-Şahsiyye es-Sûrî, Câmiatu Dimeşk, Dimaşk, c:1.

Serahsî, (2001). El-Mebsût, Darü’l-Ma’rife, Beyrut.

Şirin, Ş. (2015). “İslâm Hukukunda Mehir Davaları, Marife” Dini Araştırmalar Dergisi, XV(2): 297-319.

Şîrâzî, E. İ. (1995). El-Mühezzeb, Dârü’l-Kalem, Dimaşk.

Şîrbînî, M. (1997). Muğni’l-Muhtâc, Dû İhyâi’t-Turâsi’l Arabî, Beyrut.

Topaloğlu, B. (2019). Te’vilât ü’l-Kur’ân Tercümesi, (çev: Yunus Vehbi Yavuz), Ümraniye Belediyesi, İstanbul.

Yaman, A. (2008), İslâm Aile Hukuku, MÜİFAV Yayınları, İstanbul.

Zeydan, A. (1993), el-Mufasssal fi ahkâmi’l-mer’e, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut.

Zuhaylî, V. (1985). El-Fıkhu’l-İslâmî ve edilletuhu, Dârü’l-fikr, Dimaşk.

A CORPUS-BASED STUDY OF THE POLYSEMIC TURKISH VERB “KIR-”

Master’s Degree Student İpek GÜZELŞEMME

Mersin University Social Sciences Institute English Language and Literature Dept.

ORCID: 0000-0002-8815-2177

ABSTRACT

Many words have several meanings. Polysemy is defined as the phenomenon that a single word or phrase has different but interconnected and related meanings (Aksan, 1999; Cruse, 1986; Lyons, 1977; Panman, 1982; Taylor, 1995).

The aim of this study is to examine the polysemic verb “kır-” in terms of its typical meaning, colligations, collocations, semantic preference, semantic fields and semantic prosodies by using the Turkish National Corpus (TNC)

This study is based on a corpus analysis and this analysis is carried out through computer assistance and the linguistic data are examined with special focus on concordances occurrences of the verb “kır-”.

The study is carried out through the Turkish National Corpus (TNC) which is the first reference corpus of Turkish language (Aksan, Aksan, Koltuksuz et al., 2012), developed according to the principles and approaches of corpus linguistics, balanced, and has 50 million words and examples of written and spoken Turkish texts. The abovementioned verb is searched without any case sensitive option. The concordance lines are generated by sorting 5 words left of the key word and 5 words right of the key word.

The typical meaning of the polysemic verb “kır-” is found to be “to break bony organs (such as nose, back, tooth, foot)”. Looking through the TNC, it is observed that the verb “kır-” appears in compound verbs via transitivity and they vary. The key verb also has been divided into 9 different semantic fields and its semantic prosodies are found to be based on the context that the compound verbs are used in. Samples from the corpus and the tables are given in the study in terms of all abovementioned studied areas.

Keywords: linguistics, corpus linguistics, polysemy, kır-

1. INTRODUCTION

Many words have several meanings. Polysemy is defined as the phenomenon that a single word or phrase has different but interconnected and related meanings (Aksan, 1999; Cruse, 1986; Lyons, 1977; Panman, 1982; Taylor, 1995).

Context should be taken into the consideration while conducting studies that aim to find out different meanings of words. In this sense, because corpora contain real language data, they promote the reliability of such studies. Corpora also give the words in different contexts. The frequency of words can be easily found in the corpora, so they are also functional for the authors of dictionaries. An author can decide which meaning to be given first in the dictionary by looking into the frequency of the meanings.

The aim of this study is to examine the verb “kır-” in terms of its typical meaning, colligations, collocations, semantic preference, semantic fields and semantic prosodies by using the Turkish National Corpus (TNC)

2. THEORETICAL FRAMEWORK

A corpus is defined as a collection of texts representative of a language or language variety, stored electronically for the purpose of linguistic research (Sinclair, 2005). A corpus does not contain new information about language but empirical examinations of corpus data which would surface variation in language use, collocation, phraseology and semantic prosody, complementing intuitive knowledge of word-combination possibilities in language contexts (Hunston, 2002:3).

Corpus semantics is an approach that examines language by using observable data created by combining a large number of texts as basic evidence to show the meanings and uses of words and phrases (Uçar & Kurtoğlu, 2011).

According to Stubbs, the words gain their meaning from the words they are frequently used with (2005). Stubbs defines collocation as "frequent use of words together" (2005:29).

By looking at the collocations of words, their different meanings and frequency of use can be determined. This can be also achieved by using a corpus. Collocations can be used to find out a word's typical meaning (the most frequently used), central meaning the grammatical forms that it appears in, and the semantic field of it. Semantic field is used to describe the semantic relationships between words.

The first scientist who remarked the notion of "semantic prosody" is Sinclair (1987, 1991) by using the term "lexico-grammatical environment". The term "Semantic prosody" was first used by Louw (1993) and the same notion was named as "Semantic prosody/harmony" by Lewandowska-Tomaszczyk (1996). Stubbs firstly used the term "collocational prosody" (1995) and then, preferred the term discourse prosody (discourse prosody) based on the fact that the semantic discipline is concerned with the language-independent side of the speaker, while the prosody is related to the positive / (more) negative attitudes of the speaker (2001).

Semantic prosody, also discourse prosody, describes the way in which certain seemingly neutral words can be perceived with positive or negative associations through frequent occurrences with particular collocations (Louw, 2000; Partington, 1998, 2004; Stubbs, 2001; Sinclair, 1991). Semantic prosody can only be found by looking at numerous examples of a word or phrase and contains the meaning of the entire phrase more than individual words because semantic prosody is based on the typical use of the words (Hunston, 2002: 142).

3. METHODS

This study is based on a corpus analysis and this analysis will be carried out through computer assistance and the linguistic data will be examined with special focus on concordances occurrences of the verb "kır-".

The study is carried out through the Turkish National Corpus (TNC). The Turkish National Corpus (Aksan, Aksan, Koltuksuz et al., 2012), which is developed according to the principles and approaches of corpus linguistics, is web-based, user-friendly, takes the best practices as an example and adapts them to the corpus design process, has a unique interface design, has the power of linguistic representativeness, balanced and has examples of written and spoken Turkish texts, is the first reference corpus of Turkish language. (Aksan)

It has 50 million words. The abovementioned verb will be searched without any case sensitive option. The concordance lines will be generated by sorting 5 words left of the key word and 5 words right of the key word.

4. FINDINGS

The meanings of the verb “kır-“in the dictionaries are given in the table below. The first meaning in both dictionaries is “to smash hard things by hitting or crushing”.

Table 1. Meanings of the Verb “kır-“in Dictionaries

Turkish Language Institute (TDK) Turkish Dictionary	Language Association Turkish Dictionary
Kırmak: 1. -i Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak: 2. -i İri parçalara ayırmak. 3. nesnesiz Belirli bir biçimde katlamak: 4. -i Öldürmek, yok olmasına neden olmak: 5. -i Bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek: 6. -i Tavlada karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak. 7. -i Vücut kemiklerinden birini parçalamak: 8. -i Tahılı iri ve kaba öğütmek. 9. -e Hareket durumundaki canlının veya taşıtın yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek: 10. -i, mecaz Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek: 11. -i, mecaz Yok etmek: 12. -i, mecaz Gücünü, etkisini azaltmak: 13. -i, argo Kaçmak, uzaklaşmak. 14. nesnesiz, ticaret Değerinden düşük fiyata almak.	Kırmak: 1. (Sert şeyleri) Vurarak ya da ezerek parçalamak 2. İri parçalara ayırmak 3. (Kemikte) Kırık oluşmasına yol açmak 4. Kabuklu bir yiyeceğin kabuğunu parçalamak 5. (Bir direnci, eylemi) Durdurmak 6. Belirli bir biçimde katlamak 7. Öldürmek, yok olmasına neden olmak 8. Azaltmak, indirmek 9. mec. Gücünü, etkisini azaltmak 10. mec. Yok etmek 11. tic. İndirimle almak 12. Dileğini kabul etmeyerek ya da beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek 13. (Tavla gibi oyunlarda) Karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak 14. (Dümen, direksiyon vb. için) Belli bir yöne döndürmek 15. (Tahıl için) İri ve kaba öğütme 16. (-e) (Hareket durumundaki canlının ya da taşıtın) Yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek 17. argo Kaçmak, uzaklaşmak 18. argo (Okul, iş gibi gidilmesi gereken bir yere) Gitmemek

The TNC reveals that the first meanings in the dictionaries and the typical meaning of the mentioned verb are the different.

Table 2. Observed Meanings and Frequencies of the Verb “Kır-“

(Burun, bel, diş, ayak gibi) Kemikli bir organını kırmak To break bony organs (such as nose, back, tooth, foot)	224
Rekor kırmak To beat a record	132
Kalp /kalbini kırmak To get discouraged, to be broken by heart	50
Cam kırmak To break glass	49
Kemiklerini kırmak/kemikleri kırılmak To be fractured on bones, to break someone’s bones	48
TOTAL LINES	503

The most frequently observed meanings are given in the table.

4.1. Colligation

Looking through the TNC, it is observed that the verb “kır-” appears in compound verbs via transitivity and they vary. In Table 3, some examples of compound verbs that contain the verb “kır-“ are given.

Table 3. Compound Verbs that Contain the Verb “kır-“

Compound Verbs			
Belini kırmak	Gönlünü kırmak	Kalıpları kırmak	Tabu kırmak
Cesaretini kırmak	Gücünü kırmak	Kemiklerini kırmak	Temelinden kırmak
Dümen kırmak	Hatır kırmak	Okulu kırmak	Ümit/Ümidini kırmak
Dengeleri kırmak	İsteğini kırmak	Onurunu kırmak	Yapısını kırmak
Direnişi kırmak	Kabuğunu kırmak	Rekor kırmak	Zincirleri kırmak
Fiyat kırmak	Kalbini kırmak	Soyunu kırmak	
Gerdan kırmak	Kalemini kırmak	Şevkini kırmak	

4.2. Semantic Preference and Semantic Fields

Semantic field is the bundle of meaning that is directly or indirectly linked with each other in terms of semantic closeness (Uçar & Kurtoğlu, 2011). Lehrer has defined semantic field as "a set of lexemes which cover a certain conceptual domain and which bear certain specifiable relations to one another" (1985).

Stubbs (2009) defines semantic preference as “the relation of co-occurrence between the phrasal unit and words from characteristic lexical fields.”

Looking through the TNC, the verb “kır-“has been divided into 9 different semantic fields. The first one is the Semantic Field of Body Parts, which is mentioned in Table 4.

Table 4. Semantic Preferences and Semantic Field of Body Parts

Body Part	Frequency	Body Part	Frequency
Kol kırmak	45	Kemiği kırılmak	12
Kemik kırmak	36	El kırmak	12
Burun kırmak	27	Ayak kırmak	7
Bel kırmak	26	Kaburga kırmak	7
Ayağı kırılmak	23	Göz kırmak	5
Bacağı kırılmak	18	Boyun kırmak	3
Kafa kırmak	16	Kalça kırmak	3
Bacak kırmak	14	Parmak kırmak	3
Diş kırmak	13	Bilek kırmak	2

As seen in the table, “kol kırmak/kolunu kırmak (to break the arm of someone)” is the most frequently used with a frequency of 45. “Kemik kırmak (to break a bone)” follows it with a frequency of 36 and “burun/burnunu kırmak (to break a nose)” follows it with 27.

“Receptive/Cognitive/Emotive Semantic Field” is the second field in which the concordance lines are examined. In this field, “kalp kırmak (to break someone’s heart)” is the most frequently used, its frequency is 50. “Cesaretini kırmak (to discourage)” follows it with the frequency of 23 and “Umut kırmak (to disappoint)” is the third most frequently used, its frequency is 17. The table of the abovementioned field is below.

Table 5. Semantic Preferences and Receptive/Cognitive/Emotive Semantic Field

Receptive/Cognitive/ Emotive Situation	Frequency	Receptive/Cognitive/ Emotive Situation	Frequency
Kalbini kırmak	38	Gönlünü kırmak	6
Cesaret kırmak	23	Umutunu kırmak	5
Onur kırmak	14	İsteğini kırmak	4
Kalp kırmak	12	Arzusunu kırmak	2
Umut kırmak	12	Haysiyetini kırmak	2
Şevk kırmak	11	İstek kırmak	2
Hatır kırmak	10	Ümidini kırmak	2
Heves kırmak	9	Gönül kırmak	1

In the 6th table which is below, Semantic Field of Glasswares and their frequencies are given.

Table 6. Semantic Preferences and Semantic Field of Glasswares

Glassware	Frequency	Glassware	Frequency
Cam kırmak	49	Gözlük kırmak	5
Tabak kırmak	15	Çerçeve kırmak	4
Bardak kırmak	10	Vitrin kırmak	3
Şişe kırmak	7	Pencere kırmak	1

It is revealed that “cam kırmak (to break something made of glass)” is the most frequently used with a frequency of 49. It is followed by “tabak kırmak (to break a plate)” with the frequency of 15 and the thirdly most used one “bardak kırmak (to break a glass)”, its frequency is 10.

The 7th table contains the Semantic Field of Solid Things that may be broken.

Table 7. Semantic Preferences and Semantic Field of Solid Things

Solid	Frequency	Solid	Frequency
Kapı kırmak	29	Köşe kırmak	2
Odun kırmak	11	Kapak kırmak	2
Buz kırmak	10	Oklava kırmak	1

It is revealed that “kapı kırmak (to break a door)” is the most frequently used with a frequency of 29. It is followed by “odun kırmak (to break a wood)” with the frequency of 11 and the thirdly most used one “buz kırmak (to break ice)”, its frequency is 10.

In the table below, the Semantic Field of Power is given.

Table 8. Semantic Preferences and Semantic Field of Power

Power	Frequency	Power	Frequency
Gücünü kırmak	18	Güç kırmak	2
Savunmasını kırmak	3	Niteliğini kırmak	1
Etkinliğini kırmak	2		

It is revealed that “gücünü kırmak (to impoverish)” is the most frequently used with a frequency of 18. It is followed by “savunmasını kırmak (to break the defence)” with the frequency of 3 and the thirdly most used one “etkinliğini kırmak (to break the activity)”, its frequency is 2.

Table 9 contains the Semantic Field of Health and it is below:

Table 9. Semantic Preferences and Semantic Field of Health

Health	Frequency
Hastalıktan kırılmak	3
Mikrobu kırmak	1
Sıtmadan kırılmak	1

It is revealed that “hastalıktan kırılmak (to drop like ninepins)” is the most frequently used with a frequency of 3. It is followed by “mikrobu kırmak (to kill the microbes/germs)” with the frequency of 1 and the thirdly most used one “sıtmadan kırılmak (to drop like ninepins out of malaria)”, its frequency is 1.

Words of violence that are used with the verb “kır-“in Turkish are given in the table.

Table 10. Semantic Preferences and Semantic Field of Violence

Violence	Frequency	Violence	Frequency
Açlıktan kırılmak	9		
Baskıyı kırmak	2	Savaştan kırılmak	1
Fakirlikten kırılmak	1		

It is revealed that “açlıktan kırılmak (to be ahungered)” is the most frequently used with a frequency of 9. It is followed by “baskıyı kırmak (to break the pressure)” with the frequency of 2 and the thirdly most used one “fakirlikten kırılmak (to be completely broke) / savaştan kırılmak (”, their frequency is 1.

The words related to success that are used with the abovementioned verb are in the table below:

Table 11. Semantic Preferences and Semantic Field of Success

Success	Frequency	Success	Frequency
Rekor kırmak	132	Puan kırmak	9

It is seen that the Semantic Field of Success contains two phrases, “rekor kırmak (to break a record) is more frequently used than “puan kırmak (to take points off someone)” with a frequency of 132.

4.3. Collocations and Semantic Prosodies

In this part of the study, each semantic field above are examined in terms of their collocations and semantic prosodies.

Looking through the corpus, it is seen that the semantic fields that are related to body parts have negative semantic prosodies except for “belini kırmak”. “Belini kırmak” has semantic prosodies which are based on the context. Is it is used in the meaning of “breaking someone’s backbone”, it has a negative semantic prosody. It is also seen together with negative words such as “zorba (bully), terör (terror), ucuz psikiyatri (cheap psychiatry), Sömürgecilik (colonialism) and etc”. The phrase “zorbanın belini kırmak” means “to prevent the bully do bullying” and when used together with such negative vocabulary, it has a positive semantic prosody because it gives the meaning of “to prevent some negativity from happening”. “belini kırmak” is used in a metaphorical meaning which is “to have a nice and joyous conversation (iki lafın belini kırmak)” and it also has a positive semantic prosody. The example collocations are given in the table below.

Table 12. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Body Parts

Collocation	Semantic Prosody
...daha çekerken onu çitin ardından, kırıştı kemiğini. Dizinin üstüne çekince çarpık...	Negative
...kayıp aşağıya düştüğü için kafasını kırıştırdı . Bu ahali arasında "Nutuk atacakken,...	Negative
...önce burnunun üstüne patlattı. Burun kırıldıktan sonra iki dişini kırdı baygın...	Negative
...sahibinin burnunu, her zorbanın belini kırıp , yalancının dilini kesti. Hakkın dışında,...	Positive
...olduğundan, onunla karşılıklı oturup iki lafın belini kırmak hoşuma gidiyordu. Her...	Positive
Son dakikada girdiği maçta ayağı kırılan Alper Tezcan, kısa bir süre....	Negative
Bir gün merdivenlerden düşüp kolunu kırıştı ... Ailesini uzun yıllar önce terketmiş.	Negative
...olucam meşhur olucam dedim. Bacaklarını kırarım . Telefon düştü ya hani...	Negative
...altı yaşındaki kardeşi Merve'nin dişini kırıştı , 14 yaşındaki Melike ise ağabeyinin....	Negative
...yerden kaldırdılar. Sağ elim bilekten kırılmıştı . Büyük bir acı içinde, taksiye...	Negative
Percheron, Bleda'nın attan düşerek, kaburgalarını kırarak öldüğünü kaydeder. Prof. Dr. İ....	

When the verb “kır-“is used with receptive/cognitive/emotive vocabulary, it has negative semantic prosody.

Table 13. Collocations and Semantic Prosodies of Receptive/Cognitive/Emotive Semantic Field

Collocations	Semantic Prosody
...ağır, olumsuz eleştirilere... Hiç kalp kırarak başkasının hayatını zindana çevirmenin bir...	Negative
...isterim bunu bil. Delikanlının cesaretini kırdı bu ikaz. Onu usandırmaktan ve...	Negative
...asılmalıyız..." Canan, genç sesteki umudu kırmak , farklı siyasetlerden insanların bir araya...	Negative
...olmayacağı hissine kapılıyordum ve hevesim kırılıyordu . Yılmamak gerektiğini çok kez arkadaşlarım...	Negative
Altına kaçırır, pisler, aşağılanır, onuru kırılır , giderek insanlıktan çıkardı. Sonra da...	Negative
...mücadeleyi sürdürmeye çalışıyoruz, ancak şevkimiz kırılıyor ." dedi. Korsan yayınlı mücadeleyi düzenleyen...	Negative
...korur, tek dur gelin... Hatırını kırarım , onun korkusu ona yeter' diye...	Negative
...kendilerini küçük düşmüş ve haysiyetleri kırılmış olarak görmektedir. Muhtaçlık durumunun tespitine...	Negative
...gayriden feryadımız yoktur."gönül kırmak cinayet kadar büyük bir suç...	Negative
...onu yıpratır, mukabele göstermek arzusunu kırar ... Görüyorsun ya, evlat... Kadınlarla çiçekler...	Negative

The verb “kır-“ has negative semantic prosodies when it is used with things made of glass. There is one exception for this. “çerçeveyi kırmak” has positive semantic prosody if it has a metaphorical meaning which is “to overstep the boundaries / to exit the comfort zone”.

Table 14. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Glassware

Collocations	Semantic Prosody
Hiç sorun değil... Çocuğunuz camı kırdı , ayrıca içeri giren top değerli...	Negative
...ıslak hale getirdi- habire bardak kırıyordur . Sonunda "garsonluğun eksik olsun!" derler.	Negative
...buldu". Mutfakta bardak tabak vs. kırmak ne kadar doğru bilmem ama,...	Negative
...gündüze katar ağlarım Kadehi şişeyi kırar ağlarım Sevgilim ben sensiz nasıl...	Negative
...sorumsluk değil bu. Bir çerçeveyi kırmak ... Her zaman hayat önünüze hazır...	Positive
...da kanaat etmeleri lazım. Cam, çerçeve kırmakla bir yere varılmaz. Açlıktan...	Negative
Ellerinizi sıyrılmış, diziniz kanamış, gözlükleriniz kırılmış , kafanız yarılmış ya da sadece...	Negative

Breaking solid things has different semantic prosodies which are connected to the context.

Table 15. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Solid Things

Collocations	Semantic Prosody
..kocaman bir balta, bahçede odun kırıyordu . Annemin elime tutuşturduğu bir bardak...	Neutral
O kadını merak ettiklerinden, kapıyı kırılmış , içeri girmişler. Yatağında, nefessiz bir...	Negative
...kalan kadınlar, ellerindeki baltalarla buzları kırıp dereden su taşıyor. Erkeklerin iş...	Positive
...dizilmişlerdir. 4. Küresel yapı Köşeleri kırılmış küresel bir durum gösterirler. Çapları...	Positive
Bak büyükanne! Oradaki pencere kapağı kırılmış . Biraz daha sallanırsa camı kıracak.	Negative
...yaktı dedirtirsen, üzerinde beş oklava kırarım vallahi" diye cümlesini bitirdi. Nurettin...	Negative

Because it means “to weaken someone’s / something’s power”, when the abovementioned verb is used with the vocabulary related to power, it has negative semantic prosody.

Table 16. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Power

Collocation	Semantic Prosody
Türkiye'nin o topluluk içindeki etkinliğini kırmak istiyorlardı. Bir yerde tabii ki...	Negative
...çok güçlü olan hava savunmasını kırabileceği , ancak büyük kayıplar vereceği" uyarısında....	Negative
...taarruzları düzenleyerek Moskova'nın savaş gücünü kıracaklardı . Bu arada Batı, seferberlik ve...	Negative

The verb “kır-“has negative semantic prosody is it is used in the form of “kırıl-“ because it has the meaning of “to die”. When it has “mikrop” as its object, it has a positive semantic prosody. “mikrobu kırmak” means “to kill the microbes/germs”.

Table 17. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Health

Collocations	Semantic Field
...Hastalıktan kırılıp 2 gün işe gidemedim, bari...	Negative
...görmeden, tepeleri, yeldeğirmenlerini... Orada herkes sıtmadan kırılıyor . Ceplerinde buradan ne para...	Negative
Dolma parmaklarıyla ütüü kavrayan Charles mikrobu kırılsm diye donların ağına vururcasına...	Positive

As mentioned above, the key verb of this study has the meaning of “to die” when used in the form of “kırıl-“and it has a negative semantic prosody. The phrase “baskıyı kırmak” means “to remove the pressure” so it has a positive semantic prosody.

Table 18. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Violence

Collocations	Semantic Prosody
...yaradığından ülke halkı hâlâ fakirlikten kırılıyor . Nükleer silahlara sahip Pakistan ve...	Negative
...ve "Anadolu'da milyonlarca insan açlıktan kırılıyor " dendiği belirtiliyor. Sivas isyanının, kadınların...	Negative
...yanı daha vardır Rusya'nın baskısını kırmak için bu defa başka bir...	Positive

Looking through the TNC, the verb “kır-“is found to be used in the semantic field of success with two different words. One has a positive semantic prosody while the other has a negative one. “rekor kırmak” means “to break a record” and it has a positive semantic prosody. “puan kırmak” means “to break points of someone” and it has negative semantic prosody.

Table 19. Collocations and Semantic Prosodies of the Semantic Field of Success

Collocations	Semantic Prosody
...yazmaya karar vermişlerdi. Satış rekorları kıracak bir serüven romanı. Güneydoğunun acı...	Positive
...kırılmadan tercih yapabiliyorsun. Yok puanın kırılıyor . Daha az kırılıyor. Eskiye nazaran...	Negative

5. CONCLUSION

Corpora contain real language data. In this study, the colligations, collocations, semantic preference, semantic fields and semantic prosodies of the verb “kır-“ have been examined quantitatively and qualitatively by using the TNC. The polysemic verbs are found in a high frequency in the corpora. The most frequently used meaning of a word is its typical meaning, and the typical meaning should be presented as the first meaning in the dictionaries. The typical meaning of the polysemic verb “kır-” is found to be “to break bony organs (such as nose, back, tooth, foot)”. The verb “kır-“ has been found to be used in the phrase “rekor kırmak” the most frequently. It also appears in compound verbs via transitivity. The key verb also found to have 11 different semantic fields. The key verb’s semantic prosodies are based on the context that the compound verbs are used in.

REFERENCES

- Aksan, D. (1999). Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Y. et al. 2012. Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>
- Online Dictionary of Turkish Language Institute, <http://www.tdk.gov.tr/> Access date: 9th June, 2020.
- Online Dictionary of Language Association, <http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html> Access date: 9th June, 2020.
- Cruse, D. A. (1986). Lexical Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunston, S. (2002). Corpora in Applied Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Louw, B. (2000). Contextual prosodic theory: Bringing semantic prosodies to life. C. Heffer vd. (Haz.) Words in Context. Birgmingham: University of Birgmingham.
- Lyons, J. (1977). Semantics. London: Cambridge University Press.
- Panman, O. (1982). Homonymy and Polysemy. *Lingua* 58, 105-136.
- Partington, A. (1998). Patterns and Meanings. Amsterdam: John Benjamins.
- Partington, A. (2004). Utterly content in each other’s company: Semantic prosody and semantic preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9 (1), 131-156.
- Sinclair, J. (1991). Corpus, Concordance, Collocation. Oxford: Oxford University Press.

Stubbs, M. (1995). Collocations and semantic profiles: On the cause of the trouble with quantitative studies. *Functions of Language* 2, 1-33.

Stubbs, M (1996). *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell.

Stubbs, M (2002). *Words and Phrases*. Oxford: Blackwell.

Taylor, J. R. (1995). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Uçar, Aygöl & Kurtoğlu, Özlem. (2011). *Eylemde Çokanlamlılık: Sözlük Verisinin Derlem Temelli Görünümleri*.

SIMONE DE BEAUVOIR'IN MITSEİN'I*

Yüksek Lisans Öğrencisi Nülüfer ÖZDEN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0001-7797-6878

ÖZET

Bu çalışmada hedeflenen Simone de Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet kitabında kullanmış olduğu mitsein kavramının Beauvoir felsefesindeki önemini açığa çıkarmak ve Beauvoir'ın göz ardı edilmiş olan Heidegger felsefesiyle olan bağlantısını, Heidegger'den almış olduğu mitsein kavramı çerçevesinde kurgulamaktır. Böyle bir çalışma yapılmasının nedeniyse İkinci Cinsiyet kitabında Beauvoir'ın mitsein kavramının göz ardı edilmiş olması ve onun felsefi görüşünün temelinde -İkinci Cinsiyet kitabında- Hegel'in etkisinin olduğu öne sürülmesidir. Hegel'in karşılıklı tanınma ilişkisiyle mitsein kavramının gerilim yarattığı düşüncesi doğrultusunda Heidegger'in mitsein'ini dışlayan görüşler olduğu gibi Beauvoir'ın bu iki filozofun düşüncesini kendi felsefi görüşünde uyumlu hale getirdiğini yazanlar da olmuştur. Çalışma içerisinde bu ikili duruma karşı çıkılmış çalışmalar ve uyumlu olduğunu belirten çalışmalara yer verilerek bu durum üzerindeki kendi düşüncemi -Beauvoir'ın mitsein'inin tanınma ilişkisiyle arasında uyum olduğunu- geçerli görülecek tespitlerle ortaya koymaya çalışacağım.

Heidegger mitsein'i birlikte-varolmak anlamında Dasein'in varoluşunu kurgularken başkalarıyla kurulan ilişkiler doğrultusunda, içinde-bulunulan dünyada yalnız olmadığımız ve başkalarıyla birlikte olduğumuz düşüncesi temelinde mitsein kavramını kullanmıştır. Bu durumda çalışma içerisinde ele alınacak olan bir diğer kavram "başkaları"dır. (Heidegger felsefesinde das Man olarak ele alınacaktır). Beauvoir ise mitsein kavramını ilk kez İkinci Cinsiyet eserinde kullanmıştır fakat İkinci Cinsiyet eserinden önceki eserlerinde başkalarıyla kurulan ilişkiler ve başkalarıyla birlikte varolma düşüncesini ele almış ve İkinci Cinsiyet'te mitsein kavramıyla önceki düşüncelerini -kadın cinsiyetinin varoluşu temelinde- bir zemine oturtmuştur. Yani, mitsein kavramına yer vermeden önce Beauvoir bu kavramın zeminine diğer eserlerinde ön hazırlık yapmıştır.

Bu doğrultuda çalışma içerisinde Heidegger'in mitsein'ine yer verilerek ardından Beauvoir'ın mitsein kavramını kendi felsefi düşüncesinde nasıl temellendirdiğine geçilecektir. Mitsein kavramı her iki filozofun düşüncesinde de başkalarıyla kurulan iletişimi kapsamaktadır. Bu nedenle mitsein kavramının analizinde başkaları/ das Man kavramı da çalışmanın konusu kapsamında incelenecektir. Sonuç olarak bu çalışma içerisinde Beauvoir'ın mitsein kavramına yüklediği anlam açığa çıkarılarak, bu kavram doğrultusunda Beauvoir'ın Heideggerci düşüncesine yer verilerek iki filozof arasında ki bağlantı bu kavramın temelinde kurulmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Heidegger, Beauvoir, Mitsein, Kadın, Başka, Das Man

* "Simone De Beauvoir Ve Martin Heidegger Felsefesinde Mitsein Kavramı" başlıklı yüksek lisans tezinin üçüncü bölümünden uyarlanarak hazırlanmıştır. (Tez yayınlanmamıştır).

MITSEIN IN SIMONE DE BEAUVOIR'S TERMINOLOGY

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the importance of the concept of mitsein used by Simone de Beauvoir in The Second Sex book in Beauvoir philosophy and to construct the connection of Beauvoir with the ignored Heidegger philosophy within the framework of the concept of mitsein, which he took from Heidegger. The reason for making such a study is that Beauvoir's concept of mitsein was ignored in The Second Sex and it was claimed that Hegel's influence was on the basis of his philosophical view - in The Second Sex. In line with Hegel's idea that the concept of mitsein creates tension with the relationship of mutual recognition, there are some opinions that exclude Heidegger's mitsein, as well as those who write that Beauvoir harmonizes the thought of these two philosophers in his own philosophical view. In the study, I will try to put forward my own opinion on this situation – that there is harmony between Beauvoir's mitsein and the relationship of recognition - with the findings that will be deemed valid, by including studies that opposed this duality and studies that indicate that it is compatible.

While Heidegger was constructing mitsein in the sense of being-with, he used the concept of mitsein in line with the relationships established with others, on the basis of the idea that we are not alone in the world we live in and that we are with others. In this case, another concept that will be discussed in the study is “others”. (It will be treated as das Man in Heidegger's philosophy). Beauvoir, on the other hand, used the concept of mitsein for the first time in The Second Sex, but in his works before The Second Sex, he dealt with the idea of relationships with others and coexistence with others, and in The Second Sex, he grounded his previous thoughts -on the basis of the existence of the female gender- with the concept of mitsein. In other words, before giving place to the concept of mitsein, Beauvoir made preliminary preparations for this concept in his other works.

In this direction, Heidegger's mitsein will be included in the study and then how Beauvoir grounded the concept of mitsein in his own philosophical thought will be discussed. The concept of mitsein includes communication with others in the thought of both philosophers. For this reason, in the analysis of the concept of mitsein, the concept of the others / das Man will also be examined within the scope of the study. As a result, in this study, the meaning that Beauvoir ascribes to the concept of mitsein is revealed, and the connection between the two philosophers is aimed at establishing the basis of this concept by including Beauvoir's Heideggerian thought in line with this concept.

Keywords: Heidegger, Beauvoir, Mitsein, Woman, Other, das Man

1. GİRİŞ

Simone de Beauvoir, Martin Heidegger'in felsefesiyle 1939'da tanışmıştır. O dönemde Fransa'da Heidegger okumaya karşı bir çekince vardır çünkü Heidegger Nazizm destekçisi görülmektedir. Bundan kaynaklı olarak Beauvoir'ın Heidegger'e bazı eserlerinde getirmiş olduğu eleştirinin bu sebepten ötürü olması yüksek bir ihtimaldir.

Çünkü Beauvoir, felsefi görüşünün önemli noktalarında Heidegger'in düşüncelerine yer vermiş ve varoluşçuluğa yönelik düşüncelerinde Heidegger'e yakın ve onun bazı kavramlarından oluşan felsefi bir düşünceye sahiptir. Bu demek değildir ki bazı düşüncelerini aldığı için Heidegger'e eleştiri getiremez. Burada söylenmek istenilen bariz bir şekilde Heideggerci bir yanı varken getirdiği eleştirisinin de aslında Heidegger'i yanlış anlamak ki bu durumda iki soruyla karşılaşırız: bilerek mi yanlış anladığı -bunun temelinde Nazizm destekçisi olduğu için onun felsefi görüşünü benimsemek mi istemedi- diğer bir soruysa Heidegger'in kilit noktalardaki kavramlarını alarak kendi felsefesinde kullandığına göre bu kavramları da mı yanlış anladı? Sunulan seçeneklerden ilkinin doğru olduğunu düşünüyorum çünkü o dönem içerisinde Fransa'da Heidegger'e yönelik bir tepki söz konusuydu ve Beauvoir her ne kadar Fenomenolojiyi Husserl üzerinden okumuş ve arkadaşı Merleau-Ponty'nin fenomenoloji düşüncesini benimsemiş olsa da hocasının düşüncelerinin üzerine geçen Heidegger'in düşüncelerini de benimsemiştir. Bu konuda İkinci Cinsiyet kitabında beden üzerine yaptığı yorumların sonuna kendi felsefi düşüncesini Merleau-Ponty, Sartre ve Heidegger'in felsefi düşüncesiyle benimsediğini kendisi belirtmiştir.

Beauvoir'ın Heidegger ile olan ilişkisine yönelik kısa bir girişin ardından çalışma içerisinde Beauvoir'ın mitsein kavramına yönelik nasıl bir yol izleneceğini belirtmekte fayda vardır. Beauvoir mitsein kavramını Heidegger'in felsefesinden almış ve İkinci Cinsiyet kitabında yer vermiştir. Birlikte-olma anlamına gelen mitsein'i kadının varoluşunu ortaya koymasındaki durumlar üzerinden kullanmıştır.

Beauvoir'ın mitsein kavramına yüklediği anlamı açığa çıkarmak için öncelikle mitsein kavramının Heidegger felsefesinde ilk anlamıyla ne ifade ettiğini bilmek da yarar vardır. Bu nedenle çalışma içerisinde öncelikle Heidegger'in mitsein'ine yer verilecek ardından Beauvoir'ın mitsein kavramına geçilecektir. Her iki filozofun mitsein kavramını kullanırken ele almış oldukları önemli kavramlar vardır ve bu kavramlara değinilmeden mitsein'i anlamaya çalışmak yetersizlikle sonuçlanır. Bu durumda Heidegger'de ele alınacak kavramlar şöyledir: das Man, otantiklik ve inotantiklik. Beauvoir'da ise; aşkınlık, içkinlik, başka ve karşılıklı tanınmadır. Çalışmanın içeriği Beauvoir felsefesinde mitsein kavramı olduğu için Beauvoir bölümüne geçildiğinde yukarıdan belirtilen kavramlar doğrultusunda Beauvoir'ın efendi-köle diyalektiğini kadın-erkek ilişkisi üzerinden yorumlanmasına da yer verilecektir. Bunun nedeniyse Beauvoir felsefesinde Heidegger'den daha çok Hegel'in felsefesinin ön planda olduğu düşüncelerine ve Sartre'ın mitsein ile karşılıklı tanınmanın mümkün olmadığı düşüncesine karşı çıkılarak, bu karşı çıkışın nedenleri belirtilecek ve Beauvoir felsefesinde mitsein ve karşılıklı tanınmanın birlikte mümkün olduğunun, uyumlu olduğunun sonucuna varılacaktır.

2. HEIDEGGER'İN MITSEIN'INA KISA BİR GİRİŞ

Heidegger'in mitsein'in "birlikte-varolma" anlamına geldiği yukarıda belirtilmiştir. Birlikte-varolma temelinde Heidegger'in sorduğu soru şöyledir: "Hergünkü hep-beraber-oluştaki kim hep-beraber-olur?"¹ Heidegger'in Dasein analizinde Dasein'a yönelttiği sorudur. Bu soruyla Dasein'ın hergünlük içerisinde nasıl bir durum sergilediğini ortaya çıkartmaktadır. Aynı zamanda Dasein'ın dünya-içindeki varlığının analizini de belirlemektedir.

¹ Martin Heidegger, Varlık ve Zaman, Çeviri Kaan Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018, s. 204-205.

Bu durumda Heidegger'in mitsein kavramını ilk kez kullanmış olduğu Varlık ve Zaman'ın dördüncü bölümünün ana başlığına baktığımızda "Birlikte-varolma ve Kendi-olma olarak Dünya-içinde-varolma "Herkes"tir".² Bu durumda Heidegger başlıkta belirttiği üzere Dünya-içinde kendi olarak varolmayı, birlikte-varolma ve Herkes temelinde ele almaktadır.

Hergünkü Dasein kimdir³ sorusuna verilecek yanıt onun dünya-içinde-varoluşuna ait durumunda gizlidir. Heidegger'in mitsein kavramına başvurmasının bir diğer nedeniyse Nancy Bauer'e göre Kartezyen düşünceyle mücadele etmektir.⁴ Peki, Kartezyen düşüncenin cogitosu nedir? Basitçe içinde-bulunulan-dünyada başkalarından bağımsız bir şekilde kendi benimi kurgulamaktır. Yani benmerkezci bir düşüncedir. (Bunu "düşünüyorum öyleyse varım"dan "ego cogito sum"dan da anlarız, ben düşünüyorum ve ben varım, diğerlerinden bağımsız sadece kendi ben'ini, kendi varoluşunu düşünmektir). Heidegger'in Descartes'in cogito'suna karşı çıkışı: "Dünya-içinde-varolmanın bu birliktesel zemini üzerinde dünya zaten hep başkalarıyla paylaştığım bir dünyadır. Dasein'in dünyası birlikte-dünyadır. İçinde-olmak demek başkalarıyla birlikte-varolmak demektir".⁵ Heidegger, birlikte-varolma –mitsein-kavramıyla içinde-bulunulan dünyada yalnız olmadığımız, Dasein'in dünyasının başkalarıyla paylaştığı birlikte-dünya olduğunu söyleyerek, Kartezyen düşünceye karşı çıkmıştır.

Başkalarıyla paylaştığı dünya-içinde "Dasein kendinde özü itibariyle birlikte-varolmadır".⁶ Mitsein Dasein'in özüne aittir ve bu durum Dasein'in yalnızlığını da kapsamaktadır. Şöyle yazar Heidegger: "Dasein'in yalnızlığı da dünya içinde birlikte-varolmadır".⁷ Varlığının özünde birlikte-varolma yattığı için onlarla karşılaşması da birlikte-Dasein olur. Peki, başkalarıyla nasıl karşılaşmaktadır? Başkalarıyla karşılaşmayı Heidegger, Dasein'in nesnelerle kurduğu ilişkisindeki "el-altında-olma" ve "mevcut-olma" temelinde değil, onlarla "iş yaparken" yani içinde-bulunulan -dünyada karşılaşıldığı temelinde kurmuştur. Heidegger şöyle der: "Hem kendi Dasein'ımla, hem de başkalarının birlikte-Dasein'ıyla öncelikle ve çoğunlukla çevreleyen-dünyada ilgilenilen birlikte-dünya içinde karşılaşılır. Başkalarıyla kendileri ne iseler o şekilde karşılaşmaktadır".⁸ Çevreleyen-dünyada başkalarıyla onlarla ilgilenirken, iş yaparken karşılaşmaktadır. Peki, iletişim halinde bulunulan, varlığının özü itibariyle birlikte-varolma içinde bulunduğum bu başkaları kimdir? Heidegger'e göre, "Başkaları; kendimi çoğunlukla onlardan ayırt edemediğim, aralarında da olduğum kimselerdir".⁹ Dasein'in varlığını başkalarından ayırt etmez, Heidegger. Başkaları ve Dasein aynı dünya-içinde, birliktelerdir. Dasein'in kendisi de başkalarına aittir. Fakat, sözü edilen bu başkaları için "Kim bunlar diye sorulduğunda cevap nötr bir herkeştir. Herkes; birlik olmaklığın vasatlığıdır".¹⁰ Bu durumda Heidegger felsefesinde başkaları, "herkes" olarak adlandırılmaktadır.

² Heidegger, Varlık ve Zaman, s. 7.

³ Heidegger, A.g.e., s. 185.

⁴ Nancy Bauer, "Beauvoir'ın Heideggerci Ontolojisi", (çeviri Sadık Erol Er-Gülten Silindir), [Sadık Erol Er, Heidegger Paris'Te içinde 273-307]İstanbul: Otonom Yayıncılık, s. 283.

⁵ Heidegger, A.g.e., s. 188.

⁶ A.g.e., s. 191.

⁷ A.g.e., s.191.

⁸ A.g.e., s. 199.

⁹ A.g.e., s. 188.

¹⁰ A.g.e., s. 201.

Peki, bu herkes kimdir diye soracak olursak eğer Heidegger'e göre: "Herkes bir başkasıdır ve kimse kendi değildir. Hergünkü Dasein kim diye sorulduğunda cevap herkeştir. Herkes, Dasein'in beraber olmaklık içinde kendi zaten hep ona teslim ettiği hiç kimsedir".¹¹ Vasatlık olarak ele aldığı Herkes'i Heidegger, Dasein'in kendi varoluşunun farkına varmadığı, herkes topluluğunun yaratmış olduğu birlik içerisinde diğerleri ne yaparsa onu yapan olduğu için vasatlık olarak adlandırmaktadır.

Herkes kamu aracılığıyla her şeyin üzerini örter ve bilindik olarak tanımlar. Dasein herkesin yarattığı bu durumda rahatlık ve keyif içindedir çünkü kim ne yaparsa onu yapar. Herkes neyden keyif alıyorsa ondan keyif alır. Böylece Dasein'in sahilliğinin üzeri örtülür. Kendi olarak değil herkes olarak hareket eder. "Hergünkü birlikte-olmaklık içindeki Dasein başkalarının tabiyeti altındadır. Var olan kendisi değildir, başkaları onun kendi varlığını devralmıştır". Başkalarının devraldığı varlığı Dasein'in kendi olmasının üzerini örtmektedir. Bu durumda Heidegger, Dasein'in kendi varoluşunu problem etmediğini, herkes nasıl yaşıyorsa öyle yaşadığını söylemektedir. Herkes aracılığıyla Dasein'in varoluşunun üzeri örtülmektedir ve Dasein bu seçimi yapmakta özgürdür. Yani, kendi varlığını problem edinerek kendini vasatlık içerisinde kalmaktan biraz olsun dışlayabilir, ya da bu durumun verdiği rahatlık ve keyiflik içerisinde kalmaya devam eder ve kendi varoluşunu problem edinmez. [Bu noktada Heidegger, Dasein'a iki hal içinde olma durumu vermektedir. Bunlardan ilki otantiklik'tir. Bu onun varoluşunu problem ederek, olanakları arasında seçim yapmaya iter ve kendi varlığını kendisinin kurgulamasını sağlar. İkincisi ise inotantik hal içindeki Dasein'dır. İnotantik hal içindeki Dasein, üzeri Herkes tarafından örtülmüş bir benlik içindedir ve kendi ben'ini değil, başkalarının kurguladığı bir ben içinde yaşamaktadır].

Heidegger'in mitsein'i Hergünkü-Dasein kimdir sorusuna cevap olarak verilen Herkes ile birlikte anlaşılmaktadır. Bu da birlikte-yaşanılan bu dünya da yalnız olmadığımız ve diğerleriyle birlikte olduğumuz anlamına gelmektedir. Böylece Heidegger'in mitsein'i bize başkalarıyla birlikte varlık olduğumuzu ve bunun Dasein'in özünde olduğunu söylemektedir.

3. BEAUVOİR'DA MITSEIN

Beauvoir mitsein kavramını ilk kez İkinci Cinsiyet kitabında kullanmıştır fakat bu eserinden önceki çalışmalarında başkalarıyla kurulan ilişkiler doğrultusunda mitsein'in taşıdığı anlamı çağrıştıran başka kavramlar kullanmıştır. Şöyle denebilir ki Beauvoir mitsein kavramını kullanmadan önce bu kavramı çağrıştıracak kavramlar doğrultusunda İkinci Cinsiyet için bu kavramın alt yapısını önceki eserlerinde hazırlamış ve İkinci Cinsiyet'te sağlam bir zemine yerleştirmiştir. Eva Gothlin de benzer bir düşünceyle, "karşılıklı bağımlılık" kavramının The Ethics Of Ambiguity'de mitsein'in oynadığı rolü oynadığını belirtmiştir.¹² Gothlin'in bu yorumuyla beraber Beauvoir'ın mitsein'i karşılıklı tanınmayı da içermektedir diyebiliriz. Yani, Beauvoir mitsein kavramıyla Hegel'in karşılıklı tanınması ve Heidegger arasında bir bağlam kurarak bu kavramı kullanmıştır.

¹¹ A.g.e., s. 202.

¹² Eva Gothlin, "The Reading Simone De Beauvoir With Martin Heidegger", Claudia Card (Ed.), The Cambridge Companion to Simone De Beauvoir içinde (45-65). Cambridge University Press, 2003, s. 57.

Beauvoir'ın mitsein kavramı üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında iki farklı düşünce olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki; İkinci Cinsiyet'te mitsein'in önemsiz olduğuna ve Beauvoir'ın mitsein yerine Hegel'in karşılıklı tanınmasını benimsediğine ilişkindir. İkinci düşünceyse; İkinci Cinsiyet'te mitsein'in önemli olduğuna ve Beauvoir'ın Heideggerci bir ontolojiyi benimsediğine yöneliktir. Bu çalışma içerisindeyse ikinci düşünce ele alınarak bu konuda Eva Gothlin ve Nancy Bauer'in düşüncelerine yer verilecektir. Yani, Beauvoir'ın mitsein'inin İkinci Cinsiyet'te ki önemi vurgulanarak, Heideggerci bir ontolojiyi benimsediğine ve aynı zamanda da Hegel'in karşılıklı tanınmasını ele alarak iki filozof arasında bir sentez kavram olarak mitsein'in incelenmesi hedeflenmektedir.

Beauvoir, Belirsizliğin Etiği adlı eserinde özgürlük kavramına yer vermiştir. Bu eserinde başkalarıyla kurulan ilişkiler bağlamında özgürlüğü temele alarak karşılıklı bir tanınmanın gerçekleşmesini mitsein kavramıyla sağlamıştır. -Fakat yukarıda da belirtildiği gibi bunu mitsein kavramını açıkça yazarak yapmamıştır-. Peki, belirsizlik felsefesini Beauvoir nasıl ele almıştır?

En başından beri, varoluşçuluk kendisini bir belirsizlik felsefesi olarak tanımlamıştır. Kierkegaard bu belirsizliğin azaltılmaz niteliğini olumlayarak kendisini Hegel'in karşısına koymuştur ve bizim kendi kuşağımızda Sartre, Varlık ve Hiçlik'te, insanı temel olarak belirsizlikle tanımlamıştır; şu varlığı var olmamak olan varlık, şu kendisinin dünyada yalnızca bir mevcudiyet olarak ayırt eden öznel, şu bağlanmış özgürlük, şu ötekilere dolaysız bir şekilde verilmiş olan kendisi-için (for-itself) yükselişi.¹³

Varoluş felsefesinin temel problemi olan başkalarıyla olan ilişkiyi ele alarak varoluştaki belirsizliği ortaya koyan Beauvoir, bunun özgürlük temelinde gerçekleştiğini söylemektedir. Varoluşçu etik bireycidir diyen Beauvoir, “ama solipsist değildir, çünkü birey yalnızca dünyayla ve diğer bireylerle ilişkisiyle tanımlanır; o yalnızca kendisini aşarak varolur ve onun özgürlüğü yalnızca başkalarının özgürlüğüyle başarılabilir” demektedir.¹⁴ Bu durumda birey olarak insanın kendini ortaya koyabilmesi için kendinin özgür birey olduğunun bilincinde olması ve kendine tanımladığı bu özgürlük bilincini başkalarına karşı da aşması gerekmektedir. Beauvoir, başkalarıyla olan ilişkinin böylece benim onun özgürlüğünü kabul etmeme ve başkayı özgürce tanımayla mümkün olabilmektedir. Özgür bir şekilde karşılıklı tanınmanın olabilmesi için insan, kendini özgürlüğüne ve başkalarının özgürlüğüne doğru aşmalıdır. Çünkü Beauvoir'a göre “insan bir aşkınlık, bir yücelmedir”.¹⁵ İnsan bir şeyleri sürekli aşarak kendini meydana getirendir. “İnsanın ana özelliği verilmiş her şeyi aşmak geride bırakmaktır”.¹⁶ Fakat yaşamın içinde içkinlik de vardır ve Beauvoir ikisi arasındaki uyumun sağlanmasıyla özgür bireyin meydana geleceğini söylemektedir. Belirsizliğin durumu Beauvoir'da aşkınlık ve içkinliğin temelinde oluşmaktadır.

¹³ Simone De Beauvoir, “Belirsizliğin Etiği”, (Çeviren Deniz Soysal). Yazıcı, S. Çağdaş Ahlak Felsefesi Temel Metinler, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2020, s.319.

¹⁴ Beauvoir, “Belirsizliğin Etiği”, s. 319.

¹⁵ Simone De Beauvoir, Pyrrhus ile Cinéas, Çeviri Asım Bezirci, İstanbul: Payel Yayınevi, 1989, s. 30.

¹⁶ Beauvoir, Pyrrhus ile Cinéas, s. 31.

Çünkü Beauvoir’a göre; “Bütün insanların yaşamı kısmen içkin kısmen ise aşkındır. Böyle olunca insanlık durumu belirsizdir”.¹⁷

İnsanlığın durumunu belirsizlik olarak tanımlayan Beauvoir’a göre bu belirsizlik içerisinde başkalarıyla olan ilişkinin boyutunun özgürlük temelinde alındığını yukarıda söylemiştik. Peki, Beauvoir’da derinlemesine bakılarak başkalarıyla ve başka olarak tanımlanmış kadınla, mitsein kavramının ilişkisi nasıldır?

Şöyle yazar Beauvoir: “Çoğu şeyi tek başıma yaparım, yürürüm, bir ot koparırım, bir tepeye tırmanırım. Tüm bunları yalnız yaparım ama günlerimi hep yalnız geçirmek istemem. Yapıp ettiklerimi, gördüklerimi bir arkadaşına anlatmak isterim”.¹⁸ Beauvoir’ın bu satırlarından anlaşılacağı üzere birey olarak özgürce çoğu şeyi tek başıma yaparım ama yaptıklarımı başkalarına da anlatma isteği duyarım. Bu sadece yaptıklarımın sınırlı değildir. İnsan olarak, arkadaşlarımla, başkalarıyla bir şeyler paylaşma isteği duyarım. Çünkü Beauvoir’a göre, “insan tek başına değildir: Başkalarıyla bir aradadır”.¹⁹ Başkalarıyla bir arada varlık olan insan, Heideggerci anlamda yalnızlığında dahi başkalarıyla varolmaya devam etmektedir. Beauvoir’ın Pyrrhus ile Cinéas adlı eserinde “başkalarıyla bir arada” olarak insanı ele almış olmasıyla, Heidegger’in ontolojisini benimsediğini ve mitsein kavramının bu eserinde de bu kavram üzerinden ele aldığını görmekteyiz.

Başka olarak kadının durumuna geldiğimizde, Beauvoir’ın İkinci Cinsiyet eserinde yapmış olduğu incelemeler gösteriyor ki kadının başka olarak durumu yaratılış mitlerine kadar dayanmaktadır. Kadının başka olarak görülmesinin anaerkil kültür dâhil tüm toplum ve kültür çeşitleri içinde devam ettiğini ve kadının yazgısı haline geldiğini belirtmektedir. Şöyle yazar Beauvoir:

Her insan varlığı gibi özerk bir özgürlük olan kadın, erkeklerin ona Başka olmayı dayattığı bir dünyada kendini bulur ve seçer; onun aşkınlığı, özsel ve egemen olan başka bir aşkınlık tarafından sürekli olarak aşılabacağından, bir nesne gibi donup kalması ve içkinliğe yazgılı olması beklenir.²⁰

Aşkınlık ve içkinlik temelinde kadının başka olarak görülmesini ele bu alıntıdan anlaşılacağı üzere kadının varlığı, varoluşundan itibaren başka olarak görülmekle kalmamıştır içkinliğe de hapsedilmiştir. Bu temelde kadının mitsein’daki durumuna bakarsak eğer şöyle yazar

Kadının mitseindaki varlığının özde yok sayılması mümkün değildir. Esasında baskıya sebebiyet vermekle kalmayıp bunu meşrulaştıran; kadının mitseindaki varlığının yadsınmasına yol açan ve özde “insan” olanı ötekileştirerek “kadın” yapan tam da bu etik anlayışın yoksunluğudur.²¹

Görülüyor ki kadının mitsein içindeki varlığı yadsınarak, onun ötekileştirilmesiyle kadının içinde bulunduğu bu durum Beauvoir’a göre etiğin yoksunluğudur.

¹⁷ Alison Stone, Feminist Felsefeye Giriş, Çeviri Y. Cingöz, B. Tanrısever, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2019, s. 285.

¹⁸ Beauvoir, Pyrrhus ile Cinéas, s. 79.

¹⁹ Beauvoir, Pyrrhus ile Cinéas, s. 75.

²⁰ Simone De Beauvoir, İkinci Cinsiyet I, Çeviren Gülnur Savran, İstanbul: Koç Kam, 2019, s. 36.

²¹ Hülya Şimşek Durudoğan, “Simone De Beauvoir, Özgürlük ve Kadınların İnsan Hakları”, Özne Dergisi Feminizm ve Felsefe, s. 238.

Bu bağlamda Beauvoir'ın mitsein'ı üzerine çalışmalarda bulunmuş Gothlin'in Beauvoir'da mitsein konusunu nasıl ele aldığını ve Beauvoir'ın mitsein'inin neden İkinci Cinsiyet 'te önem teşkil ettiğini Gothlin'in görüşleriyle ele alınarak Beauvoir'ın mitsein 'ı açıklığa kavuşturulacaktır.

Gothlin'e göre Beauvoir "ilk felsefi makalelerinden itibaren temel bakımdan ontolojik olarak başka insanlara bağımlı ve onların kendisine bağlı olduğu bir insan portresi çizmektedir".²² Beauvoir, Pyrrhus ile Cinéas eserinde de başkalarıyla kurulan ilişkilerin bağımlılık durumunu efendi-köle ilişkisiyle bağlantı kurarak bu eserinde de gözler önüne sermiştir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi sözü edilen eserinde "başkalarıyla bir arada" bulunma durumuyla da hem efendi-köle olarak tanınmanın hem de mitsein halinde olmanın mümkün olabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Giriş bölümünde belirtildiği üzere Beauvoir'ın mitsein 'ına yönelik iki farklı düşünceden Gothlin, mitsein 'ın önemi ve efendi-köleyle mitsein 'ın birlikte uyumlu olduğu tarafında yer almıştır. "The Reading Simone De Beauvoir With Martin Heidegger" isimli makalesinde şöyle yazar: "1940'larda Paris'teki pek çok kişi gibi Beauvoir da Heidegger'i mitsein kavramıyla ve Hegel'i Kojève tarafından ortaya konan bir okuma olan efendi-köle diyalektiğiyle birleştirmenin mümkün olduğunu düşünüyordu".²³ Gothlin'in belirttiğine göre 1940'larda çoğu kişi Beauvoir'ın düşüncesine sahip olarak bu iki durumu birlikte düşünüyordu, fakat Beauvoir bu sentezi sağlayan olmuştur. Efendi-köle ve mitsein'in birleşimi; çatışma ve uyuşmanın birlikte olmasıyla olmuştur. Bu durumda varoluşçu etik görüşü olan belirsizliğin etiğini Beauvoir bu iki durumun birlikte mümkün olmasında da kullanmıştır.

Nancy Bauer'e göre, Gothlin, Beauvoir'ın mitsein 'ını tarihsellik üzerinden ele alarak, "Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet 'te insan tarihindeki üç aşamaya tekabül eden üç farklı mitsein kullandığını" öne sürmüştür.²⁴ Bu üç aşamadan ilkinin "insanlar arasında, özellikle erkek ve kadın arasında, olan "orijinal mitsein"dır".²⁵ Orijinal mitsein ile söylenilmek istenen kadın ve erkeğin bütün olarak mitsein olmasıdır. Herhangi bir cinsiyet ayrımcılığına gidilmeden insanın dünya-içindeki varlığının mitsein olduğudur. Bu durumu destekler şekilde Gothlin şöyle yazar: "Beauvoir için insanlar mitsein'dir".²⁶ İnsanlık tarihindeki ikinci durumuna tekabül eden mitsein durumuysa "Gothlin'in "ortak yaşama" olarak adlandırdığı şey tarafından tanımlanan bu orijinal mitsein, erkeklerin birbirlerinden Hegelci bir tanınma talep etmeleri nedeniyle meydana gelen çatışmaların sonucunda yozlaşır".²⁷ Beauvoir'a göre erkeklerin Hegelci bir tanınma talep etmeleri burada erkeklerin kendilerini kadının varlığının karşısında efendi olarak tanıtmalarından kaynaklı bir cinsiyetler arası ayrımcılığa bağlanmaktadır. Bunun sonucundaysa kadının varlığı insanlığın mitsein'ından dışlanmaktadır.

²² Bauer, A.g.e., s.301.

²³ Gothlin, A.g.e., s. 58.

²⁴ Bauer, A.g.e., s. 301.

²⁵ A.g.e., s. 301.

²⁶ Gothlin, A.g.e., s. 58.

²⁷ Bauer, A.g.e., s. 302.

Gothlin bu durumda Beauvoir'ın "herhangi bir çağda benzer sosyal şartlar altında yaşayan insanlar arasındaki ortak özellikleri ve semboller adını verdiği şeyi üreten ikinci bir mitsein çeşidini teşhis ettiğini öne sürer".²⁸ Beauvoir'ın ikinci bir mitsein teşhis ettiğini öne süren Gothlin bu durumu Hegelci karşılıklı tanınmanın getirmiş olduğu çatışma durumunun bu ikinci mitsein teşhisiyle yani ortak yaşam içerisinde benzerlikler ve farklılıklarla uyum içerisinde olmayı hedeflemektedir. Üçüncü mitsein teşhisi ise "insanlar diğerlerine karşılıklı bir tanıma sunduğundan dolayı, çeşitli köle-efendi çatışmasının çözülmesinin izini süren, bilinçli olarak yaratılmış bir dayanışmanın var olduğu" düşüncesiyle sunmaktadır.²⁹ Gothlin'in öne sürmüş olduğu insan tarihi üzerindeki üç aşamayla mitsein yorumları doğrultusunda insanların ortak bir yaşam içerisinde tek mitsein olarak varolduğu fakat tarihsel durumların gösterdiği gibi erkeğin kadının karşısında Hegelci bir tanınma talep etmesiyle kadının varlığının mitsein 'dan dışlanmasıyla öteki bir varlık olarak tanımlanmasıyla kadın ikinci bir cinsiyet olarak görülmüş ve insanlığın mitsein 'dan dışlanmıştı. Beauvoir'sa bu durumu kadınların varoluşları üzerinden inceleyerek cinsiyetler arası ayrımcılığın meydana getirmiş olduğu başka/öteki olma durumunun aşılma çalışılmasında kadının, "şimdiye kadar kendilerine ayrılmış olan alandan kaçmaya çabalarken ve insanlığın mitsein'ına katılmak isterken karşılarına hangi güçlüklerin çıktığını" bu doğrultuda anlayabileceğimizi öne sürmüştür.³⁰

Böylece Beauvoir'ın mitsein kavramıyla vurgulamak istediği düşünce; tek bir mitsein varken o da insanlığın mitsein'iyken cinsiyet ayrımcılığının meydana getirmiş olduğu kökensel bir mitsein olma durumunun kadının varlığını bu ayrımcılığın içinde mümkün olduğunu yani, eğer kökensel bir mitsein 'ın varlığını kabul edersek bu durumda kadının varlığı, varoluşundan itibaren ikinci bir cinsiyet olarak görülür ve kadının insanlığın mitsein'ına katılmak istemesi erkek dünyasına katılmak istemesi ve erkek gibi olma düşüncesini meydana getirir. Beauvoir'ın böyle bir düşünce içinde olmadığını öne sürerek, onun yapmak istediğinin tek bir mitsein'in varlığının kabul görmesi ve bu insanlığın mitsein 'ından dışlanmış olan kadının dayanışma içerisinde buraya tekrar katılmasını hedeflemektedir.

Beauvoir'ın insanlığın mitsein'ına katılma düşüncesi, kadın-erkek yani cinsiyetler arası ayrımın tarihine bakıldığında anaerkilliğin de dâhil olduğu toplumsal, kültürel yapılarda kadınların varlığının öteki/başka olarak tanımlanması ve kadınlara bu durum küçüklüklerinden itibaren öğretildiği için Foucaultcu anlamda bunun içselleştirilmesi sonucu kadınlar bu durumdan çıkmak, bir birlik oluşturmak için uzunca bir zaman çaba göstermemiş, durumun yaratmış olduğu rahatlığa Beauvoir'a göre alışmışlardır.

Bu nedenledir ki ilk olarak bu ayrımcılığı yıkmak, kadının varlığının ikinci bir cinsiyet olarak adlandırılmasından kurtulmak için ilk önce insan olarak varlığı kabul edilmelidir. Böylece insanlığın mitsein'ına, cinsiyetler arası bir ayrıma gidilmeden katılım sağlanmalıdır. Çünkü insanlığın varlığı mitsein'dir. Bauer ise İkinci Cinsiyet 'teki cinsiyetler arasındaki bu farklılığın sonucunda "erkeklerin mutlak özne, rolünü ve kadınların da önemsiz başka rolünü oynamaya" itildiğini söylemektedir.

²⁸ A.g.e., s. 302.

²⁹ A.g.e., s. 302.

³⁰ Beauvoir, İkinci Cinsiyet I, s. 37.

Cinsiyetlere tanımlanmış roller sonucunda kadın başka rolünü oynarken erkek mutlak özne olarak ortaya çıkmaktadır. Kadının başka olarak görülmesi ve ona dayatılan roller sonucunda kadın yukarıda söylenilen gibi sadece bu rahatlığa alıştığı için bunları benimsememiştir. Ona bu durum verili olanın dayatılmasıdır, kadın ona verili olan rolleri kabul etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durumu Gothlin şöyle özetler:

Kadınlar için öteki olmak, kendi kendini tanımlayan, bireyselleştirilmiş özneler olmak değil, başkalarının olmasını istediği gibi olmak anlamına geliyordu. Bir özne olarak kendini ifşa etme ve gerçekleştirme olasılığı bu nedenle çoğu zaman eksik olmuştur. Kadınlar anne ve ev hanımı gibi hazır rolleri kabul etmek zorunda kalmışlardır.³¹

Beauvoir bu durumu insanlığın durumuyla birleştirerek hem özne hem de nesne olarak her iki durumun birlikteliğinde insanın durumunu belirsizlik olarak görmüş ve bunların çatışma ve uyum içerisinde varlığının birlikte-varolma olduğunu savunmuştur. Unutmamak gerekir ki; Gothlin'in doğru şekilde vurguladığı gibi mitsein gerçek bir karşılıklı tanınmaya yönelik fırsatlarımızın kaynağıdır. Başkalarıyla birlikte-olmam, insanca anlamlı bir dünyayı paylaşmamız, onları beni özgürce yargılamaya davet etme olasılığımı açık bırakıyor. Bunun sebebi metalaştırma istemem değil, daha çok –kendi varsayıkları özgürlükleriyle- beni tecrübe etmeye gerçek anlamda meyilli olmalarıdır.³²

Başkalarıyla özgürce karşılıklı tanınma fırsatı benim ve başkasının tüm açıklığıyla kendimizi diğerimize sunmamızdır. Bu benim özgürlüğümün mücadelesidir. Hem kendi özgürlüğümü tanıtmak hem de onun özgürlüğünü tanıma mücadelesidir.

4. SONUÇ

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki Beauvoir'ın mitsein 'ına yönelik iki farklı yorum gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri mitsein'in önemini İkinci Cinsiyet 'te dışlarken, Hegelci tanınmayı kabul etmektedir. Çalışmanın ele aldığı ise bir diğer yorum olan mitsein 'in İkinci Cinsiyet 'te önem teşkil ettiği yönündeydi ve bu önem Gothlin ve Bauer'in düşünceleri çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece bu iki düşünürün sunduğu Beauvoir'ın mitsein 'ının İkinci Cinsiyet 'teki önemi kadının varlığının cinsiyetler arasındaki ayrımcılıktan kurtulmasıyla mümkün oluşunu, kadın-erkek herkesin, insanın mitsein oluşuyla sonuçlandırılmıştır. Böylece Beauvoir 1940'larda düşünülen Hegel'in karşılıklı tanınmasıyla Heidegger'in mitsein 'ının birlikte okunmasını İkinci Cinsiyet eserinde kadının varoluş problemi üzerinden ele alarak bu birleşimin mümkün olduğunu ve gerilim değil uyum yarattığını göstermiş olmuştur.

Her iki filozof da varoluş felsefelerini özgürlük üzerine temellendirmiştir. Heidegger'in mitsein 'ı, Beauvoir'da kadının cinsiyetinin varlığının başka olarak tanımlanması ve insanlığın mitsein 'ından ona yüklenmiş olan kalıplar doğrultusunda dışlanması doğrultusunda ele alınmıştır. Beauvoir'ın mitsein 'ı ele almaktaki amacı kadının dışlanmış olduğu insanlığın mitsein 'ına katılımın sağlamaktır. Beauvoir, bu katılımın gerçekleşmesi için kadının psikolojik, sosyolojik, biyolojik ve tarihsel incelemesini yaptığı İkinci Cinsiyet kitabında kadını varoluşundan itibaren inceleyerek ortaya koymuştur.

³¹ Gothlin, A.g.e., s. 61.

³² Bauer, A.g.e., s. 307.

Ona göre insanlığın mitsein'ı Hegelci çatışmayı ve Heideggerci ontoloji kapsamında mitsein'in birlikte-varlığını kapsayarak iki durum arasındaki birliktelikle sonuçlandırmıştır. Beauvoir bu noktada sadece uyumu değil yani, insanların sadece fedakârlık ve dostluk altında bir arada ortak bir yaşamı sunmasını vermemektedir. O, bu fedakârlık ve dostlukların yanında ayrımın, çatışmanın varlığıyla birlikte bir yaşam sunmaktadır. İnsanın varlığın bu iki durumun belirsizliği içindedir. Beauvoir'ın çalışma içerisinde ortaya konmuş olan varoluşçu etik görüşü de bu belirsizliği/muğlaklığı kapsamaktadır. İnsanın varlığı belirsizdir. Varoluşçuluk kapsamında tüm olanaklara sahip olan insan olanakları içerisinde ne olacağını kendisi belirleyendir. Bireyin varoluşçu açıdan kendini kurgulaması seçme cesaretini göstererek, kendini meydana getirmesidir. İçinde-bulunulan-dünyada birlikte-varlıklarıdır ve bu birlikte-varolma olarak başkalarıyla birlikte-varıdır. Başkalarıyla kurulan iletişim, karşılıklı tanıma bağlamında çatışmanın yanına uyumun katılmasıyla Beauvoir'ın hem Heideggerci bir ontolojiyi hem de Hegelci karşılıklı tanınmayı birleştirmesiyle sağlanmıştır. Bu durumda Beauvoir'a göre, birlikte dayanışma içerisinde kadının varlığının ona yüklenmiş olan kalıplardan kurtulmasıyla, kadın insanlığın mitsein'ına katılımını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Bauer, N. (2014). "Beauvoir'ın Heideggerci Ontolojisi". Erol Er, S. Heidegger Paris'te, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- De Beauvoir, S. (2020). "Belirsizliğin Etiği". (Çeviren Deniz Soysal). Yazıcı, S. Çağdaş Ahlak Felsefesi Temel Metinler, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- De Beauvoir, Simone. (1989). Pyrrhus ile Cinéas (Çeviren Asım Bezirci). Payel Yayınevi, İstanbul.
- De Beauvoir, Simone. (2019). İkinci Cinsiyet I. (Çeviren Gülnur Savran). İstanbul: Koç Kam.
- Durudoğan, Hülya Şimga (2013), "Simone De Beauvoir, Özgürlük ve Kadınların İnsan Hakları", Özne: Felsefe ve Bilim Yazıları, Bahar, Sayı: 18, Feminizm ve Felsefe.
- Gothlin, Eva. (2003). "Reading Simone De Beauvoir With Martin Heidegger", Claudia Card (Ed.), The Cambridge Companion to Simone De Beauvoir içinde (45-65). Cambridge University Press. Doi: 10.1017/0521790964. Ch2.
- Heidegger, Martin. (2018). Varlık ve Zaman (Çeviren Kaan Ökten). Alfa Yayınları, İstanbul.
- Stone, Alison. (2019). Feminist Felsefeye Giriş (Çeviren Y. Cingöz-B. Tanrısever). Otonom Yayınları, İstanbul.